

— M. EMINESCU — portret în ulei executat după o fotografie de epocă (în prezent expus în Aula Academiei R.S.R.).

Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK

D-lui Sadoveanu

literatul care de-atâtea
ori mi-a înălțat sufletul,
autorul îi prezintă omagiile sale.

Panait Istrati

« Domnului M. Sadoveanu,
singurul scriitor pe care-l
admir fără rezerve,
piosul meu omagiu

Ionel TEODOREANU »

(*Tudor Ceaur Alcaz* (xxxx), *Frunză* — 1940)

« Lui Mihail Sadoveanu,
Unui uriaș de la un pitic

Mihai CODREANU

Iași, 2 Ianuarie 1940 »

(*Statui*)

« Lui Mihail Sadoveanu
cu admirația și prietenia
de totdeauna

M. RALEA »

(*Nord-Sud* — 1948)

MANUSCRIPTUM

1/1975 (18) ANUL VI

REVISTĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Documentele comunicate, însoţite,
fără excepţie,
de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacţiei,
str. Fundaţiei nr. 4, sector I, Bucureşti,
telefon: 50.32.90

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918"
Clişeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA SCÎNTEII"

SUMAR

SUMAR

SUMAR

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

O altă imagine a lui Eminescu?

(Citiți în paginile 80 și 81 opiniile unor specialiști)

El e cel care...

*El e cel care a spus că teiul e sfînt * El e cel al cărui nume nu se cade să fie luat în deșert.*

*După ce i-ați rostit numele, cum mai puteți spune o josnicie, fără ca buzele să vi se carbonizeze pe dinți? El e cel care a spus că teiul e sfînt * El e cel care, oricîte deznădejdi ne-ar încerca, ne dă temeiuri ca, totuși, să nu deznădăjduim * El e cel care a spus că teiul e sfînt * El e cel în care toată ființa noastră, de la începutul începuturilor și pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor, se va oglindi tot atît de miraculos și de pur, ca universul într-un strop de apă * El e cel care a spus că teiul e sfînt.*

15 IANUARIE
DATA CELEI MAI EMOȚIONANTE
ANIVERSĂRI DIN VIAȚA
POPORULUI ROMÂN

Geo Bogza

FRAGMENTARIUM

EMINESCU ȘI VOCAȚIA UNIVERSALĂ A CULTURII ROMÂNE

Destinul celui mai reprezentativ poet al unei nații, fie că se cheamă Dante, Shakespeare, Goethe, Pușkin, Hugo, Mickiewicz ori Eminescu, se desfășoară, mai întotdeauna, după datele unei ascunse, inexorabile dialectici, pe două planuri. Într-unul din ele, alesul acela își duce pămîntească zbatere între neliniști și întrebări de tot felul, în conflicte neîntrerupte cu lumea care-l înconjură, de la familie la instituțiile orînduite de legi și la așezarea societății însăși, la tabla valorilor contemporane. El e, cu rare excepții, un pribeag pe drumurile încîlcite ale cunoașterii, exilatul marilor rebeliuni metafizice, demonul împotrivirilor violente și al tăgadelor îndărătnice pe toate planurile, de la filozofic la social, dar e și căutătorul de fîntîni, acela care sapă și se adîncește în istoria națională, în timpul devenirii poporului său, implicîndu-se acolo cu o caracteristică sete de rădăcini. Făcător de mituri, el le extrage din tiparul îngemănat de existență și esență, înfățișat de ființa particulară a poporului său în a cărui expresie își înveșmîntează creația și care-i apare ca singura haină convenabilă pentru adevărul său, legat și determinat de adevărul unei specificități anume de istorie și spirit cristalizate într-o colectivitate națională. Iar apariția lui, sintetizatoare a *datelor* de pînă atunci ale unei evoluții, vestește de obicei o fază de plenitudine care va urma în istoria poporului căruia îi aparține,

Dar iată că, schițînd rapid liniile unei existențe *arhetipale* de poet național, am atins implicit vizibil parametrii paradigmatici ai existenței lui Eminescu. Și la fel se vor petrece lucrurile cînd vom prefira strînsele adevăruri acumulate într-o ipostază istorică națională de către fiecare din cei mai sus amintiți, în lumina fără apus a universalității. În acest al doilea plan se alătură, ca în recompusa lumină a spectrului solar trecută mai înainte printr-o prismă de cristal, într-o neturburată eternitate, viețile și adevărurile popoarelor trăite de genialii lor exponenți în însumări *arhetipale*. Fiindcă pribegia lor a fost autentică și dureroasă, săvîrșită în suferință și jertfe, contribuția lor la constituirea adevărurilor universale are greutatea și valoarea unor ctitorii durabile pînă dincolo de timp. Ei aduc fiecare răspunsurile la nesfîrșitele întrebări pe care și le-au pus confruntîndu-se cu lumea dinafară și cu cea dinăuntru și îmbogățesc pe rînd tezaurul cunoașterii superioare cu noi tipuri de sensibilitate și de spiritualitate, cu viziuni mereu înnoitoare care vorbesc însă despre permanențe, într-un joc fără sfîrșit. Miturile lumii, motivele fundamentale ale poeziei universale, viața, moartea, iubirea, categoriile, structura cosmosului, dialogul omului cu puterile și cîte altele își găsesc, cu fiecare, altă rezolvare posibilă, mai frumoasă și mai convingătoare.

Și Eminescu se așază în acest Pantheon al celor care durează, venind dinspre o lume veche, așezată la răscruce de drumuri, între est și vest, între nord și sud, și care a primit și a dat într-un neîncetat proces de schimburi, rămînînd însă neîncetat identică cu sine. Ca atare, poetul neamului acestuia cu limbă unitară, fuzionată « miraculos » din dubla stirpe dacică și romană, cu mituri arhaice și cu o știință tainică a tuturor lucrurilor lumii transmisă din tată-n fiu la nivelul maselor de țărani, cu capacitate de a se *ipostazia* modern și contemporan și a rămîne implantată în arhaitate, poetul pornit dinspre aceste surse a adus și el o personalitate plurivalentă și mai cu seamă o operă « deschisă » în contextul universal, menită să-l facă veșnic contemporan cu toate tipurile de întrebări posibile, cu toate tipurile de sensibilitate umană cu care se poate acorda la orice nivel, pe orice lungime de undă. Și cu această calitate globală, de a fi contemporană cu orice etapă istorică, o operă își dovedește în primul rînd viabilitatea și puterea de *ipostaziere* în cele mai variate împrejurări, adică un aspect al universalității, peremptoriu de altfel.

Spiritul însetat de absolut al gînditorului și artistului a avut curiozități enorme, ontologice, deci veșnic umane, o nesecată sete de cunoaștere; de aceea a repus întrebările fundamentale despre structura cosmosului și existență și a exprimat *psyche*-ul cu luminile și umbrele sale. S-a cufundat în magme și elemente și a rătăcit prin labirintele investigațiilor micro și macrocosmosului, pînă cînd i s-au luminat arhetipalele drumuri ale cunoașterii, de la geneze la sfîrșituri, pînă cînd s-au clarificat sensurile devenirilor în istoria națională și în cea universală, în cea a ființei și a cosmosului și s-au fixat valorile.

Rosturile naționale, cele mai solide și valabile dintre toate, i s-au părut întărite de misiuni spirituale şi explicate de mituri. În afara acestor misiuni, istoria pare o acumulare de zadarnice sforțări, sfîrşite în ruină, ca acelea cu care se confruntă urmele strălucitelor civilizații de odinioară, Babilonul, Ninivea, Iudea, Grecia, ca în *Memento mori*.

Chiar în macrocosm, pe care l-a parcurs cu o uimitoare uşurință a fanteziei, mai mare decît a oricărui romantic european (fie ca mag *călător în stele*, ca posesor al unei cărți zoroastriene, ca titan ori ca eon, ca *Hyperion trecînd printre galaxii și spații* intersiderale), a văzut începuturi, deveniri şi sfîrşituri, la scări uriaşe, ca un bard clarvăzător din vechile culturi tradiționale. De aci cîntarea genezelor în ritmurile muzicii sferelor și tristețea apocalipsei din *Scrisoarea I*. De aci, poate, și impulsurile demiurgice care-l împing pe eroul visînd mereu la mai frumos și mai bine, înspre transgresarea interdicțiilor, schimbarea peisajului lunar și pătrunderea în lumea solară, în *Sărmanul Dionis*.

În investigația lumii *mari* ca și a celei mici, poetul a înfruntat categoriile cele mai importante cu care s-au luptat de altfel toți romanticii: timpul și spațiul. Practicile magice, modalitate de cunoaștere integrală pentru eroul romantic, fac posibilă libertatea absolută de mişcare în toate dimensiunile spațiului (afară de lumea solară) și pe toată traiectoria timpului, de la naşterea lumii la moartea ei, și prin toate şirurile de vieți, înainte și înapoi. Timpul viu, al cosmogoniilor și timpul mort, al apocalipsei sînt sugerate cu o rară putere a reprezentărilor concrete și a sugestiilor muzicale.

Pe de altă parte, a înnoit, a suprapus, a sintetizat mituri ale culturilor indice, grecești, germanice, gnostice și așa mai departe, ca în *Luceafărul*.

Pe fiecare filă, poetul se află mereu pe culmile gîndului omenesc, în pragul stihiilor, al puterilor, al absolutului, purtat de o aspirație inegalabilă spre cunoașterea totală, spre frumusețea și binele absolut, dezmințită și împiedicată în fiece clipă de vicisitudinile marii treceri a vieții eroului, care e, de fapt, dureroasa condiție general umană. Asiști, citindu-i opera, la construcția, cu sînge și carne, a unui superb edificiu de adevăr filozofic, etic și estetic, căutat cu încrîncenare, înălțat pe temelii de etnie românească, de cultură folclorică inegalabil asimilată, într-un travaliu uriaș de obiectivare general, universal umană și de integrare voită în obîrșii.

Viața se încheagă în poezia eminesciană ca experiență integrală marcată printr-o victorie neasemuită a spiritului, a valorilor perene, asupra a tot ceea ce este nefericit, caduc, tranzitoriu în existența omului și poetului. Și valorile expresiei poetice, urmînd aceeași traectorie de obiectivare, se sublimează în faza finală, ajungînd la o formă de lapidaritate uimitoare, aproape integral aforistică (vezi versurile *Glossei*), dovadă a fuziunii desăvîrșite între gîndirea poetică și cuvînt, ajungînd la nuditatea perfectă, la simplitatea versurilor din *Luceafărul*, la tăcerile care scandează frumoasa *Odă în metru antic*.

Geniul poetului s-a strîns din străvechile și ascunsele puteri ale neamului românesc, din concentrările luptelor și biruințelor lui, din înțelepciunea și aspirațiile necontenite spre lumină pe care le-a nutrit în mileniile de existență. De aceea el întrupează pentru noi toți o mirabilă chintesență a unei deveniri istorice și spirituale izbutite de un popor. De aceea, pe cartea de onoare a muzeului din Ipotești, Secretarul general al partidului, Președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu scria, cu înaripate vorbe, omagiul său către poet, exprimînd adînca, hotărîtoarea legatură dintre el și popor: *«Aici la Ipotești, unde s-a înălțat în strălucire universală Luceafărul geniului poetic național, cinstim cu emoție memoria nepieritoare a celui mai iubit poet al neamului nostru — Mihai Eminescu»*.

Zoe DUMITRESCU-BUŞULENGA

M. Eminescu

[F 72 v°]

[credeți voi][1]

Credeți voi[2]
Că va dura în veci puterea voastră?
Nu, pe cît v-ați suit veți și cadè
Nu vezi tu umbra solarelor popoare
Trecînd [*cuvînt indescifrabil*] prin istorie
Că vă încearcă cu a lor mizerii
Că vă învinuește de soarta lor...
De ce nu le-ați lăsat să-și meargă calea
De ce ați vrut să domniți? Numai decît
Voi să domniți voi, să fiți supra lor...
Cine vi d-acest drept, n-a cărui nume

[1] Titlul aparține editorului.

[2] *Știți ce-i Roma? să ți-o spun eu, ce*[-]*i*, șters în mss.

DE LA UN MONOLOG DACIC LA UN ÎNCEPUT DE TRADUCERE DIN SHAKESPEARE

DUPĂ ÎNSĂILAREA UNUI PORTRET DACIC în manuscrisul 2286, datînd fie din epoca studiilor la Berlin, fie din primii ani de revenire la Iași, Eminescu a compus și acest lung recitativ dramatic al unuia dintre personajele dramei, probabil al lui Decebal (?). Bruionul are toate asperitățile unei prime versiuni — inegalități, formulări brute — dar se menține printr-o puternică tensiune emoțională și printr-un patetism curat al convingerilor lăuntrice. Textul se leagă de alte încercări ale poetului pe această temă, devenind varianta unui dialog al confruntării dintre două lumi, două mentalități și două alternative ale trăirii istorice. Monologul de față nu are nici o nominalizare în manuscris. Este abandonat ca o încercare de poem dramatic, ca o postumă «în plus». Eminescu face, din acest text, o pledoarie demnă în numele unui popor mîndru, care își dorește împlinirile prin

Ați subjugat voi lumea... cu ce drept
Vă încărcați cu soartea lumii-ntregi?
Vai vouă cînd la ziua-vă din urmă
Veți întreba de ce atît vă suirăți
Și nu-ți găsi un alt respuns decît
Spre a cadè[3] cu-atîta mai adînc...
Vai vouă ce nici oameni nu sunteți
Nici zei-și-amestecul de rele[4]
Din amîndouă acestea ființe
Mîndri sunteți ca zeii, nu ca ei
Plini de misericordie... Ca oamenii
Aveți[5] o minte, însă inimi nu.
Doriți ce zei doresc, neavînd puterea
[F 73 r°] Voiți să domniți lumea ca și ei
Fără a avè dreptatea lor. Ca oameni aveți patimi
Dar patimi reci, fără de milă, crude
Cari din ochi nu pierd v-o țint-a lor.
La voi nu pot combate vanitatea
Prin vanitate, aurul prin aur
Între[6] virtute și-ntre viții nu e
La voi deosebire-amîndouă poartă
Aceleași semne neînduplecate
Onest și onest nu cunosc milă
Drept[7] și nedrept nu au deosebire

[3] *nu*, șters în mss.

[4] *nu... de amîndouă*, șters în mss.

[5] *Sunteți...*, șters în mss.

[6] *Nu e*, șters în mss.

[7] *Bun*, șters în mss.

tihnă și omenie, prin înțelepciunea faptei de bine și de conlucrare. Procesul anti-roman este procesul contra cuceritorilor și al împilatorilor de popoare. Gloria cuceritorilor, pentru daci, seamănă cu lăudăroșenia militară. Vorbește, în aceste versuri, o lume blîndă, dar nu slabă și temută, o lume cu puterea judecății și a sfatului, dar nu lipsită de energia faptelor și a acțiunilor eroice. « Dreptatea noastră e puterea noastră/Cu ea deodată vom cădè și noi... » Textul este încărcat de versuri memorabile, plăsmuite într-o stare de incandescență a inspirației. Eminescu compune un imn biruințelor spiritului și fermității de a rezista în fața destinului. E un poem închinat unei lumi a pămîntului, răbdătoare și bună, încrezătoare mereu că cei ce vor să domnească sînt cei ce n-au parte de istorie. Lumea lui Decebal răspunde forței prin puterea pe penetrație a adevărului și a rațiunii.

* * *

În manuscrisul eminescian 2254, atît de bogat în proiecte dramatice, se află, la paginile 183—192, un început de traducere după piesa lui Shakespeare Timon din Atena, abandonat după cîteva replici. Poetul nu a indicat nici un titlu bruionului său, fapt ce conduce la prezumția că totul fusese o aprindere de o clipă în ceasurile sale de gînduri.

Opera lui Shakespeare i-a fost printre cele mai dragi expresii ale geniului uman, și în perspectiva ei a visat să alcătuiască și o parte din dramele istoriei noastre naționale. Pentru « Marele Will » a păstrat toată viața un cult al măreției creației literare. Din acest punct de vedere, încercarea de traducere a textului piesei Timon din Atena are o semnificație aparte în biografia spirituală a lui Eminescu. Este dorința unei apropieri directe de opera lui Shakespeare. Firește, n-a putut să-l cu-

noască decît prin traducerile germane, atît de bogate în epocă. Intermediarul traducerilor franceze l-a folosit secundar, nu însă ca un ignorant în această limbă, folosind textul, cum s-a spus, cu dicționarul în mînă. Circulau, în acel timp, celebra traducere germană a lui August Wilhelm Schlegel și L. Tieck (Shakespeare's dramatische Werke...), în șapte volume, apărută în 1874, traducerea lui M. Guizot, tot în șapte volume, apărute între 1868—1873, « oeuvres complètes », în tălmăcirea lui François Victor Hugo, o ediție franceză, între 1867—1870, în trei volume. Cert este, însă, faptul că traducerea din Shakespeare a urmat tălmăcirii Artei representațiunei dramatice de Th. Rötscher — marea sa ocazie de a fi luat cunoștință, din tinerețe, de opera lui Shakespeare.

După unele cuvinte franceze și germane, trecute alături de corespondentele lor românești, se înțelege că Eminescu a utilizat atît o versiune germană cît și una franceză. Chiar dacă a primat traducerea germană, Eminescu a avut alături un text francez pe care l-a urmărit îndeaproape, altminteri nu se explică unele coincidențe izbitoare de fraze: « Le vieillard. Cet homme, seigneur Timon, votre créature...» (în ediția lui M. Guizot) « Omul acesta, nobile Timon, această creatură» (Eminescu); « Aucune malice personelle» — « Nici o răutate (malice) » (la Eminescu); poetul reface stilul și expresia, adaptîndu-le modului său propriu. În textul francez este « Aucune malice personelle n'empoisonne une seule virgule de mes vers», text care la Eminescu devine: «nici o reutate (malice) nu se lipește de-o coamă măcar a drumului, pe care a apucat». Textul urmează firesc, cu dreptul poetului de a fi și autor, inventînd pe marginea originalului shakespearian: «L e P e i n t r e. C'est une imitation assez heureuse de la vie. Voyez ce trait; vous semble-t-il bien?» (ediția citată). « Nu-i vorbă, binișor e maimuțată viața. Iată o'ncondeiere — bună-i, cum o găsești» (Eminescu), sau: « L e P o è t e. Soit, monsieur, mais laissez-moi poursuivre. Ces hommes, naguère encore ses égaux (et quelques-uns valaient mieux que lui), suivent tous maintenant ses pas, remplissent ses portiques, d'une cour nombreuse, versent dans son oreille leurs murmures flatteurs, comme la prière d'un sacrifice, révèrent jusqu'à son étier, et ne respirent que par lui l'air libre des cieux» (ediția citată). «P o e t u l: Nu, nu, ia ascultă mai departe prietene. Toți cei care cu puțin înainte îi fusese încă tovarăși și de-o samă cu dînsul, ba unii chiar mai de neam (mai urcați, mai de preț) decît el, din clipa aceasta-i urmează pașii lui; îi împlu timpul și-i fac alai; îi picură-n urechi șoptiri (prinositoare), numesc sfînt pînă și scara de la șea și numai prin el sorb aerul liber» (Eminescu).

Ca datare, nu se poate apela decît la grafie, cerneală și la unele elemente de expresie lexicală, sintaxă și vocabular. În general, manuscrisul 2254 aparține epocii de tinerețe: perioada debutului și a experiențelor actoricești și de teatru. După expresii ca perdeaua întîia pentru partea întîia, cortu pentru scenă, alături de act și scenă, sînt forme folosite de Eminescu în anii de început, pînă la 1870. Poate să fi fost lucrată în aceiași ani cu piesa Minegnul. Grafia și cerneala corespund manuscriselor din epoca ieșană previeneză. O expresie ca maimuțată, pentru schimonosită, n-am mai întîlnit-o decît în traducerea Artea representațiunei dramatice, care, se știe, a fost lucrată începînd cu anii 1867—1868, continuînd și după 1870. Nemulțumit de prima formă, poetul trece între paran-

În sufletele lor și numa-n cap
E același om pe două căi opuse
Unul vrea drept, celălt nedrept, cu ace[e]ași
Adîncă făr-de milă consecvență
Voi oameni nu sunteți, zei nu sunteți
Ce sunteți dar? Nici una, nici alta.
Cum v-arogați de dreptul de-a supune
Cum vreți ca oameni să se plece vouă?
. . . .[8]
Dreptatea noastră e puterea noastră
Cu ea deodată vom cădè și noi[9].
. . . .
Voi sunteți tineri chiar la bătrînețe
Iar noi în lume ne naștem betrîni
Voi vă închipuiți că lumea este
A voastră, însă noi n-o dăm
[F 73 v°] Cei ce doriți viață, viață-avem.
Ah neputință cea copilărească
Din voi vorbește tinere popoare...
Pierde-vei un scop în viață, nu viața
Ce ați voit, ce naștere vă trebui
Ce lupte trebui, ce dureri cu lacrimi
Spre-ajunge unde ați spus că veți ajunge...
Și aveți atîtea lacrimi voi în suflet

[8] *Cum vreți*, șters în mss.

[9] De la aceste două versuri marcate prin pauză, pare să fie replica adversarului.

teze forme mai apropiate de înțelesul pe care îl vrea: crudă (necioplită, negeluită, nelustruită); învederat (present); Și-n chipul cel mai bun (cu cele mai bune'nvățături) etc. De ce pune poetul aceste paranteze cînd în textele sale șterge, adaugă deasupra cuvîntului? Numai pentru a lăsa loc unei reveniri obligatorii asupra textului sau pentru că, traducînd pe loc, nu se putea opri mai mult asupra vreunui cuvînt dificil sau ambiguu ca înțeles? Apoi împotmolirea deseori a frazei, expresii greoaie, o anume nesiguranță a cuvintelor reclamă o situație aparte în activitatea de scriitor a poetului.

Cum se știe, Eminescu a mai încercat abordarea unei piese cu subiect grecesc și în manuscrisul Văduva din Ephes — o comedie identificată de Călinescu într-o anecdotă povestită de Apuleius și Petronius și datînd, în biografia poetului, din epoca sa ieșană, 1874—1877. Cu siguranță, fragmentul de față are o geneză timpurie față de acest ultim proiect. Însă importanța ca document eminescian nu constă în identificarea de date și de locuri, ci în opțiunea poetului pentru un anume tip de piesă de teatru. Acțiunea trebuia să se petreacă la curtea unui atenian nobil, Timon, înconjurat de o societate pestriță: « boieri și lingușitori», « prieteni fățarnici », « un filosof pervers », « general » « vătaf de curte », «slugi», «creditori». În piesă erau prevăzute și prezențe împrumutate din teatrul convențional modern, tip secolul al XVIII-lea: « Cupido și măști », «un paj, un măscărici ». Poetul vede în locul stăpînilor și al sclavilor, boieri și slugi, ca în teatrul autohton al lui Alecsandri. Prima scenă are loc în « tinda » casei lui Timon. Localizarea subiectului și a personajelor din lumea grecească este, în spațiul nostru, practic curentă în teatrul secolului al XVIII-lea și al XIX-lea.

Interesul poetului se îndreaptă spre o piesă-dezbatere în legătură cu problema artei. Sînt prezenți,

În[10] inima comoară[11] de dureri
Voi cereți vieței ce nu poate da...
De aceea desperăm-n neîmplinire
Nimic nu-i cerem noi-și ne dă tot.
Sunteți poeți ca Grecii, ca Persanii
Purtați în gură dreptul, binele
Noi, noi îl facem acest bun și drept
Nu vorbe mari, nu cîntece adînce
Care să expue ce coprins conține
Dreptul și legea, obiceiul, bunul
Romanul nu știe să esprime
Ca un elin... dar fă-l să decidă
Și va decide drept, fără să știe
De ce.
Voi cătați adevărul, noi puterea
Cătați să-nvingeți lumea... am învins-o
Tot ce doriți voi, noi am făcut...
[*F 74 r°*] Noi n-am dorit nimic, ci am lucrat.
Trebue să fie un punct stabil în lume
De ce nu vrei ca popoare peste popoare
Să se împungă în vecinic crud resboiu.
De vor cădè eu nu zic vai de Roma!
Că-o spun în gura mare vai de cei
Ce-or vesti-o — vai de lumea toată!

[10] *Aveți*, șters în mss.
[11] lecțiune relativă.

în prim plan, ca personaje: Poetul, Zugravul, Giuvaergiul și Negustorul, patru moduri de a face artă și de a înțelege rostul artei. Măreția, demnitatea, supremația aparțin poeziei. E un elogiu făcut artei, versului, care nu se confundă cu plata de servicii, cu închinăciunile din obligații, ori cu «maimuțarea vieții**». Numai poetul are o ținută detașată, pură, de preot al artei:** « Poesia noastră-i este ca un copac cu rășină care picură, de acolo de unde-i hrănită». **Numai el afirmă o supremație a artei, adică a geniului uman:** « Aș zice de ea că dăscălește natura; Întrecerea cu natura, care trăiește în văpselele acestea mai vie decît viața chiar». **Dialogul între poet și zugrav, între poet și giuvaergiu sau între poet și negustor vin să demonstreze gradele inferioare și superioare de înțelegere ale artei. Pe deasupra nivelului jos și meschin de interpretare a artei, îndeobște, plutește, ca un duh etern, poezia, arta inspirată de destinul omului:** « Ea sboară cu-al vulturului sbor, îndrăsneț și pururea'nainte, nu lasă-n urmă-i nici

(o pîrtie)». **Se simte în reacția poetului, din proiectul de piesă, repulsia și amărăciunea lui Eminescu pentru condiția decăzută a individului din punct de vedere moral. În fond, poetul este nobilul atenian, reprezentantul cetății. Timon, în rol de clement și mărinimos, nu are strălucire de spirit, ci numai magnificență. Poetul fusese motivul principal al abordării acestui proiect dramatic, — deci condiția artei. La curte nu trăiește un poet.**

Marin BUCUR

[POETUL ȘI ZUGRAVUL]

[F 183 r°] **PERSOANELE:**

Timon, un atenian nobil
Lucius, *Lucullus*, *Sempronius* — boieri [1] și lingușitori ai lui Timon
Ventidius [2], unul dintre prietenii fățarnici ai lui Timon
Apemantus, un filosof pervers
Alcibiad, general atenian
Flavius, vataf de curte al lui Timon
Flaminius, *Lucilius*, *Servilius* — slugi ale lui Timon
Caphis, *Philotus*, *Titus*, *Lucius*, *Hortensius* — slugi de-ale creditorilor lui Timon
Două slugi ale lui Varro și una a [3] lui Isidor, creditori ai lui Timon [4].
Cupido și măști. Trei străini. Un poet, un zugrav, un giuvaergiu, un negustor. Un moșneag atenian. Un paj, un măscăriciu.
[*F 183 v°*]
Phrynia, *Timandra* — țiitori ale lui Alcibiad
Alți [5] boieri, senatori, capitani [6], osteni, pungași și suita. Scena se petrece în Atena și în pădurile din împrejurime.

[1] *prietenii lui*, șters în mss.
[2] cuvînt șters, revenit asupra lui.
[3] *al*, șters în mss.
[4] *O slugă a lui Isidor*, șters în mss.
[5] *Senatori*, șters în mss.
[6] *ofițeri*, *soldați*, șters în mss.

EMINESCU TÎNĂR

O DENSĂ ARTĂ POETICĂ de tinerețe apare în acest fragment inedit. Se recunoaște cu ușurință aici contactul cu poetica elină preplatonică în vremea cînd poezia își absolutiza menirea între celelalte arte și versul, cuvîntul imnic rostit era socotit izbăvitorul faptei nobile. Pindar va spune: fapta oricît de nobilă neridicată-n cînt se prăbușește în uitare. Același sens îl au versurile acestea:

Dacă lăudăm pentru plată pe un mizerabil
Pătăm și gloria versului isbutit
Care i se cuvine celui nobil

sau:

Nici o răutate josnică nu se lipește de-o coamă
Măcar a drumului pe care am apucat,
Ea zboară cu-al vulturului zbor îndrăzneț
Și pururea' nainte nu lasă-n urmă nici o pîrtie.

Pindar va spune: nimic josnic, ironic nu cunosc, limba mea vestește cele bune. Vulturul ce nu lasă urmă în aer ca și șarpele în drumul său și precum corabia pe mare, ca leul în pustie care își astupă urmele cu coada, este simbolul zeului de la Dodona. Versul socotit în această rînduială este iarăși o noutate.

Apoi arta văzută ca dascăl al naturii, corijînd natura este o concepție de care poezia nouă medievală se va depărta.

183

În spiritul acestei poezii noi sînt și formulările: « perdea », pentru parte, *și « cort » pentru* scenă, *adeverind sacrul liturgic ce stă la originea teatrului, întrucît cortul despărțit de perdeaua groasă este prototipul templului de mai tîrziu.*

Pentru completarea artei poetice a lui Eminescu textul de față poate fi important, chiar dacă este o traducere după Shakespeare; gîndul suveranității poeziei pe care o va sluji pînă la sacrificiu de sine i-a aprins ființa de timpuriu și ne obligă să acordăm mai mare atenție scrierilor de tinerețe ale marelui nostru poet, care pot fi văzute și în context antic, nu numai român.

octombrie 1974

Ioan ALEXANDRU

[*F 185 r°*] Actul I. Perdeaua întîia

Scena I Cortu'ntîi

Atena. O tindă în casa lui Timon.
Intră poetul, zugravul[7], *giuvaergiul, negustorul și alții pe uși deosebite.*
Poetul: Bună ziua Domnule!
Zugravul: Îmi[8] pare bine, că te văd sănătos.
Poetul: De mult nu te-am văzut. Cum mai merge lumea?
Zugravul: Se ponosește[9] crescînd.
Poetul: Știut lucru. (Dar nu-i vorba de asta.) Ce lucru mai cu samă rareori straniu, care să nu se potrivească cu ceea ce se știe prin multă povestire? Dar ia te uită — la[10] magia a[11] bielșugului! Puterea ta au conjurat toate spiritele astea [*cuvînt indescifrabil*]. Pe[12] negustor cel[13] îl cunosc.
Zugrav: Eu îi[14] cunosc pe amăndoi; cel'lalt[15] e giuvaergiu.
Negustor: De treabă boier[16].
Giuvaergiul: Fara'ndoială[17].
[*F 185 v°*] *Negustorul:* Om fara samăn; dascalit cum am zice ca să fie pururea bun. (Surpasse)
Giuvaergiul: Am un giuvaer.
Negustor: Arată-mi-l rogu-te... Pentru Timon Domnule?[18]
Giuvaergiul: Da, dar l-a plăti; — dar cît despre alta...
Poetul (citindu-și poesia)[19]*:*
Daca lăudăm pentru plata pe un miserabil
Pătăm și gloria versului[20] isbutit,
Care i se cuvine celui nobil[21]
Negustorul (uitîndu-se la patră scumpă):
Frumoasă formă
Giuvaergiul: Și de preț! Ce apă! ia te uită numai.
Zugravul: D[umnea]ta ești în stare s-o faci... O scriere, de sigur vro dedicație pentru D[um]n[e]alui boerul...
Poetul: Hm! Așa ș'așa... am scuturat-o din mare-i
Poezia noastră-i este ca un[22] copac[23] cu rășină[24] care picură, de acolo de unde-i hrănită.
[*F 185 r°*] Scînteia nu sare din cremene, decît daca scaperi, dar flacăra noastră blăndă isvorăște de sine și ca puvoiul[25] fuge de orice stavilă, care i se'mpotrivește.
Asta ce-i?
Zugravul: O icoană Domnule. Dar cartea D[umi]tale când ese.
Poetul: Voiu[26] presenta-o îndată. Ia arată-mi pănza.
Zugravul: Bună icoană.
Poetul: Așa e[27]. Minunat și frumos reese (în relief).
Zugravul: Așa-ș-așa
Poetul: Admirabil. Grația[28] icoanei[29] vorbește de sine. Cătă putere de înțelegere clipește din ochii aceștia. Când[30] de mult se mișcă fantazia pe buza aceasta. Ai sta să tălmăcești în cuvinte fisionomia asta mută.
Zugravul: Nu-i vorba, binișor e maimuțată viața.
Iată o'ncondeiere-bună-i, cum o găsești.
Poetul: Eu? Aș zice de ea că dascălește natura;
Întrecerea cu natura, care[31] trăiește în văpselele acestea mai vie decăt viața chiar.

[7] *pictorul*, șters în mss.
[8] *Me*, început și șters în mss.
[9] *tocește*, adaus în mss.
[10] lecțiune probabilă. Șters și îndreptat în mss. Scris la început: *O magie*.
[11] *abondanței*, șters în mss.
[12] *Cunosc*, șters în mss.
[13] *acela*, șters în mss.
[14] *pe*, șters în mss.
[15] *acela-i*, șters în mss.
[16] *om*, șters în mss.
[17] *într-o*, șters în mss.
[18] *de și*, șters în mss.
[19] *recitînd*, șters în mss.
[20] *rimei*, șters în mss.
[21] *Cu care-l căntăm și pe cel*, șters în mss.
[22] după *un*, adăugat *e*, devenit inutil în frază.
[23] e interesant că poetul a scris întîi într-o formă veche: *copaciu*, pe care a șters-o.
[24] *de acolo de unde crește de se produce*, șters în mss.
[25] *rîul*, șters în mss.
[26] *Îndată după ce*, șters în mss.
[27] *De sigur*, șters în mss.
[28] *Grația asta (pare că vorbește)* șters în mss.
[29] *este*, șters în mss.
[30] *Cum se*, șters în mss.
[31] *în care*, șters în mss.

Intră mai mulți senatori și trec peste scenă.
Zugravul: Ce de oameni se țin de dânsul! [32]
Poetul: Senatori atenieni! Ferice de el!
Zugravul: Uite și alții!
Poetul: Curg musafirii [33].
[*F 192*] [34] *Poetul:* În această plăsmuire ăncă crudă (necioplită, negeluită, nelustruită) am închipuit pe un om pe care lumea voastră pământeană îl cuprinde în brațe și-l giugiulește cu toate petrecerile (ample)
iar libera-mi pornire
nu se împiedică [35] de nimic singular
ci se mișcă [36] mai departe pe întinsa tabla cerată:
nici o reutate [37] (malice) josnică nu se lipește de-o coamă măcar a drumului, pe care am apucat
Ea sboară cu-al vulturului sbor, îndrăsneț și pururea'nainte, nu lasă-n urmă-i nici (o pîrtie).
Zugravul: Adecă, cum s-ar prinde asta.
Poetul: Ți-oi discoase-o. Nu vezi cum toate treptele de oameni [38], oricum ar fi de [39] soiul lor [40], atât cei superficiali și mlădioși [41] (linși), precum și aceia de-o natură trează și austeră, îi oferă lui Timon serviciile lor. Vezi bogăția lui cea mare, care atârnă de natura sa bună și milostivă biruie și câștigă [42] sub stăpânirea lor tot soiul de inimi; de la lingușitorul cu obraz de oglindă, până la Apemantus, care iubește puțină lume atât, pe cât se (abhorează) pe sine; chiar [43] el își pleacă genunchi'naintea lui și se'ntoarce; pace, simțindu-se îmbogățit când Timon îi face semn cu [44] capul.
Zugravul: I-am văzut vorbind unul cu altul [45].
[*F 191*] *Poetul:* Domnule, pe un dîmb înalt și plăcut am închipuit [46] pe Fortuna, stînd pe tron; la poala dealului stau grămadă ticsiți oameni cu fel de fel de merite și fel [47] de fel de fire, cari se opintesc [48] ca pe rotunzimea acestei sfere încearcă a-și îmbunătăți [49] poziția. Între toți, cari privesc [50] cu ochii țintă la [51] stăpînitoarea femee, personifie [52] pe unul de [53] făptura lui Timon, pe care [54] Fortuna îl chiamă c'un semn ce-i face cu mâna ei de fildeș, iar favorul ei învederat (present) preface numaidecât în sclavi [55] și slugi pe cei care-i fusese rivali.
Zugravul: Minunat ai isvodit-o. Acest tron [56], Fortuna aceasta și acest dâmb, cum văd [57], cu acel un om caruia numai i se face dintre toți să meargă în sus, plecându-i fruntea spre piezișul munte spre a-și urca norocul, s-ar putè representa [58] bine și prin meșteșugul nostru [59] (de zugrav) [60].
[*F 192*] *Poetul:* Nu, nu, ia ascultă mai departe [61] prietene. [62] Toți cei care cu puțin înainte îi fusese ăncă tovarăși și de-o samă cu dânsul, ba unii [63] chiar mai de neam (mai urcați, mai de preț) decât el, din clipa aceasta-i urmează pașii lui; îi împlu timpul și-i fac alai; îi picură-n urechi șoptiri (prinositoare) în ureche, numesc sfânt până și scara de la șea și numai prin el sorb aerul liber.
Zugrav: Ei... și ce-i cu ăștia? [64]
Poetul: Iar ca fortună, tonatează și schimbăcioasă, dă brînci [65] celuia, pe care l-a iubit [66] pân-acuma; toți cei care atarnau de el și care se opintesc în urmă-i spre vârful dealului, tarân-

[32] *Câtă lume îl urmează!* șters în mss.
[33] Pagina 186 din mss este goală. Primul fragment se încheie aici. Urmează o pagină albă în mss. Cînd mss-ul s-a legat la Biblioteca Academiei Române, nu s-a ținut seama de numerotarea de mînă a poetului pentru paginile următorului fragment dramatic. Noi transcriem în ordinea paginilor indicate de poet, nu a cifrelor aplicate automat pe mss. de către instituția depozitară.
[34] p. 1 a poetului.
[35] *opi[nteşte]*, șters în mss.
[36] *vărbește*, șters în mss.
[37] cuvînt adăugat în mss.
[38] *ochire*, șters în mss.
[39] *și de tot soiul*, șters în mss., repetat.
[40] *atât*, șters în mss.
[41] *netezi*, adaus in mss.
[42] *orice inimă pentru*, șters în mss.
[43] *el*, șters în mss.
[44] *din*, șters în mss.
[45] pe margine, în colț, e scrisă de poet cifra 2.
[46] deasupra scris un cuvînt indescifrabil.
[47] *de*, șters în mss.
[48] *smu[cesc]*, șters în mss.
[49] *per[fecționa]*, șters în mss.
[50] *Și-ai îndrept*, șters în mss.
[51] *asupra*, șters în mss.
[52] *represintă*, șters în mss.
[53] *în*, șters în mss.
[54] *căruia*, șters în mss.
[55] *sclavii* [?] *slugile*, în mss; șters numai articolul de la *slugile*.
[56] *dămb*, șters în mss.
[57] *mi se par*, șters în mss.
[58] *face bine în chipui* șters în mss.
[59] *breasla*, adaus în mss.
[60] Noi respectăm numerotarea poetului, deci pagina sa este 3.
[61] *mult*, șters în mss.

du-se în genunchi ba chiar în patru [labe], îl lasă să lunece, și nici unul din ei nu însoțește piciorul lui ce [67] se poticnește'n jos (poticală).

Zugravul: Așa se[-n]templă de regulă (E[?] asta).
Mii de icoane morale (și pilduitoare) pot să-ți arăt care [68] demonstrează [69] aceste repezi loviri ale norocului, mai [70] pregnant [71] decât [72] vorba. Totuși bine faci că arăți lui Timon, că ochii de rând au văzut piciorul mai sus de cât capul [73].

[*F 189*] *(Trîmbițe.* [74] *Timon intră cu alai* [75], *un servitor al lui Ventidius vorbește cu dînsul.)*

Timon: Spui că-i arestat.

Servitorul: Da, Domnule, și cinci talanți e [76] datoria lui, averea foarte (scurtă), creditorii foarte (asupritori) [77] aspri. Dorește o slovă scrisă (să pui vorbă bună) la cel, pe cari l-am închis; daca-i va lipsi cuvântul D[umi]tale, i se mântue mângăierea (se'nchee nadejdea).

Timon: O iubite Ventidius! Bine! Eu nu sunt de soiul acelora de-a mă scutura de amicii mei, tocmai le trebuesc eu lor [78]. Știu că-i'om [79], care-i vrednic de ajutor, pe care-l va și avè. 'I voiu plăti datoria și-l voiu libera.

Servitorul: Măria Ta l-ar îndatora pe de pururea.

Timon: Spune-i închinăciuni din parte-mi... Voi trimite curând bani de rescumpărare, și cum va fi liber, îl rog să vie pe la mine. Nu-i destul să-l ridici în picioare pe cel slab, trebue să-l și sprijini.
Mergi cu bine.

[*F 188*] *Slugă* [80]*:* Tot noroc Măria Ta *(ese).*
Un atenian betrân *(intră).*

Atenianul: Timon, ascultă-mă.

Timon: Vorbește liber, moșule [81]

Atenianul: Ai o slugă pe care o cheamă Lucilius.

Timon: Am. Ce-i cu el?

Atenianul: Nobile Timon, chiamă-l pe omul acela înaintea ta.

Timon: E-n nuntă? [82] Ei! Lucilius!

Lucilius (înaintînd):
Iartă-mă, poruncești Măria Ta!

Atenianul: Omul [83] acesta, nobile Timon, această creatură a sa visitează [84] serile casa mea. Sunt un om care de [85] [*f 187*] tînăr încă, am căutat să [86] trăesc mai sus, cu moșiile mele un moștenitor mai cu seamă, de cât pe unul care ține primul tava.

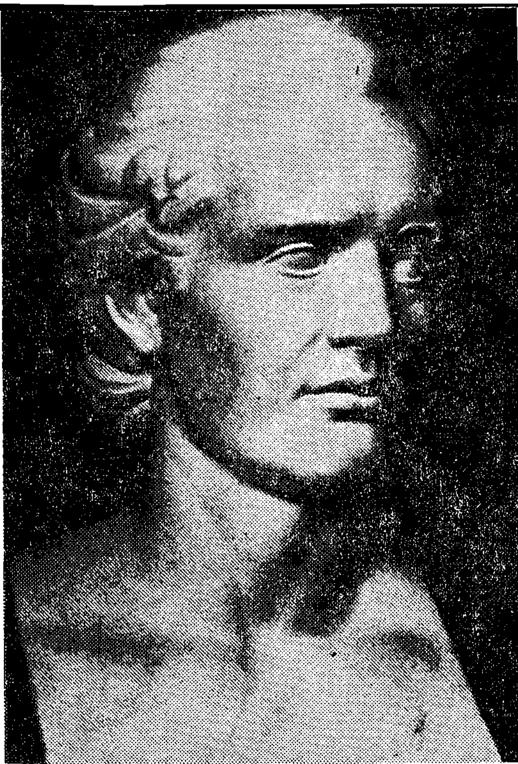
Timon: Bine și...?

Atenian: Am o singură fiică și nici o altă rudă,
Și ei îi las tîtă strînsura mea
Frumoasă-i fata, tocmai în vrîsta de măritat,
Crescut-o-am cu multă cheltuială
Și-n chipul cel mai bun (cu cele mai bune-nvățături)
El, om [87] de casa ta, 'i tot amorul
Te rog dar nobile Doamne, fii de-o părere cu mine
Și oprește-l de-a mai calca [88] în casă... Eu am vorbit geaba.

Timon: E cinstit băiat.

Atenian: Bine să fie atunci Timon [89],
Onestitatea lui să se mulțumească în sine însuși.
Nu trebue să-i aducă fiica mea [90].

[62] *Domnule*, șters în mss.
[63] *chiar de pe o*, șters în mss.
[64] *asta*, șters în mss.
[65] *îi dă cu piciorul*, adăugat în mss.
[66] se repetă, șters în mss.
[67] scris de la capăt de rînd cu literă mare.
[68] *tălcuesc*, adaus în mss.
[69] *aceastā*, șters în mss.
[70] scris de la capăt de rînd cu literă mare.
[71] *cu tipar*, adaus în mss.
[72] se repetă, șters în mss.
[73] aici se termină p. 3
[74] începe p. 4.
[75] *acom[paniat] înso-țit*, șters în mss.
[76] *toată*, șters în mss.
[77] *strimtorează*, șters în mss.
[78] *mai mult. Il*, șters în mss.
[79] *gentlemen*, șters în mss.
[80] de aici începe p. 5 a poetului.
[81] *tată*, scris deasupra în mss.
[82] *alaiu*, șters în mss.
[83] *frecventează*, adaus în mss.
[84] deasupra cuvînt indescifrabil.
[85] începe p. 6 a poetului. Adăugat deasupra: *de la'nceput.*
[86] *caut s-ajung*, șters în mss.
[87] *servitorul tău*, șters în mss.
[88] scris deasupra cuvîntul german indescifrabil.
[89] *nobil*, șters în mss.
[90] aici se termină manuscrisul eminescian al acestui proiect dramatic.

AFORISME ŞI ADNOTĂRI

« În istorie cată să constatăm valoarea termenilor »

În istorie cată să constatăm valoarea termenilor. Pentru a măsura rezistenţa unui popor în contra unui atac sau a unei cuceriri, trebuie să ştim ce putere reprezintă acel atac sau acea tentativă de cucerire. Ştefan cel Mare s-a luptat în contra turcilor sub Mahomed II (culmea), şi contra ungurilor sub Matei I (culmea). Vasăzică rezistenţa care a trebuit s-o opună acestora este egală, dacă nu superioară atacului intervenit. Ştefan V[oevod] e Mare. Tot astfel Mircea I s-a luptat şi contra lui Murad I, în contra lui Baiazid Fulgerul. Mircea I e mare. Mihai vodă s-a luptat în contra turcilor în decadenţă, în contra ungurilor în decadenţă. El era relativ mai mare decît aceştia, însă în realitate mic. Starea de mizerie din vremea lui. (f. 422).

Studiind atent manuscrisele eminesciene şi
citind numeroase pasaje din ele, G. Călinescu a
adus, în *Opera lui Mihai Eminescu* (1934—1936),
precizări asupra formaţiei intelectuale şi asupra
eruditiei poetului în diferite domenii ale cul-
turii, fixînd, totodată, şi acele ierarhii ale preo-
cupărilor ce au însoţit permanent munca lui de
creaţie, între care, istoria şi filologia deţineau
un loc de frunte. Observaţiile pe marginea
faptelor de limbă sînt o dovadă grăitoare a
eforturilor pe care Eminescu le făcea pentru
orientarea estetică a limbii, pentru îmbogăţirea şi
rafinarea resurselor ei expresive. Mai numeroase sînt însă notele şi însemnările cu caracter istoric privitoare la istoria naţională şi universală, definitorii pentru orizonturile tînărului poet, erudit cercetător al culturii şi civilizaţiei româneşti. Sub titlul general de *Proză politică — proză limbistică*, cu subtitlul: *Articoli nepoliticoşi*, Eminescu grupează considerente personale despre partidele politice, în spirit critic foarte independent şi filozofic, cu observaţii desprinse din realitatea contradictorie a vremii sale, pe care avea s-o judece atît de sever la „*Timpul*". Să reţinem aici însemnarea inedită, formulînd aforistic ironia apropierii a două noţiuni incompatibile: «*Îi zic proză pentru că în politică s-a obicinuit a se face multă poezie — adesea prea multă.*» B.A.R.S.R. (mss. 2257 — f. 55).

Din mozaicul manuscriselor eminesciene, extrem de preţioase pentru cunoaşterea capacităţii de analiză şi de sinteză a genialului poet,

se pot extrage unele însemnări disparate, rămase în manuscris, pentru că nu se articulau în succesiunea mai largă a articolelor concepute în acel timp. Publicăm, aici, cîteva fragmente din mss. 2257, păstrat la Biblioteca Academiei R.S.R., netipărite încă, făcînd mențiunea că, în antologia sa: M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, I, 1905, Ion Scurtu a reprodus cel dintîi ample extrase din acest caiet, folosite apoi de toți cercetătorii operei eminesciene.

Reprezentînd meditații asupra evenimentelor istorice sau asupra condiției creatorului de geniu — teme fundamentale ale liricii eminesciene —, însemnările pe care le publicăm acum, avînd un caracter aproape aforistic, relevă încă o dată orizonturile culturii marelui poet.

Gh. BULGĂR

*

De mai multe ori Eminescu comentează foarte cunoscutul aforism al lui Heraclit: niciodată același om nu s-a scăldat de două ori, în apele aceluiași rîu.

Ideea filozofică a formelor eterne prin care materia curge ca undele unui fluviu fără sfîrșit, de substrat schopenhauerian, rămîne neschimbată. Altele sînt însă cuvintele, care se încheagă de fiecare dată în exprimări memorabile prin muzicalitatea lor de neegalat, reușind, miraculos, să transforme cele mai aride abstracțiuni în aleasă poezie.

Pentru comparație, vom reproduce, aici, fragmentul din articolul: *Natura și Statul* (M. Eminescu: *Scrieri politice și literare*, I, ediția Ion Scurtu, București, „Minerva", 1905):

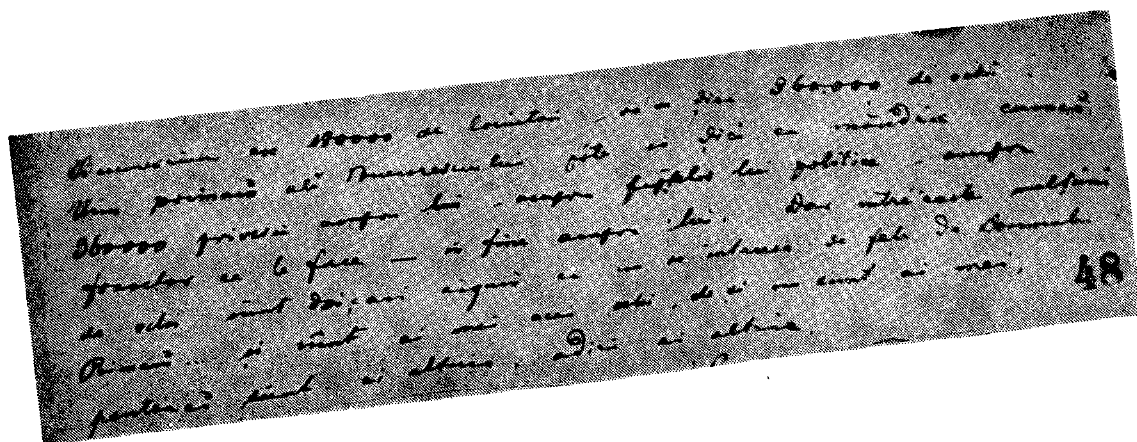
« *Schema cursului naturii este un cerc de forme prin care materia trece ca prin puncte de transițiune. Astfel, ființele privite în sine asemenea unui rîu curgător pe* surfața *căruia*

*

Ca artist sau ca om de litere e bine ca persoana ta să remîie necunoscută cititorilor tăi — și cu cît vei fi mai cu talent, cu atît aceasta-i mai necesar. Depărtarea face a crede că autorul cutărei sau cutărei scrieri interesante trebuie să fie un om foarte deosebit — în faptă însă, oricare ar fi puterea imaginației sau judecății tale, remîi tot om cu toate defectele și slăbiciunile ce sunt legate de acest cuvînt. Dac-ai putea să guști în taină și necunoscut laudele acelor oameni, ce i-ai putea iubi — bine, de nu, nu te arăta lor. (f. 273).

*

Bucureștiul are 180.000 de locuitori — vasăzică 360.000 de ochi. Un Primar al Bucureștiului poate să zică cu mîndrie cum că 360.000 privesc asupra lui — asupra faptelor lui politice — asupra frazelor ce le face — în fine asupra lui. Dar între aceste mulțimi de ochi sînt doi cari sigur că nu se interesă de fel de domnul Primar... și sînt ai mei acei ochi, deși nu sînt ai mei, pentru că sînt ai altuia, adică ai alteia. (f. 48)

sînt suspendate umbre. Aceste umbre stau pe loc ca o urzeală, ca ideea unei fiinţe supt care undele rîului, etern altele, formează o bătătură, singură ce dă consistenţă acestor umbre şi totuşi ea însăşi într-o eternă tranziţie, într-un pelerinaj din fiinţă în fiinţă, un Ahasver al formelor lumii.»

Textul cugetării pe care o publicăm acum, a fost citit de Eminescu într-una din şedinţele „Junimii", în care, după moda reuniunilor germane, mai citiseră astfel de sentinţe Iacob Negruzzi, I. L. Caragiale, Veronica Micle, Ioan Slavici, Mite Kremnitz şi Maiorescu însuşi.

Scris cu cerneală neagră pe o hîrtie albă, vărgată, de dimensiuni mici, aforismul este datat: «30 Ianuarie 1880», de Livia Maiorescu-Dymsza, care mi l-a dăruit în anul 1945.

Augustin Z. N. POP

«...în ape vecinic călătoare îţi vezi chipul remînînd pe loc»

Heraclit zice că niciodată acelaş om nu s-a coborît de două ori în acelaş rîu. Ca toate ideile cari cuprind un joc cu infinitul timpului şi al spaţiului şi aceasta culminează într-o antinomie încît şi contrariul e adevărat. Adecă din contra acelaş rîu oglindeşte în liniştita-i adîncime aceleaşi umbritoare păduri[,] acelaş cer. Materia numai — acest Ahasver neobosit al formelor — e pururi alta, formele însă aceleaşi, încît în ape vecinic călătoare îţi vezi chipul remînînd pe loc. Rîul timpului pare *a curge; suma de viaţă şi de forme possibile coexistă într-un vecinic prezent.*

«Pentru tot ce-i etern timp nu esistă»

[mss. 2255, p. 7 r°]

De cîte ori se presintă un princepiu sau un complex de principii, ce nu ni convine — e ca şi cînd ne-ar trece cincă cu fum pe sub nas şi cel puţin în gînd in dăm, capul înapoi — [indescifrabil]. *Indignarea e cea mai firească a oamenilor pornire.*

*

[mss. 2255, f. 205 r°]

Trecutul [î]*i marmură, presentul* [î]*i Dumnezeu, viitorul* [î]*i umbră.*
Şi eu pun destinul acestei lumi, într-o inimă de om.
Trecutul e feerie-nmărmurită, viitorul umbra.

[mss. 2257, f. 180 v°; f. 181 r°]

Luna d-aramă ce fuge prin nouri de fier
Luna regină ce visitează palatele-i de fier
Nourii insule de fier, de aur, d-argint
în albastru ocean al aerului.

Heraclit zice că nu odată acelaş om
nu s'a coborit de două ori în acelaş rîu
Ca toate ideile cari cuprind un joc
cu infinitul timpului şi al spaţiului
şi aceasta culminează într-o antinomie
încât şi contrariul e adevărat. Adecă
din contra acelaş rîu oglindeşte
în liniştita-i adâncime aceleaşi umbritoare
păduri acelaş cer. Materia numai —
acest Ahasver neobosit al formelor —
e pururi alta formele ~~pururi~~ însă aceleaşi
încât în ape vecinic călătoare iţi
veji chipul remănând pe loc. Rîul
timpului pare a curge; ~~s~~ suma
de viaţă şi de forme possibile

De te-ar face Dumnezeu lună, noaptea înamorată de fața ta ar sta în eternitate pe pămînt.
Noaptea înamorată de luna aprindă se grăbește a o urma pe cealaltă semisferă. Stelele arzietoare gurițe de copile a căror fețe diafane se pierd într-o aureolă de razie.

*

[mss. 2257, f. 245 r°]

Are omul un stop și acela e infinitul. Desvoltarea omului nu merge în infinit, ci pîn'la o proporțiune. Nici un copac nu crește pîn'la ceriu.

*

[mss. 2257, f. 245 v°]

Un popor se naște prin reacțiunea unei rase în contra unei dominațiuni interne.

*

Națiunile generoase țin în cel slab și vin în ajutorul lui. Astfel se sporește puterea acestuia.

*

[mss. 2257, f. 277 r°]

Precum orice casă are cloaca sa, <dac> așa și < gazetăria> ziaristica își are canalele sale de scurgere, pentru ca ori ce tingire să-și afle capacul și orice om[,] *semenii.*

*

[mss. 2257, f. 279 r°]

Ar fi o evidentă nedreptate de a ne plînge de lucruri pe cari le-am suferit chiar de la acei cu cari acum avem un program <de> comun de muncă, precum și o lipsă < de> estremă de delicatețǎ.

*

[mss. 2258, f. 163 r°]

Spiritele mari se nasc adesea prin nevoie. Țerile cele mai neroditoare au avut cei mai mari guvernatori.

*

[mss. 2258, f. 163 v°]

Titulature recesc conversația oricît de animată ar fi. Cine știe dacă scopul lor primordial nu este chiar acesta — trezirea și receală față cu o persoană, care represintă colectivitatea. Purtătorii acestor titule se-nțelege că[-]*i dau altă valoare.*

*

Contrazi-te singur și vei găsi pace. Menirea vieței este să te cauți pe tine însuți.

Textele pe care le publicăm acum, au fost selectate din corpusul documentelor Eminescu aflate la Biblioteca Academiei Române. Cotele acestor manuscrise, înregistrate separat în arhiva Perpessicius, ne-au fost puse la dispoziție prin bunăvoința profesorului D. D. Panaitescu.

Perpessicius intenționa să publice toate aceste texte în volumul de proză, — al VII-lea, din monumentala ediție de OPERE Mihai Eminescu — sub titlul simbolic de *Fragmentarium*, sugestiv pentru statutul unor astfel de notații succinte, impresii de lectură, cugetări, aforisme, înscrise în cîte un colț de manuscris sau pe marginea unui text bloc care ocupă tot centrul filei, avînd uneori legătură de conținut cu acesta, de cele mai multe ori însă, revendicîndu-și o existență de sine stătătoare. Menționăm că, în viziunea lui Perpessicius, acest corpus de texte nu se identifică, din punct de vedere al conținutului, cu ceea ce în mod obișnuit se cunoaște a fi *Fragmentarium*-ul lui Mihai Eminescu. (Vezi: G. Călinescu — *Opere*, vol. 12, — *Opera lui Mihai Eminescu* (2), pp. 187, 228).

În alte cazuri, Eminescu ne propune un adevărat exercițiu de poetică, notînd forme, devenite variante ale aceleiași teme poetice inițiale, ce rețin atenția cititorului, martor al unui micro-laborator de creație, plin de sugestii lirice în toate elementele sale componente.

Privite în ansamblu, aceste notații, păstrate în forma lor inițială, fără intervenții ulterioare, dezvăluie gîndul poetic în chiar spontaneitatea clipei care l-a înregistrat. Reținînd astfel fulgurant esența actului poetic, nu ca rezultat al unui proces complex de elaborare la capătul căruia se află grandiosul, ele se înscriu în dimensiunile fundamentale ale operei marelui poet, confirmînd încă o dată organicitatea viziunii sale despre lume.

Confruntarea directă a poetului cu timpul, prin prisma judecății de valoare a posterității, se sprijină astfel și pe documente ca acele publicate aici, a căror scoatere la iveală se impune cu necesitate pentru completarea universului de creație al celui mai mare poet al neamului.

Textele încredințate acum tiparului nu au fost incluse în edițiile Eminescu cunoscute pînă în prezent, precum cele ale lui Ion Scurtu, Ion Crețu, Perpessicius, G. Călinescu, Aurelia Rusu.

Ruxandra MIHĂILĂ

Placîndu-ți ție însuți te conrumpi.
Lumea-i umbra unui nour și visul unui dormind.
Ocasia e iute la fugă și leneșă la întors.

*

[mss. 2258, f. 173 v°]

Ce-nsemnează faptul că mulți au un fel de sgîrcenie pentru hîrtie [?]

*

A se tăvăli *de rîs este o espresie foarte adevărată. Cine rîde din toată inima aceluia-i vine gustul să se tăvălească pe jos.*

*

[mss. 2258, f. 179 r°]

Alexandri[,] *el ce luminează geniul poporului în calea sa spre ceriu*[;] *elegant poet de salon care cu toate astea se* [*retecește pe*] *piscurile de granit a gîndirei în nourii cei suși a melancoliei puternice. El și-a muiat aripele sale în* [*cîntare*] *și inima sa în senin — căci simțirile sale sînt senine și dulci ca razele ce* [*le*] *mai strălucite și cele mai albe ale soarelui de Mai.*

*

[mss. 2258, f. 218 r°]

Melancolia, cîntecul gîndirilor — acest tesaur pe care nu l-aș da pe orgiile imperaților romani — îmi purta inima prin Italia.

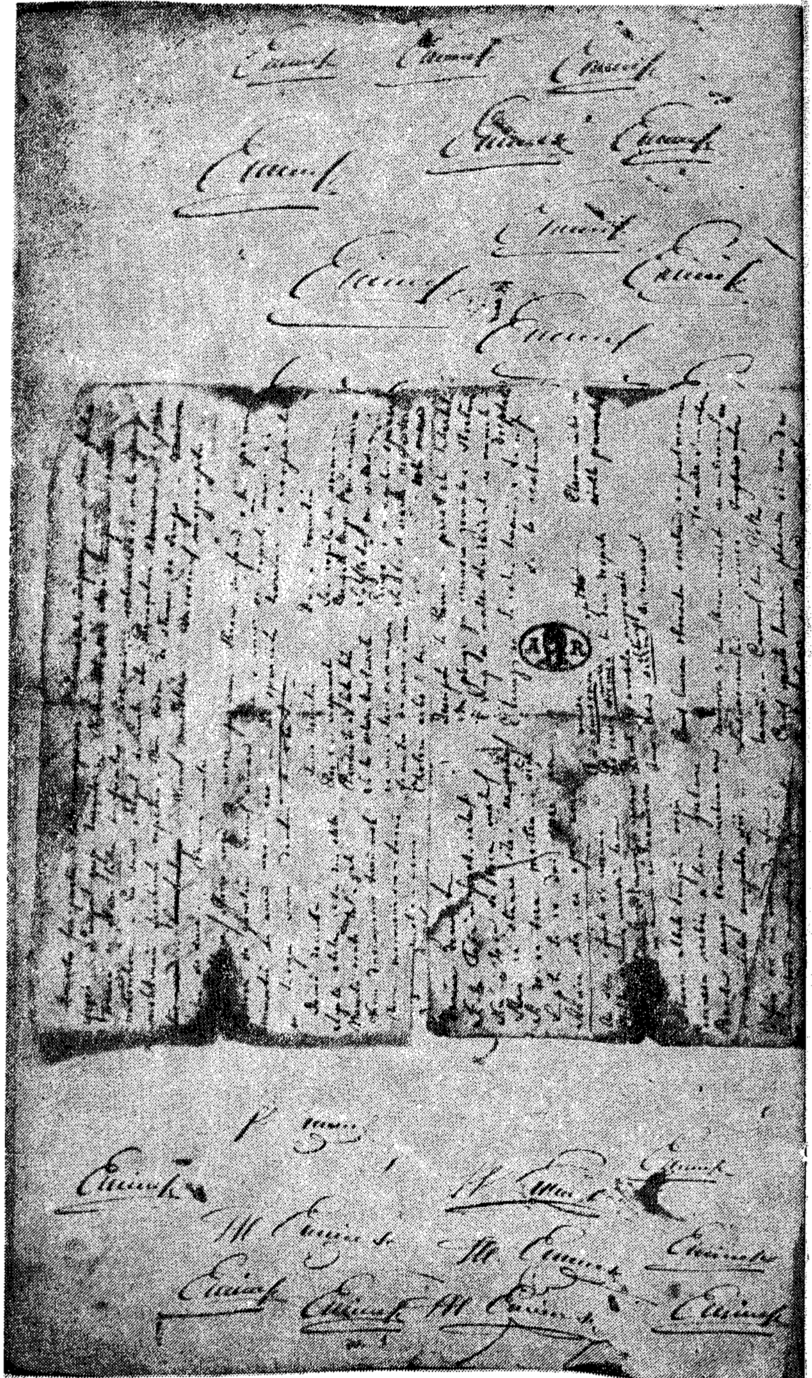
*

Comic. *Un om prost, care ascultînd cînd vorbesc alții* [*curat*], *înțelegîndu-le și lațindu*[-]*le reu, creează o mulțime de încurcături, contribue spre desfășurarea complectă a unor caractere prefăcute și subversive; în urmă geniul bun al piesei aflîndu-i guralivitatea și făcîndu-se că vorbește cu alții* [*curat*], *îndreaptă totul iarăși prin gura lui.*
Naiv. *Un om care-nvață de la toată lumea cum trebue să se poarte, cum să vorbească, cum să scrie (Becineagă), face o mulțime de nerozii și încurcă ițele.*
Afectat. *Un om ce face lumei întregi complemente blasate și dă lumei toate afecturile rele.*

*

[mss. 2258, f. 222 v°]

Timpul, grija tiranilor. Pentru tot ce-i etern timp nu esistă.

JURNALISTICĂ

«Adevărul nu rezultă din deduceri logice...»

Înainte de cîteva zile[1] a reapărut în București [2] jurnalul *„Pressa"*, ca [3] rezultat al formării unui nou partid al Centrului. În N-rul său întîiu *„Pressa"* crede a puté susținé, că toate țările constituționale, dar mai cu samă acelea, în cari patimile sunt aprinse și luptele pline de amărăciune au simțit trebuința existenței unui partid al centrului, care să serve ca un factor al moderațiunei. Premițînd cum că în țara noastră nu există decît stînga și dreapta, jurnalul conchide că trebue să existe un centru, un element moderator între elemente extreme. Programa acestui nou factor politic va fi deci: conservarea și desvoltarea gradată a tuturor principiilor liberale din constituția noastră cu escluderea a orice turburări; aplicarea sinceră și leală a legilor existente; întărirea dinastiei și naționalității române; c-un cuvînt consolidarea unui stat suveran, care e menit a cuprinde un loc însemnat în concertul celorlalte state europene. Profesia de credință încheie cu deviza: «Liberate fără anarchie, ordine fără despotism».

Din parte-ne dorim succes noului organ, deși toată formarea unui partid al centrului va întîlni în oricare[4] om cu simț istoric[5] numai un surîs sceptic. Deși în sine luate toate configurațiunile de oameni politici din țara noastră nu prezintă aproape nici un interes, pentru că [6] ele sunt asemenea[7] figurilor unui caleidoscop pe care întîmplarea le compune și le discompune, și pentru că am avut ocazia de a vedé oamenii cei mai deosebiți în așa numitele principii mergînd alături și alții foarte asemănători în susținerile lor orale, urmînd căi foarte disparate, totuși din punctul de vedere al unui studiu social al României credem că cea dintîi premisă a profesiei «existența a două extreme» nu este exactă.

Mai ales cînd e vorba de o dreaptă extremă, de un «partid retrograd» el [8] nu mai există, căci îi lipsesc din nefericire toate elementele necesare. Căci unde sunt stările, pe cari s-ar puté întemeia? Au mai rămas vr-o urmă de aristocrație istorică, care să

[1] presa bucureșteană, s-a îmbogă (șters)
[2] ziarul
[3] rezultat
[4] istoric
[5] un surîs
[6] aceste configurațiuni
[7] unui caleidoscop
[8] nici

Dintre manuscrisele rămase pe masa de lucru a lui Perpessicius, unele încep să vadă lumina tiparului; ne gîndim la cele, pe care autorul *Lecturi*-lor *intermitente* le anunța în a sa *Confensiune la 75 de ani*, și dintre care, un loc aparte ocupă volumul: *Un pamfletar preeminescian* sau *Cum am descoperit Delfinul?* prevăzut să apară în seria de *Restituiri* a editurii „Dacia".

O altă serie de materiale, păstrate în arhiva Perpessicius, sînt legate de truda sa la ediția critică a OPERE-lor eminesciene, ediție care, după ultimul plan, urma să cuprindă 20 de volume. Trebuie să ne reamintim, în fiece clipă, de munca sistematică pe care a desfășurat-o Perpessicius, în anii inițierii sale de editor eminescian, adică între 1933 (anul încheierii contractului) și 1939 — anul apariției primului volum din ediție. Așa cum ceruse și celor trei membri ai fantomaticului colectiv Eminescu, Perpessicius își impusese lui însuși o îndelungată și completă cercetare și fișare a tuturor manuscri-

fi putut suporta neatinsă veninul discompuitor al stîrpiturei din Fanar? Pe de altă parte fost-au clerul vrodată atît de cult în țara noastră, încît să nu se lase îmbrîncit afară din viața publică prin un singur edict? Fost-au breslele în destul de puternice, ca să resiste desființării lor?

Nu, nici una din clasele pozitive moștenite în forma, pe care le [9] păstrase evul-mediu n-au fost în stare să reziste erei «înnoiturilor» și a importului de legi și instituții din Paris.

S-ar puté zice că Românii și-au preschimbat pătura cea mai bogată a pămîntului pe cuvinte deșarte, pe fraze stereotipe, pe un [10] raționalism umanitar și cosmopolit, cari acestea formează astăzi bogăția unică a clasei de mijloc, ce trăiește din traficul lor zilnic, cheltuit în moneta unică a profesiilor de credință și articolelor de fond. Pe cînd se configurează tot mai multe combinații, numească-se de «centru» sau stîngă sau dreaptă sau X sau Y, tot pe atuncea clasele pozitive dau într-una înapoi. Țăranul sărăcește și se stinge, breslele s-au prefăcut pe de o parte într-un infinit de scriitorași și aspiranți la funcții, pe de alta în proletari, avizați la o muncă întîmplătoare și totuși grea [12] al căror produs nu plătește consumul [13]. Căci într-adevăr ce mai sunt românii în orașele Moldovei mai cu samă, decît scriitor pe deoparte, salahori pe de alta?

[9] sic!
[10] fraze
[11] dă înapoi
[12] în care
[12] consumația

selor eminesciene. Autorul ediției a defrișat, de-a lungul celor aproape patru decenii de activitate continuă, toată bibliografia subiectului.

Din acest bogat material de lucru, ne îngăduim să restituim acum, în transcrierea lui Perpessicius, textul articolului eminescian, *Revista jurnalistică*, ce ar fi urmat să apară într-unul din volumele de *Proză politică* (XI–XV) ale ediției Eminescu.

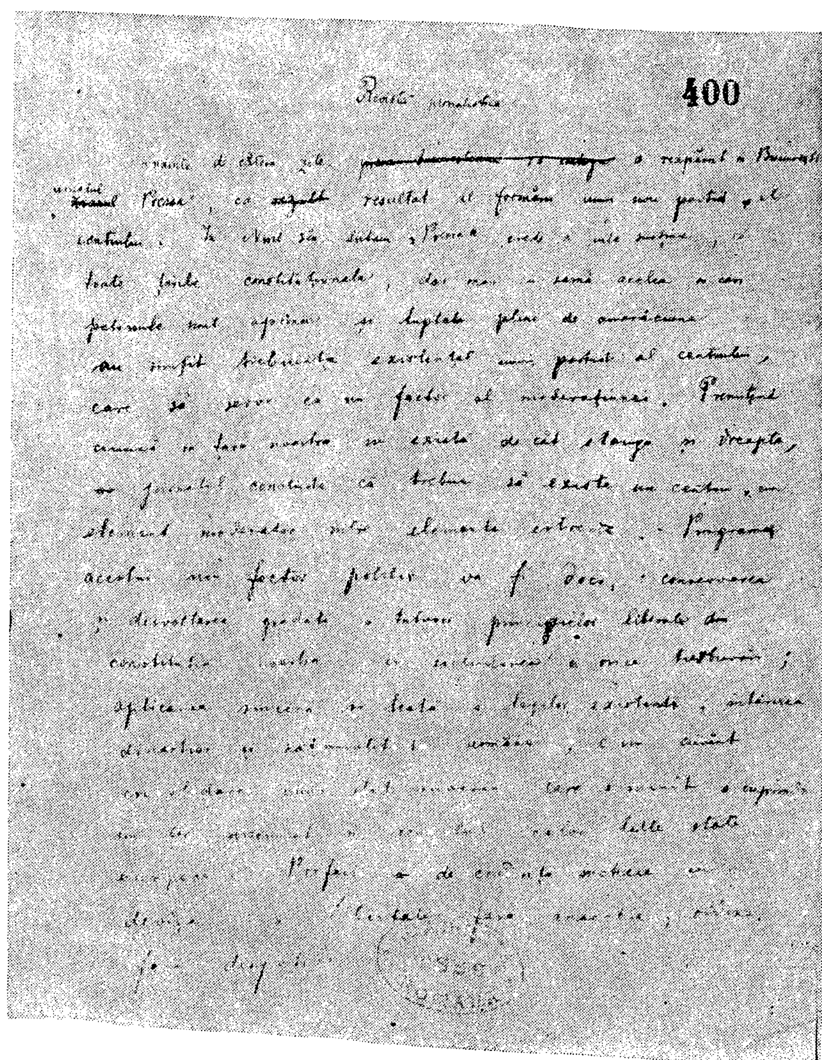
Fișa descriptivă a acestui manuscris eminescian, poartă nr. 305 și este intitulată: «*Doctrină politică (?)*», iar pentru paginile 400–407 ale mss. 2264, care se reproduc aici, descifrăm din comentariul perpessician, următoarele rînduri:

«400–405 — *Revista jurnalistică*, cu prilejul întemeierii centrului și organului său *Pressa* (f. bun articolul) (cerneală violetă și la București)

Iași?
Curierul de Iași?
NU. Cf. Scurtu
406–407
Iași?
după revizorat?

Stimatul meu Domn,

Scris[oare] deschisă c[ătre] un „administrator" la formarea bugetelor comunale că se suprimă ajutorul de notar — leafa lui să se treacă învățătorului.»

400

Fără îndoială, articolul lui Eminescu poate fi ușor datat în funcție de reapariția „*Pressei*" — «diar politic, litterar și commercial», reapariție datată: «23 Ianuarie 1877». (cf. Nerva Hodoș)

Ne rezervăm plăcerea să revenim asupra acestui subiect, într-unul din numerele viitoare ale revistei. Semnalăm acum doar că, aceste însemnări eminesciene reflectă cunoscutul fond de idei al «filozofiei practice» a poetului, concepțiile lui despre stat, clase și economie, cu acea configurație specifică, pe care studiile de specialitate au definit-o și explicat-o în luminile și umbrele ei.

Dumitru D. PANAITESCU

De aceea cu părere de rău trebuie s-o spunem, că orice formație nouă parlamentară nu are drept corelat o clasă pozitivă, care caută [14] a da [15] espresie intereselor ei, ci sunt nişte gîndiri, lipsite de cuprins, fără a corespunde cu ceva real. Deosebirea între Partidele din România e foarte mică şi e [16] întemeiată pe o cultură individuală mai mult sau mai puțin îngrijită. Fiecare se reprezentează mai mult pe sine, decît o clasă socială oarecare, şi [17] lucrul principal e [18] forma mai mult sau mai puțin corectă, în care cineva caută a face plauzibile aşa numitele sale principii. Poate pentru că există şi în Franța un centru, va fi şi la noi «la modă» un asemenea [19] partid, mai multă importanță nu credem să aibă [20] în țara noastră, a advocaților.

Nimic nu este absolut decît natura şi statul oamenilor e asemenea natură, ideile [21] lor nu sunt decît un reflex a celora ce se-ntîmplă într-adevăr. Cînd există o clasă istoriceşte formată ea se va reflecta într-o serie de idei; aceste clase reprezentate în parlament vor căuta să-şi armoniseze printr-un fel de învoială interesele lor şi acesta-i tot înțelesul parlamentarismului. Războiul civil se traduce în cuvinte, aspra luptă pentru existență se organisează aşa încît o clasă nu este în stare să exploateze prea tare pe cealaltă.

Dar principii, ce nu se prezintă sub masca veciniciei adevărului lor [23], numească-se ele cum vor voi, sunt supte din degetul cel mic şi [24] au un corelat real numai în țările, în cari tinerii noştri le-au învățat pe de rost.

Adevărul nu rezultă din deduceri logice, decît numai în matematică.

[Scrisoare deschisă]

305 (2264, 406—407)

Stimatul meu Domn,

Înainte[1] de toate vă rog să aveți răbdarea de a citi pînă la sfîrşit scrisoarea mea. Cunosc bunăvoința [2] şi felul D[umnea]voastră ca administrator şi de aceea nu mă-ndoiesc că Vă vor interesa cestiunile, ce le pun pe tapet, dar a căror dislegare n-o încerc decît foarte parțial.

Cunoaşteți mai bine decît [3] mine greutățile, pe cari le poartă poporul nostru rural şi ştiți că sub [4] dînsele el sărăceşte din zi în zi şi că numărul populației noastre scade [5] în porțiuni înspăimîntătoare pentru orice econom politic. Cauzele sunt lesne de aflat. Înaintea înființării căilor de comunicație exportul nostru era minim; cerîndu-se puțin noi lucram puțin; astăzi ni se cere mult şi noi lucrăm mult. Şi ştiți că la noi nu lucrează decît o singură clasă, că în socoteala acestei singure clase trăiți toți de la Domn pîn la Dorobanț — de la țăran. [6] Noi n-avem o industrie pe care s-o schimbăm cu franc şi cu aur străin, n-avem manufacturi [7] cari să fie căutate în alte țări [8], n-avem alte clase pozitive, decît pe țăran. El produce cerealele noastre şi în schimbul acestora noi cumpărăm toate de la chibrit pînă[9] la galoanele de pe chipiul [10] generalului.

Dar țăranul, care în anul 1827 reprezenta o clasă cam tot atît de numeroasă ca şi astăzi şi care păştea pe atunci hergheliile de cai şi cirezile de boi, singurul obiect de export pe atunci, țăranul nostru care pe atunci putea să se păstreze în putere cu mămăligă, brînză şi verdețuri, căci munca puțină cerea consumare puțină, va puté să trăiască astăzi acelaşi traiu? astăzi cînd munceşte de zece ori pe atîta, cînd birurile sunt cu mult mai grele, cînd mersul societății îl sileşte să producă mult mai mult? Nu[,] şi dacă chiar ne-am înşela pe un moment[,] vedem [11] că legile naturei şi inflexibile, că cine produce mult şi consumă puțin, moare, şi moartea ne răspunde prin cifre statistice, că poporul românesc, dacă va mai rămîné în starea sa de astăzi, e menit să se stingă.

Va să [zică] [12] țăranul nostru de astăzi, ca să nu se stingă, trebue înlocuit prin un altfel de țăran, trebue ca fiu-său să fie altfel de om, trebue ca acesta cu aceeaşi sumă de putere să producă mai mult şi acestea toate trebue să le-nvețe în şcoală. Dacă instruc-

[14] a-şi esprima
[15] prin la
[16] mai mult bazată
[17] principalul
[18] mai mult
[19] centru
[20] un partid nou
[21] oamenilor
[22] aducă
[23] fie ele liberale
[24] reflexe

[1] mai înainte
[2] D [umnea] voastră
[3] de (neşters)
[4] ele
[5] într-un mod (indesc.)
[6] (sic! neterm)
[7] a căror valoare individuală
[8] noi
[9] firul
[10] Măriei Sale
[11] [indescifrabil]
[12] omul

ţia va fi generală, putem spera, că ţăranul viitor va şti să-şi caute de interese mult mai bine decît cel de astăzi.

Căci în faptă, Stimate Domnule, tot aparatul greoiu al statului nostru nu-i făcut pentru binele ţăranului nostru. Administraţia comunală este instituită mai mult în favoarea proprietăţii mari, justiţia ştiţi, că are a face mai mult cu procese pentru moşii, succesiune de bani etc., şcoalele noastre secundare cresc generaţii de scriitori,

meniţi a se tăvăli prin tot soiul de cancelarii, iar nu oameni vrednici, cari să se susţie înşişi prin munca lor. Toată lumea la noi apelează la buget, adică direct sau indirect la punga sau munca clasei pozitive, a ţăranului.

Pîn-acuma o singură instituţie mi s-a părut creată cu desinteresare pentru poporul rural şi aceasta-i şcoala rurală. Dar cum este ea tratată? Obligativitatea învăţămîntului e o iluzie. Leafa învăţătorului e adesea egală cu aceea a unui vătăjel, întreţinerea localului proastă, pe cînd alături cu mizeria scolastică trăeşte o clasă de scribi netrebnici sub forma de primari, ajutori de primari, notari, ajutor de notari, secretari, perceptori, ajutori de perceptori etc. Cari sunt pe atîtea organe de apăsare şi de şicană în comună şi cari nu aduc bunei stări a ţăranului nici atîta folos cîtu-i negru subt unghie.

De aceea, vă rog, ca cu ocazia formării bugetelor comunelor rurale să se şteargă cel puţin prisositoriul ajutoriu de notar, iar salariul acestor individe să se treacă pe sama învăţătorului, singurul de la care clasa ţărănească va avé un folos. Privind lucrul de aproape un notar n-are de scris pe an decît cel mult 2000 de hîrtii din care [13] cele mai multe cuprind faţa întîia a unei coli, adică un sfert de coală, ceea ce face la un loc 500 coale, repartile pe 365 file [ale] anului, vine o coală şi ceva pe zi, muncă ce o poate face un om singur în tot bunul şi fără ca să se-ngreuieze prea tare. Într-adevăr, dacă aceşti oameni nu s-ar oploşii prin Primării, poate că s-ar apuca de alte meserii mai productive şi ar lua locul arîndarilor jidovi prin sate.

[13] Cea mai l[ungă]

CORRIGENDA

«La curtea cuconului Vasile Creangă»

în transcrierea lui PERPESSICIUS

Fişă analitică

[recto]

2255. f. 162, 162—167 incl.[usiv]? [adăugat cu creion negru]

Vasile Creangă şi fiul său Iorgu. (Casa bătrînului Oleanu.)
cf. *Sara pe deal.* (istoric cf. Ibrăileanu) Poezia era scrisă? Pare-se.
f. 162 « stelele isvorĕsc umede şi aurite pe jumalţul cel adînc şi albastru al cerului, buciumul s-aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor împle satul, carele vin cu boii osteniţi scîrţîind din lanuri, oamenii vin cu coasele de a umĕr, vorbind tare în tăcerea sĕrei, talangele turmelor, <apele> apa fîntînelor, cumpenele sună, scrănciobul scîrţîie-n vênt, cînii încep a latrá şi prin armonia amestecată s-aude plin şi lănguros sunetul clopotului care împle inima cu pace. » Într-un asemenea sat stătea pe deal curtea bătrînului Oleanu. *[verso]*
— « Să ne familiarisăm cu casa întreagă, în simpla ei frumuseţe şi cu copilăria eroului nostru! »(Iorgu)
— Porfirie Rufă — « este caracteristic pentru gineri, că mai toţi seamănă cu ai regelui Lear. »
— « Şi totuşi erau vise în cari el credea cu evlavie — visele copiilor. În naiva sa religiositate el credea, că pe cînd visele oamenilor vrîstnici erau născute din dorinţele lor egoistice, visele copiilor, cari nu cunosc asemenea dorinţe — nu puteau fi decît însuflarea îngerului păzitor. »
— Cuconul Drăgan Ciufă, antitesa întrupată a înţeleptului Iosif.

Obs[*ervaţii*] Inconsecvenţă ortografică. Cîteva preferinţe, cîteva obsesii, cîteva indicii de evoluţie ortogr[afică].
— visele (probl[ema] viselor)
— Epopea boiernaşilor de ţară. Rufă, Ciufă
— cf. anteriul — pe tabacheră şi basma = sînii?

Volumul al VII-lea din seria OPERELOR lui M. Eminescu în ediţia academică a lui Perpessicius trebuia să cuprindă Proza literară şi nu Teatrul, cum specifica de curînd un tînăr şi sîrguincios eminescolog. Perpessicius, cu micul său colectiv, din care făceam parte atît eu cît şi Eugen Simion, a lucrat timp de mai mulţi ani la alcătuirea acestui volum, care, sperăm, va vedea lumina tiparului în viitor, respectînd întru totul concepţia regretatului editor (prin folosirea fişelor şi caietelor sale de lucru). Din materialul păstrat

Pe când ţara de jos [1] a Moldovei e semenată numai de coline, cari arate primăvara, par cu brasdele lor resturnate în soare nisce muşuroae mari şi negre, în ţara de sus colinele devin dealuri şi văile ripe. Cei dentăi înnalţă coaste albe şi neroditoare de lut, prin ripele adănci cresc ierburi mari şi nepăscute, pietre grunţuroase dar fără consistenţă se vĕd clădite ca păreţi în huma cenuşie şi umedă şi prin adăncituri de bălţi şi părae leneşe se aşează pe grunzurii pămêntului o salitră albă şi strălucitoare ca bruma. Spata dealurilor e adesea întinsă [2], şeasă ca palma şi de o productivitate mare şi regulată, de aceea adevĕratul grînaru al Moldovei remîne ţara de sus. În văi şi de asupra ripelor neroditoare stau risipite satele, pe planul dealurilor arătura. O deosebire de la această regulă face însĕ valea [3] Siretului şi a Sucevei care prin perspectiva sa frumoasă, prin măndra depărtare a dumbravelor sale şi prin acea întinsoare molatecă şi strălucită sub o boltă ce pare menită a fi etern albastră pre un raiu pămêntesc.

Pe valea [4] Siretului întinsă sub arcurile de saphir ale cerului, ale căror fluvii de aer tremurau de căldura soarelui de vară, stau risipite cu întunecata lor umbră păduri şi dumbrave, dosind printre ele sate întinse, încungiurate cu şanţu, a căror căsuţe mici şi acoperite cu paie [5] şi stuf dogorit par ca nisce stupi scunḑi, şi din [6] fumul ce le împle atmosfera biserica-şi ridică turnul ei boltit şi rătund, acoperit cu tinichea albă, care strĕlucesce frumos în soare, ca o argintoasă gândire din mijlocul satelor cufundate în tăcere şi a verḑii şi-ntunecatei lumi a pădurilor.

Siretiul, în veratica sa lene e oprit adesea în drumul său de iazuri mari incungiurate cu papură ce-şi înnalţă ciucălăii copţi în soare, cu stuf cu măturile mohorîte ca blana de urs şi rogoz verde. Pe [7] [a)] malurile iazurilor [8] jur împrejur matreaţa de un verde tenĕr strelucesce ca mĕtasa, iar în mijloc ochiul verde cel clar al apei, pare negru reflectând în el umbra luminii [b)] ce-l înconjură.

Pe căte-un plan mai ridicat se vĕd curţi văruite cu ingrijire cu arĕtarea plăcută şi liniscită [c)], ferestile dreptunghie strĕlucesc în soare, în cerdacul nalt duc scari curate — în faţa curţii se-ntinde o ogradă mare în semicerc, incunjurată cu zaplaz şindilit umbrit de plopi, salcălmi sau nuci. În dreapta curţii care se numesce « sus » sunt

---

[1] sus (şters).
[2] şeasă şi întinsă (şters).
[3] mălurile (şters).
[4] malurile (şters).
[5] dogorite (şters).
[6] toată (şters).
[7] sau de (incert).
a) În ediţia Eminescu — *Proză literară* — îngrijită de Flora Şuteu şi Eugen Simion: *De.*
[8] şi pîn (şters).
b) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *lu ıii.*
c) În ed. F. Suteu, E. Şimion: *lin stită. Ferestile.*

în transcrierea lui Perpessicius — mat‹er›ial, evident, de laborator — publicăm acum povestirea [La curtea cuconului Vasile Creangă] (respectîn‹d› titlul sub care G. Călinescu a făcut cunoscut acest manuscris) însoţit de adnotările editorului. Notel‹e› de subsol, cu cifre arabe, aparţin lui Perpessicius, iar cele cu litere reprezintă diferenţele de lecţiune pe c‹a›re ne-am îngăduit să le semnalăm, între transcrierea perpessiciană şi textul publicat în ultima ediţie a proz‹e›i l‹u›i Eminescu. (vezi Proza literară. Ediţie îngrijită de Eugen Simion şi Flora Şuteu, cu un studiu introductiv ‹d›e Eugen Simion, Bucureşti, 1964, E. P. L., pp. 284—294).

Deoarece nu ne propunem o dezbater‹e› pe marginea normelor de transcriere stabilite de autorii ediţiei respective, nu am mai luat în discuţie fo‹r›me etimologice de tipul: ripa, remîne, etc., existente în original, deşi prin modernizarea lor în spiritul lim‹b›ii române actuale, aşa cum se poate constata, textul eminescian suferă considerabile degradări.

Atunci cînd este vorba de opera inesti‹m›abilă a celui mai de seamă poet naţional, orice intervenţie, orice inexactitate de lecţiune, falsifică şi anul‹e›ază valenţele stilistice ale textului.

D. D. PANAITESCU

Statuia de la Constanța (O. Han).

în genere grajduri și hămbare, în stănga acarete [9] pentru bucătărie și servitori numită «jos» iar din dosul curții se-ntinde-n patrat cu șanț, pometul [10], florile [11d]) via și prisaca [12].

Aceasta este arĕtarea stereotipă a satelor și curților, fără privire la modifațiunile [e)] (sic!) întĕmplătoare, cari individualisează pe fie-care din ele.

Caracterul vieței de sat este liniscea și tăcerea. Diua oamenii fiind la lucru, numai copii[i] se joacă cu colbul drumului [13], babele de tot bĕtrîne șed [14] torcînd la umbră pe prispă, și moșnegii adunați la crășmă își petrec restul vieței bĕnd și povestind [15]. Abia sara când satul devine centrul vieței pămĕntului ce[-]l înconjură se începe aceà duioasă armonie câmpenească', idilică și împăciuitoare[16]. Stelele isvorĕsc umede și aurite pe jumalțul cel adânc și albastru al cerului, buciumul s-aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor împle satul, carile vin cu boii osteniți, scarțeind din lanuri, oamenii vin cu coasele de a umĕr, vorbind tare în tăcerea sĕrei, talangele turmelor, apa fantănelor, cumpenele sună, scrănciobul scârție-n vênt, cânii încep a latră și prin armonia amestecată s-aude plin și lănguros sunetul clopotului, care împle inima cu pace.

---

[9] acaretul (corectat; lecție incertă).
[10] și via (șters).
[11] <florile (indr. creion)> întâi: florăria (indr. creion) și (șters).
d) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *florăriile.*
[12] Și prisaca (adăugat creion).
e) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *modificațiunile.*
[13] sau (șters).
[14] stau (șters).
[15] N(șters).
[16] Ștersăt. indesc. (silabă).

Într-un asemenea sat [17] stetea pe deal curtea bĕtrănului Oleanu. Ea avea forma descrisă mai sus. Înfundată în cerul curţii incunjurată de pomêt, albă şi invitătoare, ea avea un cerdac încăpător, în care sta betrînul sara, cu ciubucul în gură şi cu <fecul> fesul [18] pe ceafă, uitându-se melancolic la priveliscea ce se întindea sub ochii lui. În această curte se născuse Iorgu.

Să ne familiarisăm cu casa întreagă în simpla ei frumuseţe şi cu copilăria eroului nostru.

Cuconul Vasile Creangă era bogat şi om bun de suflet. Oamenii din satul lui şi din cele-nvecinate povestiau [19] că el are-n pivniţă poloboace cu [f] irmilici şi dimerlii de galbeni, dar — lucru ce se-ntêmplă rar — nime nu-i bănuia aceasta. Se-nţelege că poloboacele şi dimerliile erau creaţiuni ale fantasiei, însĕ într-o scatulcă vechie de fier, ce era şrubuită de podelele unui etac mic, se adunase din moşi strĕmoşi, fără avariţie, dar cu economie, mulţi ochi de vulpe şi mulţi bani albi, încât rafturile ei, n-ar fi fost pentru nimenea indiferente. Creangă era un bĕtrîn bun şi prietinos, veselu şi glumeţ la petreceri, îngăduitor cu supuşii lui, şi unde trebuia îşi punea şi el mâna, ca să mai uşureze greul, el nu-nvĕţase multe-n viaţa lui, pe vremea aceea nici un se cereà multe, dar aveà o-nţelepciune şi o isteţie firească, care preţuiau mai mult decât pretenţiosul semidoctismu de aḑi.

Altfel vecinic la moşie, viaţa-l costa puţin deşi trăia ca un Vodă — căci dacă cunoasce cineva mai de aproape viaţa din curţile boerilor mari, acela va trebui să conceadă, că ei sciau a cristaliza împrejurul lor un fel de curte, compusă din boerănaşi sărăciţi, cari slujind îşi recascigau pe-ncetul o avere din care să poată trăi fără grijă, din rude scăpătate însă pline de deşertăciune, cari trăiau pe sama vĕrului avut, din refugiţi [g] străini, poloni, unguri sau nemţi, cari mai la velniţă [h], mai la gospodărie, mai în cancelaria domeniilor formau o clasă de amploiaţi, din călugări, feciori de boieri, cari înconjurau mănăstirea spre a trăi bine pe moşiile şi la curţile cunoscuţilor lor, afară de aceea un popor de scriitori, ţigani şi strĕini, cari «jos» trăiau sfădindu-se şi clevetindu-se la boieri unul pe altul.

Capelmaistru [i] curţii era în genere v-o cioară bĕtrînă şi isteaţă — care scia cîntece bĕtrăneşti, doine, hore, cîntece de lume — ba încă [î], poetul nu lipsia representat adesea prin persoana vr-unui scriitoraş or dascăl de copii isteţu, care făcea acrostihuri pentru doamna, şi la ḑile mari [20] firitosmosuri [j] nimerite pentru lăutar. Astfel era şi arĕtarea curţii lui Creangă, la a cărei componenţi caracteristice vom reveni mai tarḑiu.

Femeea cuconului Vasile erà cu mult mai tênĕră de căt el şi încă destul de frumoasă. Ea era o damă naltă şi foarte albă la faţă, avea ochi mari şi albaştri, faţa lungăreaţă şi plină, nasul foarte corect, iară gura ei roşă purta totdeauna acel surîs voluptos şi satisfăcut, care-l au femeile frumoase şi fără de dorinţe. Fruntea ei boltită sub un pĕr castaniu împletit cu multă măiestrie şi unit din napoia capul[ui] [21] cu un pieptene de aur, mânele dulci şi pline cu degete lungăreţe, ea se primbla totdeauna gătită când prin grădină, când prin odăi, fără a vorbi nici un cuvênt. Âmblà cu acea superbă maiestate în salele nalte ale casei sale, ca acele regine din epopeele nordice, cari cu voinţa lor ţin mărirea casei şi neamului [22]. Ea erà de o blândeţe rară,

---

[17] era (şters).
[18] şters. indesc. (silabă).
[19] sciau (şters).
f) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *de*.
g) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *refugiaţi*.
h) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *velinţă*.
i) În ed. F. Şuteu, E. Simion în continuare.
î) În ed. F. Şuteu, E. Simion; *ba nici*.
[20] nimerite (şters).
j) În ed. F. Şuteu, E. Simion; *fintosmosuri*.
[21] [ui] completat de editor.
[22] Niciodată nu (şters).

33
Corrigenda

însă niciodată într-atîta încît să nu remăe măndră, și niciodată atăt de măndră, încît în fața ei să nu remăe urmele unei neșterse și adănci blăndețe. Cînd ședeà, nu aveà ținuta plecată proprie femeilor nalte — splendidul ei bust de marmură remaneà drept și măndru — ai fi gîndit că se simte pe tron. Bĕtrănul [k)] o iubea nu pentru că ar fi esistat doar v'o afinitate sufletească între ei — din contra, ea avea un fel de spirit [23] de înnălțime religioasă, el cugeta mirenesce, ea avea mult simț pentru musică și poesie, el le privia numai ca distracțiuni, de care un om nu poate scăpa, în fine peste toată viața ei era [24] respăndit un fel de farmec poetic — el era prosă, deși pro-să<în>bunomă — el [o] [25] iubia pentru că era fumoasă, de o nobilă cuviință, care-i impuneà, și pentru că-i dăruise un copil pe care-l iubea precum numai un om[-]își poate iubi copilul sĕu.

Iorgu era încă în epoca pantalonilor cu basmà, un copil frumos și plăcut. Cu ochii albaștri ai mînisa și cu pĕrul cel negru a tătinisău, cu fața albă și gingașă de ai fi tăiat-o c-un fir de pĕr și curios ca [26] un motan el își iscase [l)] multe plăceri domestici [m)], cari altfel nu supărau pe nimenea. Dușmănia lui cu gănsacii [27] și cu gîscele cu pui, amicia intimă cu Șoltuz cînele de la stînă, pe care îmbla și calare, puii de gîscă mici pe care-i închidea în cușcă, ca să vadă de or canta cum canarii, în fine stima ce o avea pentru moș Miron prisacarul, care-i spunea povesci și-l ținea pe genunchi, sunt amănunțimi neinteresante. Adesea [28] s-ascundea în cîte-un saltar de scrin, ca să nu scie nimeni unde-i, or în v-o ladă veche cu luminări de sĕu, din care eșà uns ca dracul. El observase că nu pe el ci pe dadacă o batjocoresc totdeuna, ci de aceea nu trecea ḑi fără comedii. Dadaca lui era roaba Maria-ţiganca, dar era clar, cumcă ea nu putea fi fiica tătine-său. Ea era de-o [29] de-un boiu mijlociu, dar păreà naltă în trup, pentrucă era subțire. Cu pĕru negru și totdeauna pieptănat cu îngrijire și acoperit c-un bariz verde, ochii ei mari și sprincenați aveau o nespusă dulceață. Buzele mici și subțirele se-ncrețiau de un fel de mîndrie, rochia de lînă verde [30] cu pieptii strînși îi da un fel de mlădioasă grație, pestelca [n)] era albă ca omĕtul, iară mînecele totdeauna suflecate trădau nisce [31] brațe de [32] alabastru. Pe piept cădeau șiruri de hurmuz sur ca mărgăritarul. Astfel ămblà

Bietul [o)] Porfirie Rufă spunea [p)] adevĕrul. Este caracteristic [33] pentru gineri, că mai toți samănă cu ai regelui Lear. Și Dumneḑeu îl scie, că el nu era omul, care să ceară lucruri mari dela gineri-său. Un loc la masă și unul la sobă, și acel cuviincios respect. El își ridicase fesul [?] de pe fruntea lui asudată [r)] și netedă, pe care [34] erau urcate de din [sic!] dinapoia capului, vițe de pĕr alb ca argintul, și și scosese din [?] [s)] antiriului basmaua mare neagră, cu flori verḑi și tabacherea [35] de tinichea zugrăvită c-o turcoaică cu ciubucu-n gură.

---

k) În ed. F. Șuteu, E. Simion, paragraf.
[23] nalt (șters).
[24] nățit (șters).
[25] [o] adaos editor.
[26] <Cu> o pisică (șters).
l) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *crease*.
m) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *domestice*.
[27] de (șters).
[28] Se-nchide (șters).
[29] nălțime (șters).
[30] o cuprindea strîns și-i da (șters).
n) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *pentru că*.
[31] măini (șters).
[32] alb (șters).
o) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *Poetul*.
p) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *afirma*.
[33] Șters. indistinctă.
r) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *fesul asudat de pe fruntea asudată*.
[34] erau (șters).
s) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *Sînii* *.
[35] de (șters).

— Ş-apoi am mai audit că nu mai traesci sub un acoperemănt cu dĕnşii.

— Nu — dise Rufă — luînd din chiseaua cu dulceţi pe care [o] adusese pe o tablă frumoasă Maria — scii casa cea veche [s] din vie, vere [36], unde în urmă nu mai şedea nimenea decît prisăcarul şi vĕrul, acolo m-am mutat şi eu. Rele dile am mai ajuns — că nu-şi cinstesc nici copiii părinţii...

— Rele — rele

— [37] Apoi Mario[38], să trăesci fata mea — ş-apoi di tot frumoasă remăi de cînd te sciu [?] de [?] [t] ce esci, se-ndreptà Rufă cătră ţigancă, vine vara, vine iarna, vine primăvara, ş-apoi iar vara şi Maria tot aceea — ean spune-mi tu prin ce farmece remăi tot aşa cum ai fost cu două deci de ani. Iaca eu îs moşneag acum...

— D-apoi ca încă iacă [ţ] nu-s aşa<de>mare de ani cum socoţi — dise Maria rîdînd — ş-apoi nici n-ai de ce te mirà atîta boerule cu îs înţeleaptă adăogi cu cochetărie. Cum ţinea tablaua [u] întinsă, se vedeau gropiţele cele mai tinere în cotele mănilor.

Ş-apoi ia di mi, cam ce vĕnt te aduce pe la mine Porfirie [39] — Mă bucură că nu-s cel din urmă, pe la care te abaţi — dise Vasile privind c-un fel de compătimire la arĕtarea saracă al (sic!) bietului vĕr. Antiriul era cam ros la piept ca un cobzar şi nici coatele nu erau trainice [v].

Oi încărca... ce mi i dà — răspunse acesta umil şi cam cu ruşine-păn l-atîta am ajuns vere. Nu aşa — de nu aşa vere [w] — ci-i lua [x] tu ce i vré şi ce ţi a trebui. Dar remăi v-o cîteva dile la mine ca musafir. Ş-aşa cam (?) amu (?) tot singur la ţară, mi se şi mai urĕsce, om vorbi de cele trecute, de pe când eram holtei, de pe când amblamu să stricăm casele oamenilor, adaose-el ridind, şi-uită şi tu ce i pe capu tĕu... scii vorba ceea... capu să trăiască, că belelele curg [y].

— Drept ai (aşa?)... bine dici, dise Rufă scergîndu-şi cu vêrful mînicii o lacrimă involuntară... capu să trăiască, că belelele curg din mila Domnului. De la D[umne]deu vin toate şi bune şi rele — să le primim aşa cum vin, dacă nu le putem schimba.

Frumoasa damă de casă se ivi şi Porfirie i sărută măna. Stetură de vorbă pănă la pránz, când Maria i chemă în sofragerie. Sofrageria era plină de persoane, cari asceptau să se aşede după boeri. *(incert)*. În frunte Vasile i meni (?) locul lui Rufă şi pe rînd şedură toţi, încît nu le remăsese loc pentru copii. Ei au fost avisaţi a şedè la o mesuţă scundă lîngă sobă, adică Iorgu, Maria şi Ion [40] al Mariei, care este privit ca copil de casă.

— A trebuit să mai vie şi Rufă, şopti Ioan [41] încreţindu-şi sprîncenele, ca să n-avem [loc şi] să şedem la masa mîţelor; ca să n-avem să şedem la masa mîţelor *(incert)*.

— Esci nesuferit Ioane dise Anica, acuşi te spun mamei.

— Spune, se rĕsti el.

Taci [42] dise Iorgu[43], aţintind ochii lui albaştrii cu fermitate asupra [44] copilului pretenţios. El crăşni din dinţi [a1].

---

s) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *Ştii cum era vadu.*
[36] acolo (?) (şters).
[37] Ei (şters).
[38] dise (şters).
t) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *pui de pasere.*
ţ) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *că nici.*
u) În ed. F. Şuteu, E. Simion paragraf.
[39] seu că (şters) incert.
v) În ed. F. Şuteu, E. Simion; *tocmai trainice.*
w) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *Nu aşa, nu aşa.*
x) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *că-i.*
y) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *să trăiască, belelele curg.*
[40] copilul ţig. (şters).
[41] cu ere (şters) sau.
[42] răspuns (şters).
[43] crîş (şters).
[44] asupra (şters).
a_1) În ed. F. Şuteu, E. Simion paragraf.

Boerul de casă obicinuia se vede a şedé cu toate rudele şi cu toţi servii de-o ordine superioară la una ş-aceeaşi masă. E drept că cei mai mulţi din aceştia erau de neam, de şi sărăciţi şi s-ar fi simţit atinşi dacă lucrurile mergeau altfel.

[45]Aproape de Rufă în dreapta şi-n stînga lui şedea Vasile cu frumoasa sa nevastă iară de amîndoue [b1)] lăturile mesei cei lungi şedeau deosebiţi oameni, fiecare caracteristic în felul sĕu. Vechilul moşiilor, un om cu faţa arămie şi cu barba castenie, îşi aţinti cu [46] lăcomie ochii verḑi la felurile de bucate ce le aduceà sufragiul şi şi ştergea degetele de surtuc or de vestă, nici cînd de şervetul curat ce sta-naintea lui. Un vĕr al boerului, cu pĕrul roşu [47] amestecat cu viţe albe, cu fruntea mică şi cu ochii ca zĕrul, îşi resucea musteţele de praporcic rusesc sub nasul lui roşu şi privia cu plăcere la garafile de vin de dinainte-i. Stalmaestru *(incert)* vorbia cu sine însuşi — unguresce se-nţelege, iar doctorul de casă, un neamţ cu faţa rasă şi plină de creţi, cu o pleşcă [b1)] mare şi ochelari verḑi, tuşia din cînd în cînd, neteḑindu-şi barba pe care n-o aveà. Farfuriile sunau schimbîndu-se, vinul roşu şi albu sclipia turnat în pĕhare şi încet încet se stabili acea veselie firească, care însoţesce orce [48] prînḑu îmbelşugat. La coada mesei şedea bietul scriitoraş. Surtucul lui cel negru (el âmblà îmbrăcat nemţesce) era periat cu multă îngrijire, pĕrul de pe tîmple era pieptenat c-un fel de cocheterie peste urechile cam lungi — mînile lui mici şi slabe atingeau c-un fel de frică mîncarea şi farfuriile şi vinul îl [49] sugea cu vêrful buzelor ca femeile! Faţa lui era palidă ca o mască de ceară albă. Ochii negri şi desigur slabi aveau o dulceaţă potolită, ţi săr [fi] părut [c1)] că are pînḑă neagră peste lumina lor. Lîngă [d1)] el şedea un frate a stăpînu sĕu [e1)] cel mai mare. Fruntea lui era [f1)] naltă şi boltită cu măestrie şi [50] pletele galbene de albe încadrau o faţă blondă rasă cu îngrijire. El îşi resucia din cînd în cînd musteţile şi nu vorbia mai nimica, de şi <ştia> scia atît de multe. Acest [51] om avea o istorie ciudată. Cu-o adîncă plecare religioasă el se hotărîse a merge-n monăstire — dar în urmă şi-a schimbat planul. El a vîndut partea lui de moşii [g1)] fraţilor sĕi — cu banii scoşi a înzestrat fete sărace, şi-n urmă a apucat-o pe jos către Sîntul Mormînt şi către muntele Athos. Vĕḑuse multă lume, auḑise multe[52], era foarte citit de şi se-nţelege în materie bisericească. Nu era sfînt a cărui biografie să n-o scie. Simpatisà mult cu Ruşii şi avea şi un manuscript scris de dînsul însuşi [h1)], legat în piele, asupra lui Petru cel Mare. La masă el pretindea totdeauna locul cel din urmă, mînca numai de post şi beà numai apă. Şedeà într-o cameră fără încuietoare şi toate mobilele lui erau [i1)] lucrate din topor de mîna lui proprie. Cîteva scînduri pe douĕ scăunaşe erau patul lui acoperit c-un mindir de paie — o masă plină cu cărţi bisericesci şi mirene de pe vremea lui, un scaun de lemn fără spate, nisce icoane vechi lucrate de mîni călugăresci pe pereţii albi ca ometul — atîta erà totul. Fereasta lui erà-n soare, ceea ce da întregului simplu o aretare plăcută. El nu se supera de nimic în lume, nimeni n-auḑise [j1)] vorbă

---

[45] Lîngă Rufă (şters).
[46] foame (şters).
[47] silabă incertă (şters).
b_1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *ca o* [...] *mare.*
[48] masă (şters).
[49] bea cu (şters).
c_1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *ţi s-ar părea.*
d_1) În ed. F. Şuteu, E Simion: paragraf.
e_1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *un frate a stăpînului.*
f_1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *cel mai mare — fruntea lui era.*
[50] pĕrul galben (şters).
[51] ar (şters).
g_1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *moşie.*
[52] şi (incert).
h_1) În ed. P. Şuteu, E. Simion: *de* [...] *însuşi.*
i_1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *era*
j_1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *n-auzea*

slabă din gura lui. Astfel toată ḑiua-şi făcea de lucru[53]. Lega cărţi, lucra' roţi [54] foarte solide, zugrăvia icoane pe scînduri mici geluite, pe care le dăruia oamenilor din sat. Tot ce-i trebuia lui însuşi îşi făcea singur. El era cusutoreasa, [k1] spălătoreasa, croitorul şi ciubotarul sĕu propriu. Numai pomenim cum că era şi bucătarul sĕu propriu, căci mînca foarte rar la masa [55] fraţinisĕu. Darul ce-l bucura mai mult în lume şi care-l primia de la orcine cu plăcere şi reconosciinţă erau oalele nouĕ nesmălţuite. Cum căpăta nouĕ, spărgeà cele-lalte, [l1]) chiar de ar [56] [?] [57] fi pişat [m1] numai odată în ele. Toate apucăturile lui erau de pusnic, şi dacă nu pusnicia era pentrucă i erau într-adevĕr dragi oamenii, el n-ar fi putut trăi departe de ei, deşi nu-mpărtăşea aşa numitele plăceri şi trebuinţe ale lor. Sigur erà, cumcă acest om erà pe deplin fericit. Cine-l vedeà mîncînd adesea numai azimă albă coaptă pe vatra sobei lui, şi bĕnd apă curată de isvor putênd dispune de atîtea şi nedispunînd de nimic, poate că se mirà — dar nimărui nu i-ar fi trecut prin minte, că aceast om ar putea fi nefericit. Atît de firesc erà traiul lui, cu toată originalitatea. Cînd vorbeà, gura lui era aceea a înţelepciunii. Pildele lui biblice şi dulceaţa [58] limbei [59] sale, erau o măngăere pentru orişine, şi încă cu atît mai mare, dacă cineva-l cunosceà. Cine se mai putea îndoi asupra preţului adevĕrat a lucrurilor lumesci dorite sau pierdute, cînd vedeà cum un om într-adevĕr înţelept se lepĕdase atît de uşor de ele şi că prin această lepădare, el căscigase [n1] ceea ce ei căutau [o1] prin ele: — fericirea. Mai clar or mai neclar fie care o simiţià aceasta, venind în contact cu el. Poate că bietul Rufă, or cît de blănd era de firea lui — ar fi-nceput judecată cu ginere-sĕu, dacă nu-l sfătuia Iosif la contrar. El îi dovedi clar ca lumina ḑilei, că printr-un proces şi-ar amarî şi mai mult puţinele ḑile, care le mai avea de trăit. — Vei muri [p1] cu sufletu-ntunecat de amărăciune şi duşman sîngelui [60] tĕu propriu, ḑise el blănd — şi Rufă n-a mai gîndit la judecată.

El era Solomon al curţii frăţini sĕu. De s-ar fi născut în sărăcie, oamenii l-ar fi numit nemernic, şi ar fi întrebuinţat faţă cu el povestea cu vulpea şi strugurii — dispreţuesce averea, pentrucă n-o poate căscigà — dar astfel starea lui era reflectarea vie a tot ce se puteà şopti, — toţi sciau, că un loc la divan chiar i-ar fi fost orcînd deschis, cu cunoascerea pravilelor mirene şi bisericesci, care [61] o avea şi după isteţia sa firească.

Ca om de pe atuncea el tălcuia şi vise se-nţelege. Dar metoda sa era precalculată şi de aceea nouă [62]. Tălcuind oamenilor în vêrstă, spusele lui [63] se compuneau tot de una din doi *dacă*, unul afirma dorinţa, altul o negà — înainte de a tălcui însă el se informa asupra dorinţelor celor neimplinite [r1] a persoanei. Astfel tîlcurile lui, se-nţelege de sine, erau întodeauna adevĕrate — nu trebue să uităm un moment că aveà

---

[53] Lucrà (şters).
[54] şi a (şters, incert).
k1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *cusătoreasa*.
[55] lui fr. (şters).
l1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *pe celelalte*.
[56] s-ar (şters).
[57] servil (şters).
m1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *fiert*.
[58] biblică a (s. svaturi?) a rostirii (şters, incert).
[59] lui (şters).
n1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *corijase*.
o1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *contau*.
p1) În ed. F. Şuteu, E. Simion, paragraf.
[60] tot (şters).
[61] le (şters).
[62] La toate (şters).
[63] erau (şters).
r1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *nemijlocite*.

2255, 162

Pe când Țara de jos[1] a Moldovei e semenată numai de coline, cari arată primăvara, par cu brasdele lor răsturnate în soare nisce mușuroae mari și negre, în Țara de sus colinele devin dealuri și văile rîpe. Aci dentâi înnalță coaste albe și neroditoare de lut, prin rîpele adânci cresc ierburi mari și nepăscute, fructe gruntuoase dar fără consistență se văd clădite ca păreți în humă cenușie și umedă și prin adâncituri de bălți și părae limpezi se așează pe granzurile pământului o salitră albă și strălucitoare ca huma. Spata dealurilor e adesea întinsă[2] șeasă ca palma și de o productivitate mare și regulată, de aceea adevăratul grânar al Moldovei rămâne Țara de sus. În văi și de asupra rîpelor neroditoare stau risipite satele, pe planul dealurilor arătura. O deosebire de la această regulă face însă valea[3] Siretului și a Sucevei care prin perspectiva sa frumoasă, prin

1) sus (șters) 2) seasă și întinsă (șters) 3) malurile (șters) 4.) malurile (șters) 5.) dogorite (șters) 6.) toată (șters) 7) sau: de Orient 8) și păr (șters)

o privire clară, cu care precalcula ușor mersul lucrurilor lumesci. În fond el nu da nimic pe visuri, și tîlcuirile le-ntrebuința numai ca un mijloc [64] ademenitor pentru că supranatural — pentru mângîerea și liniscirea sufletelor omenesci. Și totuși erau vise în cari el credea cu evlavie — visele copiilor. În naiva sa religiositate el credea, că pe când visele oamenilor vrîstnici erau născute din dorințele [65] lor egoistice, visele copiilor, care nu cunosc asemenea dorințe — nu puteau fi de căt insuflarea ăngerului păzitor. În aceste el încifrà un fel de înțelepciune, care în faptă nu [66] era în ele și care era adaosul minții lui. De aceea ades ținea pe Anica pe genunchii lui — el o numia « frumusețea neamului meu » — și o ruga să-i spue ce a visat. Visele Anei erau însĕ într-adevĕr atât de frumoase ca nisce povesci, și erà ușor de a pune în ele un înțeles mai adănc. Visele acestei copile erau firesci în frumusețea lor.

Mumă-sa [s1)] murise puțin după nascere-i, și tată-sĕu, un om tăcut și melancolic, care ședea toată ḑiua închis în casă, nu-i da ocasiune de veselie or distracțiune. Ea deveni [67] meditativă și un copil nu cugetă ci viseazā. Somnul ei nu era decît o continuare de peste ḑi. În urmă îi muri și tată-sĕu, și ea nu plînse după el. Ei îi părè firesc cum că moartea pentr-un om atît de trist și singur ca el trebuia [ș1)] să fie o fericire — și ea ghicise adevĕrul. — Lui [t1)] i mult mai bine decît mie, el acolo va găsi pe mama, va avè cu cine vorbi — numai eu n-am pe nimene-n lume.

În fața lui ședea Cuconul [68] Drăgan Ciufă, antitesa întrupată a înțeleptului Iosif. C-o moșioară mică până la dispariţiune și c-o închipuire de sine ș-o deșertăciune până la dispariţiune de mare. Capul lui erà un calup chelbos[69], nasul mare, fața slujită de

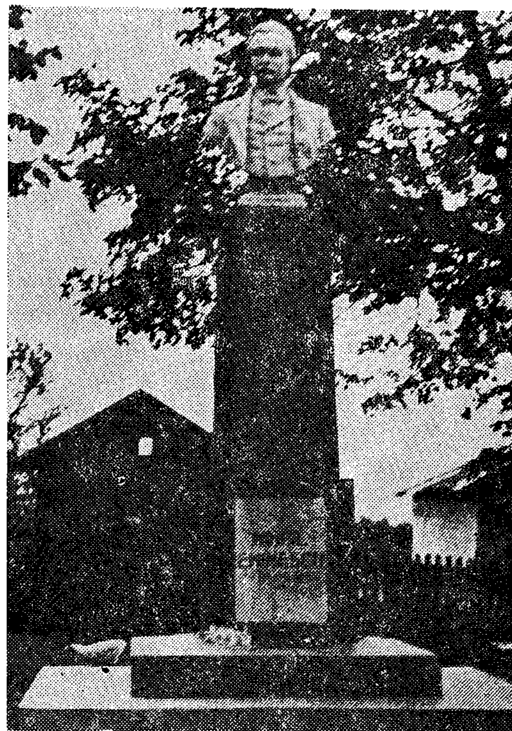
[64] m (șters).
[65] ei (incert. șters).
[66] exista (șters).
s1) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *Mamă-sa* în continuare.
[67] meditează (șters).
ș1) În ed. F. Șuteu, E. Simion: *trebuie*.
t1) În ed. F. Șuteu, E. Simion, paragraf.
[68] N (șters).
[69] cu B (șters).

vĕrsat şi nisce musteţi sborşite, groase şi roşii complectau arĕtarea acestui om urîcios. Afară de acestea omul acesta mai erà şi nebun. Pustia scia cine-i pusese-n cap, cumcă va deveni nu vodă, ci-mpĕrat — şi adică împĕratul lumii, pe cînd nu va fi decăt o turmă ş-un păstor. Şi el nu glumeà de fel, vorbeà c-un fel de convingere adesea urîcioasă despre planurile lui. Oameni de aceştia pe vremea [70] aceea nu erau tocmai rari. Domnia o visà păn şi cel din urmă mazil, după căderea Fanarioţilor, mai ales cugetînd la uşurinţa — se-nţelege că anecdotică — a unei asemenea eventualităţi. Ămbla vorba adică, cumcă Turcii alesese pe Sandul Sturza, care între cei 7 trimişi era cel mai nensemnat, — de domn al Moldovei, numai pentrucă era om [71] chipos, şi avea o barbă neagră şi [72] frumoasă, fără păreche în împĕrăţia Sultanului. Se vorbia ḑic. Ciufă nu erà bogat dar de neam (numirile noastre sunt [t1]) pseudonime) — ceea ce erà însĕ mai ciudat este că boerul Ciufă credeà cumcă morcovul lui cel chel erà de o arêtoşie ş-o frumuseţe rară. Dela Domnia Moldovei păn la împĕrăţia pămĕntului, ce-i era unui om ca Ciufă — o jucărie, un nimic. Seriositatea cu care-şi desfăşură planurile [73] ar fi fost comică, dacă purtătorul [u1]) ei n-ar fi fost atît de urîcios. El era avar, şi se lăuda cu dărnicia lui, rĕu şi-şi măria bunĕtatea, crud cu supuşii sĕi — dar ce-i drept mîndru faţă de toată lumea. O tabechere dela Moruz Vodă, o purta totdeauna în sînul antiriului lui celui lung ş-o arĕtà la toată lumea, lăudăndu-se cum Măria Sa Moruz Vodă ar fi fost de [74] împrietenit cu toţi ai lui. El uita [75] şi poate nici scia cu ce ocasiune venise tabachera în proprietatea [v1]) [sa] de aceea pomenise dece ocasiuni. În aceeaşi vorbire spunea că-i era odată trimisă [w1]) prin Vodă de către Impĕratul rusesc, altădată că de amintirea unei primblari prin Iaşi, altă dată că cu ocasiunea [x1]) unei înălţări în rang. Aveà o memorie slabă şi era prost ca gardul. Creangă, care avea tact firesc, iubeà să-l încurce în plănuirile lui, puindu-i cîte un obstacol atăt de vederat în socotelile lui, încît chiar el începea să rîdă de prostiile lui.

---

[70] m (şters) = m[ea].
[71] frumos (şters).
[72] lucie (şters).
t1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *sînt.*
[73] era ceva (şters).
u1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *povestitorul.*
[74] d (şters).
[75] des (şters).
v1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *proprietate.*
w1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *odată lui trimisă.*
x1) În ed. F. Şuteu, E. Simion: *venirea.*

UN ALT ARBORE GENEALOGIC

CĂLINEȘTII LUI CUPARENCU, SATUL ÎN care se naște, în 10 februarie 1812, Gheorghe Eminovici, tatăl poetului, este situat pe șoseaua Suceava — Siret și avea în 1840 vreo 120 de case. *Kondikile* născuților, cununaților și morților consemnează și așezări care nu au număr, iar la rubrica respectivă se trage linie. Din 1847 începe să se specifice pentru unele dintre ele: *bordeiu* sau *șatră*. Trăiau în șatră țigani « lingurari » și « zlotari », care părăsesc satul, și după 1851 nu întîlnim mențiuni despre ei. Bordeiele erau locuite de țigani, însă multe dintre ele și de « țieranni ». Așezările pentru care nu se face mențiunea *bordeiu* și continuă să se tragă linie la rubrica respectivă, trebuie considerate *colibi*. Din cele 47 de poziții înregistrate în *Kondika născuților*, în 1847, se indică numărul casei în 30 de cazuri, cu mențiunea: *șatră* de șase ori, *bordeiu* de patru ori, iar în alte șapte cazuri se trage linie. Administrația austriacă, foarte exigentă în fixarea obligațiilor cetățenilor față de stat, dispune să se facă cadastrale și dă numere tuturor « caselor ». După 1880 dispar liniile din rubrica rezervată numărului casei și se întîlnesc doar cîteva mențiuni: *bordeiu*. Se aveau în vedere, desigur, acele așezări fără posibilitatea să devină gospodării țărănești.

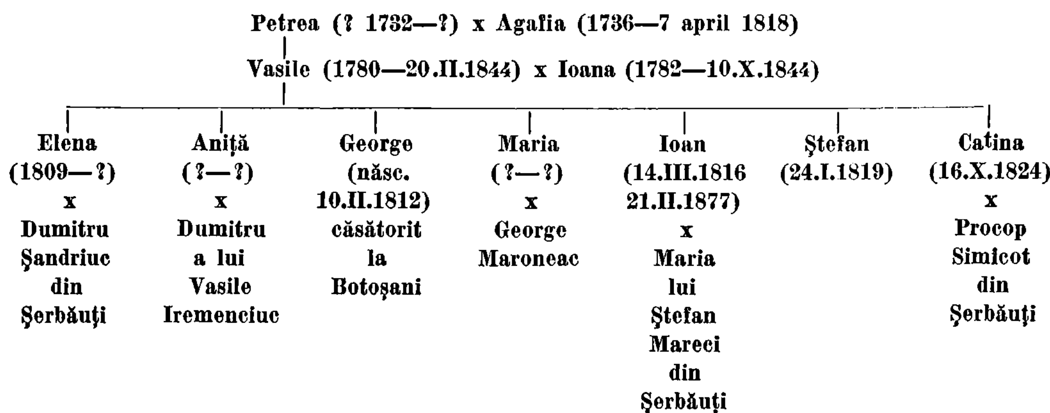
Casa lui Vasile Iminovici, bunicul poetului, purta numărul 27, care revine în documente pînă în zilele noastre. Vasile Iminovici (? 1779 — 20.II.1844) moștenește, probabil, gospodăria de la părinții săi Petrea Iminovici (? 1732 — ?) și Agafia (? 1736 — 7. IV.1818). Aceasta pare să fie întemeiată înainte de ocuparea Bucovinei de austrieci, în 1775. Iminovicii au o situație materială bună și nu am găsit în protocoale mențiuni ca vreun membru al familiei să fi trăit în bordeie sau colibi. Vasile Iminovici îi reprezintă pe țăranii din Călinești în procesul din 1837—1838 cu moșierii Cuparencu, cum face, după 1848, și Ioan Iminovici, fiul său, care preia lupta dusă de săteni împotriva încălcării drepturilor lor de proprietarii de pămînt [1].

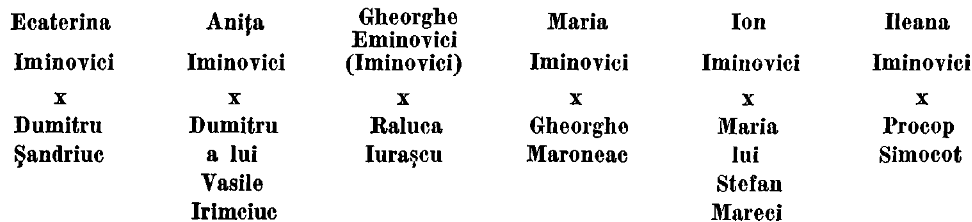
[1] Teodor Bălan. *Atitudini de protest social la înaintașii familiei lui Eminescu*. În *„Iașul literar"*, X, nr. 11, noiembrie 1959, p. 93—94.

Iminovicii se bucură, nu întîmplător, de multă stimă în ţinuturile bucovinene şi sînt chemaţi să cunune şi să boteze în cele mai de seamă familii din Călineştii lui Cuparencu şi din satele vecine. Vasile Iminovici, iar după moartea sa, Ioan Iminovici, care rămîn în gospodărie, Maria, soţia acestuia şi alţi membri ai familiei cunună şi botează în Călineştii lui Cuparencu, Călineştii lui Fenachi, Călineştii lui Vasilachi, Şerbăuţi şi chiar în unele comune mai depărtate, ca Pătrăuţi. Se acordă această cinste îndeosebi lui Ioan Iminovici, care cunună şi botează între 1842 şi 1869, cum se vede din protocoale, în vreo 17 rînduri. Unii membri ai familiei ocupă şi demnităţi în sat şi Ioan Iminovici este multă vreme «epitrop» bisericesc. Vasile Iminovici îşi mărită fetele cu feciori de gospodari — una în Călineştii lui Cuparencu, celelalte trei, în Şerbăuţi. Vasile Iminovici preţuieşte şi ştiinţa de carte şi pe Gheorghe, feciorul mai mare, îl trimite la învăţătură la Suceava.

Întemeietorii ramurilor bucovinene ale familiei Iminovicilor sînt cei şase copii ai lui Vasile Iminovici şi Ioana Iminovici (? 1782 — 10.X.1844) — doi băieţi: Gheorghe şi Ioan şi patru fete: Maria, Ileana (Elena), Ana (Aniţa) şi Ecaterina (Catrina). În stabilirea succesiunii naşterii copiilor lui Vasile Iminovici întîmpinăm mari dificultăţi şi genealogiştii nu s-au putut pune de acord pînă acum. Vasile Gherasim propune, în 1922, în *Tabloul genealogic al familiei Eminovici* [2], următoarea succesiune:

Două decenii mai tîrziu, Augustin Z. N. Pop întocmeşte un arbore genealogic, *Familia poetului Eminescu (I). Ramura Eminovici* [3] şi propune altă succesiune a naşterii copiilor bunicului poetului:

Surprinde schimbarea locului ocupat în schema genealogică de două din fete: cea mai mică trece în locul celei mai mari. Este omis, pe de altă parte, Ştefan, probabil pentru faptul că argumentele invocate de V. Gherasim nu par suficient de convingătoare. Schiţa genealogică a lui V. Gherasim şi arborele genealogic întocmit de Augustin Z. N. Pop, se contrazic tocmai aici, în punctul de plecare

[2] V. Gherasim. *În satul Eminovicilor* (Cîteva lămuriri cu privire la originea lui Eminescu). În *„Convorbirii literare"* LIX, nr. 11, noembrie 1922. Se reproduce: *Eminescu şi Bucovina.* Cernăuţi, 1943, pp. 619—632. *Tabloul* este anexă la studiu.

[3] Augustin Z. N. Pop. *Contribuţii documentare la biografia lui Mihai Eminescu.* Bucureşti, 1962. Planşa IV.

al celor şase ramuri ale familiei. Protocoalele cuprind informaţii pe baza cărora propunem o altă succesiune a naşterii întemeietorilor ramurilor bucovinene ale familiei poetului:

Gheorghe (10.II.1812— 8.I.1884) x 1840 Raluca Iuraşcu (1816— 13.VIII.1876)	**Maria (?1814— 3.I.1875) x? Gheorghe Maroneac (? 1806— 21.X.1883)**	**Ioan (14.III.1816— 21.II.1877) x? Maria lui Ştefan Marcci (? 1818— 22.XII.1897)**	**Ileana (? 1818— 10.II.1886) x? Procop Smocot (? 1814— 8.X.1887) (Şerbăuţi)**	**Ana (? 1820— 24.I.1907) x? Dumitru Ieremciuc (? 1809— 27.IX.1876) (Şerbăuţi)**	**Ecaterina (16.X.1824— 5.XI.1897) x 8.XI.1842 Dumitru Şandriuc (? 1822— 29.X.1891) (Şerbăuţi)**

Există suficiente mărturii documentare ca data naşterii lui Gheorghe Eminovici, tatăl poetului, să nu fie pusă în discuţie. Pentru Ioan şi Ecaterina, data naşterii există consemnată, iar pentru celelalte trei fete, o stabilim luînd în considerare unele menţiuni din protocoale. Maria moare în Călineştii lui Cuparencu, în 3 ianuarie 1875, şi la rubrica *Vîrsta vieţii* se specifică: 60 de ani; Ileana şi Ana mor în Şerbăuţi, unde sînt căsătorite, prima la 10 februarie 1886, în vîrstă de 69 de ani, şi a doua la 24 ianuarie 1907, în vîrstă de 87 de ani. În schiţa genealogică întocmită de V. Gherasim, figurează şi un Ştefan, născut la 24 ianuarie 1819 şi mort, nu se ştie cînd şi unde. Nu am găsit informaţii despre el. Succesiunea naşterii întemeietorilor ramurilor familiei Iminovicilor, pe care o propunem, se înscrie şi în linia unei vechi tradiţii bucovinene, potrivit căreia feciorul mai mic rămîne în gospodărie, iar cei mai mari îşi fac case noi sau îmbrăţişează alte ocupaţii. Iminovicii nu se abat de la tradiţie. Ioan, feciorul mai mic, rămîne în gospodărie, cum rezultă şi din protocoale, care arată că locuieşte în casa cu numărul 27. Gheorghe, băiatul mai mare, este trimis la învăţătură şi apoi trece graniţa, în «ţară» şi intră în slujbă la Dumbrăveni.

Întemeietorii ramurilor familiei Iminovicilor se caracterizează printr-o vitalitate rar întîlnită. O primă dovadă o constituie longevitatea. Trei dintre ei: Maria, Ioan şi Elena depăşesc vîrsta de 60 de ani, doi: Ecaterina şi Gheorghe, pe cea de 70 de ani, iar Ana moare la vîrsta de 87 de ani. La rubrica *Pricina morţii. De ce feliu de boală anume au murit*, se specifică:

« moarte firească » (Ioan), iar pentru ceilalți întemeietori ai ramurilor bucovinene ale familiei: « slăbiciune de bătrînețe ». Vitalitatea familiei este ilustrată și prin natalitatea foarte ridicată. Dacă Maria, căsătorită în Călineștii lui Cuparencu cu Gheorghe Maroneac, are, se pare, numai doi copii, Ioan, Ileana și Ana, amîndouă căsătorite în Șerbăuți, au cîte 5 copii, iar Ecaterina, căsătorită tot în Șerbăuți, cu Dumitru Șandriuc, are 11 copii. Investigațiile noastre nu au pretenția să fie exhaustive și s-ar putea să ne fi scăpat din vedere unii copii. Similitudinile de nume fac cercetările extrem de anevoioase, îndeosebi după diversificarea, pe linie femeiască, a celor cinci ramuri bucovinene ale familiei. Deși cu o natalitate atît de ridicată, după 1860 numele familiei se întîlnește în protocoale tot mai rar. Explicația stă în faptul că fetele lui Vasile Iminovici întemeiază 4 ramuri ale familiei — una în Călineștii lui Cuparencu, Maroneac, și trei în Șerbăuți: Ierimciuc, Șandriuc și Smocot — și nu duc mai departe numele ei. Se alătură, pe de altă parte, mortalitatea, căreia familia îi plătește un greu tribut. Bunicii poetului, Vasile și Ioana, mor de « lingoare » (holeră) în epidemia din 1844 — 1845 și tot atunci moare și Vasile, fiul mai mare al lui Ioan Iminovici. Administrația austriacă recunoaște, oficial, prezența unor epidemii și în *Kondika morților*, la *Pricina morții* se introduce o rubrică specială: *De vărsat*. Mulți din copiii celor cinci ramuri bucovinene ale familiei mor de vărsat, dar sînt secerați și de alte epidemii. Patru din cei 11 copii ai Ecaterinei mor, între 1849 și 1868, de *tusă*. Unii membri ai familiei mor de « oftică » (tuberculoză), « dropică » (ciroză), « rac » (cancer), « paralizã » (paralizie) sau striviți de copaci la defrișarea pădurilor. Protocoalele ne pun în fața unei situații neașteptate. Familia Iminovicilor se stinge în Călinești, în linie bărbătească, încă la sfîrșitul secolului trecut.

Există în destinul familiei Iminovicilor din Bucovina o împrejurare, care face ca după aproape un secol, două din ramurile ei, să se întîlnească din nou. Dar nici acum ramura în linie bărbătească, întemeiată de Ioan Iminovici, nu se poate salva de la dispariție. Georgie Eminovici (n. 26. VI.1845), unicul băiat al lui Ioan Iminovici, care supraviețuiește, rămîne, cum rezultă din protocoale, în gospodărie și se însoară, în 20 februarie 1872, cu Ecaterina Muntean (n. 30.VII.1850), cu care are doi copii: Csenia (24.I.1873 — 6.V.1942) și Aftanasie (Atanasie), născut în 4 iulie 1875 și mort în 24 martie 1877 de « uscățiune » (tuberculoză). Ecaterina, soția lui Georgie Eminovici, moare în 5 noiembrie 1876 « de naștere grea » și acesta se însoară, în 8 noiembrie 1879, cu Zoița Cozmei (n. 27.VI.1858). Căsnicia este nefericită. Zoița părăsește gospodăria și trăiește în concubinaj cu George Ungureanu, spre marea supărare a Iminovicilor. Georgie nu poate suporta rușinea și pleacă din sat, în Pătrăuți, la Ileana, sora sa, căsătorită cu Ion Turtureanu. Gospodăria din Călinești, moștenită de la Ioan Iminovici, iar de acesta de la Vasile Iminovici, o lasă Csenici, care se mărită în 24 februarie 1894, cu Nicolae Huțan (21.X.1870 — 23.I.1910), văr de-al doilea din ramura Mariei Iminovici. Nicolae Huțan este fiul lui Vasile Huțan și al Eudochiei, fiica lui Gheorghe Maroneac și a Mariei Iminovici. Căsătoria se încheie cu aprobarea Tribunalului din Suceava și dispensă de la autoritățile bisericești pentru « impedimentul canonic al consîngenității ». Prin căsătoria Csenici Eminovici cu Nicolae Huțan, două din ramurile bucovinene ale familiei — cea întemeiată de Ioan și cea a Mariei — se unesc și în această a cincea generație; gospodăria Iminovicilor din Călineștii lui Cuparencu trece în stăpînirea familiei Huțan. George Eminovici moare în Pătrăuți, în 1904, și cu el se stinge ultimul reprezentant, în linie bărbătească, a ramurilor bucovinene ale familiei.

O practică de natură juridică face ca numele familiei să se continue și astăzi în Bucovina. Zoița Cozmei, care se desparte oficial de Georgie Eminovici, are cu George Ungureanu, și poate și cu alții, mai mulți copii: Tecla (27.II.1882 — 13.IX.1883), Eudochia (29.VIII.1883 — ?), Ileana (6.V.1885 — 30.III.1962), Vasile (20.I.1887 — 26.XII 1936), Maria (1.VIII.1888 — ?), Gavril (14.IX.1891 — 12.VIII.1945), Irina (14.IV.1893 — 15.XI.1896). Lista nu pare să fie completă. Protocoalele specifică, pentru toți copiii Zoiței, că sînt născuți « afară de cununie ». Dar cum ea nu era divorțată de Georgie Eminovici,

poartă numele acestuia. Situaţia se repetă în a doua şi chiar a treia generaţie şi copiii Eudochiei şi ai Isidorei (n. 9.V.1914), născuţi în afara căsătoriei, preiau numele familiei. Eminovicii de azi din Bucovina descind din copiii Zoiţei, ai Eudochiei, fiica sa, şi ai Isidorei, nepoata sa. Nu există, cum se vede din protocoale, nici o legătură, între Iminovicii din care coboară poetul şi Eminovicii de astăzi din părţile bucovinene. Ei nu sînt nici măcar rude colaterale sau prin alianţă. Şi dacă poartă totuşi acest nume, se datorește numai faptului că Zoiţa Cozmei nu şi-a oficializat plecarea din familia Iminovicilor.

Protocoalele cuprind informaţii preţioase şi cu privire la numele familiei. «Forma cea mai veche sub care apare documentar numele familiei poetului — scrie Augustin Z. N. Pop — este Iminovici, nicidecum Eminovici: Petrea şi Agafia Iminovici, Vasile şi Ioana Iminovici, Catrina Iminovici, Aniţa Iminovici, Maria Iminovici, Ion şi Maria Iminovici, Ileana Iminovici, Gheorghi, Zoiţa, Ileana, Ana Iminovici şi alţii, pînă astăzi»[4]. Protocoalele nu confirmă această afirmaţie, atît de categorică, şi numele familiei apare sub o multitudine de forme. Bunicul poetului cunună la 10 noiembrie 1840 şi numele său este înregistrat, ca naş, Vasile *Eminovici*; şi tot sub această formă apare şi cînd botează (12 aprilie 1842 şi 6 august 1842); la moarte, 1844, este însă înregistrat Vasile *Iminovici*, iar Ioana, bunica poetului, moartă în acelaşi an, este înregistrată Ioana Eminovici. Ioan Iminovici, fratele tatălui poetului, este înregistrat, cînd botează, Ioan *Iminovici*, *Ioan Eminovici*, dar şi *Ioan Iaminovici* (4 decembrie 1849, 16 martie 1851, 5 septembrie 1854, 29 mai 1855, 21 septembrie 1869). Copiii lui Ioan Iminovici sînt înregistraţi şi ei, la naştere, sub o multitudine de forme: Vasile *Iminovici* (9 octombrie 1841), Georgie *Eminovici* (26 iunie 1845), Ileana *Iminovici* (16 ianuarie 1848), Nastasia *Iaminovici* (13 iunie 1852), Anna *Iminovici* (9 ianuarie 1855). Copiii Zoiţei sînt înregistraţi, fără excepţie, *Eminovici*. Registrele de stare civilă, nu consemnează în Călineştii lui Cuparencu, astăzi, nici un *Iminovici*, ci numai familii care poartă numele *Eminovici*.

Convertirea numelui Iminovici, în Eminovici este atribuită tatălui poetului. «Cel care convertește forma Iminovici în Eminovici — scrie Augustin Z. N. Pop — este Gheorghe Eminovici, tatăl scriitorului, şi aceasta după ce obţinuse prin recomandări, micul rang de sluger şi după ce, în 12 mai 1841, îşi cumpărase de la Mihail Sturdza titlul de căminar.» Forma *Eminovici* se întîlneşte concomitent şi în ramurile bucovinene ale familiei, care nu-şi schimbă numele pentru ranguri boiereşti. Nu este de admis nici presupunerea cu privire la o distincţie care s-ar fi făcut între *Iminovici* şi *Eminovici*, copiii Zoiţei «în afara cununiei». Moartea lui Ioan Iminovici, întîmplată în 21 februarie 1877, este înregistrată Ioan *Eminovici*. Numele unor descendenţi ai acestuia apar sub forma *Eminovici*, cu mult înainte de naşterea copiilor Zoiţei. Forma *Eminovici* se impune definitiv, cum se vede din protocoale, pe la 1880, şi după această dată numele se întîlneşte şi sub forma *Iminovici*, în Şerbăuţi şi Pătrăuţi, cînd se consemnează naşterea sau moartea unor descendenţi ai familiei. Explicaţia pentru impunerea definitivă a formei *Eminovici* o vedem în pronunţarea mai uşoară, în raport cu celelalte: Iminovici, Iemenovici, Ieminovici, Iaminovici, ori Iamenovici, cum apare în protocoalele comunei Şerbăuţi. Se impune forma numelui din circulaţia orală şi sub influenţa ei este consemnată şi în protocoale. Stăpînirea austriacă oficializează numele sub această formă şi odată cu măsurătorile cadastrale îl introduce în evidenţele de proprietate ale administraţiei sale din Bucovina.

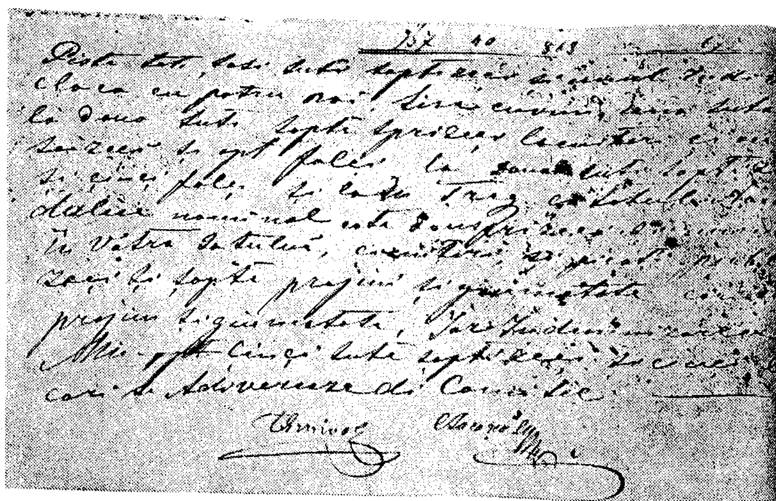
Documentele nu aduc lumină în privinţa originii numelui de familie al poetului şi nici asupra semnificaţiei sale. Etimologii ca *imini*, cu semnificaţia de meseriaş, ori *emin*, om de încredere, prezintă interes numai ca speculaţii filologice. Iminovicii sînt ţărani din tată în fiu şi nu se vede de nicăieri că ar fi fost meseriaşi şi cu atît mai puţin papucari, confecţionatori de iminei. Forma Eminovici se impune tîrziu, ca urmare a pronunţiei mai uşoare şi a pretinde că semnifică, în cazul acestei familii bucovinene, «om de încredere» este cel puţin un abuz. Şi nici separarea ce se face în cercetările de acest fel între *Iminovici* şi *Eminovici* nu are baza documentară. Căci numele circulă, nu se ştie de cînd, sub ambele forme, în toate ramurile bucovinene ale familiei poetului.

D. VATAMANIUC

---

[4] Augustin Z. N. Pop: *Noi contribuţii documentare la biografia lui Mihai Eminescu.* Bucureşti, 1969, p. 19.

MĂRTURII DIN VIAȚA CĂMINARULUI EMINOVICI

CU TOATE CĂ DE LA MOARTEA LUI Eminescu s-au scurs peste trei sferturi de veac, iar de atunci s-a adunat mereu material documentar privind persoana poetului și familia lui, mai apar, din cînd în cînd, surprize și sîntem siguri că fondul Eminescu nu este epuizat.

Astfel, documentele pe care le încredințăm acum tiparului aduc prețioase mărturii despre activitatea și personalitatea lui Gheorghe Eminovici.

Primul, o scrisoare a lui Carol Hein Wirth, în limba germană, adresată lui C. Hurmuzachi [1], *menționează de mai multe ori numele lui Gh. Eminovici, lămurind, pentru noi, unele amănunte din perioada cînd tatăl poetului era în slujba lui Balș. Am tradus, selectiv, pentru cititori, pasajele cele mai interesante.*

Urmează trei procese-verbale din vremea frămîntatei epoci a Reformei agrare de la 1864. Este vorba despre delimitarea și hotărnicirea terenului — intervenită între locuitorii satelor Vlădeni, Mîndrești și Hrișcani și C. Balș, proprietarul Dumbrăvenilor [2].

Din partea proprietarului este delegat Gh. Eminovici, iar din partea locuitorilor îl vedem semnînd, prin punere de deget, pe Vasile Agheorghiesii, primarul comunei Vlădeni. Cînd apăreau diferende, se apela la desemnarea unor subarbitri ; acesta a fost cazul la delimitarea moșiei Hrișcanilor unde, inițial, se strecuraseră cîteva rînduri în favoarea proprietarului : «locurile destinate lăcuitorilor nefiind deajuns se vor îndeplini din locurile proprietăți[i], însă prisosind la lăcuitori se vor lua și se vor lipi cătră acele a proprietarului». *Era, desigur, o nedreptate flagrantă și un act de abuz boieresc, de vreme ce proprietarul Dumbrăvenilor își adăuga cu mîndrie la numeroasele sale titluri de noblețe și pe acela de* proprietar a 68.000 fălci (*A. Z. N. Pop :* Contribuții documentare la biografia lui Eminescu. *Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 258.*)

Un alt proces-verbal pe care îl prezentăm datează din 25 iunie 1874 și se referă la adunarea Colegiului al II-lea al județului Botoșani pentru alegerea unui senator. Faptul că biroul provizoriu, constituit anterior, numește președinte pe Gh. Eminovici, denotă că el se bucura de oarecare trecere în rîndul alegătorilor. De remarcat că acest an este unul din cei mai întunecoși din viața căminarului : soția era bolnavă, cele două fete, suferinde și ele, sînt trimise la băi în străinătate, dar pe drumul de întoarcere se îmbolnăvesc de tifos și rămîn izolate la Praga ; Iorgu moare, Șerban — alienat mintal ; averea grevată pentru obligația dotală la căsătoria fiicei sale Aglaia etc. Documentul este scris de mîna a două persoane : procesul-verbal propriu-zis este redactat cu alfabet latin, iar lista alegătorilor cu alfabet chirilic.

Chiar dacă mărturiile pe care le prezentăm nu aduc date noi în biografia marelui poet, ele îmbogățesc patrimoniul documentar eminescian, contribuind la creionarea condiției sociale a căminarului Eminovici.

Al. BARDIERU

---

[1] Constantin Hurmuzachi, cunoscutul om politic (frate cu istoricul Doxachi), era intendent general, avocat și consilier intim. Avea 2000 galbeni leafă pe an pentru serviciile aduse lui Balș.

[2] C. Balș avea patru moșii: Dumbrăvenii, Cahulul, Tomaiul și Mingirul, totalizînd 68.000 de fălci. Gh. Eminovici era administrator la Dumbrăveni. Avea întreținerea și 250 galbeni leafă pe an.

Prea stimate Domn,

Duminica trecută s-a reîntors Eminovici bine, sănătos, venind din Basarabia.

Pe drum, răsturnîndu-se din sanie, a suferit o mică contuzie la frunte, care i-a pricinuit şi o mică umflătură, fără alte urmări mai grave.

Cu două zile înainte sosise şi Costache Tomovici. Şi acestuia i s-a întîmplat de-a fost lovit la ochi cu biciul, însă aşa de rău, că i-a sîngerat locul iar albul ochiului i s-a inflamat aşa de tare, că se făcuse roşu ca focul, osebit că şi părţile cărnoase din jurul ochiului i se umflaseră grozav, deşi spre norocul său, pupila n-a fost deloc atinsă. Durerile mai persistă încă şi acum însă nădăjduim că în curînd se va restabili.

În sfîrşit, luni s-a reîntors şi Petrovici la Dumbrăveni şi arată parcă mult mai bine faţă de cum arăta cînd a plecat de acasă.

De acum sîntem cu toţii împreună şi ne vom da toată silinţa să conlucrăm în vederea aceluiaşi ţel: propăşirea gospodăriei Onoratului nostru stăpîn.

Eminovici mi-a adus şi plăcuta veste că prea stimatul nostru Domn, prea stimata Doamnă şi micuţul Phtizi se află bine, sănătoşi, şi vă urez din toată inima să vă bucuraţi şi de acum înainte de aceeaşi deplină sănătate.

Tot Eminovici mi-a mai spus că Domniile Voastre v-aţi fi exprimat dorinţa de a binevoi să veniţi în Basarabia pentru cîteva zile chiar în cursul acestei veri.

Nu vă pot descrie nespusa bucurie ce mi-a produs această veste — deşi caut să mă reţin — de teama ca nu cumva să cad în greşeala copilului, al cărui tată după ce-i făgăduieşte un lucru, se pomeneşte zilnic asaltat cu împlinirea acelei promisiuni. Tot Eminovici mi-a mai comunicat că domnul Consilier de Curte s-ar fi arătat foarte nemulţumit de mine din cauză că în rapoartele mele anterioare n-aş fi făcut nici o menţiune cu privire la vînzarea grîului; sper însă că Domnia-Voastră îmi va permite să mă justific şi chiar să aduc dovezi că în privinţa aceasta mi-am făcut conştiincios datoria.

În darea de seamă din 3 septembrie anul trecut, Eminovici a fost foarte mulţumit de progresele pe care le-am făcut în timpul absenţei sale, lucru pe care, de altfel, vi l-am comunicat şi Dumneavoastră şi care, nu puţin, m-a bucurat şi pe mine.[...]

Mai urmează o scrisoare de la Petrovici, care nu era necesară dacă el s-ar fi sfătuit în prealabil cu mine sau cel puţin cu colaboratorul său mai vîrstnic, Eminovici.

De la 1 martie vor fi introduse noi rînduieli în mersul afacerilor gospodăreşti şi, drept urmare, nu va mai fi nevoie de nici un fel de dare de seamă.

Şi acum, în încheiere, sper să rămîn şi pe mai departe în graţia Excelenţei Voastre, sărutînd supus mîinile Domniei Voastre şi prea înaltei Doamne şi rămînînd cu cea mai adîncă stimă şi consideraţie.

Al Excelenţei Voastre prea plecată slugă

KARL HEIN WIRTH

Director

Dumbrăveni la 7 februarie 1841.

Prescript Verbal [3]

Anul 1865 luna April în paisprezăci zăli subsemnaţăi Gheorghi Eminovici în calitate de deligat a D.[oamnei] Ana Balşi muma şi administrătoarea averei fiului Ds. D. Dimitrie Balşi proprietarul moşăei Măndreşti şi <Niculai Vicol> ((Vasile Aghiorghiesi)) în calitate de delegat lăcuitorilor domiciliaţ[i] în această cătună, compuind comisiunia inst[a]urată prin art. 16 din legea rurală ne[-]am întrunit astăzi la faţa lucului unde avînd în videre Instrucţăile D[omnului] Ministru de Interne sub N. 9378 şi prescriptul verbal al comisiunei de plase prin care s[-]au constatat suma făl-

[3] În transcrierea textelor s-au păstrat toate particularităţile de limbă ale autorilor.

cilor de pămînt cuvenit lăcuitorilor am procedat la delimitare și hotărnicirea acestor locuri după cum urmează —

A. Conform art. 2 și 4 din zisa Instrucțiune s[-]au delimitat mai întîi vatra satului, dîndu[-]i[-]se forma după pozițăia în care se găsăști și pe cît au fost posibelă a se aplica pe fața pămîntului, la care delimitare s-au statornicit și semne la încunjurătoarea satului spre a sărvi de bază la rădicarea planului de respectivul ingineri rămîind în vatra satului pe sama propietariului, una crîșmă cu îngrăditura ei, și osebite trei puncturi pe loc sterp <tot pentru trebuința propietarului> precum și în coasta satului aria cu două coșăre sub on acoperemînt, care cuprinde loc de o falci.

B. Locurile cuveniti lăcuitorilor, au rămas mai toate așa precum le-au avut — decît s[-]au preschimbat numai pămînturile pe care le[-]au avut răsipite în mai multe părți ale moșăiei, și anume —

C. Delimitarea s[-]au făcut începîndu[-]se din șăsul Săretiului o linia dreaptă în curmezișul moșăiei unde s[-]au stătornicit mai multe movilițăă, și de acolo spre nord alăturia cu hotarul moșăiei Călinești și pe din gios alăturia cu drumul și cu lanul bo[i]eresc pînă aproape de sat de acolo în jurul satului la aria și coșărele bo[i]erești de pe această moșăe, și de acolo tot spre nord pînă în părăul ce desparte moșăea Măndrești de Hrișcani — și de acolo părăul din sus pînă în coasta moșăiei Călinești, după eczacta măsurătoare ce se va face de către ingineriul respectiv, locurile destinate lăcuitorilor nefiind deajuns îi vor priimi <*locuitori*> în lungul moșăiei capătul despre Vlădeni numai în imași și tot prisosul ce se va găsi la dînși, să va lua, despre Vlădeni cu tot din imași. Iar soma fălcilor de pămînt cuvenită lăcuitorilor după constatarea făcută de către Comisiunea de plase, este soma de două sute șase zăci fălci, două zăci și două pol prăjăni, adecă partea cuvenită acestei comuni după constatarea Comisiunei de plase cuprinse prin a ei prescript verbal și anume —

Pentru loc de hrană grădină și case, făl[ci]	260—	$62^1/_2$ pr.
la un preot dritul de parohie	8 =	40 pr.
total suma	269	$22\,^1/_2$

În acest mod însemnîndu[-]se spre știință D[omnul] Ingineri locurile cuvenite lăcuitorilor, și spre deplinirea Art. 15, 16 și 17 din legia rurală, s[-]au înche[i]et acest prescript verbal în trei eczemplare subsemnate de noi delegațăi și adeverite de primăria locală din care unul pe lîngă raport se va trimite D[omnului] subprefect[,] spre a mijloci grabnic venirea D[omnului] Ingineri[,] unul se va păstra în canțileria primăriei și unul se va elibera spre știință D[omnului] propietar.

G. EMINOVICI

< NECULAI VICOLU>

× eu VASILIE AGHIORGHIESI

[*Sigiliul satului Hrișcani*]

Prescript Verbal

Anul una mie opt sute șaizeci și cinci luna april în paisprizeci zile, —

Subsemnații Gheorghi Eminovici în calitate de delegat a[l] Doamnei Anna de Balș[,] Muma și administratora averii fiului Dumisale Domnul Dimitrie de Balș, Propietarul Moșiei Hrișcani și <Neculai a Marinei> V. Agheorghiesi în calitate de delegat a lăcuitorilor dometiliați în aceasta comună, compuind comisiunia ad hoc instituată prin art. 16 din legia rurală; Ne[-]am întrunit astăzi la fața locului unde avînd în videri instrucțiunia Domnului Ministru de Interne sub: No. 9378 și prescriptul verbal al comisiunei de Plasă, prin care s-au constatat soma fălcilor de pămînt cuvenit lăcuitorilor, am procedat la delimitarea și hotărniciria acestor pămînturi după cum urmează —

A. Conform art. 2 și 4, din zisa Instrucțiune s[-]a delemintat mai întîi vatra satului, dîndu[-]i[-]să formă după poziția în care să găsești, pre cît au fost posibil a să aplica

pe fața pămîntului la care delementare s[-]au statornicit și semnile încunjurătoare satului spre a servi de bazi; la rădicarea Planului de respectivul ingineri, rămîind în vatra satului pe sama propietariului o cărșmă cu îngrăditura ei, și osăbite trii locuri cîti de zeci prăjini fălcești, asăminia s[-]au lăsat în vatra satului cîte zeci prăj[ini] fălcești fiecăruia lăcuitori; care nefiind cu așezaria în sat, urmînd a să strămuta în țentru satului bine înțelegîndu[-]să că vatra satului prințipală iaste aceia unde iaste biserică și preot.
B. Toate locurile rămîn în stăpăniria lăcuitorilor acele pe care li[-]au avut și le au[,] decît s[-]au preschimbat niște locuri pe cari li[-]au avut răsăpite în mai multe părți ale moșiei; <dîndu[-]li[-]se pe aceli> din sus de sat <și alăturia cu biserica tot pe atîta pe cît s[-]au primit de le ei> de la capătu[l] din sus a mlaștini[i] pînă în colțu[l] pădurii.
C. În fine delementare s[-]au făcut așia ca toate locurile cuvenite lăcuitorilor sînt despre nord și spre sud, iar vatra satului iaste în mijlocu[l] acelora la cari și după eczactă măsurătoare ce să va face de cătră ingineriul respectiv; <locurile destinate lăcuitorilor nefiind deajuns[,] se vor îndeplini din locurile propietăți[i], însă prisosind la lăcuitori se vor lua și se vor lipi cătră acele a propietariului, soma fălcilor de pămînt cuvenit lăcuitorilor după constătaria făcută de comisiune de plasă; iaste de optuzeci și patru de fălci și șaizăci prăjini; adeca partia cuvenită acesti comuni după constătaria comisiunei de plasă, cuprins prin a eii prescript verbal și anume,

	fălci	prăj.[ini.]
pentru loc de hrană grădină și casă..........	84	60
la on preot cu drit de paroh	8	40
Totală soma	93	20

În acest mod însămnîdu[-]să spre știința Dom[nilor] ingineri locurile cuvenite lăcuitorilor și spre depliniria art. 15—16 și 17 din legia rurală; s[-]au închiet acest prescript verbal în trii eczemplare; subsemnate de noii delegații și legalizate de primăria locală; din care unul pe lîngă raport se va trimeti Dom[nului] subprefect, pentru grabnica mijlocire; spre trimitiria Dom[nului] ingineri unul să va păstra în canțileria primăriei și unul să va elibera spre ști[i]nța domnului propietari.

G. EMINOVICI

care au a se hotura prin o linie dreaptă pînă în padure.
acele locuri li se înapoiesc lor o bucată marindu[-]li[-]să lanu[l] ce[-]l au spre sud pînă în drumu[l] ce mergi di la Mîndrești spre Botoșani o bucată dîndu[-]li[-]să din colțu[l] păduri[i] di lîngă [*indescifrabil*] pînă în hotaru[l] Călineștilor încît parău[l] să fie hotar între locurile Mîndreștenilor și a Hrișcanilor[,] neajuns ce li sa va mai cuveni li să va da despre Nord din sat pînă unde va ajunge alăturea cu Bălhacu

G. EMINOVICI — x VASILE AGHEORGHIESI

[*Sigiliul satului Brehuești*]

Prescript Verbal

Anul una mie opt sute șase zece și cinci[,] luna aprilie în 16 zile.

Subsemnați[i] delegați Gheorghi Iminovici reprezentantul Doamnei Ana Balși mama și administratoare averi[i] fiului D. Dimitri Balși Proprietaru[l] moșie[i] Vlădeni, și Vasile Agheorghiesi[,] Primar acesti[a] comuni, delegatu[l] din parti[a] clăcașilor, compuind comisi[a] ad hoc institu[ită] pentru delimitare[a] pămînturilor cuvenită clăcașilor. Întrunindu-ne astezi pentru a ne înțeleji, asupra chipului de împărțire a pămînturilor de Proprietari și locuitori, fiind înbii cu socotințe deosebite, în conformi-

tate art: N... am procedat prin tragere din sorţi a aleji un subarbitru din sinul membrilor comitetului permanent şi operînd aceasta lucrare, au [i]eşit D[omnul] Nicu Costandachi drept care s[-]au închiet acest prescript verbal

G. EMINOVICI x eu V. AGHEORGHIESI

Proces-Verbal

Anul una mie opt sute şapte zeci şi patru
luna Iuniu în 25 zile, în conformitatea jurnalului redejat de întreaga adunare a Colegiului al II-lea judeţiu Botoşani[,] convocat pentru alegerea senatoriului cerut de la acest colegiu, dupe ce s[-]au constituit biroul provizoriu precum se prevede prin menţionatul proces-verbal anterior compus din D[umnea]lui Gheorghi Iminovici Preşedinte, şi D[om]nii Gheorghi Stoica şi Iancu Sevastos secretari, apoi procedîndu-se prin scrutin sechret la alegerea biroului definitiv cu alegătorii ce au fost faţă, dupe apelu[l] nomenal s[-]au dobîndit dupe cum urmează;
Preşedinte D[omnu]l Mihai Haret cu majoritate absolută de două zeci şi două voturi, secretari D[om]nii Iancu Sevastos cu două zeci şi două voturi şi Iancu Cocută cu două zeci şi unu de voturi şi scrutători D[om]nii Vassile Filipovici cu două zeci şi două voturi şi Radu Christea cu două zeci şi două voturi, precum se prevede această operaţiune prin tabloul ce s[-]au ţinut la birou.
Pentru care s[-]au închiet acest proces-verbal din partea biroului provizoriu
Preşedinte [*neiscălit*]

Secretari Capit. V. COROT
I. SĂVASTOS

[*Pe o altă foaie volantă urmează lista cu alegătorii*]

Apil luminal [*sic!*]

Pintru aligătorii coligiului a doili din judiţu Botuşanii co[n]vocat astăzi în 25 ionii spri aligiri onui sănatori
N.

1 D. căpitan Ianci Cocută
2 — Costachi Dimachi
3 — Imanoilil Vasăliivici
4 — Ghiorghi Mavroini
5 — Ioan Savastos
6 — Moriţi Chilibac
7 — Sava Sario
8 — Costachi Romano
9 — Costachi Vasiliu
10 — Ghiorghi Iminovici
11 — Ghiorghi Stoica
12 — Ioan Dobrovoţichi
13 — Iorgu Cristi
14 — Mihai Harit
15 — Radu Cristi
16 — Tiodur Tiodurio
17 — Alicsandru Moruzi
18 — Vasăli Hulubii
19 — Vasăli Filipovici
20 — Go Prichilacos
21 — Costachi Iacobachi
22 — Ghiorghi Guşărăscu
23 — Nicu Foti
24 — Tiodur Maican
25 — Iozăf Şmilţă
26 — Pitri Bobiică.

Adică două zăci şi şăsă aligători au răspuns la apil luminal făcut di biroul provizor, tot odată să co[n]stată că Domnii Costachi Dimachi — D. Costachi Vasilio — D. Tiodur Maican şi Nicu Foti n[-]au dipus bilitili şi prin ormari biroul definitiv s[-]au alis cu douzăci şi dou[ă] voturi D.[omnul] Prijădinti Gh. Eminovici

Anul 1874 Ioni 25
Sacritari I. SEVSATOS
GH. STOICA

« Starea sănătății bietului M[ihai] E[minescu]... nu s-a îndreptat încă... »

[MLR 17.768]

[*F. 1 r°*] *București 9 Decembr*[*ie*] [*1*]*883*

Stimate Domnule Bușilă,

Mă grăbesc a vă răspunde la amabila D[umnea]v[oastră] scrisoare din 7 curent, informîndu-vă că mandatul postal l-am primit încă ieri, și cu multe mulțămiri vă trimit în alăturare două chitanțe pentru ratele ce ați binevoit a le achita pînă inclusiv Ianuare 1884.

Starea sănătății bietului M.[ihai] E.[minescu], după cum veți fi aflat din ziare, tot nu s-a îndreptat încă, să sperăm însă că soarta cea bună nu-l va părăsi.

Aștept zilele aceste noutăți de la D[octo]rul Leidesdorf din Ober-Doebling lîngă Viena, unde este internat pațientul.

[*F. 1 v°*] Cu această ocasiune vă înștiințez că din poesiile lui M.[ihai] E.[minescu] va apare în curînd o parte într-un volum bine îngrijit de peste 300 pagine. D[om]nii

---

În suita de documente eminesciene din anii 1883—1884, perioada primei eclipse din existența poetului, declanșată în acea nefericită dimineață de *marți 28 iunie 1883*, pe care o va consemna pentru posteritate Titu Maiorescu, în *Însemnările sale zilnice* (« ...astăzi, marți, la ora 6 dimineața o carte de la d-na Slavici, la care locuiește Eminescu, cu aceste rînduri scrise: „Domnu Eminescu a înebunit." »), informațiile privind sprijinul acordat pentru însănătoșirea lui în acele împrejurări tragice, de către junimiști, sînt puține la număr și în parte contradictorii. De altfel, nici mărturisirile referitoare la starea sănătății poetului, în diversele momente ale evoluției bolii, nu sînt mai bogate și nu-i oferă biografului o mai largă cuprindere asupra acestei dureroase etape.

Adăugînd noi date celor deja cunoscute, documentele pe care le publicăm aici — scrisori aparținînd lui Al. Chibici-Rîvneanu și provenind din arhiva lui Al. Vlahuță — pun în lumină nu numai devotamentul fratern al unui prieten de o aleasă structură sufletească, dar și interesul excepțional de care s-a bucurat existența poetului în rîndurile contemporanilor săi. Se reconfirmă adevărul privind « comandamentul » maiorescian al ajutorării nefericitului Eminescu — vibrația inimilor și legămîntul celor dintîi prieteni ai Poetului « nepereche ».

Cele două scrisori ale lui Al. Chibici-Rîvneanu, după cum se știe, cel mai apropiat susținător al poetului în perioada suferințelor sale, sînt adresate — în calitate de casier al Comitetului pentru strîngerea fondului necesar îngrijirii sănătății lui Eminescu — profesorului George I. Bușilă, bîrlădean de origine, coleg de liceu cu Al. Vlahuță, Paul Bujor și Nicolae Petrașcu.

Faptul că, în epistolele respective, Chibici îl informează pe George Bușilă despre soarta poeziilor lui Eminescu, aflate atunci în curs de apariție, în volumul îngrijit de Titu Maiorescu, ce cuprindea numai « poesiile ce au fost citite de bietul M. E. în cercuri literare, sau publicate prin diferite reviste » demonstrează din plin că valoarea creației eminesciene se impusese, prin geniul ei, conștiinței contemporanilor.

Flaviu SABĂU

Soccec [*sic !*] & C-ie s-au însărcinat cu ed[it]area poesiilor în cestiune. Se înţelege că se vor publica numai poesiile ce au fost citite de bietul M.[ihai] E.[minescu] în cercuri literare, sau publicate prin diferite reviste, căci pînă se va decide într-un fel starea sanitară a bolnavului, nu ne-am crezut îndeptăţiţi a publica şi cele alte poesii.

Primiţi vă rog, Domnul meu, încredinţarea deosebitei mele Stime.

Al D[umnea]v[oastră] devotat

A. CHIBICI RÎVNEANU

II

[MLR 17.767]

[*F. 1 r°*] *Bucureşti 6/18 April*[*i*]*e* [*18*]*84*

Prea stimate Domnule,

Amabila D[umnea]v[oastră] scrisoare cît şi mandatul postal le-am primit şi mă grăbesc a vă înainta în alăturare chitanţa.

Totodată vă vestesc că amicul nostru s-a îndreptat complect, mai este puţin deprimat, îngrijat fiind de viitorul ce-l aşteaptă dar şi această descurajare o să piară cu timpu. Deocamdată n-are voie să se ocupe cu nimic, de aceea vom căuta a-l duce la ţară sau la băi poate la Slănic unde să petreacă toată vara.

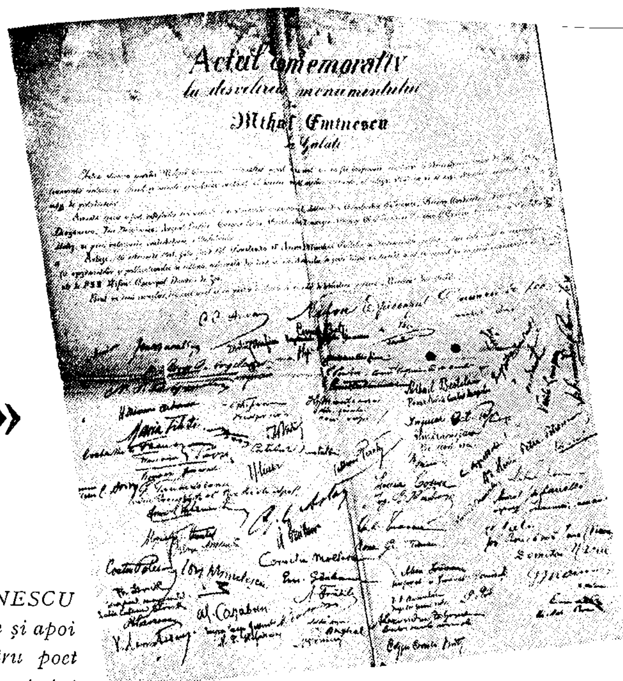
[*F. 1 v°*] Toamna va ajunge a se ocupa cu ceva uşor, pînă atunci se va îngriji de el în modul de pînă acum; poate să fie numit într-un post îndată după paşti, dîndu-i-se congediu pînă la toamnă, în care caz ar putea să înceteze cotisaţiunile noastre.

Vă mulţămesc din inimă atît în numele meu, cît şi al prietenilor care s[-]au legat de a da [o] mînă de ajutor pentru scopul în cestiune, şi doresc ca legăturile ce ne-au întrunit să remîie legături de necurmată prietenie.

Al D[umnea]v[oastră] devotat

A. CHIBICI RÎVNEANU

Vlahuță face «propagandă pentru cărțile lui Eminescu...»

Actul comemorativ
la desvelirea monumentului
Mihail Eminescu
la Galați

ÎN ANII 1867 ȘI 1869, PE CÎND EMINESCU însoțea trupa de teatru a lui Iorgu Caragiale și apoi pe cea a lui Mihail Pascaly, marele nostru poet a poposit și la Galați. Nu știm ce impresie a putut lăsa această scurtă trecere, dar Vlahuță, locuind apoi în orașul de pe malul Dunării, încearcă să stabilească, prin mijloacele pe care le are la dispoziție, un adevărat cult eminescian. În apartamentul de pe strada Domnească, închiriat de tînărul poet cu scopul de a deschide un birou de avocatură și pe care îl transformase, pe durata arvunei plătite, într-un cerc literar, «recita versuri din Eminescu pe care-l știa pe dinafară»[1].

Peste puțin timp de la drama îmbolnăvirii lui Eminescu din anul 1883, Vlahuță ține o conferință publică la Galați despre «activitatea și marile merite ale maestrului»[2]. *Admiratorii marelui poet se înmulțesc: publicarea nefericitei epigrame macedonskiene determină pe cîțiva profesori gălățeni (A. N. Nicolescu, Gh. I. Jovianu, M. N. Pacu, I. Otescu ș. a.) să condamne vehement, într-un ziar local*[3], *această «faptă nedemnă», declarînd că se solidarizează «cu strigătul unanim de indignare al cărui promotor este Gr. Ventura, demnul fiu al Galaților, în favoarea eminentului ziarist și mare poet». Unui gălățean, negustorul de porțelanuri Vasilcoveanu, îi scrie Eminescu din Botoșani, cerînd sprijin*[4], *la 10 noiembrie 1887. Scrisoarea pomenește despre «lipsa aproape absolută de mijloace de subsistență», rugîndu-l disperat să-i vină «în ajutor[...] cît de curînd».*

Cu ocazia comemorării a 20 de ani de la moartea poetului, din inițiativa unui grup de entuziaști, în frunte cu inimosul avocat, poet și publicist, Corneliu Botez, s-au organizat în orașul dunărean vibrante festivități încununate cu tipărirea unui volum omagial[5] *și cu inaugurarea monumentului lui Eminescu, operă de artă a sculptorului Frederic Storck.*

În rîndul acelorași preocupări gălățene se înscrie și scrisoarea pe care acum o încredințăm tiparului, adresată de Alexandru Vlahuță profesorului Alexandru N. Nicolescu, cu care statornicise legături de prietenie, în mai 1879, la București. Acestea au fost reînnoite în perioada iunie-octombrie 1883, la Galați, unde Vlahuță a locuit la sora lui Al. N. Nicolescu, Eliza, căsătorită cu M. Strâjescu, pe atunci directorul penitenciarului din localitate.

Îndemnul, adresat prietenului său din Galați, de a răspîndi creația poetică eminesciană, la scurt timp după apariția în librării a primei ediții de poezii, îngrijită de Titu Maiorescu, este încă o dovadă a devotamentului profund al lui Vlahuță față de cea mai de seamă personalitate creatoare a poporului nostru.

Gh. S. ȘTEFĂNESCU

---

[1] A[lexandru] N[icolescu]: *Al. Vlahuță (Amintiri din tinerețe)*. În: „*Vocea Galaților*", I, nr. 4, 12 iulie 1915, p. 2.

[2] Idem. În „*Vocea Galaților*", I, nr. 5, 19 iulie 1915, p. 2.

[3] „*Poșta*", IV, 19 (886), 10 august 1883, p. 2.

[4] Scrisoare descoperită la Biblioteca *V. A. Urechia* din Galați de Lucia Borș, care a publicat-o în întregime, în revista „*Boabe de grîu*", III, nr. 3, 1932, p. 352.

[5] Corneliu Botez: *Omagiu lui Mihail Eminescu cu prilejul a 20 de ani de la moartea sa.* 15 ianuarie 1850–16 iunie 1886–16 iunie 1909. București, Atelierele grafice SOCEC, 1909.

T[îrga]v[iște], D[ecem]br[i]e 28[,] 1883

Frate Niculescule[6],

La mulți ani cu bine să treci prin sărbători. Nu ne-am scris de mult și pricina sunt eu. Sunt sănătos și profesor. Spre primăvară mă trag la București, ori la Iași.

În cap mi se face senin — și nu mai am gîndurile zborșite, pentru care tu, cu atîta asprime și dreptate, mă dojeneai.

Spune fratelui Jovian[7] că-i voi scri[e], îndată ce s-or mai îndrepta vremurile. *[Î]l doresc și-l rog să mă vestească cînd va veni în București[,] ca să ne-ntîlnim.* Nimic nu te îndritu[i]ește să te socoți străin de cele subliniate, nici chiar faptul că nu poți să mai asculți fără să te revolți teoriile liber-arbitriștilor.

Arată celorlalți prieteni călduroase strîngeri de mîni. Spune fraților Nebunelli[8] că-i salut.

Răspunde-mi un rînd despre sobrul și pudicul Timoleon[9] — scump *la scris* și ieftin la toate celelalte.

Fă propagandă pentru cărțile lui Eminescu și abonamente pentru *„Convorb[iri] literare"*. În interesul literaturii și dezvoltării culturistice a orașului tău.

Eu din parte-mi fac asta pe toate drumurile.

Tare mi-e dor. Ce bine trăiam uneori.

Al tău bun și cu multă iubire

prieten

A. VLAHUȚĂ[10]

---

[6] Alexandru N. Nicolescu (1860—1936), originar din Pechea, județul Galați, a fost un eminent elev, cel dintîi profesor cu studii superioare de limba latină și director al gimnaziului transformat în liceul *Vasile Alecsandri* din Galați. A fost membru al Societății pentru învățătura poporului român. Cu alți cărturari luminați, a pus bazele Societății corpului didactic (1883) și ale Ateneului din Galați (1891). A desfășurat o prodigioasă activitate pe tărîm cultural și publicistic, colaborînd la gazetele locale (*„Poșta"*, *„Galații"*, *„Covurluiul"*, *„Moldova de Jos"*, *Acțiunea"* ș. a.), pe unele le redactează singur (*„Ordinea"*, *„Vocea Galaților"*, *„Conservatorul"*), precum și la periodice din capitală (*„Timpul"*, *„Epoca"* ș.a.). Valoroase sînt amintirile sale despre Alexandru Vlahuță (*„Vocea Galaților"*, I, nr. 4, 12 iulie 1915, p. 1—2; nr. 5, 19 iulie 1915, p. 1—2; nr. 6, 26 iulie 1915, p. 1—2; parțial reproduse de *„Tribuna poporului"*, I, nr. 5, 3 aug. 1915, p. 2; în întregime, de *„Drum drept"*, X, nr. 26, 26 iulie 1915, p. 412—416 și nr. 27, 2 august 1915, p. 429—432), Gheorghe Dimitriu, tatăl lui Calistrat Hogaș (*„Vocea Galaților"*, I, nr. 7, 2 august 1915, p. 1—2) și Ion Al. Brătescu-Voinești (*„Moldova de Jos"*, I, nr. 8, 12 februarie 1928, p. 1). În volum, a tipărit: *A XXV-a aniversare de la întemeierea Liceului din Galați* — Galați, Tipo-litografia I. Schenk, 1893, p. 86 și *Primii 60 de ani de activitate ai Liceului Vasile Alecsandri din Galați*. Galați, Tipografia *Lumina*, 1928, p. 219.

[7] Gheorghe I. Jovianu (1856—?), transilvănean la origine, a fost profesor suplinitor de geografie la seminarul teologic, din 1880, și la gimnaziul din Galați, din 1882 și pînă în 1885, cînd s-a transferat la Bacău. A publicat: *Operele lui Seneca*. Teză pentru licență în litere și filozofie. București, Tipografia Carol Göbl, 1890, p. 96.
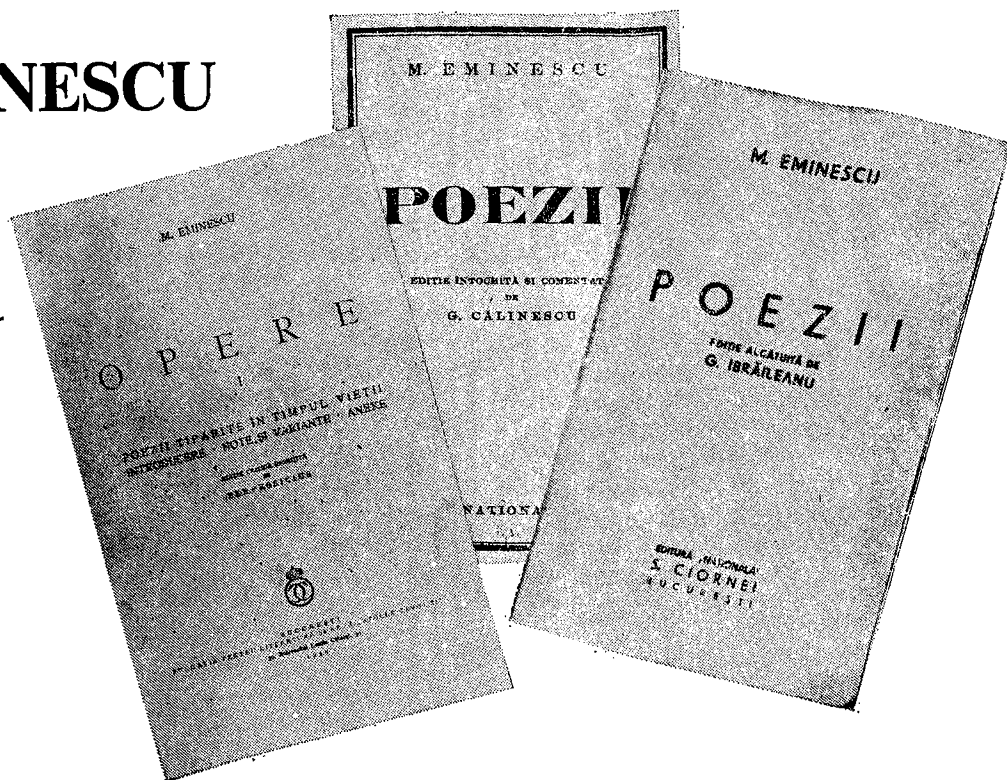
[8] Ion G. Nebuneli și Timoleon G. Nebuneli fondatorii și directorii ziarului *„Galații"*, unde Vlahuță a colaborat.

[9] Timoleon G. Nebuneli, ziarist, editor și librar gălățean, a publicat versuri (*Roata norocului*, Galați, 1867, p. 24) și proză memorialistică (*Amintiri din tinerețe*, Galați, f.a., 108 p.), precum și un dicționar de rime, manuale de conversație româno-german și româno-grecesc, o colecție de cîntece, semnate cu anagrama Noel Omit.

[10] Scrisoarea a fost pusă la dispoziția noastră de profesoara Constanța Nicolescu, fiica distinsului dascăl gălățean, căreia îi aducem, și pe această cale, cele mai vii mulțumiri.

Trei ipostaze editoriale ale POEZIILOR lui EMINESCU

I

«AM NEVOIE DE MANUSCRISELE LUI EMINESCU...»

(G. IBRĂILEANU)

Mult stimate Domnule Bianu[1],

Vă rog să mă iertaţi că vă importunez [*sic !*]. Dar sînt silit: Am de dus la capăt un lucru destul de greu, o ediţie a poeziilor lui Eminescu, cu alcătuirea căreia m-a însărcinat Ministerul Artelor.

Am nevoie de manuscrisele lui Eminescu şi de unele publicaţii (cărţi, reviste, ziare). Vă rog daţi tînărului Iulian Predescu permisiunea de a face cercetări. El este ajutorul meu, un student foarte priceput şi harnic — un viitor filolog. Se ocupă de pe acum personal şi original — şi merită să vadă mai de aproape comoara Academiei.

Primiţi, vă rog, expresiunea celei mai înalte stime şi consideraţii pentru organizarea *singurului* lucru serios de la noi — Biblioteca Academiei, pe care o conduceţi.

G. IBRĂILEANU

---

[1] Scrisoare nedatată. Manuscris original, în Arhiva Academiei Române, Dosar: A-101—1928/Vol. I/190. Datarea este posibilă pe baza rezoluţiei lui Bianu: « *6 februarie 1928* ». Ediţia la care se referă Ibrăileanu, M. Eminescu — *Poezii*, a apărut în anul 1930, la editura *„Naţionala-Ciornei"*, Bucureşti. *(Scrisoare comunicată de Petre Popescu-Gogan.)*

II

«...FAC REVIZUIREA ÎN PAGINĂ A EDIŢIEI CRITICE A POEZIILOR LUI EMINESCU.»

(G. CĂLINESCU)

Miercuri, 14 decembrie 1938

Domnule Decan[2],

Am onoarea a vă ruga să binevoiţi a-mi motiva absenţele ce eventual voi face în zilele de 19, 20 şi 21 curent, în cazul cînd cursurile nu se vor închide în mod oficial.

În aceste zile urmează să-mi vizez, conform programului, actul militar (întîrzierea atrăgînd pedepse) şi să fac revizuirea în pagină a ediţiei critice a *Poeziilor* lui Eminescu pe care o pregătesc.

Primiţi, vă rog, Domnule Decan, încredinţarea deosebitei mele stime,

G. CĂLINESCU

conferenţiar univ.[ersitar]

Domniei Sale,
Domnului Decan al Facultăţii de Filosofie şi Litere din Iaşi.

*

«...SUB AUSPICIILE INSTITUTULUI, EDIŢIA OPERELOR LUI M. EMINESCU.

(G. CĂLINESCU)

În şedinţa sa din 9 sept[embrie] crt. a Institutului de istorie literară şi folclor s-a hotărît ca secţia noastră să fie rugată a interveni la prezidiu în sensul de a se cere Ministerului Învăţămîntului să detaşeze cu salar plătit de la Catedră la Institutul nostru pe colegul Panaitescu Perpessicius ca să poată lucra sub auspiciile Institutului, ediţia operelor lui M. Eminescu şi a ne da concursul la organizarea activităţii noastre pe noile baze de institut al Academiei R.P.R., lucru de deosebită şi urgentă însemnătate şi pentru Minister, întrucît în planul nostru există şi pregătirea de material literar didactic.[3]

Director,

G. CĂLINESCU

20 sept[embrie] 1950.

---

[2] În arhiva rectoratului Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi, se păstrează două cereri ale lui G. Călinescu, adresate decanului Facultăţii de filosofie şi litere, Iorgu Iordan. Prima este din 9 martie 1938, iar a doua din 14 decembrie 1938. Numit conferenţiar la Universitatea din Iaşi, autorul *Vieţii lui Eminescu* face cunoscut decanului că a depus jurămîntul, cum se obişnuia pe atunci, şi-l roagă ca secretariatul să-i comunice dacă îşi poate fixa orele de curs şi seminar. Prelegerile despre poezie şi critică ţinute la Iaşi nu vor fi altceva decît cunoscutele *Principii de estetică* ce vor apărea în 1939.

În cea de a doua cerere, din 14 decembrie 1938, pe care o reproducem mai sus, G. Călinescu roagă pe decan să-i motiveze absenţele de la Universitate. În acea perioadă criticul îşi revedea ediţia *Poeziilor* lui Eminescu. Ca şi la prima cerere, şi la aceasta, Iorgu Iordan îi va acorda un răspuns favorabil.

Zaharia SÎNGEORZAN

[3] Manuscrisul original, în Arhiva Academiei Române, Dosar P-4-1950/241. D. Panaitescu-Perpessicius va fi transferat la Institutul de istorie literară şi folclor în funcţia de şef de secţie. *(Scrisoare comunicată de Petre Popescu-Gogan.)*

III

«...IMINENTA TIPĂRIRE A VOLUMULUI IV DIN EDIŢIA EMINESCU...»

(PERPESSICIUS)

Domnule Preşedinte[4],

În legătură cu adresa Onor[atului] Prezidiu al Academiei R.P.R., prin care se acceptă sugestia secţiei noastre de a se tipări, cu prilejul centenarului naşterii lui Eminescu, volumul IV, conţinînd *Postumele*, din ediţiunea critică, începută şi îngrijită de subsemnatul, îmi îngădui să comunic următoarele:

Tiparul unei astfel de lucrări migăloase impune o serie de măsuri preparatorii şi reclamă, după aceea, o grijă atît de atentă şi de susţinută, în privinţa corecturilor şi realizării grafice a volumului, încît, după modesta mea opiniune, manuscrisul ar trebui predat tipografiei (dacă nu întreg, cel puţin jumătate) cel mai tîrziu la 1 iulie a.c., aşadar cu 6 luni înaintea centenarului (din ianuarie 1950);

În consecinţă, şi pentru a putea trece la studiu[l] şi organizarea condiţiilor acestei tipărituri (hîrtie, tipografie, contract editorial etc.), vă rog să binevoiţi ca onor[atul] Prezidiu să hotărască modalitatea acestor discuţiuni preliminarii, precum şi ziua cînd şi cu cine urmează să iau contact pentru a le discuta.

Primiţi, vă rog, D[omnu]le Preşedinte, asigurarea deosebitului meu devotament.

D[omniei] sale, Domnului Preşedinte al Secţiunii literare a Academiei R.P.R.

Anexă la petiţia prezentată Secţiunii literare, în şedinţa de la 6 aprilie 1949

1. Onor[atul] Prezidiu al Academiei R.P.R. va înştiinţa, printr-o adresă anume, Imprimeria Naţională, de intenţia sa cu privire la iminenta tipărire a volumului IV din ediţia Eminescu, executată la aceeaşi tipografie (între 1938—1944) sub îngrijirea subsemnatului;

2. Onor[atul] Prezidiu va binevoi să-mi încredinţeze o *delegaţie*, care să mă împuternicească a lua contact cu Imprimeria Naţională şi a conduce, *în exclusivitate* [*sublinierea autorului*], operaţiunile de tipărire, corectură, alegerea clişeelor pentru facsimile etc.;

3. În chestiunea hîrtiei, a cărei comandă urmează să se facă la timp, se va interveni la „*Editura pentru literatură şi artă*", Bdul Ana Ipătescu, 39 (fosta „*Fundaţie pentru literatură şi artă*"), condusă de colegul nostru, dl. Alexandru Rosetti, acelaşi care a iniţiat, la Fundaţie, această ediţie, pentru a se procura informaţiuni certe: acum vreo doi ani Fundaţia făcuse o comandă de hîrtie, pentru această ediţie, pe care, după aceea, a contramandat-o; ea ştie unde şi în ce condiţiuni se poate face o atare comandă. Acelaşi lucru şi în chestiunea filigranului (autograf Eminescu). Dacă se socoteşte util ca hîrtia să poarte, ca în primele trei volume, filigran, urmează să se intervie prin Ambasada Sovietică, la Leipzig, de unde s-ar putea procura aparatul special (Fundaţia posedă dosarul ediţiei, detalii cu privire la această chestiune).

---

[4] Manuscrisul original, în Arhiva Academiei Române, dosar P-10-1949/6.

Preşedintele Academiei, în perioada respectivă, era Mihail Sadoveanu. La 30 septembrie 1949, Secretarul general al Academiei trimitea lui Perpessicius o scrisoare cu răspuns afirmativ la fiecare punct din «dispoziţiuni». La primul nu pomeneşte nimic de retipărirea volumelor 1—3, iar la ultimul, Prezidiul Academiei R.P.R. socoteşte că nu este de competenţa lui să amîne apariţia volumului pînă la vara viitoare. Prezidiul dorea ca această apariţie să coincidă cu şedinţa solemnă pe care Academia R.P.R. o consacra lui Mihai Eminescu, la împlinirea unui secol de la naşterea sa, în ianuarie 1950. Volumul a apărut în anul 1953.

Petre POPESCU-GOGAN

4. Întrucît lucrările preparatorii ale ediției necesită o serie de cheltuieli, pentru a căror onorare nu mă socotesc îndeajuns de pregătit, cred că *încheierea unui contract de edițiune*, care ar prevedea condițiunile materiale și modalitatea *unor avansuri*, la anume termene (depunerea manuscrisului etc.), *preluate, evident, asupra drepturilor mele de autor* — **este de absolută necesitate.**

PERPESSICIUS

8 aprilie 1949.

*

Dispozițiuni în legătură cu editarea vol[*umului*] *IV*
POEZII POSTUME
de M. Eminescu

1. Academia R.P.R. va face cît mai neîntîrziat comanda (dacă nu și în amănunte, cel puțin de principiu) volumului IV la Imprimeria Națională.

În acea adresă se va specifica împuternicirea prin delegația ce mi s-a dat de a îngriji de tipărirea acestui volum (Aș propune totodată, ca binevenită, retipărirea primelor trei volume epuizate.)

2. Academia R.P.R. îmi va acorda o împuternicire sau o delegație în baza căreia să mă pot prezenta la Imprimeria Națională, pentru a lua toate măsurile în legătură cu această tipăritură (literă, clișee, hîrtie, copertă, corecturi etc.).

3. Academia R.P.R. va designa oficiul sau persoana, cu care să țin permanent contactul pentru urgentarea lucrărilor, cînd e cazul și pentru executarea unor capitole de primă necesitate (hîrtie, clișee etc.).

4. Am indicat, încă din memoriile anterioare, că EPLA (fosta „*Fundație pentru literatură și artă*") posedă un dosar bogat în chestiunea hîrtiei și că n-ar fi exclus ca hîrtia comandată acum vreo 2 ani să mai existe pe undeva (la Petrila sau aiurea).

5. Am sugerat încheierea unui contract editorial. Mi s-a spus că Academia R.P.R. nu încheie astfel de contracte, dar că lucrarea va fi plătită. Se înțelege că modalitatea în care se va face plata lucrării, e o chestiune secundară, de vreme ce quantumul nu va fi inferior unor drepturi de autor (= editor), elementare.

Pentru a traduce în faptă însă execuția acestei lucrări vom avea nevoie de un avans de lei 50.000, plătit în 2 rate lunare, *a doua la predarea primei părți a manuscrisului, cît mai tîrziu la 1 decembrie a.c.*

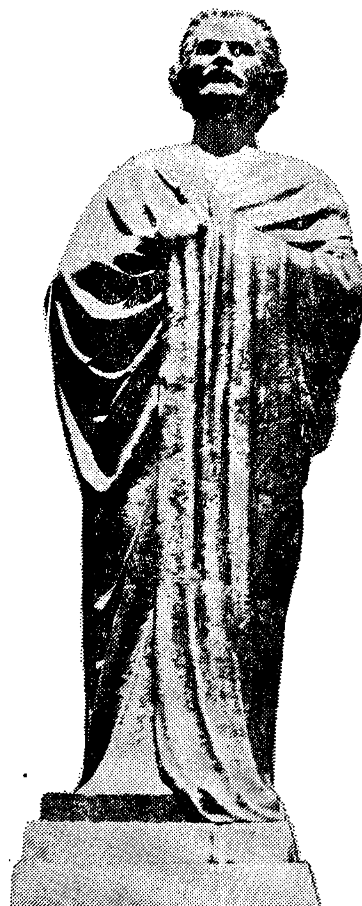
6. Cum drumurile la Imprimerie vor fi numeroase, rog ca Academia R.P.R. să dea dispozițiuni de a mi se facilita, cînd nevoia o cere, folosirea unuia din vehiculele Academiei.

7. Pentru a nădăjdui ca o lucrare de migala acesteia ar putea apărea pe la mijlocul anului viitor (poate chiar în cursul sesiunii generale a Academiei, în vara viitoare)— e necesar ca hotărîrile Onor[atului] Prezidiu al Academiei R.P.R. să fie cît mai neîntîrziate.

23 septembrie 1949

D. PANAITESCU-PERPESSICIUS
Membru corespondent al Academiei R.P.R.

Mihail SADOVEANU, George OPRESCU, PERPESSICIUS despre ARTA LUI EMINESCU*

MIHAIL SADOVEANU: Frumoasă comunicare!
VICTOR EFTIMIU: Am făcut-o așa, în stil eminescian, cu frînturi din el...
MIHAIL SADOVEANU *(se întoarce către Eftimiu)*: Victore, ție ți-a spus foarte just Iordan: sigur că a aprecia pe poeții mari într-un fel de ierarhie, este o greșală. Sînt poeți minori pe care putem să-i punem la premiul întîi, doi și al treilea. Dar poet mare este cutare sau cutare, sau cutare, și în raport, desigur, cu limba în care scrie...
GEORGE OPRESCU: Așa este și în artă...
MIHAIL SADOVEANU: Nu poți spune că Goethe este mai mare decît Hugo, de pildă. Îi putem socoti așa, ca pe stele. Una are luciri ce variază, alta este frumoasă prin mărimea ei, alta are anumite caracteristici. Din acest punct de vedere,

---

* Textul pe care-l reproducem aici, reprezintă stenograma ședinței din 30 aprilie 1954, a Secției de știința limbii, literaturii și artelor, a Academiei R.P.R. (Vezi: Dosar P.4-1954, pp. 218–236).
Discuțiile consemnate mai sus, au fost prilejuite de comunicarea lui Victor Eftimiu, intitulată *Arta lui Eminescu*, comunicare publicată, de altfel, cîțiva ani mai tîrziu. Ea se înscrie într-un amplu ciclu de contribuții exegetice și documentare, închinate atunci celui mai mare poet al neamului, sub auspiciile Academiei Române.

Eminescu este una dintre stelele de mărimea întîi a tuturor literaturilor, și noi, avînd o limbă și avînd o literatură, avem dreptul să ne punem în valoare, să-l socotim ca unul dintre cei mai mari poeți, de mărimea întîi.

PERPESSICIUS: Eu plec de la încheierea tovarășului Eftimiu, de la acel imn, de la acel omagiu liric pe care îl adresează memoriei lui Eminescu, pentru că întreaga comunicare se luminează și mai mult și capătă o rezonanță mai întreagă în lumina omului, de la sfîrșit. Deși lirică, această comunicare, deși, cu alte cuvinte, subiectivă întru totul — în felul cum și-a ales exemplele, cum a procedat la asociații, chiar în felul cum a evaluat păreri comune, înrădăcinate, zic, prin excelență lirică comunicarea, totuși a pus cîteva jaloane din valoarea sau în valoarea permanentă, perpetuă a lui Eminescu... Mi-a plăcut să aud amintit acel adevăr care trebuie reținut, fără doar și poate, și Victor Eftimiu a spus-o, și toți o repetăm și așa este, căci, în definitiv, pe ce spațiu de timp se întinde munca literară a lui Eminescu? Pe un foarte mic spațiu...

MIHAIL SADOVEANU: 18 ani...

PERPESSICIUS: Cînd Ibrăileanu, acum cîțiva ani, a scris într-un loc că Eminescu a murit la 33 de ani, au sărit unii în sus, au pus mîna, au făcut socoteala și au spus: nu e adevărat, a murit mai tîrziu! Și unul din amicii noștri a căzut și el în păcatul acesta să-i facă proces lui Ibrăileanu pentru această afirmație. Dar cei șase ani ce i-a mai trăit Eminescu, de la 1883 la 1889, nu au mai adus nimic. Opera lui era încheiată, caietele puse la punct. În ce privește caietul acela, teoria postumității și a non-postumității a fost mult dezbătută. Cînd a apărut prima ediție din Eminescu, publicată de Maiorescu în decembrie — poeziile din pachetul acela sînt cele mai frumoase poezii de dragoste, poezii care apar în prima ediție Maiorescu —, acele poezii aveau forma definitivă. Acel pachet fusese pus, cu toate poeziile, la cutia de poștă și nu a apucat să ajungă la destinație decît după ce omul s-a îmbolnăvit. Aceasta este toată povestea. Deci, toată cariera lui s-a terminat la 33 de ani. După acea perioadă, într-adevăr, nimic din ceea ce a mai încercat după aceea — fiindcă într-adevăr a mai apărut o publicistică cîtva timp — dar nu s-a mai putut ridica în nici un caz la valoarea lucrurilor definitiv statuate. Mi-a plăcut, de asemenea, toată insistența ce pune Victor Eftimiu în judecarea rimelor. Fără doar și poate, așa este, și unul dintre primii orînduitori de rime la noi sigur că a fost și Eminescu, și alții după el. Dar mă întreb dacă nu cumva e bine să lăsăm și să primim absolut tot dintr-un poet mare. Aici, desigur că sînt în dezacord cu o teorie care circulă astăzi și, desigur, că are temeiul ei să circule, adică în preluarea moștenirii clasicilor se zice că este bine să mergem cu oarecare prudență, să nu luăm tot, să nu luăm o moștenire globală. Eu, drept să spun, nu aș dori și nu aș subscrie, ceea ce mi se pare mie dacă nu un gest de iconoclast, dar, ceva prin care cred că am deservi pe marii poeți, dacă nu i-am lua în totalitatea lor. În Eminescu, desigur, și rimele, cum le-ați catagrafiat, și versul alb folosit de Eminescu, adică *Oda în metru antic* — care, spre uimirea cercetătorilor, pleacă totuși de la

---

Nu a fost însă, singurul moment cînd numele și opera lui Eminescu intrau firesc în dezbaterile academice. Dacă în timpul vieții sale, poetul nu s-a bucurat de onorurile înaltului for de cultură, ba, mai mult, chiar cîteva dintre atacurile violente împotriva operei lui au venit din partea unora dintre membrii Academiei, după mult regretata lui dispariție, creația eminesciană a fost omagiată academic în diverse ocazii aniversare și comemorative.

În 1948, cînd Academia începe ea însăși o viață nouă conform cerințelor culturale ale regimului democrat-popular, primul mare act revoluționar al instituției respective este proclamarea lui Eminescu ca membru de onoare post-mortem. Din același an, Academia preia asupra ei sarcina continuării ediției critice Eminescu, ediție începută la „Editura Fundației", înainte de Eliberare. Cele trei volume de *Opere* (IV—VI) apărute tot sub îngrijirea excepțională a lui Perpessicius, nu au epuizat însă planul integral al ediției, monument al culturii noastre care rămîne pînă astăzi cel mai important deziderat al istoriografiei românești.

Petre POPESCU-GOGAN

o odă pentru Napoleon — această poezie așa de extraordinară este una din cele mai grandioase realizări ale geniului românesc. De aceea, marii scriitori trebuie luați în totalitatea lor. Și, apoi, mi-a plăcut ceea ce în treacăt Victor Eftimiu spune despre proza lui Eminescu. Eminescu este tot așa de mare și în proză ca și în poezie. Proza literară a lui, *Geniu Pustiu*, după părerea multora, este încă nevalorificată astăzi, cum trebuie. A fost privit de toți — și Ibrăileanu a făcut această eroare — să-l privească ca pe un lucru de junețe. Da, și aici este tot Eminescu. În plus, avem apoi istoria „*Timpul*"-ui. Proza politică, de asemenea, este plină de aceeași frămîntare, același meșteșug literar. Și îmi aduc aminte de un articol de fond din „*Timpul*", care este plin de la început pînă la sfîrșit de dictoane populare, este un joc de o desfătare neîntreruptă pentru cititor. Ca să revin, eu personal, încîntat de imnul pe care Victor Eftimiu l-a dedicat lui Eminescu, memoriei lui, marei lui arte, îi mulțumesc în același timp pentru că a putut să pună cîteva jaloane din ceea ce face puterea creatoare a lui Eminescu însuși.

George Oprescu: Aș vrea să spun și eu cîteva vorbe care îmi sînt sugerate mai ales de intervenția lui Perpessicius. Eu cred că este inutil să ne închipuim că dacă un artist ar fi trăit mai mult ar fi putut adăuga ceva în plus la opera lui. Din cele ce cunoaștem, rezultă că sînt unele temperamente care se produc devreme și care au un fel de presimțire a scurtimii vieții lor și atunci, într-un interval relativ scurt, dau toată măsura talentului lor. Este un fel de revanșă pe care o iau naturii. Eu mă îndoiesc că Eminescu ar fi fost în stare să dea opere mult mai importante decît cele pe care le-a dat, dacă ar fi trăit mai mult. La fel cred că se poate spune de Mozart, Chopin, Rafael, Géricault, chiar Andreescu, după socoteala mea, care are un fel de presimțire a sfîrșitului lui brusc și atunci, în ultimii ani, puterea lui de creație se intensifică în așa grad, încît ultimele lui opere sînt într-adevăr la o înălțime surprinzătoare față de celelalte. Dar mă îndoiesc că dacă ar fi trăit mai mult ar fi putut da opere tot așa de bune. Rafael, ca exemplu de acest fel, este mai convingător.

Camil Petrescu: Și Rembrandt...

George Oprescu: Este drept însă, că simți parcă nevoia să dai un fel de satisfacție aceluia care a avut norocul să moară așa de tînăr...

Mihail Sadoveanu: Totuși, nu este concludent ceea ce spui...

Perpessicius: Sainte-Beuve spune: «Istoria faptelor neîmplinite nu se poate face, nu trebuie făcută». De unde știm noi ceea ce s-ar fi întîmplat? Eu cred că are dreptate Sainte-Beuve.

Mihail Sadoveanu: Eu aș adăuga la toată discuția aceasta, într-o oră cînd s-a relevat arta cea mare a lui Eminescu și în special rima, aș ține să fac remarca că în poezia nouă a unor tineri scriitori ai noștri, rima este puțin luată peste picior, că se întrebuințează fără nici o nevoie, rime ca « mîni » cu « sîni », sau se rimează pluralul cu singularul — « spini » și « venin ». Acestea nu sînt rime. Este o tendință ca atunci cînd se descoperă ceva care se pare că este bun, atunci se găsesc imitatori și atunci se înmulțește nevoia aceasta de a-și bate joc de poezie, în înțelesul că nu-i dă poeziei cea mai înaltă și sfîntă îngrijire de care are nevoie, ca să sune poezia așa cum ne învață Eminescu, nu ca să-ți închipui că dacă îi pui asonanțe și dacă îți permiți glume cu rimele, ai făcut artă. Și ar trebui cîndva să facem în această privință o convocare a scriitorilor la una din ședințele noastre, să lămurim o dată acest lucru și să-i îndrumăm pe tinerii noștri poeți, dintre care unii au foarte frumos talent, să bage de seamă.

Limba românească este unul din cele mai strălucite și admirabile mijloace de a face să treacă o idee și un sentiment la ascultători sau la cititori. Sînt popoare care, poate, nu au acest instrument minunat pe care îl avem noi. Avem cuvinte accentuate în chip așa de divers, încît de ce să facem lucrul acesta — conștient ori inconștient. Îmi pare ca un fel de sacrilegiu față de puritatea poeziei noastre.

Ion CHINEZU:

PREZENȚA LUI EMINESCU*

Singurătate — Jean Steriadi

În mijlocul greutăților de mii de feluri cari astăzi ne apasă și ne fac viața atît de grea, atît de mohorîtă, cînd privim din ce în ce mai îngrijorați în fața zilei de mîine, cînd singurul gînd al tuturora este de a-și asigura hrana și îmbrăcămintea, cînd muncitorii intelectuali și manuali deopotrivă se sbat cu totul dezarmați în ghiarele speculei nerușinate, în aceste vremuri se pune o legitimă întrebare: Oare de ce fel [de] hrană și întărire culturală avem nevoie? De cultura practică ce să ne învețe a stoarce cît mai mult folos din timpul ce ni se dă, sau de cultura sufletului, cultura ideilor, care — ce-i drept — nu ne dă dobînzi imediate, dar ne face mai buni, mai nobili, mai vrednici de numele de om?

Nu voi încerca să întunec valoarea culturii practice, fără de ea progresul ar fi cu neputință; dar, cercetînd mai adînc, vom vedea că această cultură practică se întemeiază pe cultura sufletului, de acolo își trage puterile-i de viață, fără dînsa s-ar vesteji, sfîrșind prin a muri, lipsită de vlagă.

Cultura sufletească mi se pare întrupată mai ales în aceste trei categorii de oameni: gînditori (filozofi), poeți și artiști.

Dacă acuma vom căuta să aplicăm cele arătate pînă la stările noastre, vom vedea că toate prefacerile politice și economice, toate aceste prefaceri, planuri și idealuri au

---

* Paginile pe care le publicăm aici reprezintă fragmentar — așa cum s-a păstrat în arhiva criticului, printre alte manuscrise, fișe de lucru și însemnări de laborator — *textul*, sau, mai bine zis, *textele* (pentru că, deși numerotate în continuare, cele douăzeci și una de file scrise îngrijit, cu cerneală neagră, reprezintă, evident, două redactări ale aceluiași subiect) unei conferințe despre *Eminescu*, ținută de Ion Chinezu în perioada începuturilor lui publicistice.

Conform referirilor pe care le face autorul pe parcursul expozeului său asupra vieții și operei marelui poet, manuscrisul de față datează, se pare, din anul 1923. Aș îndrăzni chiar să afirm că acest text a servit criticului ca punct de plecare pentru o întreagă serie de conferințe ținute atunci în diverse medii intelectuale din tîrgurile și orașele ardelene prin care mentorul de mai tîrziu al *„Gîndului românesc"* și-a purtat îndeletnicirile de anima-

dospit şi s-au frămîntat mai întîi în minţile visătoare ale poeţilor şi gînditorilor. Aşa, bunăoară, ca să amintesc numai evenimentele mai apropiate, revoluţia din 48 cu toate urmările ei: reforma agrară, desrobirea ţiganilor, unirea principatelor, cu un cuvînt, tot procesul nostru de europenizare a fost pregătit de către eroica generaţie de poeţi şi gînditori din aceste vremi: poetul Vasile Alecsandri, istoricul N. Bălcescu, Alecu Russo, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu. Cetind astăzi scrierile lor rămîi uimit de limpezimea vederilor lor şi, mai ales, de focul convingerii cu care ei luptau pentru reformele din care a ieşit România modernă. Şi oare în războiul de daună-zi, nu s-a petrecut, sub ochii noştri, acelaşi lucru? Cine a prevăzut mai limpede, cine a îndrumat elanul spre biruinţă a[l] poporului întreg cu mai multă şi mai sfîntă încăpăţînare ca marele Delavrancea, Goga şi Xenopol?

Istoria se repetă, dar la fiecare cotitură hotărîtoare a ei, din zarea tulbure a mulţimii se înalţă figura poetului şi a gînditorului care taie brazde de lumină şi ne arată calea. Cultura practică deci nu face decît să meargă modest pe urmele arătate de ideal, să cucerească pas cu pas terenul pe care gînditorul îl schiţează în trăsături mari, fulgerătoare.

Şi de aici vom trage imediat o concluzie: Vai de poporul care nu-şi cinsteşte pe aleşii săi! Acela se osîndeşte singur la orbire.

Şi acum vom înţelege că, chiar în interese practice, noi trebu[i]e să ne ţinem inima şi urechile pururea deschise spre vorbele poetului căci prin el gră[i]eşte viitorul, el este dascălul dascălilor.

Din pleiada aleşilor pe cari Roma cerească i-a dăruit neamului românesc voi alege pe poetul cel mai strălucit.

Doamnelor şi Domnilor,

Vă rog să mă scuzaţi că în loc de a trata subiectul anunţat: *Aspecte din [poezia] noastră contimporană*, m-am hotărît să vă înfăţişez un alt capitol din literatura nouă: poezia lui Eminescu. Aveam oarecari temeiuri să fac această revenire. Prin adîncimea şi inepuizabila ei noutate, poezia lui Eminescu este cea mai specifică expresie a sufletului românesc, iar prin covîrşitorul ei farmec, sensibilitatea acestei poezii şerpu[i]eşte pînă-n cele mai recente creaţiuni literare.

În adevăr, cu cei treizeci şi patru de ani cîţi au trecut de la moartea lui, Eminescu continuă să fie atît [de] tînăr, atît de modern, încît imaginile întrec ca frăgezime şi putere de surprindere şi pe cele mai rafinate din lirica noastră contimporană, nervoasă, şi halucinantă, lirica D[omni]lor Pillat, Botez, Philippide.

Ce însemnează asta?

Însemnează că artistul prin forţa lui creatoare s-a smuls de sub imperiul actualităţii care pe noi, oamenii de rînd, ne încătuşează între graniţele modei.

Artistul e o fiinţă singuratică. Faţă de colectivitate el reprezintă un glas ce adesea nu-şi găseşte rezonanţa înţelegătoare decît în sufletul viitorimii.

---

tor cultural şi de *dascăl* în înţelesul transilvănean al cuvîntului.

Raportat la articolele şi studiile critice cunoscute, pe care Ion Chinezu le-a publicat în timp, în cîteva reviste, mai ales ardelene, cu profil distinct, manuscrisul, ce-l încredinţăm acum tiparului prin bunăvoinţa doamnei Petronela Chinezu, nu marchează în cariera criticului un eveniment, dar nuanţează mai pregnant preocupările sale de agent cultural, factor activ în însufleţirea vieţii intelectuale din Transilvania interbelică.

Conferinţa dedicată lui Eminescu, scrisă cu un anume patetism specific ardelenesc, în ciuda unor erori de perspectivă şi de apreciere strict critică, aduce însă în circulaţie şi unele idei interesante pentru perioada cînd ea a fost concepută şi elaborată. Apropierea lui Eminescu de tehnica poeziei simboliste, viziunea poetului înţeles ca *mag*, profet şi vestitor totodată al vremurilor noi, sînt numai două sugestii asupra cărora îmi îngădui să atrag atenţia.

Caracterul didactic al analizei întreprinse de Chinezu asupra operei eminesciene, reducîndu-se doar la un singur aspect, cel contemplativ, reia, de asemenea, cu deosebit bun simţ unele din observaţiile cele mai interesante făcute în epocă pe marginea poeziei lui Eminescu. Pe atunci marele preot al templului, l-am numit pe George Călinescu, nu începuse să se iniţieze încă la focul sacru al tainei.

Nicolae FLORESCU

Acest plus, acest ascendent asupra timpului său la Eminescu a fost atît de covîrșitor încît poezia lui a devenit un element constitutiv a[l] culturii noastre sufletești. Această tinerețǎ eternă este apanajul artistului de geniu, a[l] artistului care a avut larga comprehensiune de a prinde formule general omenești, formule în cari sensibilitatea tuturor timpurilor să-și găsească nota corespunzătoare.

Printre sonetele lui Dante se găsesc unele de un modernism ce frapează spiritul educat prin lirica nuanțată a vremurilor noastre și care uneori are aerul de a fi spus ultimul cuvînt.

Dar nu e nevo[i]e să recurgem la exemple streine. O sumară comparație între Eminescu și Vlahuță de ex[emplu] — spre a aminti pe cel mai talentat din pleiada care și-a însușit factura eminesciană — ne va convinge de ceea ce spuneam. Versurile corecte ale lui Vlahuță, cu toată valoarea etică, par atît [de] îmbătrînite în comparație cu strălucirea unică a lui Eminescu.

Viața lui Eminescu? Un sbucium dureros din care au țîșnit fulgere de lumină. [...]

Eminescu nu s-a învrednicit de un studiu larg înțelegător care să ne dea justa măsură a talentului său. Articolul lui Titu Maiorescu examinează elementele de importanță secundară din poezia lui E[minescu]: persoana, cultura, forma populară, cuvinte familiare, rima nouă, nume proprii etc., iar Dobrogeanu-Gherea, jalonîndu-și cercetările literare cu premize absolut streine esteticii [...] și ajunge la concluzii cu totul greșite chiar în ce privește trăsăturile esențiale din caracterul poeziei eminesciene: *pesimismul, dragostea de natură, cultul trecutului* și *sentimentul iubirii.* De un caracter polemic, mai mult negativ dar cuprinzînd observații foarte juste este studiul D[omnu]lui Dragomirescu: *Critica științifică și Eminescu.*

Am amintit încercările serioase și n-am vorbit și nici n-am intenția să vorbesc de veninoasele atacuri ce s-au îndreptat împotriva omului de geniu de către pătimașul Aron Densușianu și, mai ales, de către faimosul canonic de la Blaj, Grama, critici de o incomensurabilă inferioritate etică și intelectuală, în care calificative ca « tîmpit », « confuz », « isteric », « nebun » se întîlnesc la fiecare pas.

Se împlinea profeția amară din *Satira I* a lui E[minescu]:

« *Astfel încăput pe mîna a oricărui, te va drege,*
Rele-or zice să sunt toate cîte nu vor înțelege... »

Încercînd să pătrundem în taina poeziei lui E[minescu], voi reproduce o gîndire banală, poate, în aparență, dar de care avem absolută nevoie pentru a ne înțelege: Opera de artă reprezintă o sinteză între lumea exterioară și sufletul artistului. În orice creațiune poetică deci vom găsi două elemente: unul obiectiv, materialul — și altul subiectiv, fantezia creatoare. Felul specific în care aceste două elemente se unesc, rezonanța particulară a sentimentului care însoțește această reunire, dă timbrul de individualitate creațiunii artistice. Lumea exterioară, materialul poetic, în fantezia creatoare devine imagine, oglindă a sufletului poetului în care se răsfrînge materialul obiectiv.

Eminescu este primul poet român care a știut să închidă în versurile sale o lume de idei și de simțiri ce trece peste granițele românești putînd să intereseze, să răscolească sufletele tuturor națiunilor, devenind un element de fermentație pentru gîndirea omenirei întregi. Vreau să spun că Eminescu este primul nostru poet universal, unul din aceia cari sunt nu numai ai popoarelor lor ci a[i] tuturor, în toate timpurile. [Opera lui] e ca un palat tăcut, vrăjit, misterios.

Caracteristica esențială a poeziei lui Eminescu [e] *contemplativitatea*! Lumea exterioară se răsfrînge în sufl[etul] lui prin aspectele ei vizuale: forme și culori. În adevăr chiar în imaginile în care poetul introduce și elemente de mișcare, dinamice, o face

aceasta cu atîta discreţiune, potoleşte forţa de mişcare cuprinsă în *verbe* cu cîte un atribut care sugerează şi mai mult tăcerea:

« *Tresărind scînteie lacul*
Şi se leagănă sub soare;
Eu, privindu-l din pădure,
Las aleanul să mă fure... »

Observaţi cum prezenţa pasivă a poetului în mijlocul armoniei din natură sporeşte senzaţia de singurătate. E o lege psihologică: un copac solitar în mijlocul unei cîmpii imense îţi dă şi mai [mult] ideea de părăsire.

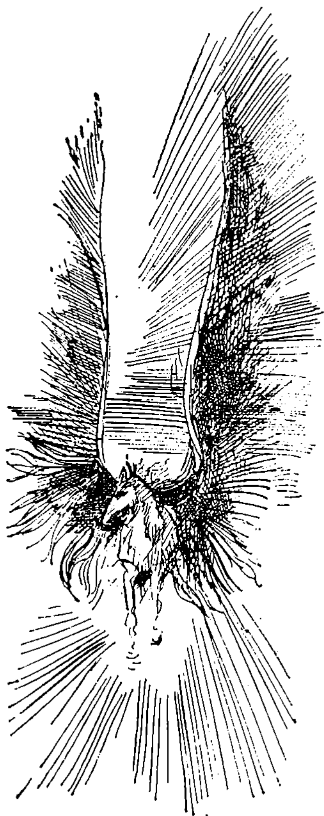
Verbul lui Eminescu indică întotdeauna o mişcare lentă, tărăgănată, o mişcare ce-ţi fură melancolii nelămurite în suflet, ca şoapta vîrfurilor de copaci în clătinare uşoară.

Eminescu zugrăveşte de preferinţă peisagii liniştite; luminişuri tainice, poleite de lună, lacuri înconjurate de trestia legănată în bătaia uşoară a vîntului, cărări ce se pierd în negură şi mister sub bolţi de frunze. [...] Cu deosebire descrierea lunii e sugestivă. Un pictor de meserie ar putea să facă un studiu despre fineţea cu care Eminescu a ştiut să zugrăvească efecte de lună, punînd astrul ceresc întotdeauna într-o ambianţă încîntătoare prin atmosfera ei. [...]

Am văzut că imaginile lui Eminescu sunt de natură vizuală, însoţite aproape întotdeauna de o mişcare lentă, fluidă parcă, temperată pînă la muzică. Muzicalitatea lui Eminescu nu rezultă din mijloace tehnice, din virtuozitatea în întrebuinţarea metricei, ci din orchestraţia tuturor elementelor ce compun poezia.

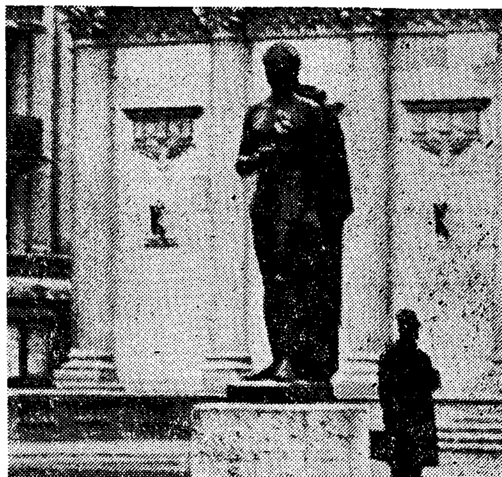
Cuvîntul lui Eminescu e de [un] lirism contagios, te urmăreşte ca o prelungire de acord. Eminescu cunoaştea şi stăpînea toată măiestria din care poezia simbolistă îşi face un titlu de glorie: *transpunerea imaginilor,* tălmăcirea unei senzaţii vizuale prin o corespondenţă auditivă sau invers. Acei ce cunosc celebra poemă a lui Baudelaire, *Corespondences,* sau faimosul sonet al culorilor al lui Arthur Rimbaud ştiu la ce mă gîndesc. Ei bine, Eminescu avea o sensibilitate ascuţită pînă la neurastenie. Şi din această sensibilitate ţîşneau imagini şi comparaţii combinate de o acuitate fosforescentă. Iată o frază din *Sărmanul Dionis:* «Tăcerea e atît de mare încît parcă se aude gîndirea».

Din ceea ce numim *mecanismul imaginei* putem să înţelegem temperamentul poetului. Un suflet în care lumea se resfrînge prin culori şi forme, însoţite de o armonie majoră este un suflet pasiv, un suflet melancolic, pesimist. Aici în adevăr trebuie căutat motivul pesimismului lui Eminescu şi nu în împrejurările cari puteau să afecteze pe Eminescu omul, dar nu puteau pătrunde ca un element constitutiv în arta lui mîndră, aristocratică.

Cezar PETRESCU:

DESTINUL LUI EMINESCU*

După o jumătate de veac de la moartea lui Eminescu, viața marelui și nefericitului nostru poet ne e mai cunoscută nouă, decît contemporanilor care au trăit alături de el, l-au văzut îndeaievea, i-au strîns mîna, dar nici pe departe, încă, nu-i presimțeau geniul.

Pretinde un aforism de o sceptică experiență, că pentru valeți nu există mari oameni. Nici împărați; nici geniali căpitani de oaste care au cucerit jumătăți de continente și au spulberat țări, nici divini creatori în toate tărîmurile artelor cu opere menite să treacă peste veacuri, nici născocitori care prin investițiile lor au schimbat și mai schimbă fața lumii.

În traiul lor mărunt și intim, de toată ziua, misterul și legenda nu-și au loc. Mai vădite sînt ciudățeniile, capriciile, slăbiciunile omenești, toate micile mizerii ce-s în chip fatal legate de o mînă de pămînt. Un valet îndeosebi acestea le vede și le simte. Marele om, pentru el, se reduce la un stăpîn mai mult sau mai puțin incomod. Îndeobște mai mult incomod...

Tot astfel și pentru contemporani.

Exemplul de umanitate urzit pe dimensiuni supranaturale și predestinat să supravețuiască veacurilor, pînă la ratificarea celebrității și posterității, apare pe măsura

* Încă de la înființarea postului ...omânesc de radio (prima transmisiune a avut ... în ziua de 1 noiembrie 1928), creația emineści... , cît și co-mentariile consacrate ei, au devenit ... ctul de cinste al programelor culturale, așa cu... ra și firesc de altfel, avînd în vedere rolul ma... al radiodifuziunii de a răspîndi și populariza î... masele largi ale ascultătorilor cele mai de sea... opere ale spiritualității naționale.

S-au păstrat astfel, în *arhiva radio*-ului, datînd din perioada 1932 (cînd a luat, cu adevărat, ființă acea arhivă) — 1939, zeci de conferințe și comentarii consacrate *luceafărului* poeziei românești. Printre vorbitori s-au numărat, atunci, Felix Aderca, N. Petrașcu, I. E. Torouțiu, Dan Botta, N. Iorga, Emanoil Bucuța, E. Lovinescu, C. Meissner, I. Petrovici, Al. Obedenaru, Cincinat Pavelescu, Perpessicius și alții.

În 1939, cu ocazia împlinirii a cinci decenii de la intrarea lui Eminescu în nemurire, *Radio*-ul, alăturîndu-se manifestărilor comemorative ce s-au organizat în întreaga țară, de asemenea, presei literare ce a închinat marelui rapsod numere omagiale, a consacrat amintirii poetului un ciclu de emisiuni speciale cu titlul *Zilele Eminescu*. Cu acest prilej, poezia eminesciană a fost audiată în lectura unor renumiți interpreți, cercetători străini au vorbit despre valența universală a creației lui Eminescu, scriitori și personalități de seamă ale culturii românești i-au dedicat operei poetului comentarii entuziaste. Din suita conferențiarilor ce s-au perindat la microfon atunci, reținem numele

noastră, a muritorilor de rînd. Nu-i iertăm nimic. Într-o adevărată conspirație a mediocrității, subconștient coalizată, contribuim la zădărnicirea operei de creație, întreținem un climat vitreg și ostil, punem plumbi în aripile sortite să zboare. Abia după moarte luăm aminte cît a fost de mare și încercăm a răscumpăra propria noastră ingratitudine, înălțînd un monument, care adesea și acela e o altă ofensă adusă unei scumpe memorii.

Pascal, care a pătimit și el pe urma acestei miopii a contemporanilor, încearcă să o scuze cu generozitate. Scrie undeva: « Dacă acești oameni mari sînt mai mari decît noi, e fiindcă au capul mai sus decît noi, dar picioarele le au tot atît de jos cît ale noastre. Pornesc toți de la același nivel și se reazămă pe aceeași scoarță a pămîntului; iar prin aceasta, toți sînt tot atît de jos ca noi, ca și cei mai mici decît noi, ca și copiii, ca și necuvîntătoarele... »

Deci, nici o mirare că așa îi vedem în mijlocul nostru, că așa îi judecăm, că așa ne purtăm cu dînșii în viața de toate zilele, fără nici o evlavie și fără nici o crutare.

Mult mai amar, Eminescu evocă soarta geniului într-o însemnare de pe-un manuscris al *Luceafărului* cu aceste cuvinte: « ... *Dacă geniul nu cunoaște nici moarte și numele lui scapă de noaptea uitării, pe de altă parte însă, pe pămînt nu e capabil de a ferici pe cineva, nici de a fi fericit...* »

lui Cezar Petrescu, al cărui *cuvînt* despre *Destinul lui Eminescu* îl reproducem în paginile de față. Nu putem trece peste acest moment fără a aminti că în acele *zile* s-a difuzat și primul scenariu radiofonic inspirat din tragica existență a poetului, scenariu semnat de Dem. Psatta. Sub titlul *Un crîmpei din viața lui Eminescu* erau evocate perioada vieneză a studiilor, constituirea Societății „România Jună", organizarea și desfășurarea serbărilor de la Putna din anul 1871.

În anii următori au conferențiat la microfon despre opera eminesciană Șerban Cioculescu, Mircea Mancaș, Vladimir Streinu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu (ce elogia în termeni categorici *ediția* Perpessicius), precum și cel mai de seamă eminescolog român, G. Călinescu. În seara zilei de 8 noiembrie 1945, Călinescu, vorbind pentru prima dată la Radio despre Eminescu, își începea astfel discursul:

« *Azi, la mormîntul lui Eminescu am spus niște cuvinte, pe care le las neschimbate, fiindcă rostul lor e să fie gîndite ca spuse lîngă un mormînt.*

Onorată adunare, (am zis).

Ce lucru semnificativ! Ar trebui să spun **întristată** *adunare și am zis* **onorată**. *Firește. Fiindcă nu ne-a murit nimeni, ci am venit aici printre crucile morții ca să găsim viața. Și încă și mai curios! N-am venit cu prilejul comemorării morții ca să însemnăm pierderea, ci de ziua numelui. Noi sîntem aci spre a sărbători pe Mihai, pe Mihai Eminescu al nostru, care pentru noi e viu. Ce sîntem noi iarăși? De obicei la morminte vin rudele de sînge ale mortului ca să*

Renunţarea la fericirea pămintească, la bunurile pămînteşti, renunţarea chiar la viaţă, e preţul creaţiei.

Legenda Meşterului Manole simbolizează acest destin al creatorului. Nimic din tot ce năzuieşti a zidi, nu va înfrunta timpul, dacă în temelie, în piatră şi cărămidă, în materialul neînsufleţit nu tencuieşti ceva din sufletul tău, din tot ce-ţi este mai drag şi mai scump în viaţa ta carnală.

E un preţ şi e un blestem al creaţiei.

Iată de ce mă încumetam a afirma la începutul acestei rostiri, că după o jumătate de veac de la moartea lui Eminescu, astăzi noi îi cunoaştem viaţa mai bine decît i-au cunoscut-o contemporanii.

Nenumărate lucrări, studii, cercetări, nenumărate reconstituiri după datele timpului, după corespondenţe şi memorii, ne înfăţişează această viaţă în toată tragedia ei şi cu toată semnificaţia ei, pe care contemporanii lui Eminescu n-o presimţeau.

Opera lui Eminescu ne-a înlesnit să-i cunoaştem şi să-i înţelegem viaţa. A proiectat un focar de lumină asupra celor mai neînsemnate amănunte în aparenţă, asupra celor mai enigmatice episoade. Tot ce fără îndoială că se arăta contemporanilor numai ca o rămăşiţă romantică de boemie, numai ca o regretabilă neadaptare la rînduielile comune, tot ce preţuiau în Eminescu-omul prietenii şi dispreţuiau inamicii — căci duşmani a avut nenumăraţi şi neînduraţi! — tot ce l-a făcut să sufere şi să-şi imortalizeze durerea în atît de sfîşietoare accente, a fost preţul creaţiei, substanţa creaţiei, o fatală predestinare fără de care opera sa de poet profet al românismului, n-ar fi crescut cu timpul, n-ar fi avut o influenţă atît de vie şi mereu primenită asupra tuturor generaţiilor, de-o jumătate de veac încoace.

Fireşte, în această epocă bîntuită de moda vieţilor romanţate, marele public cetitor a urmărit cu pasiune existenţa multor poeţi, multor romancieri celebri în literatura universală.

A fost tragică viaţa lui Baudelaire, tragică viaţa lui Verlaine, tragică viaţa lui Shelley sau Edgar Poe. Poate chiar că există o înrudire peste hotare şi timpuri, între aceste destine şi destinul lui Eminescu, fiindcă fac parte din aceeaşi familie.

Dar viaţa lui Eminescu are altă semnificaţie, după cum altă semnificaţie are şi opera sa. Depăşind canoanele strict estetice ale literaturii, opera lui Eminescu se împletea cu aspiraţiile naţionale ale neamului românesc, vestea timpurile ce vor

plîngă. Însă noi nu sîntem rude de sînge cu poetul, noi sîntem rude de spirit. Pentru noi, Eminescu cel viu s-a născut după moartea lui trupească şi în arterele lui ca atare curge nu sînge ci spirit inalterabil.

Trăim o clipă mişcătoare, o dovadă palpabilă că e ceva real pe lume, care biruie fenomenala moarte şi care îngăduie să petrecem cu foştii răposaţi, în măsura în care aceşti morţi se nasc etern ca genii ».

Odată cu introducerea benzii de magnetofon în activitatea *radio*-ului, se pun cu adevărat bazele „Fonotecii de aur", care, începînd din anul 1952, creează un fond special de *înregistrări document* din creaţia lui Eminescu, pornind de la seria impresionantelor lecturi eminesciene pe care Mihail Sadoveanu, cu vocea sa molcomă şi caldă le-a încredinţat microfonului. S-au păstrat astfel în lectura lui Sadoveanu; *Luceafărul, Călin, Revedere, Iar cînd voi fi pămînt, Pe lîngă plopii fără soţ, Ce te legeni, codrule, Sara pe deal, Atît de fragedă, S-a stins viaţa*, la care s-au adăugat ulterior poeziile *O, mamă, Cînd amintirile, Mai am un singur dor.*

Peste patru ani „Fonoteca de aur" s-a îmbogăţit cu alte imprimări valoroase: la 18 ianuarie 1956 Tudor Vianu conferenţia despre *Luceafărul*, iar George Vraca recita magistral în continuare poema. Menţionăm apoi contribuţiile eminesciene aduse de Tudor Arghezi, Perpessicius, Eugen Jebeleanu, Maria Banuş, Eusebiu Camilar, Mihu Dragomir, cărora li s-au adăugat atîtea alte nume ale scrisului contemporan.

În anul 1964 a luat naştere un nou tip de emisiune: *Ediţia radiofonică.* Ea îşi propunea să prezinte monografic, săptămînă de săptămînă, marile personalităţi ale literaturii noastre. Prima emisiune din această amplă serie radiofonică a fost dedicată

să vină, era străbătută de un sens profetic. Din trecut, slăvind trecutul bătrînelor cronici, căuta și descifra vestirile viitorului. Așa cum ele s-au îndeplinit.

Mai ales sub acest semn se cuvine evocată viața lui Eminescu. [...] Născut la intersecția de timpuri, cînd mureau patriarhalele moravuri și datini exterminate de frenetica noastră occidentalizare, născut aproape de hotarul Bucovinei îngenunchiată de stăpînirea Austriacă, feciorul Căminarului Gheorghe din Ipotești a exprimat în toată opera sa această dublă predestinare istorică și geografică.
În timp, a deplîns virtuțile cuminți ale trecutului, care nu rezistau la o superficială modernizare de forme împrumutate, fără conținut.

În spațiu, a rămas veșnic cu ochiul atent la frații de obîrșie românească din Bucovina [și] din Ardeal. Cu ochiul atent și cu inima tresăltînd la durerile lor, la aspirațiile lor, la conștiința lor de unitate spirituală care anticipa și pregătea cealaltă unitate, politică.

Toate peripețiile școlarului dus de părinți să învețe carte la Cernăuții Bucovinei; toate pribegiile de mai tîrziu, de la Blaj, unde-l chema o romantică evlavie pentru leagănul școlii latiniste; nomada viață de sufleur a adolescentului cutreerînd ținuturile românești de peste hotarele de atunci cu trupele teatrale ale actriței Fani Tardini și ale lui Pascali; anii studențești de la Viena pe care i-a trăit mai mult în tovărășia bucovinenilor, ardelenilor și bănățenilor; pregătirea marii prăznuiri de la Mînăstirea Putna, la mormîntul lui Ștefan cel Mare și Sfînt, unde întîia oară tineretul românesc de pretutindeni s-a adunat pentru a afirma simbolic o conștiință de unitate națională; toate aceste episoade de copilărie, de adolescență, de tinerețe, nu servesc numai pentru a reconstitui cronologic, fidel, rece, viața lui Eminescu. Au trecut în opera lui Eminescu. Au pregătit opera lui Eminescu și alcătuiesc rațiunea de existență a acestei opere. Accentul ei profetic.

O misterioasă poruncă i-a îndrumat pașii pe tot cuprinsul românesc, încă din frageda vîrstă cînd impresiile se întipăresc pentru totdeauna și ochii proaspeți știu să vadă ceea ce nu mai pot pătrunde ochii osteniți, blazați de spectacolul vieții, împîcliți de învățătura și de prejudecățile cărților.

Această primă experiență a copilului și adolescentului Eminescu, a fost hotărîtoare pentru opera poetului și scriitorului politic, Eminescu. Pentru viața lui pămîntească,

lui Eminescu. Prefața ediției Eminescu a fost «semnată» atunci de Tudor Vianu, iar textul a văzut lumina tiparului nu mult timp după aceea.

La înțelegerea creației eminesciene și-au adus atunci contribuția Perpessicius, G. C. Nicolescu, Demostene Botez, Al. Dima, G. Ivașcu, Al. Piru, Eugen Simion, George Muntean, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Paul Cornea, Marin Bucur, Gh. Bulgăr și alți cercetători.

Aproape că nu există emisiune din arsenalul radiodifuziunii care să nu-l fi onorat în ultimele două decenii pe Mihai Eminescu. Teatrul radiofonic a transmis evocarea lui Mircea Ștefănescu, iar emisiuni ca *Momente din istoria literaturii române*, *Pagini din creația clasicilor*, *Clasicii poeziei noastre*, au difuzat recitaluri lirice, montaje de versuri, tălmăciri ale poeziei sale în alte limbi, impresii și contribuții documentare, comentarii și lecturi diverse din opera eminesciană.

Fonoteca muzicală deține înregistrări de lieduri, romanțe, piese corale, baletul *Călin* de A. Mendelsohn, poemul simfonic *Luceafărul* de Pascal Bentoiu etc.

Între 18 mai și 15 iunie 1969, Eminescu a fost prezent zilnic în emisiunile radiofonice. Sub titlul *Eminesciana*, aproape întreaga lui creație poetică s-a difuzat în interpretări ilustre.

Au urmat noi conferințe — numărul lor fiind de ordinul sutelor — precum și o altă ediție radiofonică, dramatizări după opera sa, lecturi comentate și altele.

Din bogăția de material radiodifuzat, am reținut, cu acest prilej, alături de textul lui Cezar Petrescu, conferințele lui Emanoil Bucuța și Vladimir Streinu, care, sperăm, publicate acum, vor intra în circuitul bibliografiei de referință.

Victor CRĂCIUN

a fost și sîmburele tuturor nefericirilor viitoare. L-a lipsit de o cuminte diplomă, care să-i dea drept la existență molcuță de bugetivoră, așa cum i-ar fi pregătit o carieră, fără riscuri și fără suferinți, grija părintească a căminarului din Ipotești.

Declasat prin absența titlurilor oficiale, ținut din această pricină oarecum în marginea societății românești și la discreția vremelnicilor atotputernici ai zilei despre care astăzi nimeni nu mai pomenește, Eminescu a fost osîndit la o viață de strîmtoare și am putea spune fără greș: osîndit la poezia pură.

Este și acesta un preț dureros.

Dar numai cu asemenea preț, al renunțărilor de la îndestulările pămîntești, opera sa n-a fost atinsă de germenul morții, nu s-a decolorat, nu s-a îndepărtat de noi, ca bunăoară opera seninului Vasile Alecsandri, poetul oficial al vremii, încărcat de onoruri și transfigurînd realitatea într-un paradis pavoazat cu drăgălașe diminutive, ca florile de hîrtie fără seva vieții.

Amarul poeziei eminesciene s-a identificat cu amarul vieții lui Eminescu. Iar dacă astăzi ne doare acest nedrept destin al omului, mărturisim că poetului nu i-am fi dorit poate altul mai fericit, fiindcă atunci poate alta i-ar fi fost opera.

Peripețiile copilului; peripețiile adolescentului pribeag; peripețiile unei familii atinsă de aripa fatalității, procesul unei societăți în epocă de tranziție de la faza patriarhală, la faza de pripită și artificială occidentalizare pe care l-a trăit și Eminescu și al cărei victimă poate că a și fost; drama inadaptabilului; drama unei iubiri nerealizate și a altei iubiri naufragiate în trivialul cotidianului; drama inteligenței care se asistă neputincioasă la măcinarea patologică a inteligenței; lipsa de înțelegere a contemporanilor; sărăcia; toate alcătuiesc tot atîtea capitole din viața lui Eminescu și toate au răspuns, fie în opera poetică a lui Eminescu, fie în opera de scriitor politic.

Deci, sacrificînd omul destinului său de poet, așa cum singur Eminescu și-a zugrăvit soarta în nemuritorul său *Luccafăr*, poate că totul a fost cum se cuvenea să fie. Cum nu putea altfel să fie!

Rămîne însă o singură și neconsolată durere.

Prin structura sa, așa cum o dovedesc manuscrisele cu nenumărate variante și cu o veșnic reluată migală a cuvîntului, Eminescu nu era poetul fulgurantelor inspirații. Era un geniu de elaborație lentă, din familia lui Goethe.

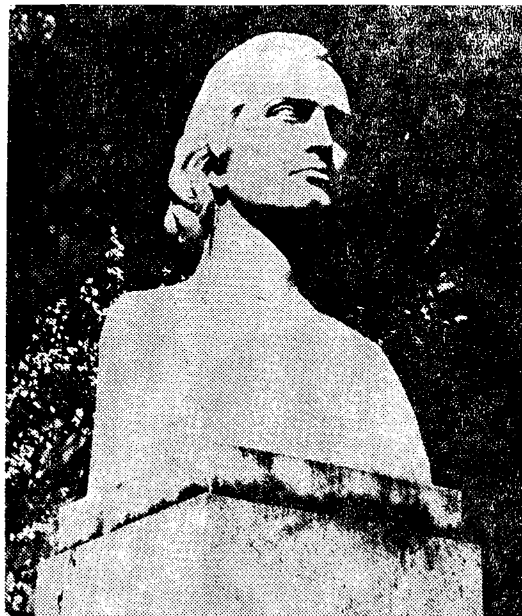
Astfel, viața retezată înainte de vreme, abia din pragul maturității, ne apare într-adevăr tragică prin moarte, prin destinul care a împiedicat realizarea deplină a operei, nu prin cele ce va fi îndurat poetul în scurta și sbuciumata sa existență.

Poeziile cele mai deplin desăvîrșite ca expresie și conținut, articolele cele mai matur cugetate și de o substanță mai durabilă — datează din ultimii doi sau trei ani ai vieții sale spiritual intacte. Nu era un poet care se supraviețuiește ca Musset. Era un poet care și-ar fi dat măsura întreagă a geniului său la vîrsta olimpică a lui Goethe. Și e destul să ne imaginăm cît de puțin și cu totul într-altfel s-ar înfățișa în literatura universală un Goethe mort spiritualicește la 33 ani, fără operele de maturitate, fără *Faust*, fără *Ifigenia*, fără *Wilhelm Meister*, fără *Herman și Dorotheea*, fără *Afinitățile elective* și fără *Divanul Oriental-Occidental*. Un Goethe căruia moartea prematură nu i-ar fi lăsat timp să scrie decît întîiele versuri din tinerețe, *Suferințele tînărului Werther* și cele dintîi fragmente, juvenile și imperfecte din *Faust*, care abia vesteau pe adevăratul *Faust*, opera anilor de plinătate a gîndirii, a cunoștinței, a geniului. Destul să încercăm cu închipuirea o asemenea paralelă, pentru a deplînge nu tragica viață a lui Eminescu, ci tragica sa moarte, care a pecetluit un destin înainte de a-i îngădui să exprime tot ce avea de spus și a fost dus cu dînsul, pentru totdeauna pierdut, în mormîntul său fără de noroc și fără prieteni.

12 iunie 1939

Emanoil BUCUȚA:

EMINESCU GENIU ROMANTIC

Cînd Titu Maiorescu dăruia Academiei Române, în ședința de la 25 Ianuarie 1902, cele 43 de volume de manuscrise cu 15.000 de pagini, care însoțiseră pe Eminescu, împreună cu lada de cărți, și sporind mereu, în toată viața lui pămîntească, el dădea țării pe cel mai mare poet al ei, în gîndul întreg și adevărat. Se închisese tocmai secolul, în care răsărise și, ca un luceafăr, [îi fusese] prea greu ca să-l cunoască, în toate avînturile ca și în toate căutările și șovăielile lui. N-a fost numai o întîmplare că omul cel mai legat de soarta lui Eminescu și al cărui nume se va rosti totdeauna odată cu al lui, aducea, cu mîini tremurătoare acum de ani, aceste foi. El văzuse cel dintîi, încă din *Venere și madonă* și o spusese destul de răspicat, că ni se născuse un poet nou, care era să fie poetul așteptat. I se cuvenea această răsplată.

Este ca un cîntec de clopote, dintr-o înaltă clopotniță, intrarea lui Eminescu în literatura română. N-avea decît 16 ani și era elev privatist în capitala Bucovinei, pe numele de atunci Mihai Eminovici [...] Își începuse viața romantică, de rătăciri prin toate îndeletnicirile și prin toate colțurile pămîntului romănesc. Deschidea deocamdată ochii mari în lume, strîngea cuvinte și încerca strofe. Anii curgeau mai repede pentru el decît pentru alții. Avea să privească foarte curînd și în el, cu o privire mai adîncă decît a privit vreodată vreun scriitor român. Se pregătea să fie geniul nostru romantic. Dacă ar fi să-i împărțim viața după marele roman al lui Goethe, *Wilhelm Meister*, aceștia erau anii de călătorie, ca ai călătorilor medievali, după care aveau să urmeze anii de ucenicie și, în sfîrșit, anii de meșter. Ca și la Goethe, care n-a dat o carte împlinită decît în *Wilhelm Meisters, Lehrjahre*, Eminescu n-a apucat să mai ajungă la liniște. A făcut capodopera care-i dădea dreptul să fie meșter al *Luceafărului*, și a intrat în neguri. Anii călătoriei sînt tot atît de tulburi și de sfărîmați ca și aceștia. Floarea albastră, pe care a căutat-o și el ca Novalis, s-a veștejit, cînd era să pună mîna pe ea și s-a scufundat în ape. [...]

Studenții bucovineni din *Societatea Arboroasa*, cu ai căror părinți poetul ar fi putut să fie coleg, i-au ridicat o statuie sub bradul de lîngă altarul Mînăstirei Putna. Dincolo de zidul acesta de la Miazăzi odihnește de veci Ștefan cel Mare, sabia Moldovei, iar de cealaltă parte, la Miazănoapte, Doamna moartă din iubire, Maria din Mangop. Lumea lui Eminescu s-a strîns toată împrejurul lui. Este aici și gîndul cel dintîi și cel mai turburător al ființei și al neființei, este și dorul nemărginit, vitejia trecutului, cîntecul de folclor al unei țărănci cu fota neagră prinsă în brîu, frumusețea firii, poezia și îndeosebi singurătatea, în care sînt cu putință și capătă viață toate. Poetul se uită înainte, peste zidurile Mînăstirei, peste turnul unde la 1871, la Congresul studențesc, a dormit în fîn cu Slavici, sub clopotul cel mare al Voievodului ctitor, se uită peste poiana însemnată cu o cruce, de unde acesta a tras cu arcul ca

să aleagă la 1470 loc de altar, și așteaptă luceafărul. Ți se pare că bronzul, cu plete date cu o scuturătură pe spate, șoptește întîia strofă din *Oda în metru antic*: «*Nu credeam să-nvăț a muri vreodată, / Pururi tînăr înfășurat în manta-mi / Ochii mei înălțam visători / La Steaua Singurătății*». Am crezut totdeauna că poezia de la început a ediției Maiorescu, pe care o citeam cînd eram băiat, era *Singurătate*. Mă tem să mă duc să caut pe raftul de cărți, pentru că mi se pare că numai așa trebuie să fie, ca o uvertură de operă și ca o ridicare de cortină dintr-o piesă plină de înțeles. Iată-l pe Eminescu întors între noi! El nu putea să vie decît pe aceste plaiuri. [...]

Eminescu făcea, la 1870 în *Epigonii*, și înainte să se avînte pe propriile cărări de stele, o strălucită zugrăvire, a acelui trecut, pe care îl moștenea, sau în care se mai găsea prins. Cele mai mari nume ale lui trec pe dinaintea noastră, în caracterizări neuitate. Este ca o orchestră, pe care o pune la un loc și o face să cînte, cîntecul ei de lumină și de încredere. Este cea mai frumoasă istorie a limbii și a poeziei românești pînă la el. Este întîia noastră poezie romantică, unde nu mai clocotește doar suferința unui om și nu se mai aude doar glasul lui, ci se învălmășește, strigă și caută dezlegări o vreme întreagă, altă generație și o nouă cultură. *„Convorbiri literare"* aveau dreptate s-o tipărească în numărul lor de la 15 August 1870, pe întîia pagină, ca un fel de program. Ea era solul unei alte literaturi. Eminescu așeza, ca un motto, în fruntea scrisorii trimise din Viena, unde se găsea la studii, lui Iacob Negruzzi, redactorul revistei, ca să se apere de învinuirea că ar fi suprapreţuit pe unii din înaintași, distihul lui Schiller din *Xenii*: «*Toate în Germania merg astăzi mai rău în proză și-n versuri / Vai, și departe-ndărăt vremea de aur mai stă!*» «Alles in Deutschland hat sich in Prosa und Versen verschlimmert, / Ach, und hinter uns liegt weit schon die Goldene Zeit». Schiller scria așa, cu patosul lui clasic într-o vreme cînd literatura germană, dacă ar fi avut numai pe el și mai ales pe Goethe, ar fi putut să se odihnească pentru tot secolul care avea să vie. De Eminescu putem să zicem același lucru. Literatura română parcă nu se ivise și nu crescuse în cei treizeci-patruzeci de ani dinainte decît ca să pregătească drumul acestui scriitor, în care ea se descoperea pentru întîia oară, în toate puterile și mai ales cu toate putințele de viitor. Numele de Epigon era numai o biciuire, care trebuia să ducă mai departe, peste ce fusese pînă atunci. Eminescu s-a înșirat în acea cavalcadă a scripturilor române, după ce încheia cele trei strofe închinate lui Vasile Alecsandri, cu toată opera lui. Calul, pe care venea el, avea aripi. Oricînd putea să se desfacă de ceilalți și să meargă înainte singur.

Eminescu s-a simțit totdeauna singur, nu în tovărășiile pămîntești, ci în lumea visurilor și a gîndurilor. Dacă ar fi fost să-și aibă și el o muză și-ar fi ales-o pe aceasta, pe a zecea, Singurătate. Cele mai duioase și mai adînci versuri ei i le-a închinat. Adevăratele mulțumiri, într-o viață de zbucium și de dezamăgiri ea i le-a dat. Făpturile în care se întrupează de atîtea ori, lacul, codrul, luceafărul, nu sunt decît alte nume și înfățișări ale aceleiași zîne. Căutările de ieșire din sine, prietenia cu Creangă, iubirea Veronicăi Micle, participarea la *Junimea*, punctualitatea lui aspră în toate sarcinile pe care le primea, de bibliotecar, de revizor școlar, de profesor și de redactor de ziar, îl ajuta[u] mai mult s-o înțeleagă și să-i simtă prezența neclintită. Ea îi înlesnea să fie în lume și să poată oricînd să se desprindă de ea. L-a însoțit și cînd umbla pe jos cu o traistă de merinde pe drumurile Blajului, în odăițele de mansardă pline de fum și de miros de cafea neagră, pe care nu le deschidea cu zilele, și l-a însoțit și cînd nu-i mai rămăseseră decît ochii, ca să se uite drept și s-o vadă numai pe ea, după ce organele se sfărîmaseră și maestrul era..., cum isprăvește cu un țipăt și o proorocire *Scrisoarea a IV-a*. Teiul rotat, cu frunza ca o inimă și care se umple la sfîrșitul lui mai de o mireasmă de aur și de leșin, este și el un chip al singurătății. L-a adus și l-a răsădit cu mîinile lui din literatura germană și-i place să stea sub el, ca o zămislire proprie, tot atît în grădina de la Copou cît în cetatea morților de la București. Dar luna? Ce este altceva luna în versurile lui Eminescu, de la catrenele scurte de dragoste, unde abia începe, prin cugetările Sărmanului

Dionis, îmbibate de ironie romantică şi cu mîţele care « heinizează » duios la astrul nopţii, suspină cu rîs pe din două ca Heine, şi pînă la versurile lungi, parcă dinadins ca să-şi desfăşoare în voie, mai mult decît discul şi razele, simbolul venit de departe? « *Căci în propria-ne lume ea deschide poarta-intrării* », nu luna, ci singurătatea pe care o îmbracă.

Eminescu poate fi urmărit, vers cu vers, în poeziile lui care înnoiesc felul de simţire al unei vremi întregi, cum înnoiesc şi limba în care ea s-a rostit. N-avem decît să spunem un fragment din *Atît de fragedă*, sau din *Melancolie*, din *Rugăciunea unui Dac* sau din *Glossă*, pentru ca să ne cufundăm într-o stare de suflet, făcută din dor şi din nemîngîiere, pe care nimeni altcineva nu ne-ar putea-o da. Este semnul, după care se deosebeşte adevăratul poet, în afară de orice meşteşug, acea acordare, ca de instrument muzical, a întregii fiinţe, golită de tot ce este al său şi întinsă înainte ca să se pătrundă pînă în cel mai depărtat ungher, de melodia dumnezeiască făgăduită. El poate fi găsit în povestiri, în *Geniu Pustiu* şi în *Sărmanul Dionis*, în *Cezara*, în *La aniversară*, sau în *Făt-Frumos din lacrimă*, cu un condei care ştie să meargă pînă în fundul lucrurilor, dar săltăreţ, limpede şi colorat, sau în proza politică a gazetarului, retorică, repezită şi plină de fulgere. Poezia a dat naştere, între alţi epigoni decît cei înfieraţi — dar şi plînşi de poet, pentru că se credea şi el între ei — curentului eminescian, dulce şi lăcrămos, iar proza, unei adevărate doctrine naţionaliste, rezemată pe istorie, cu toate darurile ei, pentru trecut, şi pe ţăran, cu tot ce aducea curat şi puternic, pentru viitor. Steagul acestei doctrine a fost luat şi este purtat însă de un om care umple începutul de veac al Marii Uniri. Îi auzim şi astăzi în jurul urechilor fîlfîitul de biruinţă, toţi cîţi am stat sub el sau în apropiere. Romantismul, care ne dăduse ţara, se mai încordase o dată, ca să ne-o păstreze şi s-o crească. [...]

Poetul ne-a lăsat însă, înainte să plece dintre noi şi ca un fel de testament literar, cele patru bucăţi monumentale, cărora nu ştim de ce le-a zis *Scrisori*. *Scrisoarea a V-a*, publicată mult mai tîrziu, nu e decît o variantă, un fragment care n-a mai intrat în *Scrisoarea a IV-a*. Cele dintîi patru scrisori, au apărut toate în „*Convorbiri literare*“ în anul 1881. I-aş zice, aşa cum i s-a zis în Germania anului 1789, luminat de colaborarea dintre Goethe şi Schiller, atît de scumpi lui Eminescu, *Anul Baladelor, Das Balladenjahr: Anul Scrisorilor*. Dintr-o dată, şi în ele, Eminescu îşi lăsa îndărăt pe toţi înaintaşii. Grigore Alexandrescu îl privea gînditor cu *Epistolele* lui, cam destrămate şi scrise în voia peniţei, într-adevăr mai mult pentru cei care le primeau şi cunoscuţi, decît pentru literatură şi toate vremurile. Scrisorile romanticilor francezi, ale lui Lamartine şi Musset, îl urmăreau şi pe el ca şi pe ceilalţi. Aici îşi tăia drum o mărturisire de credinţă, literară şi lumească, aşa cum n-are nu numai literatura română, dar, după ştiinţa mea, nici alte literaturi. Scriitorul făcea ca argintarul, care după ce zidarii au isprăvit de ridicat o biserică, s-apucă s-o lucreze el, a doua oară, în mic, din metale şi pietre scumpe, chivot de pristol, întrebuinţînd cele mai iscusite dălţi şi ciocane. Niciodată poezia noastră nu ieşise în lume mai încărcată de gînduri şi de icoane, şi niciodată versul românesc nu fusese mai larg, mai plin şi mai bogat. Dacă nu ni s-ar fi păstrat de la Eminescu decît *Scrisorile*, am şti şi cine a fost, cu tot focul care l-a ars, şi i-am cunoaşte şi mijloacele de rostire şi de încîntare. Îl găsim în ele întreg, şi mai uşor de prins decît în toată opera, atît pe scriitor cît şi arta lui romantică.

În *Scrisoarea I* poetul stă în faţa lumii, pe care o urmăreşte de cînd s-a desfăcut din haos, după legi aflate şi gîndite în *Rig Veda* şi în Schopenhauer, şi pînă s-a împrăştiat în muşuroaie de furnici. Versuri bubuitoare de epopee cosmică stau alături de rînduri de satiră şi de polemică. Peste toate, luna plină se învăpăiază şi linişteşte, într-una din cele mai măreţe înviorări a firii, cu scînteieri şi cadenţe onomatopeice fără asemănare. Omul cugetător se pierde înaintea acestei privelişti; omul romantic se răzvrăteşte şi-şi strigă durerile lui, care-l umilesc, dar sînt durerile vieţii.

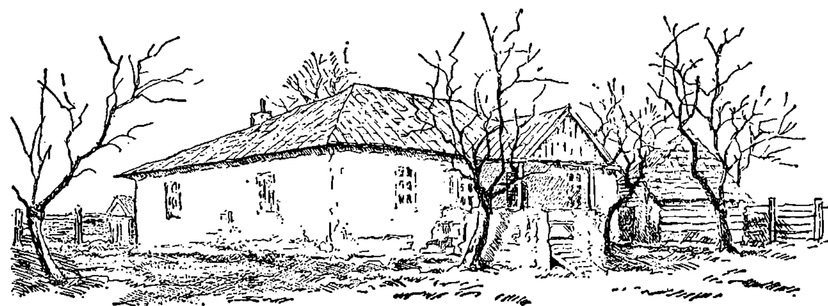
În *Scrisoarea a II-a* se arată meşteşugul cuvîntului, care poate să închidă în el tot ce cheamă şi frămîntă pe om, slavă, dragoste, prietenie, amintiri, dar nu se

îndeamnă. Arta prea a fost tîrîtă prin toate măruntele patimi. Nicăieri nu-l vedem mai bine pe Eminescu, aşa cum răsare din aceste versuri, făcute pe jumătate din amărăciune şi pe jumătate din duioşie, între manuscrisele lui, deasupra celor cincisprezece mii de foi dăruite de Maiorescu Academiei Române, scriind şi ştergînd, cu o caligrafie subţire. El se apleacă şi lucrează la ele, ca peste o oglindă magică, unde singur ar vedea drumul propriu, şi drumurile omenirii. În *Scrisoarea a III-a* se desfăşoară toată istoria neamului nostru, pentru că numai într-un episod a izbutit să pună tot ce-i dă o temelie şi un înţeles. Este cunoscuta întîlnire de la Rovine dintre Mircea şi Baiazid, ciocnire diplomatică şi ciocnire de arme între seminţiile Asiei şi ciobanii şi plugarii din Valea Dunării. După *Umbra lui Mircea* a lui Grigore Alexandrescu, a cărei construcţie poate l-a urmărit, Voievodul de la Cozia îşi găsea în fierberea patriotică şi în arta ajunsă la culme a lui Eminescu pe arhitectul unei adevărate piramide literare. Fluierul de baladă al *Scrisorii* de iubire, strecurate aici de unul din fiii falnicului Domn, amestecă în învălmăşeala de cîmp de luptă, motivul popular. Oamenii de astăzi vin la rînd cu păcatele lor, care-i fac vrednici de Vlad Ţepeş. Toată literatura politică eminesciană este strînsă în aceste versuri ca într-un mare mărgăritar negru.

În *Scrisoarea a IV-a* cele două gînduri ale lui Eminescu, care sînt şi ale şcolii romantice, natura şi femeia, îşi fac un cadru, păzit de un castel oglindit în lacuri şi de lebede plutitoare încet printre trestii. Atîţia, ajutaţi de Slavici, au crezut că-l găsesc în parcul casei de ţară a Oteteleşenilor de la Măgurele şi s-au dus, ca mine şi ca alţii, să citească chiar în faţa vergelelor de la balcoanele de acolo, nemuritoarele versuri. În ele nu mai vorbeşte bărbatul, care a fost învinuit că n-ar fi în stare să iasă din erotismul obişnuit în cîntecele lui de iubire. [...] Este cel mai cald şi mai deznădăjduit suspin al sufletului, pe care poetul român l-a suspinat vreodată, iubirea care întinde braţele, dar nu poate fi ajunsă.

Într-un articol pentru revista „*Fîntîna Blanduziei*" din iarna 1888, într-un prea scurt răgaz de înseninare a minţii, Eminescu putea să scrie cu această uscăciune, de om speriat de boala pe care şi-o cunoaştea: « *Din nefericire neajunsurile politice şi economice ale statelor europene n-au rămas fără o înrîurire determinată asupra artelor şi literaturii. Astfel, ca un fel de adăpost împotriva realităţii s-a născut în Germania romantismul, care descria veacul de mijloc cu culori atît de strălucite precum desigur în realitate nu le-a putut avea, şi tot pentru a scăpa de un prezent insuficient, cu ideea că orice altă stare de lucruri trebuie să fie mai bună decît cea existentă, s-a născut şcoala romantică în Franţa, fiica şcoalei romantice germane şi a dispreţului byronian pentru lume* ». Dacă însuşi Paladinul romantismului la noi nu mai găsea decît asemenea cuvinte ca să înfăţişeze lumii acea şcoală de eroism şi de avînt cu aripile deschise, romantismul murise de mult. Romantismul era chiar el, bărbatul acesta încă în putere şi îmbătrînit înainte de vreme, cu toate stelele din păr şi de pe umăr, cu care năvălise în viaţă, acum stinse. Lîngă el ar fi trebuit să izbucnească, pornite din toate colţurile orizontului, accentele înalte ale Imnului Bucuriei din *Simfonia IX*. După cum Beethoven, fără auz, a mîngîiat cu armoniile lui milioane, la fel Eminescu, nefericit, a făcut şi va mai face să tremure bietele noastre inimi, de cei mai adînci şi mai desfătaţi fiori.

26. IV. 1940

Vladimir STREINU:

EMINESCU PE MERIDIANELE LUMII

Criticii de astăzi se află în preajma lui Eminescu. Împrejurarea este calendaristică, întrucît s-au împlinit 120 de ani de la naşterea lui. Dar este secundară dacă ne gîndim că ultima generaţie de critici, adăugîndu-se celor anterioare, i-a studiat opera din propriu impuls, fără îndemnuri comemorative.

Plecînd de la criticii contemporani şi de la cei din trecut se poate aştepta ca nici viitorii exegeţi ai poeziei române să nu procedeze altfel. Ei vor simţi întocmi ca înaintaşii nevoia de poetul care fiind măsura valorii celorlalţi, este la noi testul de afirmare al oricărui critic. Eminescu este, aşadar, un poet actual. Pe numele ei adevărat actualitatea lui se cheamă însă permanenţă, opera sa compunînd decisiv conştiinţa literară a fiecărei generaţii. În această perspectivă internă e de întrevăzut chiar timpul cînd critici externi îl vor cita inevitabil printre poeţii universali. De altfel, de un bun timp se merge într-acolo, fără îndoială. După primul război mondial comparatistul F. Baldensperger numise, între alţii, pe « marele poet român Eminescu ». Îl cunoscuse, desigur, din traducerile franceze realizate de Margareta Miller Verghy, Al. Grigore-Suţu, N. Iorga şi Septime Gorceix, dacă nu şi din cele germane: Grigorovitza şi Mitte Kremnitz sau italiene: Bossi, Tagliavini şi Ortiz — cîte apăruseră pînă în 1920. Cu şase-şapte ani mai tîrziu, un act remarcabil de introducere în conştiinţa europeană, fusese traducerea italiană semnată de profesorul Ramiro Ortiz, precedată de un studiu pe cît de entuziast, pe atît de erudit şi tipărită de marea editură florentină Sansoni. Dar tot traducerile franceze care selectaseră îndeosebi poeziile erotice, cu fond de romanţă, vor fi fost cam după alţi zece ani la originea impresiei de cronicar a lui Albert Thibaudet, căruia Eminescu îi va apărea ca un « chansonetist ». Vina era întreagă a traducerilor care, parţiale, în selecţia depăşită de estetica timpului « preferaseră din principiul vitreg al oricărei traduceri sau fidelă

şi urîtă », sau « infidelă şi frumoasă » (Croce), riscul cel mai grav al « fidelităţii urîte ». Alte date asupra pătrunderii poetului român în conştiinţa europeană pînă în 1940 nu cunoaştem. Va trebui să aşteptăm mai bine de 20 de ani ca situaţia să se modifice. O fază nouă se va putea înregistra abia între 1960—1970. E drept că în acest timp se vor înmulţi traducerile bune mai cu seamă în germană şi engleză. Se vor înfiinţa numeroase catedre şi lectorate pe lîngă universităţi străine. Aceştia sînt factorii situaţiei schimbate de azi. Studii temeinice asupra lirismului eminescian dau ultimului deceniu o însemnătate de care se leagă însăşi faima de poet universal a lui Eminescu. Lăsînd deoparte numeroase eseuri critice, conferinţe şi comunicări ale unor asociaţii internaţionale ce-i poartă numele, amintim astăzi apariţia compactei monografii *Eminescu o dell'assoluto* de Rosa del Conte, titulara catedrei de literatură română de pe lîngă Universitatea din Roma, *La genèse intérieure de la poésie d'Eminesco* — reconstituire genetică a sintezei emineseiene de Alain Guillermou, profesor de istoria literaturii române la Institutul de limbi orientale din Paris şi la Sorbona, precum şi *Mihai Eminescu*, solidul studiu tipărit de Iuri Kojevnikov de la Institutul de literatură din Moscova.

După astfel de cercetări eminescologice în limbile italiană, franceză şi rusă, circulaţia restrînsă a limbii române ca piedică a universalităţii poetului, rămîne o preocupare depăşită. Autorii citaţi, ca să poată ajunge la strălucite rezultate analitice, au învăţat româneşte, iar studenţii lor în număr apreciabil deprind, generaţii după generaţii, citirea poetului în limba originară. Universalitatea poeziei lui e pe cale să fie bine stabilită azi şi ca să existe nu numai pentru conaţionali, a fost nevoie doar să i se cunoască, prin specialiştii cîtorva limbi de circulaţie mondială, puterea de vrajă şi cuprinderea cosmică a geniului său. Pasul următor rămîne probabil în seama comparatiştilor. De acum înainte, aceştia au de precizat factorii obiectivi ai universalităţii lui Eminescu, unul privind caracterul sincretic al romantismului eminescian şi altul locul propriu al romantismului său în istoria europeană. O comparaţie, chiar grăbită, cu oricare dintre marii reprezentanţi ai curentului comun de sensibilitate, înlesneşte cunoaşterea unei alte identităţi poetice: Eminescu propune lumii, ca nimeni altul, suma lirică a întregului romantism european pe care luminînd-o dinăuntru ca şi pirosferic cu o dramă spirituală proprie, aspiraţia cruciş a eternului la efemer şi a efemerului la etern, o învăluie muzical în dulcele esthesis al baştinei sale carpato-dunărene. Cît despre situarea istorică a originalităţii lui Eminescu este un postromantic. Bineînţeles, nu este singurul. Dar spre deosebire de alţii, Eminescu umple cu sinteza lirismului său interstiţiul istorico-literar dintre romantism şi simbolism (1867—1885), care fără el ar putea părea o ruptură.

LE JOURNAL ROUMAIN DES POETES

1970: ANNEE M. EMINESCO

Ivan KRASKO:

«EMINESCU— POETUL MEU PREFERAT»

Ivan Kraskó a fost unul dintre ambasadorii culturii românești în Cehoslovacia. Contactul direct cu mediul și cu spiritualitatea românească i-a fost prilejuit de studiile liceale, ca elev al gimnaziilor românești de la Sibiu și de la Brașov, între anii 1893—1896. Ivan Krasko poate fi considerat un produs strălucit al școlii românești, ce ar trebui să-și găsească locul alături de mari personalități ca: T. Maiorescu, Octavian Goga, Ioan Bogdan, Sextil Pușcariu, Lucian Blaga.

Cît de integrat a fost Ivan Krasko în cultura românească și ce a însemnat ea pentru poetul slovac se poate vedea nu numai din poemele inspirate de creația lui Eminescu[1] *sau Goga, dar și din tălmăcirile sale. Activitatea sa de traducător, restrînsă de altfel, a fost dedicată în exclusivitate poeziei românești și alcătuiește materia volumului* Tiene na obraze času (Umbre pe pînza vremii), *apărut la Bratislava, în 1956. Din sumar fac parte zece poeme de M. Eminescu:* Peste vîrfuri, De ce nu-mi vii, Pe aceeași ulicioară, De cîte ori iubito, Departe sînt de tine, Oricîte stele, O, mamă..., Scrisoarea a II-a, Înger și demon, Împărat și proletar. *Alte tălmăciri ale lui Krasko din lirica românească, apărute în diferite periodice slovace, sînt poeziile lui Octavian Goga:* De demult *și* Cosașul; Noi vrem pămînt *de G. Coșbuc și* Duhovniceasca *lui Arghezi — ultimele două neterminate, reproduse după manuscris.*

Ce a determinat această categorică preferință pentru poezia românească încearcă să explice editorul său, Michal Gáfrik, în comentariul critic la cel de-al II-lea volum din Opere complete, consacrat aproape în întregime traducerilor: « Consider însă hotărîtor faptul că în opera celui mai mare poet român (sau, așa cum știm acum, într-o anumită parte a acesteia), Krasko s-a descoperit pe sine însuși, stări psihice esențiale ale sale, exprimate într-o formă poetică de efect, pe care nu-i rămînea decît să le „traducă" în limba maternă. De n-ar fi fost această împrejurare, este foarte îndoielnic dacă am fi avut vreo traducere poetică de la Krasko (poate, cu excepția lui Goga). Fiindcă prin natura sa — ca poet care scria din cea mai profundă necesitate lăuntrică și, în măsura posibilului, menținîndu-se într-un cvasi-anonimat — Krasko nu era traducător. Tot ce a tradus, a tradus aproape în exclusivitate, și în primul rînd, dintr-o nevoie interioară ».

Reținem, de asemenea, din însemnările lui Michal Gáfrik, făcute în urma numeroaselor convorbiri avute cu Ivan Krasko, în anii 1953—55[2],

---

[1] Despre influența lui M. Eminescu asupra lui Krasko, a se vedea: Stanislav Šmatlák, *Poézia Ivana Krasku*, „*Litteraria*", III, Bratislava, 1960, pp. 147—151; M. Gáfrik, *Poézia slovenskej Moderny*, Bratislava, 1965, pp. 132—202; J. Felix, postfață la volumul M. Eminescu, *Tiene na obraze času (Umbre pe pînza vremii)*, Bratislava, 1956; C. Barborică, *Ecouri eminesciene în creația scriitorului slovac Ivan Krasko*, „*Romanoslavica*", XVIII, 1972, pp. 391—412.

[2] Aceste « colocvii » au fost publicate sub titlul: *Zmráka sa, stmieva sa... Hovoril Ivan Krasko*, în „*Nová literatúra*", III, nr. 3, martie 1958.

relatările acestuia asupra preocupărilor, datînd din anii adolescenței, de a transpune în limba slovacă versurile eminesciene:

« Printre alți scriitori europeni, Krasko l-a citit în tinerețe pe Byron, în traduceri germane[...] Curînd însă a cunoscut poezia lui Verlaine și Maeterlinck [convorbirea din 26.I.1955]. Dar cea mai mare dragoste a tinereții lui a fost Eminescu. În cadrul convorbirilor din 29.XI.1954 mi-a citit traducerile nerimate ale poeziilor Împărat și proletar și Înger și demon. Le-a tradus cam la un an după examenul de maturitate[3]. Însă n-a vrut să le publice din corectitudine față de sine și față de Eminescu. Publicîndu-le, ar fi comis o impietate față de marele poet. Le-a considerat doar o simplă traducere brută, asupra căreia ar fi vrut să revină mai tîrziu. N-a făcut-o, iar acuma nu mai are destulă putere să se concentreze. Traducerile lui Strmeň din lirica lui Eminescu le consideră foarte nereușite[4]. În biblioteca sa are două ediții complete ale poeziei lui Eminescu: din 1896 (Iași) și din anul 1941. [Krasko] sublinia mai ales latura revoluționară a poeziei lui Eminescu ».

În arhiva poetului, de la Piešťany — ultima sa locuință — s-a păstrat, în dactilogramă, textul unei convorbiri dintre Krasko și un ziarist român neidentificat, convorbire destinată a fi publicată în 1945, în „Jurnalul de dimineață", condus de Tudor Teodorescu-Braniște. Împrejurările în care a fost consemnat interviul sînt amintite într-o notă de însuși Ivan Krasko: « În ziua de 19 aprilie 1945, în jurul orelor 5,30, mi-a făcut o vizită dr. Pop, fostul atașat cultural al legației române la Bratislava, care m-a vizitat și la Bratislava împreună cu redactorul Husek[5].

Afiș al expoziției „Mihai Eminescu" deschisă de Muzeul literaturii române la Praga, în 1969.

(Atunci mi-a adus o frumoasă ediție a poeziilor lui Mihai Eminescu.)[6] De data aceasta a venit însoțit de un domn pe care mi l-a prezentat ca ziarist, colaborator al revistei democratice „Gazeta (sau „Jurnalul) de dimineață" din București. Ziceau că m-au căutat ca pe un om care a studiat, printre altele, și în România, ca pe un poet care cunoaște literatura română, ca să-i spun ceva pentru foaia dumisale, care scrie și despre chestiuni culturale. Dr. Pop era cunoscut la Bratislava ca un democrat de esență pură.

Din păcate, le-am spus, nu mai cunosc cum trebuie limba română, fiindcă am trecut bacalaureatul la gimnaziul românesc din Brașov în 1896, adică acum 49 de ani, o jumătate de secol. Dr. Pop vorbea bine slovaca, de aceea dînsul ne-a mijlocit discuția ».

Reproducem, aici, numai acel fragment care conține una dintre cele mai frumoase declarații despre Eminescu:

« Despre literatura română mai nouă cunosc doar foarte puține lucruri. Poetul meu preferat este Eminescu, pe care îl consider unul dintre cei mai mari poeți lirici ai lumii. Ceva, puțin, am și tradus din el în limba slovacă. M-a mai întrebat ce părere am despre evoluția viitoare a poeziei? Cred că aspectul social și realismul se vor accentua, dar lirismul nu va pieri niciodată».

C. BARBORICĂ

---

[3] Deși poetul afirmă că a tradus *Împărat și proletar* « cam la un an după examenul de maturitate », adică în 1897 (în ediția din 1956 este menționat anul 1898), pe unul din exemplarele dactilografiate ale textului tradus, poetul notează: « Traducerea în slovacă după versiunea de la editura românească de stat din anul 1950 ».

De altfel, în perioada 1953—56, poetul a căutat să acrediteze ideea că toate cele zece poeme eminesciene, incluse în volumul *Umbre pe pînza vremii*, au fost tălmăcite în anii 1897—1899. În comentariul său la cel de-al doilea volum de opere complete, în prezent în pregătire pentru tipar, Michal Gáfrik se îndoiește de afirmațiile lui Ivan Krasko, avînd serioase motive: lipsa manuscriselor, textele dactilografiate în anii tîrzii, inconsecvențe de datare.

[4] Referire la un volum apărut în 1942, o selecție relativ amplă din lirica lui M. Eminescu, cea dintîi în Slovacia.

[5] Cunoscut ziarist și publicist slovac de la revista „*Čas*", soțul Jindrei Hušková, cunoscută romanistă, traducătoare ea însăși din literatura română.

[6] Mihai Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită de G. Ibrăileanu, cu gravuri și ilustrații de Al. Brătescu-Voinești, „*Ramuri*" — Craiova, 1941.

Alain BOSQUET,

Iuri KOJEVNIKOV,

Roy Mac GREGOR HASTIE,

David SAMOILOV,

Amita BHOSE RAY,

declarații radiofonice

«*Eminescu este mai aproape de Hölderlin decît de Lamartine*»

Relativ tînără în raport cu poezia europeană, poezia românească a acoperit, în puține decenii, un vast teren care merge de la romantism la simbolism și de la acesta la realism, fără să amintim de posibilitățile dadaismului și ale suprarealismului. Ea este, deci, una dintre cele mai bogate și mai variate poezii ale continentului nostru.

Prima figură glorioasă a liricii românești este, pe scară universală, Mihai Eminescu (1850—1889), bard național și ființă zbuciumată sufletește, romantic care a cunoscut deopotrivă cu exaltarea, tragedia și atracția misterului. Este mai aproape de Hölderlin decît de Lamartine.

(Alain BOSQUET — din prezentarea făcută la *Gala poeziei românești*, organizată la ORTF în februarie 1973 și difuzată în emisiunea *Dicționar de literatură universală* din august 1974.)

Și astăzi, după 125 de ani de la nașterea Luceafărului poeziei românești, nestematele versului eminescian își păstrează întreaga lor strălucire. Purtînd mesajul filozofic și artistic al unuia din marii creatori ai lumii, ele încîntă — odată cu trecerea deceniilor — tot mai mulți iubitori de poezie din tot mai multe țări și continente.

În cadrul unor întîlniri internaționale, ca aceea de la Veneția, în 1964, organizată de Rosa del Conte (șef al catedrei de limba și literatura română de la Universitatea din Roma și autoarea studiului *Eminescu o del Assoluto*), precum și în cadrul societăților literare, în paginile revistelor și buletinelor din lumea întreagă, poeziei eminesciene i s-au dedicat ample comentarii. Oameni de cultură, poeți de pe toate meridianele globului s-au apropiat cu dragoste și venerație de lirica eminesciană, străduindu-se să-i dea echivalențe cît mai apropiate de originalul românesc. Adevărate izbînzi în tălmăcirea poeziei lui Eminescu, pot fi considerate traducerile

«Luceafărul — *o capodoperă a poeziei universale*»

Citind *Luceafărul* am înțeles că înrudirea cu Lermontov este ceea ce m-a atras spre acest poem. Am văzut în creația lui Eminescu acel tip de lirică lermontoviană, avînd ca trăsătură principală demonismul, alegoria întruchipată în metafore foarte limpezi. Am dorit să traduc poemul și am făcut-o pe măsura puterilor mele. Tălmăcirea *Luceafărului* este una dintre cele mai importante realizări ale mele.

Consider că traducerea *Luceafărului* oferă cititorilor noștri prilejul de a se întîlni cu o capodoperă a poeziei universale, de a-l îndrăgi pe cel mai mare poet din istoria literaturii române, pe fondatorul poeziei române moderne, care, în multe privințe, ne este și nouă apropiat.

(David SAMOILOV — fragment din interviul realizat de Constantin Vișan, la Moscova, în iunie 1969, text difuzat în emisiunea *Lecturi paralele* din septembrie 1974.)

«*Eminescu se apropie mult de Shelley*»

Cînd am început să cunosc mai bine limba română, m-am gîndit să încerc să-l traduc pe Eminescu. Într-o comunicare la UNESCO am arătat că Eminescu, acest mare poet, merită să fie cunoscut în lume, și am propus ca în colecția UNESCO să fie editat un volum cuprinzînd operele sale cele mai reprezentative. Cartea a apărut în decembrie 1972.

Eminescu se apropie mult de Shelley, e un poet romantic, de aceea am dat volumului titlul: *Ultimul romantic*. Acesta a și fost Eminescu.

(Roy Mac GREGOR HASTIE — fragment din interviul acordat Josettei Dan pentru emisiunea *Dicționar de literatură universală*.)

Eminescu în India

Acum cîțiva ani am citit cu interes un articol despre Rabindranath Tagore, semnat de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Cu o profundă pătrundere în filozofia tagoreeană, ca și în filozofia indiană pe larg, autoarea acestui studiu relevase unele trăsături importante în operele lui Tagore, sugerîndu-ne, parcă, nouă, indienilor, prin ce aspecte anume poetul nostru este atît de iubit și apreciat de către intelectualii români. Citind acest articol cu mare plăcere, nelipsită de uimire, mi-am întărit și eu convingerea că prin aceleași aspecte, va fi prețuit și Eminescu în țara noastră dacă cineva reușește să-l traducă într-o limbă indiană.

semnate de Anna Ahmatova, Iuri Kojevnikov, David Samoilov în Uniunea Sovietică, în America Latină de spaniolii Rafael Alberti și Maria Teresa Leon, de Alain Bosquet și Guilevicz în Franța, de Roy Mac Gregor Hastie în Anglia, de Rita Boumi Papa în Grecia, de Rosa del Conte, Mario Ruffini și Mariano Baffi în Italia, de Jekely Zoltán în Ungaria și de Amita Bhose Ray în India. În România au fost realizate excelente versiuni în limba germană de către Alfred Margul Sperber și Fránjo Zoltán.

Reproducem aici cîteva însemnări ale unor tălmăcitori ai operei eminesciene de peste hotare, exprimate în fața microfonului și păstrate astăzi în Fonoteca Radioteleviziunii române.

Josetta DAN

La fel ca poeții indieni, Eminescu s-a apropiat de infinit și de eternitate printr-un strîns contact sufletesc cu natura. Spre deosebire de poeții occidentali, așa cum observă Tudor Vianu, natura nu i-a fost străină, dimpotrivă i-a fost chiar prietenă. Dorul de natură, durerea despărțirii de ea, teme predilecte pentru Eminescu, sînt rar întîlnite în literatura universală, în afara operelor unor mari poeți indieni, precum Kalidasa sau Tagore.

Poate, de aceea m-am simțit atît de apropiată de gîndirea lui Eminescu încît versurile sale m-au frămîntat ani întregi și nu am putut să mă liniștesc pînă cînd nu le-am tradus în limba mea. Modesta mea încercare de a traduce o parte din opera lui Eminescu are ca rezultat apariția unui volum cuprinzînd traducerea a patruzeci de poezii ale lui Eminescu, volum publicat de o renumită editură din Calcutta, în ziua de 23 august 1969, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la eliberarea României de sub jugul fascist. Așadar, limba bengali, vorbită de milioane de oameni în India și de milioane de oameni în Republica Bangladesh, o limbă cu o bogată tradiție literară, avînd scriitori de seamă ca Tagore, a avut cinstea de a fi prima limbă indiană, în care s-au tradus poeziile lui Eminescu. Firește că acest volum de traduceri a găsit un imediat și puternic răsunet în presa indiană. Între altele, revista „*Nadan*", organul lunar al Partidului Comunist-Marxist Indian, a salutat călduros poeziile lui Eminescu îndeosebi pentru ideile lor revoluționare.

Sînt informată că un volum al poeziilor lui Eminescu în limba hindi, limba oficială a Indiei, este acum în pregătire. Sperăm că în timp ce relațiile culturale dintre țările noastre vor deveni din ce în ce mai strînse, vom avea prilejul să citim Eminescu în cele patrusprezece limbi majore indiene; astfel versurile acestui mare iubitor al Indiei vor răsuna pe toate meleagurile indiene, de la poalele munților Himalaya pînă la țărmurile Oceanului Indian.

(Amita BHOSE RAY — din prezentarea făcută la *Gala poeziei românești*, în emisiunea *Dicționar de literatură universală* din august 1974.)

«*Eminescu este un mare poet prin nemaiîntîlnita lui muzicalitate*»

Întîlnirea cu poezia lui Mihai Eminescu a constituit pentru mine o adevărată bucurie, o mare fericire. Eminescu este un mare poet nu numai prin conținutul operei sale, ci și prin uriașa, desăvîrșita și nemaiîntîlnita lui muzicalitate.

Eminescu face din cuvinte muzică și din muzică — sens. Dacă este relativ ușor să redai ritmul frazei sale, iambul, troheul, anapestul, este foarte dificil să găsești echivalențele. De pildă, în poezia *Dintre sute de catarge*, refrenul « *vînturile, valurile* » redă și mișcarea mării și suflarea omului și teama de soartă și slaba adiere de speranță. Toate acestea nu se pot transpune în limba rusă ca în română, doar prin 2 cuvinte: *vînturile, valurile.*

El are și ceva comun cu Ben Johnson. *Panorama vanităților* este scrisă în aceeași manieră cu *Memento mori* și, deși sînt la fel de entuziasmat de poeții români contemporani, încerc un nou entuziasm pentru ceea ce dumneavoastră considerați poetul clasic și anume, clasicul din totdeauna — Eminescu și modernul clasic — Blaga.

(Iuri KOJEVNICOV — fragment din interviul realizat de Constantin Vișan la Moscova, în iunie 1969, și difuzat în emisiunea *Lecturi paralele* din septembrie 1974.)

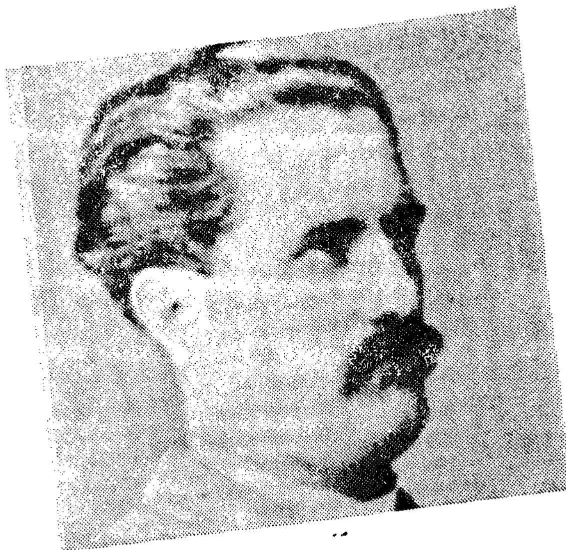
O altă imagine a lui Eminescu?

Fotografia comunicată de către documentarista Maria Polojințev de la Biblioteca Centrală de Stat, este încredințată acum tiparului, cu convingerea că orice document care are sau ar putea avea legătură cu personalitatea poetului nostru național trebuie supus discuției specialiștilor și elucidat în mod științific.

Fără a avea nici un moment sentimentul că descoperim America, merită a fi făcută această încercare, fie ea și riscantă — nu uităm nici un moment falsurile din iconografia eminesciană — pentru a-l descoperi, poate, într-o nouă ipostază, pe lîngă cele îndeobște acreditate, pe autorul Sărmanului Dionis.

Multe din semnele de întrebare pe care le-a stîrnit această posibilă imagine a lui Eminescu fiind într-o oarecare măsură îndreptățite, punerea ei în circulație devine o datorie de onoare, chiar dacă rezultatul ar infirma supozițiile.

MANUSCRIPTUM

Să avem oare șansa ca acum, la aniversarea a 125 de ani de la nașterea marelui poet, să-l vedem așa cum ar fi putut să se înfățișeze contemporanilor săi, cu acea mîndră ridicare a frunții care-i lăsa privirea, interiorizată să se piardă în depărtări?

Iconografia eminesciană, foarte săracă, părea să nu mai ofere cercetătorului nici o surpriză. Cele cîteva fotografii de maturitate ni-l prezentau pe poet, întotdeauna, numai bust. Imaginea pe care o propunem acum îl arată în picioare, rezemat de o mobilă stil, îmbrăcat cu o haină închisă pînă la gît, dintr-un material gros, melon, pantaloni strînși pe picior și cizme înalte, peste genunchi.

Fotografia este făcută, după cum arată ștampila, probabil în 1881, în atelierul cunoscutului Franz Duschek — acolo unde a fost executată și cea din 1880, provenind din colecția Alexandru Struțeanu. Un alt argument în favoarea ipotezei Eminescu, îl constituie faptul că ea a fost descoperită într-un album de familie care a aparținut lui Iacob Negruzzi. Închinat în cea mai mare parte familiilor Negruzzi și Rosetti, albumul cuprinde și chipurile cîtorva junimiști. Alături, sau pe spatele fotografiilor, o mînă necunoscută (Iacob Negruzzi?) a trecut numele persoanelor fotografiate. Astfel s-a întîmplat și cu această imagine, pe spatele căreia găsim mențiunea: « **Mih. Eminescu** ». Să se fi înșelat, oare, Iacob Negruzzi — în cazul în care însemnarea îi aparține — asupra identității fotografiei? Greu de presupus. Să nu fi rămas în familia Negruzzi nici un indiciu asupra personajului fixat în această imagine și unul dintre descendenți să fi notat, prin simplă presupunere, legenda menționată? Faptul că albumul — donat în 1932 de către Ella Negruzzi, Muzeului Al. Saint-Georges — includea, în mare parte, între copertele sale, suveniruri de familie, alături de care apar cîțiva junimiști, uniți prin destin de Iacob Negruzzi, ne face să credem că, o fotografie care n-ar fi fost prin nimic legată de familia Negruzzi sau de „Junimea", n-ar fi fost păstrată cu atîta perseverență prin timp. Care dintre junimiști, de asemenea, ar fi putut fi pus alături de Maiorescu și Alecsandri? Și, totodată, privind medalionul „Junimii", care dintre figurile de acolo ar mai avea atîtea asemănări cu Eminescu?

Iată numai cîteva dintre întrebările firești pe care le ridică cercetătorului fotografia de față, aflată astăzi în fondurile documentare ale Bibliotecii Centrale de Stat, sub nr. de inventar 80.440.

Maria POLOJINȚEV

❊

Portretul ce mi-a fost arătat prin bunăvoința prietenului Alexandru Oprea, nu mă îndoiesc, va stîrni sensație (rog a se ortografia cu s!).

Într-adevăr, la chip, asemănarea între acest bărbat în costum de călărie, și poetul Mihai Eminescu este frapantă (frunte largă, boltită, proporție între ea, nas și gură-bărbie, mustață cam ca aceea din fotografia pentru „Junimea"). Nu se vede bine lobul urechii, care pare rotund, dar mai puțin pronunțat ca la Eminescu. Statura călărețului mi se pare ceva mai înaltă ca aceea a poetului, care era de circa 1,65 m., după mărturia lui Matei. Mihai era mai scund, mai lat în umeri și — vai! nu purta monoclu, ca acest Sosie al său... Nu-l văd de loc pe « Luceafărul » poeziei noastre în costum de călărie și cu monoclu, deși nu consider o contradicție principială între creația artistică și practicarea unui sport.

În concluzie, nu-l pot crede portretul lui Eminescu!

O altă imagine a lui Eminescu?

Întrebat de redacţia „MANUSCRIPTUM" — în cadrul unei anchete generale — pe cine anume reprezintă fotografia alăturată, afirm — fără ezitare — că e vorba de Mihai Eminescu, judecînd îndeosebi după figura lui de tînăr matur în jurul de 33 de ani ai săi, probabil în perioada de după Döbling şi după întoarcerea lui din Italia. Surprinde însă, pînă la un punct, costumul poetului, asemănător unei cvasi-uniforme, cu veston şi cizme de supraveghetor de moşie, amintind parcă de tatăl său, administrator de Botoşani, îmbrăcăminte, de fapt, de tip bucovinean, sau austriac, ceea ce e explicabil prin transfer familial.

Fotografia cu privire la care mi se cere părerea nu poate fi a lui Eminescu. În primul rînd, din cauza ţinutei şi a înfăţişării generale: bărbatul fotografiat face impresia unui om voinic, sănătos, stăpîn pe sine, aproape impunător. Eminescu n-a fost, cu siguranţă, niciodată aşa. Trebuia să mai spun că, dacă cel fotografiat ar fi fost îmbrăcat în uniformă de militar, i-ar fi stat, ca să zic aşa, foarte bine, chiar mai bine decît îi stă în costumul civil, care se apropie, de altfel, într-o anumită măsură, de cel militar. Alt argument contra « ipotezei Eminescu » îl constituie vîrsta personajului în discuţie, pe care eu o apreciez la cca. 40 de ani. Se ştie că marele nostru poet era la 33 de ani un om oarecum sfîrşit. M-aş referi, în subsidiar, şi la figura celui fotografiat. Este vorba, fără îndoială, de un bărbat frumos, dar îi lipseşte farmecul pe care l-a avut Eminescu, mai cu seamă în ochii săi, pînă cînd a început a fi doborît de boală.

Tot ce prezint eu aici ca nepotrivit pentru Eminescu mi se pare că constituie argumente în sensul identificării bărbatului din fotografie cu Slavici. Să nu uităm că acesta era ardelean şi că, în această calitate, indiferent dacă a făcut sau nu serviciul militar în Ungaria de pe vremuri — nu cunosc acest detaliu, care nu interesează prea mult — a primit ca copil şi adolescent o educaţie caracteristică, mai cu seamă printr-o disciplină cvasi-militară. A fost, se pare, toată viaţa, foarte sănătos, chiar viguros şi totodată optimist, încrezător în oameni şi în propria sa soartă. Mi-aduc aminte, fără să vreau, de supărarea lui Creangă cauzată de faptul că Slavici, care lucra în redacţia „Convorbirilor literare", a corectat ceva în textul trimis de povestitor pentru a fi publicat într-un număr al revistei. Supărarea şi-a manifestat-o Creangă pe una din paginile corecturilor într-un mod care făcea aluzia foarte clară la spiritul oarecum « milităros » al lui Slavici privit ca ardelean.

Compararea fotografiei de faţă, cu cea a lui Gheorghe (Omagiu lui Mihai Eminescu, Bucureşti, 1909, pp. 38—39), fratele mai mare al poetului oferă suficiente elemente pentru indentificare.

Costumul este în tradiţia studenţimii române de la Universitatea din Viena şi de la alte universităţi germane. Îl vedem şi pe Slavici într-o ţinută asemănătoare în una din fotografiile publicate în ultimii ani, dar în nici un caz, cel din imaginea alăturată nu este Slavici.

La această fotografie, atenţia ne este atrasă de figură, dacă este să facem o comparaţie cu alte fotografii, spre a ne putea pronunţa asupra persoanei pe care o reprezintă. Costumul, cizmele şi ţinuta oarecum ţanţoşă, înfruntătoare, nu sînt obişnuite lui Eminescu. Capul poate fi al lui Eminescu, în liniile lui generale, şi aminteşte ceva din fotografia anilor 1880—1881, dar şi aici privirea încruntat hotărîtă nu este a meditativului, contemplativului poet.

Cu toată îmbrăcămintea nepotrivită cu imaginea tradiţională pe care o avem despre Eminescu, impresia mea este că fotografia alăturată aduce foarte mult cu figura lui Eminescu din ultima perioadă a vieţii. Îmbrăcămintea seamănă mult cu un costum de călătorie.

Fotografia ce mi-a fost prezentată nu reprezintă pe Eminescu. Categoric.

Nefericitul poet n-avea aspectele faciale şi nici înălţimea apreciabilă a insului fotografiat în imaginea de mai sus. Cine-ar putea presupune că în cotidianele lui avataruri, Eminescu s-ar fi putut fotografia în costum de cineget, fie şi ca amator?!

De altfel — cum căpitanul Matei Eminescu a precizat, în perfectă cunoaştere, răspunzînd lui Corneliu Botez în 1909 — sigure, de la creatorul Luceafărului, sînt numai patru fotografii, cele ştiute şi comunicate în posteritatea poetului.

Mitul eminescian a creat pînă acum încă trei fotografii, neverosimile totuşi.

Recunosc că, seducătoare, ca aparenţă, în fotografia din albumul lui Iacob Negruzzi, este asemănarea bărbiei.

Fotografia arătată nu prezintă îndoieli pentru mine: este a lui Mihai Eminescu (fără semnul mirării).

Fruntea lată, părul bogat dat peste cap, aşezarea lui la tîmple şi, în deosebi, mai sus de tîmple, unde face unghiul frunţii, sînt ale lui Eminescu de totdeauna.

Şi mustaţa este aşa cum o ştim la Eminescu, acum însă mai îngrijită.

Figura lui senină, ochii scrutînd cu precizie spaţiul sînt ai lui Eminescu, matur şi sănătos.

MIHAI
EMINESCU

HRONICUL VÎRSTELOR

Lucian BLAGA

[CHEMAREA LUPILOR]

[1]

ROMAN AUTOBIOGRAFIC

Fragmentul publicat în acest număr al revistei *„Manuscriptum"* face parte din textele cu caracter parțial autobiografic elaborate de Lucian Blaga, dar nedefinitivate de el pentru tipar. Textul este scris la persoana întîi, dar numele este schimbat, cel care povestește fiind poet, dar nu și filozof, și se numește Axente.

Întîmplările relatate aici nu au avut loc în realitate și nu se referă la persoane reale, dar este posibil ca scriitorul să fi auzit în copilărie, chiar în Lancrăm, povești asemănătoare (trecerea turmei de lupi cu brodul peste Mureș). Lucian Blaga nu a locuit niciodată la Alba Iulia și numai în tinerețe (pînă la căsătorie), la Sebeș. De aceea, orice asemănare cu persoane în viață sau decedate este cu totul întîmplătoare.

Am afirmat la începutul prezentării că aceste texte sînt nedefinitivate pentru tipar. În 1959–1960, tatăl meu mi-a vorbit de existența lor. Tot atunci mi-a spus că intenționează să le rescrie mai tîrziu pentru a le da un caracter unitar. Unele părți urmau să fie complet modificate. Boala l-a împiedicat însă să mai termine această lucrare. Iată ce ne-a determinat să eliminăm unele părți din text despre care avem motive să credem că însuși scriitorul nu le-ar mai fi păstrat sub forma rămasă în manuscris.

Dorli BLAGA

În ajun de sfîntu' Niculae plec de-acasă mai tîrzior decît de obicei, spre hanul brodnicilor. Gerul ce căzuse prea devreme, și care ținuse o săptămînă, cedase. Aerul se domolise încă de dimineață. Cerul se acoperi de nori informi, pîsloși, de-un plumburiu egal cît era zarea. Ningea cu fulgi mari, la început chiar cu fulgi uriași, pentru ca apoi zăpada să cadă mulcom, plăcut. Văzduhul se umplu de-o tăcere densă, căci fulgii cădeau parcă într-adins să estompeze orice zgomot, și zburau încolo și încoace să culeagă în substanța lor moale orice zvon. Nu mă purtasem cu intenția de a mă duce în acea zi la han. Risipa de cristale a ninsorii era ca o goană după sunete, ce trebuiau neapărat stinse. Se pregătea în fire o mare tăcere. Dar pentru ce? — Nu mă purtasem cu intenția de a mă duce în acea zi la han. Dar.. [*indescifrabil*] ninsoarea domoală, mă invitau să pornesc la drum. Zăpada proaspătă se așternea și prindea temei, căci pămîntul era încă uscat de gerul de ieri și alaltăieri. De cînd a început să ningă, pînă la ora aceasta a după amiezii, neaua se îngroșase ca de-o palmă; era afînată și acoperea toate meleagurile. Norii coborîseră în lume parcă aproape de creasta copacilor. Fulgii se desprindeau din ei, de-a dreptul ca niște scîntei albe.

Sosesc la han aproape pe întuneric. La brod nu văd nici o mișcare. Trec pentru un moment să văd apa Mureșului. Un amestec de zaiu și de zăpadă umblă îmbelșugat,

învărtindu-se în vîltori. Mai jos rîul prinsese gheață destul de groasă, ca neaua să se statornicească pe ea. Nu se formase, totuși, nici o trecătoare de gheață; pîraie largi de apă curgeau printre maluri de gheață, în albia largă a Mureșului. Apa era crescută și da pe-alocuri peste țărm, printre arini. Brodul ar fi putut încă să funcționeze nestînjenit; aștepta cu botul în țărm — călătorii. Mă uit jur-împrejur, nu-i țipenie de om. Și miroase lumea a zăpadă proaspătă. O adiere din largul cîmpului îmi aduce în nări ca un duh de fiară sălbatică.

Intru în han. Brodnicii își rostesc bucuria cu un ușor țipăt de mirare.

« Pe-afară miroase a lup! » sunt cuvintele cu care îmi scutur haina de zăpadă, în prag. Și intrînd, îmi dilat nările, ca să marchez plăcerea, ce-am simțit-o c-o clipă mai înainte, cînd am prins pe lîngă Mureș, mirosul sălbăticiunii: « Sosesc cam tîrziu, s-a-ntunecat binișor. Nu știu cum o să mă mai întorc în astă seară prin pustiul de zăpadă! Umblă lupii, și nu prea am poftă să fiu sfîșiat! »

« Ei, n-ai să te întorci. Dormi la noapte aci. Odăița fetei e liberă. Lelia n-a venit de la Alba de sfîntu' Niculae, cum nădăjduiam. S-a speriat pesemne de nămeți! » Părintele Vasile îmi făcea deci, fără ocolișuri, invitația de a rămînea peste noapte la han.

« Vom improviza noi ceva de cină », adăugă Octavia, care își stăpînea anevoie bucuria, de a mă vedea sosind împotriva oricărei așteptări.

Soba era bine încinsă. În încăpere plutea cald un aer de cîmp. Mirosea a fum de vreascuri. Se încălzea fără cruțare la hanul brodnicilor, căci în fiece zi de iarmaroc trec spre Alba, cu brodul, multe căruțe încărcate cu lemne de stejar, din pădurile de la Daia, Limba, Ciugud; iar popa Vasile ia vamă în natură.

Cînd am intrat, Octavia sta întinsă pe o canapea-pat cu o carte lîngă ea. Avea fața congestionată de truda ei poetică. Popa Vasile meșteșugea la un lanț, de care, probabil, avea nevoie la brod. [...]

Soneria defectuoasă deasupra ușii din încăperea, unde ne aflam, zurui sacadat, a chemare, de la brod. Sosise cineva care se dorea pe celălalt țărm. Popa își vîrî pistolul în buzunarul fără fund al hainei. Aprinde felinarul cu care obișnuiește a-și face noaptea slujba de brodnic. După cum se vedea pe geam, afară se întunecase repede. Ar fi fost imprudent să treci cu brodul fără lumină. Popa iese. Rămîn cu Octavia, care continuă să stea întinsă, îmbrăcată în veșmînt de casă, pe canapeaua-pat. Mă poftește să mă așez puțin lîngă ea, căci ar dori să-mi spună ceva. « Știi, Vasile se găsește fără lețcaie în casă. Are plăți de făcut, de sfîrșit de an. Impozite și altele. Mi-a spus să-ți vorbesc. I-am declarat că eu nu mai pot să-ți solicit nici un împrumut. S-a înfuriat grozav. Probabil c-o să-ți ceară l. Te previn. Și te rog să nu-i mai dai. Mînuește banii ce-i încap pe mînă ca un neci tit și-un bețivan ce este! »

Mă ridic cam enervat de lîngă Octavia: « Știi ce? Ai face bine să nu te amesteci în chestiunile bănești ce se ivesc între mine și Vasile! » Așa-i spun. « Știu eu ce am de făcut. Nu te mai amesteca! »

Încăperea era luminată de-o lampă de petrol, a cărei sticlă prinsese funingine. Cînd am sosit, găsisem lampa aprinsă. Canapeaua-pat este în semiobscuritate; nu-i atinsă decît de-o lumină răsfrîntă din perete. Jucau pe canapea și peste trupul întins al Octaviei mai curînd reflexele focului din soba de tuci, care dogorește înăbușitor. O parte a tuciului are pete incandescente.

Mă așez iarăși lîngă Octavia. Mîna mi se întinde aproape automat spre trupul femeii, și mi-o port pînă la coapsă. Trupul vibrează. Și glasul femeii se resimte de emoția ce se alege din toată situația.

« Ce crede popa Vasile despre noi? » o întreb.

« Anevoie de ghicit. Ocolește parcă într-adins să „vadă", se pare că se complace în incertitudine. Smeul exploatează această situație în avantajul său. Dacă s-ar întîmpla însă vreodată, pe neașteptate, să vadă, Vasile ar reacționa, cred, cu totu instinctiv », îmi spune cu glas calm Octavia, « s-ar dezlănțui ca o putere a naturil ignită în drepturile sale. E cumplit cînd lovește. E așa de cumplit că în panica ce măi

apucă — pierd orice control asupra mea. Dacă nu m-ar ține locului subt izbeliștea pumnilor, aș lua-o la goană, sărind în Mureș, chiar dacă ar curge foc prin albie! »

Cad la gînduri, în fața acestei destăinuiri. Nu știam că bătăile sunt atît de aprige și de frecvente la han. Ca un sfert de ceas mă frămînt în mine însumi. Sufletul nu mi se încălzește cu ale trupului. Tac. Nici Octavia nu mai vorbește. Îmi suportă mîngîierile, pe care le vrea parcă pornite din inima inimii mele. Apoi auzim pașii popii prin ogradă. Tușește. E semnalul de apropiere. Pașii se aud prin pridvor. Pe urmă un răgaz prelungit. Răgazul ce mi-l dă, spre a evita să vadă. Intrînd, popa Vasile mă găsește statornicit, ca și cum în răstimp nu m-aș fi mișcat din loc, în fotoliul de lîngă masă la depărtare de doi-trei metri de canapeaua-pat, pe care Octavia își stinge în ea însăși plăcerea alintărilor îndurate adineaori.

« Cine a fost? » îl întreabă Octavia.

« Întîrziatul din totdeauna: dascălul Ilie, ăla de-ți știe pe dinafară poeziile [...] » E obiceiul popii: cînd vrea trupul femeii, îi jignește mai întîi sufletul.

Și după cum era de așteptat, popa se duce lîngă nevastă și prinde s-o giugiulească. Răsfățul e ca de urs ajuns în mintea copiilor. E ca un faun călugărit, smeu fără vocație. Cu giugiuieli cam brutale, își rostogolește nevasta spre perete, ca și cum ar vrea să facă și pentru sine un loc, alături, dar el se așează numai lîngă ea, și fără alte pregătiri, îi ridică subt ochii mei fusta pînă deasupra genunchiului. Mă întreabă c-o expresie de bucurie desfrînată în barbă:

— « Ce zici, Axente, e frumos piciorul nevesti-mi? »

Cînd făptura fu rostogolită, piciorul își ivise o subsuară albă, molatică, ispititoare. Acum că popa îl descoperă și mai tare, Octavia încearcă să și-l acopere iarăși. Dar popa n-o lasă, ci repetă întrebarea, de astă dată vesel, scuturat de priveliște ca de-o vrajă, ca și cum întîia oară ar vedea piciorul gol al Octaviei.

« De! » răspund într-o doară, « păcat că e așa de sfioasă. Nu și-ar arăta pentru nimic în lume frumusețile. Parcă i-ar fi rușine de ele. Parcă frumusețea ar fi un păcat! »

Popa pare mulțumit de aprecierea ce-o rostesc, și care are darul să-i mai stingă bănuielile. Pe un ton vesel, de glumă, el prinde a mă ispiti, parcă s-ar deprinde cu o neguțătorie de poveste: « Ce dai pentru priveliște? Și cît dai, dacă-ți arăt mai mult? Vasile ridică, cu laba lui de faun, fusta femeii și mai sus, pînă binișor deasupra genunchiului alb prin care se strävede albăstreala vinelor. Liniile moi ale piciorului îmi erau știute, știute nu numai ochiului, ci și amintirii din palmă. Femeia mîngîiată se transformă în memorie a epidermei. Privesc cu încordare crescîndă, dar distant, la spectacolul ce pare a se schița.

« Cît dau? Dragul meu, jocul și surpriza nu se pot prețui în bani, dar slobod punga după posibilități. Mai ridică puțin și dau o sută de lei! » îi spun popii, rîzînd. Evident, popa, la ananghină, ar fi bucuros de-un mic cîștig sau de-o dobîndă oricît de neînsemnată, pe urma unui simplu spectacol, oferit, fără riscuri, unor ochi, care se bucură de orice frumusețe.

« Și dacă ridici veșmîntul ca să văd piciorul întreg, dau două sute de lei! », mă îndemn eu, ca să-l îndemn și pe el.

« A-ha-ha! » exclamă popa, care se-ntoarce spre Octavia: « Hai, nerușinato, s-o facem și pe asta! »

Octavia mă fixează cu încordare. Un gînd ciudat îi trece prin minte. E ca o nedumerire, apoi ca o hotărîre. Privirea nu mai e a ei. Se preface, ca și cum ar fi victima, de joacă, a unei specule, căreia i se dedă soțul. Și popa Vasile îi dezgolește piciorul întreg, pînă la rădăcină. Dar acum Octavia se amestecă în spectacol, cu vorbă bărbată:

« Dar cît dai, dacă m-ai vedea goală, în întregime? »

« Cum? Goală, toată, din creștet la tălpi? » întreb, « cît aș da? Uite, pun mia de lei pe masă! »

« Vasile, o fac! » hotărăște Octavia, punînd în glas un subton cu semnificație de tatonare, ca și cum ar întreba: ce zici?

« Fă-o dragă ! » o îndeamnă popa rîzînd, cam înfrigurat la gîndul scenei ce şi-o imaginează în sinea sa. Îndemnul său este hotărît, pînă la un punct. Glasul îi este împintenat de neastîmpărul activităţii. El nu rosteşte aceste cuvinte, le păstrează pentru sine, dar îşi spune pe faţă unele păreri încurajatoare, adoptînd o comodă perspectivă relativistă : « În cele din urmă, oare în faţa unui medic nu te dezbraci ? Sau pe plaja lacului sărat de la Ocna Sibiului n-ai apărut aproape goală...? [...]

« Vasile, o fac ! », repetă Octavia spre a-şi lua avînt spre faptă. Evident, o aţîţă ideea de a-şi desfăşura nuditatea în faţa mea, şi în prezenţa soţului.

Scena ce-o întrezăream, îmi biciuia sîngele cu mici plesne de foc. Aveam s-o văd pe Octavia, întîia oară, în toată plasticitatea ei. Formele ei le aveam, fragmentar, de mult încă, în amintire. Dar imaginaţia nu poate totaliza fără ajutorul vederii. Şi ochiul aşteaptă să cuprindă imaginea completă. Prilejul închide în sine virtualităţi încă nevisate : Octavia mi se va arăta în prezenţa soţului ei ! — Mă cufund de-a binelea în fotoliul, cu resorturi în parte stricate, ca în vederea contemplării unui tablou. Ca să înlesnesc Octaviei trecerea la faptă, îmi impun un calm de domeniul esteticei pure.

« Dar să precizăm condiţiile, Octavia », adaug eu, « ai să te dezbraci în faţa noastră, aruncînd de pe tine tot ce porţi. Pe urmă fără gesturi inoportune de suplinire a frunzei de viţă, şi lăsînd la o parte orice pudicitate, vii pînă la mine. Ajunsă în faţa mea, te întorci. Vreau să te văd şi din spate. Şi-apoi păşeşti agale, nu grăbită, pînă la locul, unde vei începe acum să te dezbraci ! »

« Vasile, Vasile, Vasile, o fac ! » zice ea a treia oară.

« Fă-o, dragă », o îndeamnă el cu un gest, care ar putea să însemne : ce importanţă are totul ! Bani să iasă ! — Nerăbdarea de a vedea mia de lei pe masă, îi tremură în glas. Dar în rîsul său reţinut vibrează şi oareşicare nedumerire.

Împrejurările sunt cu totul ieşite din tiparul obişnuinţelor. Scena este rodul unei improvizaţii, vine pe neaşteptate, fără ca unul din noi să se fi gîndit vreodată că aşa ceva ar fi cu putinţă. Octavia se ridică, aproape săltînd, de pe canapea. Un tremur nervos îi trece prin tot corpul la gîndul că are să facă ceea ce începe să facă. Îşi aruncă halatul. Apoi, pe rînd, bluza, fusta, rămîne într-un scurt combinezon ; iese, fără a se apleca, din pantofii de casă, şi-i lapădă ajutîndu-se cu piciorul. Îşi dă jos chiloţii, pe care îi strînge şi şi-i pune pe canapea. Chiloţii par pielea de năpîrlire a unui şarpe. Îşi desprinde ciorapii din prinzătoare, îşi desface subt combinezon centura, care-i scapă pe podea, îşi ridică un picior să-şi scoată ciorapul, apoi celălalt. Şi-apoi îşi trage peste cap combinezonul, dezgolindu-se de jos în sus. Acest ceremonial e însoţit de hohotele părintelui, care pare surprins de fiecare gest al soţiei sale. Cu atîta luciditate

În grădina casei de la Bistriţa (1940).

Popa pare mulțumit de apariția, ce-o sorbește, și care are darul să-i mai stingă bănuielile. Pe-un ton vesel, de glumă, el prinde a mă ispiti, parcă s-ar deprinde cu o negustorie de poveste: „Ce dai pentru priveliște? Și cât dai dacă-ți arăt mai mult?" Vasile ridică, cu labele lui de faun, fusta femeii și mai sus, până binișor deasupra genunchiului alb, prin care se străvede [illegible] vinelor. Liniile moi ale piciorului îmi erau știute, știute nu numai ochiului, ci și amintirii din palmă. Femeia [illegible] [illegible] se transformă în memorie a epidermei, [illegible] [illegible]se cu încordare crescândă, dar distant, la spectacolul, ce pare a se schița

și cu atîta beție nu asistase[m] încă niciodată la o asemenea suită impudică de gesturi. Nudități, ce le pipăisem și le văzusem înainte în condiții secrete și doar pe rînd, desfășurate fragmentar, în timp, se adună, rămînînd în fața mea, unite într-o singură formă completă, ca un dar frumos al spațiului. Armonia părților e o surpriză. Și e o surpriză îndeosebi forma de rodii a sînilor situați neobișnuit de sus. Octavia pornește de lîngă canapea spre mine, privindu-mă cu încordare, ușor încruntată și cu buzele întredeschise: « Să nu te pună Aghiuță, sau ceasul rău, să întinzi mîna ! » îmi zice ea, reamintindu-mi condițiile de onoare acceptate în vederea spectacolului, deși, pe cît îmi amintesc, despre așa ceva nu fusese vorba între noi. Nu-mi adun cuvîntul ca să dau o replică, deoarece nu vreau să-mi scape nici un aspect din desfășurarea frumuseții ei.

Într-un fel, popa ia parte, și el, la spectacol. Cuprins de-o exaltare, țîșnind în el din preistoria vieții tribale, el începe să sară în jurul nudului feminin în mișcare. Săltat de-un elan animal, popa țopăie, cînd de-a stînga, cînd de-a dreapta femeii goale în mers. Înălțimea salturilor e întrecută numai de aceea a hohotelor. Cu barba sa roșcovană popa are înfățișare de țap, dotat cu rîs și cu urlet primar de om. Nudul se oprește o clipă în fața mea. Șed nemișcat în fotoliul de lîngă masă, acoperindu-mi furtuna caldă a sîngelui cu un zîmbet calm. Apoi femeia îmi întoarce spatele. Mi-arată linii despre a căror frumusețe nu știu dacă ea are vreo cunoștință. În acest moment cedez ispitei. O plesnesc ușor cu palma peste fesele tari. Popa vede gestul, și la auzul sunetului excitant de trup femeiesc lovit tandru cu palma, el face un uriaș salt pe loc, hohotele sale de rîs se transformă într-un prelung răget: popa are acum realmente o înfățișare de faun enorm, care s-ar lăsa pradă unei exuberanțe animale. Nudul înaintează în mers legănat, neostentativ, firesc, pînă la canapea. Octavia a acceptat tandrețea loviturii de palmă, fără a manifesta vreo supărare că am lunecat spre frivolitate. Ea se îmbracă iarăși. Urmăresc fazele tehnice ale îmbrăcării, deoarece îmi oferă o nouă priveliște. Octavia a fost, în sfîrșit, învinsă de pudicitate. Se îmbracă cu spatele către mine.

Scot din buzunar mia de lei și o pun pe masă. Popa se și repede s-o ia. În timp ce-și pune ciorapii, femeia protestează: « Astîmpără-te, dragul meu, că ăsta e cîștigul meu! Mîna jos! » Protestul Octaviei e mai curînd formal; ea vrea să-și sublinieze într-un chip meritul personal la cîștig. O dobîndă atît de neașteptată înseamnă ceva pentru popa. Octavia a vorbit apăsat tocmai pentru ca popa Vasile să simtă și să-i aprecieze această vrednicie. În timp ce-și vîră bancnota împăturită într-un buzunar secret, popa încearcă să se asigure clar, cu toată precizia, cu privire la calitatea agoniselii, pentru care a transpirat fără a osteni.

« Sper că banii aceștia nu-i socoți împrumut? »!

« Nu, părințele! Aștia-s cîștigul Octaviei. Taxa de spectacol! »

Octavia continuă să se îmbrace cu gesturi lente. Parcă ar voi să-mi prelungească desfătarea ochilor. Așezîndu-se pe marginea canapelei, ea mai întîrzie puțin să-și ia combinezonul, încît mă mai pot pierde cufundîndu-mă cu simțiri echivoce în prive-

liște. Popa remarcă mișcările ei încetinite și de asemenea stăruința privirilor mele. « Ei, haide, termină odată! » îi poruncește el, ca și cum ar apostrofa-o: « nerușinato, aici ai ajuns? Îți faci cîștig cu goliciunea trupului? » — S-ar părea că a și uitat că el a fost acela care a băgat bancnota în buzunar.

Se făcea vremea cinei. În dispoziția sufletească de destindere, ce urmează scenei regizate de puterile iernii, mai povestim multe, de toate. Amintesc brodnicilor că intenționez într-adevăr să rămîn peste noapte la han: « Voi dormi în odăița fetei, dar mi se pare c-ar fi timpul să încălziți încăperea, să nu-mi trag vreo boală în oase din răceala pereților ».

Popa Vasile se duce în odaia de alături să încingă focul în sobă. Pînă să așeze gătejele și să ațîțe focul, trece timp. Octavia, femeia cu atîtea aleanuri, improvizează o cină pe soba din încăperea mare, unde ne găsim, și unde sunt unghere pentru toate sectoarele vieții gospodărești. Îi amintesc, în timp ce rămînem numai amîndoi, că era o veche dorință a mea s-o văd cum își dansează în fața oglinzii aleanurile oceanice. « Dorința mi s-a împlinit adineaori. »

În timpul cinei povestim pe îndelete. Aduc vorba despre cîte îmi trec prin minte. Popa bea singur o cupă de vin greu de la Șard, pahar după pahar, cu nerăbdare. Mai gust și eu. Mai gustă și Octavia. Dar setea părintelui mă sperie. Zic: « Bun e vinul dulce cu femeie amăruie! » « Ca și vinul amar cu femeie dulce », răspunde popa, fixînd cu privirea pe Octavia. Colcăie încă ecourile scenei de adineaori în mine. [...]

Stăm de vorbă pînă către miezul nopții. Din cînd în cînd popa trece în odăiță să mai pună pe foc. Și iarăși vorbim, și popa începe a treia cupă de vin. Vreau să trec în odăița ce mi s-a pregătit de odihnă. Dar un pas s-aude prin ogradă. Apoi în pridvor. Cuvîntul mi s-a tăiat de spaimă. Căci cine mai era să vină la brod la o oră atît de tîrzie? — Și cele cîteva clipe, ce mai trec, ni se par fără capăt. Ai cui sînt pașii ce s-aud în pridvor? [...]

Dar iată că intră un simplu cioban, un cioban ca atîția alții. Cojocul îi e plin de zăpadă: « Bună seara! Iertați că mai încercai ușa la ceasul ăsta! Trebuie să fie tare tîrziu, aproape de miezul nopții, dar n-avui încotro. Vin cu turma. Am vreo două mii de oi, și le-aș trece dincolo, peste Murăș! » Ciobanul are ceva umil și provocator în același timp, în glas, și o înfățișare cam stranie. Uscățiv. Ochii îi lucesc. Cel puțin de unde șed, ochii lui se văd lucind. Sunt fosforescenți, ca la fiare, și alte animale. Popa Vasile pare foarte neplăcut surprins de această vizită nocturnă.

« Și, zi așa! Două mii de oi? Să ți le trec cu brodul în sudoarea feței mele? Ca să-mi aduc aminte că munca e un blestem! Osteneli de-o noapte întreagă! Dar de ce n-ai încercat să le treci prin Alba pe podul mare de la Partoș? »

« Parcă n-am încercat! Către seară podul de la Partoș a fost dus de ape. Mare zarvă și încurcătură pe-acolo. De aceea am întîrziat! » răspunde ciobanul.

« Așa? Cum? Într-atît și-a ridicat Mureșul umerii — că a dus podul? Iacă veste de mirat. Atunci vor mai veni și alți trecători la brod! Ce fac cei de umblă cu mașinile? S-au înzăpezit cu toții pe la Alba? Întîiul sosit ești D[umnea]ta. Un cioban. Cu două mii de oi? Ciudat. N-am trecut două mii de oi cu brodu' niciodată! » Așa vorbește popa. Și parcă face în cap un calcul, la repezeală, un calcul, în care intră aria brodului și mărimea unei oi. « Avem de lucru pînă-n ziuă mare. Dar cum se face că ai două mii de oi, și nu s-aude nici un behăit? Unde ți-s lînoasele? »

« Pe-afară miroase a lup. La miros de lup tac toate oile. Sunt toate aci, pe cîmp, prin preajma vadului. » Ciobanul își bagă mîna în chimir, unde zuruie gologanii și alți bani de metal. El scoate mîna și aruncă doi galbeni mari pe masă. Mi s-a învederat din mișcare: ochii ciobanului lucesc, fosforescenți.

Puțin cam mirat de marea dărnicie a ciobanului, și de mijloacele sale de plată, intervin în vorbă: « Cum adică? Plătești în galbeni? » [...]

« Ești iscusit lucru mare, și s-ar părea că știi de toate parcă ți-ai face traiul la oraș, nu cu ciulinii cîmpului! » mai spun eu.

Aurul sclipeşte ca lamura pe masă, parcă acum ar fi fost turnat. Galbenii au zimţi netociţi. Popa îi ia în mînă, le încearcă sunetul, care nu e sec. Popa aruncă un galben în sus, prinzîndu-l iar în palmă, din cădere: « Sunt uşori, bade, parcă ar fi nuci găunoase! Sunt buni, măi fîrtate? » Azvîrle popa un cuvînt de bănuială fără temei, mai mult ca să vorbească, decît ca să iscodească.

« Nefîrtate să fiu, de-or fi mincinoşi! » Cu atare vorbă ciobanul îşi şterge vîrful nasului cu podul palmei.

Popa îşi face socoteli cu gîndul aiurea. Trecerea turmei cu brodul e plătită înzecit. Aurul ar acoperi birul de brod pe şase luni, ba ar mai şi prisosi. Ce neaşteptat cîştig!

« Cumpănesc să intru la învoială, au nu! » zice popa cu şiretenie, ca să mai tărăgăneze tîrguiala. « N-ai vrea să încerci, totuşi, pe la alt vad? Pe apă în sus ai putea să treci la Şeuşa, cu luntrea, ori la Drîmbar pe pod. Cu brodul ar trebui să mă ostenesc toată noaptea şi nu vreau să mă omor, măi fîrtate. Adevărat că pînă la Şeuşa mai sunt kilometri, nu glumă, şi drumul oilor e de cinci ori mai lung decît al omului. »

« La Şeuşa ziceţi? Să-mi trec oile cu luntrea cît o lingură de lemn? Nu pot să mai aştept. Pe la Drîmbar ocolul ar fi şi mai mare, iar mîne încă înainte de amiază trebuie să ajung în Cîmpul Frumoasei, şi de acolo o iau cu pas lung spre Poiana Sibiului », precizează ciobanul. Vorbeşte cam răguşit şi parcă ar amesteca printre cuvinte fluierături ce i se aud din piept ca subt surdină.

« Tare mă încurcă lucrul ăsta, bădiţă! Vezi D[umnea]ta, chiar în noaptea asta, cînd mai trebuie să lupt cu apele umflate de zaiu », arată popa, care se întărîtă în a nu se învoi.

Nu prea înţeleg ce plănuieşte popa. Nu se simte în stare să poarte brodul pe sîrmă, după ce şi-a turnat în burtă două cupe şi mai bine de vin? Nu-l ţin picioarele?

Ciobanul cumpăneşte. Ochii fosforescenţi i se mişcă subt pleoapele de abia întredeschise. Iată că-şi bagă mîna în chimir. Mai scoate cîţiva galbeni şi-i aruncă de la distanţă pe masă. E lucru curat sau necurat? Galbenii se aşează frumos unul peste altul, se acoperă întocmai, parcă s-ar potrivi să intre într-un fişic. Ne uităm înfioraţi unul la altul. Ciobanul se uită la mine. Ce vrea. Îl măsor cu privirea. Stranie apariţie. Şi-i macru în toată fiinţa. Cojocul îi este cam murdar, cu miţe lungi. Parcă ar fi fost tîrît prin cenuşă, pe la toate vetrele din Sălaj pînă la Bălgrad. Are-n cap căciulă de poienar, mare cît un ciubăr. Zăpada i se topeşte pe cojoc, picură de jur împrejur, că se face un cerc de apă pe podea.

«Eşti din Poiana Sibiului?» îl întreabă popa.

« Nu-s de-acolo! » face ciobanul, dar se fereşte să răspundă de unde e, ca şi cum aceasta n-ar interesa.

« Ei, îţi voi, părinte, au nu? Sunt tare grăbit! » Ciobanul îşi şterge faţa cu mîna, de zăpada topită.

„Hei, au zburat galbenii pe masă mult prea frumos decât să mă mai pot împotrivi dorinţei D-tale!" îl linişteşte popa, „numai că voi avea de lucru toată noaptea, şi, uite, avem oaspe cu care bucuros aş mai sta la taifas!"

Suntem nedumeriţi şi intrigaţi, cum îşi îngăduie ciobanul atîta risipă! Ochii de lup, în noapte îşi impun voinţa.

« Hei, au zburat galbenii pe masă mult prea frumos decît să mă mai pot împotrivi dorinţei D[umi]tale! » îl linişteşte popa, « numai că voi avea de lucru toată noaptea, şi, uite, avem oaspe cu care bucuros aş mai sta la taifas! »

« Chiar singur n-o să-l lăsaţi, părinte! » zice ciobanul pe-un ton, în care într-adevăr nu s-ar putea ghici nici o ispitire.

« Dar de unde știi că sunt popă? » îl întreabă Vasile, ridicîndu-se. Picioarele îl țin.

« Adună ciobanii în cutreierul lor multe de toate, că nici nu s-ar crede », încuviințează ciobanul foarte omenește. Fosforescența ochilor îmi reține acum toată luarea aminte. Cum cade lumina în ochii lui că lucesc precum pe întuneric cătranul umezit în palmă?

Popa își aprinde felinarul. După cupele de vin încă nu se clatină. Dar ce se-ntîmplă dacă vinul începe să lucreze cînd va fi pe brod? Vasile iese cu ciobanul în noapte. Din ușă, ciobanul își mai întoarce o dată farurile spre mine și spre Octavia, ca și cum ne-ar întreba: vă place? După ce cei doi au ieșit, Octavia îmi șoptește: « Ai văzut cum s-a uitat Ciobanul la noi? »

Octavia se ridică de la masă. Prin tot trupul îi trece vizibil un ușor tremur. Își face de lucru un moment pe la sobă. Apoi revine. Coboară tare, aproape s-o stingă, feștila lămpii de petrol, ce atîrnă deasupra mesei. Rămînem în semiobscuritate. Cum a dat buzna în bezna de afară, Ciobanul începe să îndemne turma cu șuiere și fluierături pătrunzătoare. Nici un behăit de oaie nu se aude. Și nici tălăngi. Nu se aude nici un fel de zgomot, numai fluierături și șuiere, cum încă niciodată n-am mai auzit.

« Tu crezi că asta-i turmă? » o întreb pe Octavia. « Două mii de oi și atîta liniște? Le-a murit behăitul? Sau sunt doar umbre pe care le trece Caron? »

Octavia vine spre mine. Se oprește în picioare de-a dreapta mea. Îi cuprind șoldul cu brațul. Ea îmi vîră mîna în păr și mă privește. Este Octavia o realitate sau numai o umbră?

« Fii cumine! » îi spun, « Vasile ar putea, subt un pretext oareșicare să se întoarcă pe neașteptate. Ce spui de salturile lui de faun în jurul tău? »

« M-ar interesa mai mult să știu ce spui tu de tot spectacolul de adineaori? » Octavia stăruie cu mîna în părul meu: « Mă gîndesc la ceva! » Femeia amăruie își pune gura pe gura mea. Ca să-mi dovedească ceva. Nu este o umbră, e realitate.

« Astîmpără-te », îi spun, « nu este momentul ».

« Știu și eu, foarte bine, că nu se poate », visează Octavia.

« Deși Ciobanul căzu parcă într-adins — stranie apariție! Făcu el ce făcu — ca să rămînem noi, în această semiobscuritate. De ce ai coborît într-atît feștila lămpii? Vasile clocotește — bănuindu-ne. » Mă apăr vag, cu brațul, de apropierea Octaviei.

« Mă gîndeam adineaori la ceva. Dar — » Cu aceste cuvinte femeia parcă ar vrea să se depărteze, în aceeași clipă mi se așează însă pe genunchi, lipindu-se de mine cu toată puterea.

Tot se mai aud afară șuierele păcurarului.

« Ce s-a face Vasile cu atîta turmă? » mă întreb singur. Sau m-am întrebat — cu glas tare? Căci Octavia răspunde « Are de lucru toată noaptea! » Femeia se frămîntă în brațele mele. Apoi îmi șoptește ca un vînt cald în pîlnia urechii! « E timpul să treci alături, în odaia ta ».

« Te culci și tu? » o întreb, « sau vrei să-l aștepți? »

« Să-l aștept? Eu? Ce-ți trece prin gînd? Nu, dragul meu, voi încerca să adorm. Și pentru Vasile voi dormi ca un buștean. » Octavia se ridică de pe genunchii mei. Se duce spre canapea, trage paravanul, și începe să-și aștearnă de culcare.

« Așternutul tău e gata făcut. Poți trece » — zice ea, punînd în glas un accent de provocare, dar aproape imperceptibil.

Mă abat o clipă pînă după paravan, Octavia se potrivește în fața mea, în picioare, cuprinzîndu-mă cu brațele pe după cap. O cuprind și eu pe după talie. Ea se lasă, atîrnîndu-mi-se cu toată greutatea de gît, mă trage în jos, se așează pe marginea canapelei. Dar mă desprind cu putere din încleștarea ei: « Altă dată! — Noapte bună! »

Și trec în odăița ce mi se pregătise. Nu mi-am mai luat osteneala să caut lumînarea pe masă și s-o aprind. Soba era încă plină de jăragai. Mă dezbrac și mă întind în pat. Subt pătura de lînă, în năbușeala din odăiță, mi se face cald, prea cald. Apoi se lasă liniștea și în încăperea mare de alături, unde Octavia rămăsese singură. A suflat în lampă? Că se făcu liniște, aud chiar prin ușa, ce o închisesem în urma mea.

Mă țin treaz, cu atenția încordată, încă un timp. Aștept oare, în pofida îndemnului la prudență, ce i l-am dat, ca ea să vie totuși la mine? Iată că nu vine. A adormit? Sau e și ea trează? Se gîndește la spaima îndurată cînd veni ciobanul? Dar ce? Nimic nu s-aude de-alături. Ea a adormit fără îndoială. Poate că visează că trece în odăița mea. Să-i las visul, să lucreze. Împrejurările îmi exaltă închipuirea. Poate că în transa ei, Octavia va risca aventura, mînată tocmai de gîndul primejdiei. Dar ea nu vine. Mai trece ca o jumătate de oră. Jarul se stinge încetul cu încetul în sobă. Auzul mi se ascute, căci tot mai aștept. Dar nici un sunet de pas pe dușumele. Întunericul îmi închide ochii. O toropeală mă pătrunde cu senzațiile de somn. Totuși atenția nu-mi scade. Apoi dorm, dacă-mi dau bine seama. Dorm sau nu dorm? Deschid iarăși ochii, ca să mă încerc singur. Îmi dau seama cu perfectă luciditate că nu dorm. În răstimp am adormit totuși, cu intermitență, și cu gînduri ce revin. Sunt luat în stăpînire de un vis, care nu vrea să se desfășoare, și care se întoarce mereu spre începutul său. O stază a visului? De ce e legat de punctul său de plecare? Mă zvîrcolesc; în această anume calitate a somnului poți să simți, trezindu-te, durata somnului, în care te-ai pierdut. Îmi revin ca dintr-o stare în cele din urmă haotică, a cărei durată o să înceapă într-adevăr să se desfășoare. Aud ușa de la odăița mea, scîrțîind ușor din țîțîni. Cineva intră. Se oprește lîngă fotoliul ce-l știam lîngă masă. Nu se așează. Dar parcă prind un fîșîit ca de desbrăcare. Dorm. Încerc să mă trezesc, dar nu izbutesc. Mă întreb în vis, dacă e numai vis — ceea ce aud. Starea mi-e atît de haotică, că nu pot să hotărăsc. Apoi un trup gol se vîră subt pătura mea de lînă. Este aievea, după cum mă pot încredința pipăind forme și linii. Trupul arde, dar este totuși mai răcoros decît al meu, care se încinsese în așteptare. O mînă ar vrea să se trezească, caută un sîn, caută ca-n febră linia coapsei. Femeia este într-adevăr femeia amăruie, așa cum mi se arătase în joaca tîrzie a după amiezii. Spectacolul de-acum șapte-opt ceasuri arde încă în mine. Femeia n-a mai voit să amîne. A riscat totul. Nu scoatem nici unul nici un cuvînt. Respirațiile fierbinți țin loc de dialog. Cu un genunchi simt rotulele genunchilor ei, care par a opune o rezistență.

Cît timp a trecut de cînd Octavia mi s-a furișat subt pătura de lînă? Nu așa de mult ca să ne gîndim că popa Vasile ar fi pe cale de a termina trecerea oilor.

« Două mii de oi! » îi șoptesc Octaviei în ureche.

« Trebuie să fie cam ora două din noapte » — răspunde ea. Și femeia nu se mai mișcă de lîngă mine. Se dorește îmbrățișată și frămîntată fără sfîrșit. Este vis ceea ce se desfășoară sau o stare de supremă trezie? Minutele trec. Într-un tîrziu femeia îmi zice:

« Știi... că tu... nu mi-ai spus încă niciodată că mă — iubești? »

Nedumerirea întrebătoare a Octaviei mă trezește din trezia mea trupească, ce aduce a desfătare de somn. Caut în amintire — ceva, ce ar putea să desmintă cuprinsul nedumeririi, ce-mi fusese strecurată în ureche ca o ultimă suflare. Și nu găsesc nimic ce ar putea să semene cu o dezmințire. Nu răspund. Totuși, Octavia așteaptă. Trec clipele și ea tot mai așteaptă. Caut prin toate amintirile și descopăr un lucru de care pînă acum nu mi-am dat seama: este așa, încă nu i-am spus niciodată c-o iubesc. Ea se desprinde pe nesimțite din brațele mele. Din nou mă încearcă cu cîteva vorbe, cu o întrebare cu totul neașteptată, în care se amestecă o negrăită tristețe și ca o deznădejde fără leac, cu toate că întrebarea e rostită oarecum cu indiferență:

« Ce mai face doamna Ana? »

« Cum ajungi să întrebi... ? Este întîia oară că mă întrebi de doamna Ana!

« Uite așa, doream de mult să aflu ceva. Acum sunt lămurită. »

Caut să-i îndrum gîndurile într-altă parte. În aceeași clipă afară, în pridvor, se aude apropiată, puternică, o detunătură de pistol. Și după cîteva clipe ușa, ce dă din pridvor în odaia mare de alături, se deschide ca de furtună. Recunosc după scîrțîit ușa, și, după zgomot, bocancii părintelui. Popa Vasile bîjbîie probabil, pe întuneric s-aprindă lampa, pe care Octavia, desigur, o stinsese de tot, cînd a trecut în odăița mea.

La detunătura de pistol Octavia sare, dintr-un singur salt, din patul meu. În odăiță e beznă completă. Jarul din sobă s-a stins de mult. Octavia se oprește, după cum

ghicesc după fîşîit, lîngă fotoliu. E clar auzului meu că popa a intrat în odaia mare, trîntind uşa după el. Pe întuneric aud cum deschide fereastra odăiţei, în care ne găsim. Fereastra dă în pridvor. Octavia a ieşit deci pe pridvor. Mai aud cum, de afară, ea trage în urma ei aripile ferestrei, pe care a ieşit. Totul se petrece aşa de repede că nu am timp nici să mă desmeticesc puţin, ca să mă gîndesc la întîmplările ce se precipită în jurul meu. Mă aştept ca popa să aprindă lampa în odaia mare, ceea ce s-ar putea vedea prin crăpătura dintre uşa mea şi usciori. Dar popa bîjbîie. Probabil că nu găseşte chibriturile la locul lor.

Încerc să reconstituiesc în închipuire cele ce s-au întîmplat şi se mai întîmplă. Octavia şi-a luat desigur pe sine halatul gros, îmblănit ca un cojoc pe dinăuntru, halat cu care obişnuieşte să iasă iarna pe-afară. Ea şi-a tras, desigur, în picioare pantofii de pîslă, şi a ieşit după cum auzii, pe fereastră. Ea o să reapară, desigur, aşa-mi dau cu bănuiala, pe uşa principală, pe unde a intrat adineori părintele. Ea va pretexta că a fost puţin afară, făcîndu-i-se rău de-atîta căldură sau de vreo îngrijorare ce o păştea. Aşa-mi închipui, căci Octavia născoceşte motivări şi pretexte cu o incredibilă spontaneitate cînd nu le are la îndemînă croite şi ticluite de mai înainte. În zgomotul ce-l stîrneşte, cu paşi grei şi repeziţi, alături, popa, nu mai prind tot ce se întîmplă.

Uşa de la odăiţa mea era închisă. Mi-ascut urechile. Aştept, cu încordare s-o aud pe Octavia reintrînd în casă pe uşa principală. Dar n-o aud. Popa Vasile, judecînd după turbulenţa mişcărilor, e cel puţin agitat. Curios! A tras cu pistolul, întîia oară în timp ce sunt la han. O, da, desigur! A tras poate luat de gîndul că eu şi cu Octavia ne găsim în bezna încăperilor, expuşi tuturor ispitelor singurătăţii în doi. Alte dăţi, cînd ajungea în pridvor, tuşea într-adins, să dea de veste că se apropie. Adineaori a tras cu pistolul! Dar poate că a avut şi alte motive că a tras cu pistolul. S-a vedea! După paşi pare foarte agitat. Şi nu mai aprinde lampa. Probabil că nu găseşte chibriturile. Îl aud strigînd: « Octavia! » Dar femeia nu este în patul ei. « Octavia! » Popa o ia cu paşi grei spre odăiţa mea. Îşi închipuie desigur că Octavia e la mine. Popa se opreşte în faţa uşii închise, de la odăiţa mea. Parcă ar asculta. Nu mişc. Popa deschide uşa, dar în aceeaşi clipă parcă ar uita de Octavia. Urlă ca în delir: « Axente! ascultă, Axente! Omul cela nu era cioban! Diavolul a fost! Cînd am ieşit cu el, am văzut pe afară o îngrămădeală de lupi! Patru mii de ochi de foc se întoarseră spre mine! Ha! Două mii de oi, spunea păcurarul, dar erau două mii de lupi. În jurul brodului şi a casei sta adunată turma diavolului. Şi diavolul îmi făcea ca un semn să tac. Luat de fiori pe şira spinării mă ţin cu felinarul după diavol, ca la poruncă. Axente! Ascultă, Axente! Ciobanul coboară întîiul pe brod. Agăţ felinarul de stîlpul de la mal. Lupii se reped să-şi ia locul pe brod, în salturi, unul după altul. Diavolul cioban ţine mîna întinsă peste saltul lor, şi ce să vezi! Lupii căzînd pe brod, se fac mici ca şobolanii. Ochii le ard cu putere. Se umple brodul de lupi, că nu mai încap alţii. Atunci pun şi eu piciorul pe brod şi săr, să-l urneesc cu lopata. Îl pornesc anevoie că-i zaiu mare pe apă. Pornim! Axente! Ascultă, Axente! Că tremur din toate încheieturile! Cînd ajungem în tăcere dincolo, lupii, cît şobolanii sar pe subt braţul întins al păcurarului! Dar nu era păcurar, Axente! Şi căzînd din salt pe ţărm, făpturile se fac iarăşi mari, lupi adevăraţi, ca toţi lupii! Cred că am trecut vreo cîteva sute la întîia încărcătură. Fac socoteală, vom istovi turma cu vreo şapte-opt treceri. Aşa a şi fost! Şi de fiecare dată Diavolul, păcurar, se întorcea cu mine, să-mi fie de folos la brod, să scurtăm timpul, micşorînd lupii. Ce păţanie! Şi ce goază Axente! Axente, auzi! Diavolul a fost! Diavolul! Auzi? »

Stau nemişcat, pe întuneric, în patul meu. Surescitarea popii începe să mă cuprindă şi pe mine, care sunt cu gîndul mai mult la Octavia. Nu văd însă nici măcar silueta popii, în beznă:

« Aud, părinte, aud. Dar, rogu-te, dă-mi voie să mă trezesc! N-ai febră, părinte? Ce povesteşti? Totul pare vis, coşmar, delir. »

« Nu mi s-a năzărit, Axente! Coşmar — zici? Am trecut cu broul pe dracul şi două mii de lupi! Şi astea ar fi — delir! Vis, coşmar, delir! » Popa povesteşte strigînd, ca

și cum mi-ar împărtăși lucrurile din depărtare ca de dincolo de Mureș, ceea ce nu este decît expresia surescitării.

« Auzi, Octavio? Dumnealui, Axente necredinciosul nu crede! El își dă cu părerea că-i delir și vedenie. » Cu aceste cuvinte popa se repede iarăși în odaia mare. Caută într-un sertar. Găsește chibrituri, aprinde lampa: « Ai auzit, Octavio »? Dar Octavia nu răspunde. Popa se duce după paravan, la vederea patului, el se oprește: « Da'unde ești, Octavio? »

Mă ridic degrabă din așternut. Închid, pe întuneric, pe dinăuntru, fereastra, pe care Octavia o lăsase cu aripile ușor întredeschise, după ce a ieșit. Aprind lumînarea de pe masă. Popa vine din nou pînă în pragul odăiței: « Unde-i Octavia? » El respiră ușurat, văzînd că Octavia nu e în odăița mea.

« Știu eu? » răspund a nedumerire, « cînd ai ieșit la brod, eu m-am culcat. M-am trezit din somn adineaori cînd ai tras cu pistolul prin pridvor. Octavia nu-i alături? O fi ieșit pînă afară. Să nu i se fi făcut rău de căldura asta! Dă-mi voie să mă îmbrac. Prea este din cale afară tot ce ți s-a năzărit! Ce lupi, măi Vasile? Ce diavol, măi Vasile? Trezește-te! Lasă copilăriile și închipuirile! De altmintrelea află că și somnul meu a fost ca un coșmar! Dracu vă pune să încălziți casa, să ia foc, nu altceva! »

Mă îmbrac cam încurcat și fără a-mi putea stăpîni cutremurul. Aștept cu încordare să aud în sfîrșit pe Octavia intrînd în odaia mare, ca venind de-afară. Dar ea nu se înființează.

Popa pare mai dumirit și el, la gîndul că Octavia o fi ieșit pe-afară de răul căldurii năbușitoare din casă.

« I s-o fi făcut rău! Vine ea! Hei, să audă și ea! Să audă ce se întîmplă în noapte de sfînt' Niculae, la hanul brodnicilor! Închipuiri muierești zici? Lupi și diavol au fost. »

Popa se încinge de căldura cumplită din încăperi. Îi curg sudorile pe frunte. Dar nu numai căldura ce plutește în han.

« Se făcură lupii cît șobolanii, zici? Ha-ha! Cel mai mare poet e delirul, părințele! Vii prea tîrziu cu d-al de astea la mine, părinte Vasile! Pe mine nu mă mai dovedesc închipuirile! Săreau lupii pe subt brațul întins al păcurarului? Și se făceau mici? Ha-ha! Și săreau încă o dată și se făceau mari? Cui îi înșiri tu asemenea basme, părințele? Mie, care nu mai am vedenii? Uite, că nu mă dau biruit. Sunt un om lucid, părinte! » [...]

Mă îmbrac de-a binelea ca și cum n-aș mai avea gînd să mă culc iar. Popa mai încercaă să-i încuviințez vedeniile. Dar cum Octavia nu-și face apariția, îi spun părintelui: « Nu crezi c-ar trebui să vedem ce e cu Octavia? »

Ieșim în odaia mare. Popa se duce iarăși după paravan: « Ce-i cu Octavia? Unde-i Octavia? Vino, să vezi! Toată îmbrăcămintea ei e aici, risipită pe scaune! »

Mă duc și eu după paravan. Într-adevăr, toate părțile vestimentare, de la fustă pînă la pantofii de pîslă, de la bluză pînă la halatul-cojoc, stau aruncate, la întîmplare, aci, pe-un scaun și pe-un scăunel.

« Cum a ieșit? S-o fi ascuns pe undeva?! » Și popa începe să caute, agitat, prin dulap, prin unghere, pe după grămada de saci din coridorul-fundătură. Eu îmi țes uluit închipuirile și bănuielile. Va să zică Octavia, cînd a intrat la mine, nu-și lăsase halatul-cojoc pe fotoliu, cum mi-am imaginat. Venise în odăiță goală. După detunătura de pistol ea a ieșit deci pe fereastră la fel.

Popa intră acum în odăița luminată de-un muc de lumînare. În odăița unde dormisem. În agitația ce-l cuprinde, se uită subt pat: « Nu e nici aci! »

« Părinte Vasile, nu crezi c-ar trebui s-o căutăm pe-afară? »

« Dar cum a ieșit? Fără nimic pe ea? »

Dau din umeri. Popa ia felinarul, ce mai fumează lîngă ușă, în pridvor. Ieșim. Inima îmi zvîcnește că mi-o aud ca un tropot. În ogradă — zăpadă, ca pretutindeni. Vedem urme de tălpi, în șir, în neaua afînată, luînd-o pe după șopron spre grădină. Popa coboară felinarul și cercetează cu luare aminte: « Urme de tălpi goale ».

Ca un copoi adulmecînd, popa o ia, înnebunit, după urme. Mă țin după el ca un automat. Încep să bănuiesc toată grozăvia. Ajungem în grădină. Urmele ne duc spre gardul din fund. Sărim peste gardul pitic, de nuiele, pătrundem printre tufe în crîngul, ce se întinde pînă în apa Mureșului. Urmele duc spre apă. Ultima este chiar pe țărm, ca o pecete pusă pe pămînt. De-aci femeia a putut să sară în apă, și să se piardă subt gheață. Gheața se întinde aci, cît e rîul de lat, și e întreruptă doar de șuvoaie subțiri, ce și-au croit albii înguste prin zăpadă, ce s-a așezat pe carapacea proaspătă a apei.

Către dimineață, încă pe întuneric, ce prindea să se subțieze, am pornit singur spre Alba. Mă tîram anevoie, prin zăpada necălcată de drumeți și fără făgașe de roți. Mă bălăbăneam aproape, încît călătorul răzleț, care m-ar fi zărit, ar fi putut să creadă că mă întorceam de la un chef de sfîntu' Nicolae. Mă bălăbăneam însă de greu[l] înaintării prin nămeți și prin haosul nopții, ce coborîse în lume. Umblam ca pe-un prund de haos fierbinte și pe fund de prăpăstii de îngheț. Purtam în mine toată neodihna și frămîntarea nopții. Amintindu-mi astăzi, după trecere de vreme, de acel drum, îmi dau seama că am dormit — mergînd. Am adormit cel puțin pentru cîteva clipe, în timp ce pașii mei, desprinși de ființa mea, înaintau prin zăpadă. Visul foarte încurcat al nopții se cerea probabil visat pînă la capăt. Dar nici în acel somn, purtat ca o boală, pe picioare, n-am izbutit să duc mai departe firul întîmplărilor, cu toate că știut este că în cîteva clipe poți să visezi vieți cu încălecări uriașe de timpuri. Înaintam automat pe drumul fără drumeți și mă trezesc din somnul umblăreț, c-un junghi sfîșietor în inimă. Junghiul, ca de cuțit, nu mă omorî. Mă mută doar în miezul realității. Întîmplările au fost întîmplări aievea, cu peceți de întărire, n-au fost vis. Faptele ca de vis, s-au petrecut cu adevărat; rămîne să fie lămurită doar fața lor refugiată în enigmă. Dar de unde să purced?

Ne-am întors așadar de la apa Mureșului. Urmele pe zăpadă se curmau, învederat, c-o prăvălire, nevăzută de nimeni, în valuri de zaiu. Am stat încă vreo cîteva ceasuri de vorbă cu popa Vasile. Octavia nu mai era printre noi. Aceasta era singura certitudine, căreia totuși nu ne încumetam să-i dăm crezare. Ce-ar fi putut s-o îndemne să ni se înstrăineze într-atîta? Acesta ne era chinul și focul și întrebarea.

Frînturi din lunga conversație cu popa Vasile se învîrtesc în mine, trecînd și revenind...

« Las' părinte, astea. Vorbești aiurea. »

« Diavolul a fost prin apropiere toată noaptea, o fi văzut-o cînd s-a dezbrăcat, și-o fi chemat-o la el! Ea o fi plecat în somn ca o lunatică spre el, și-o nimerit în apa Mureșului! »

« Ascultă, părinte, n-am cercetat dacă nu cumva au fost și urme întoarse. »

« Urme, au fost, dar numai spre apă. »

« Ascultă părinte, în grajd nu ne-am uitat. Poate că s-a culcat în iesle, printre vite în așternutul unde dorm cei de se pripășesc pe-aici. Vrea Octavia să ne facă o poznă, să bage spaima în noi, așa cum ai făcut și tu, cînd ai apăsat cu degetal pe trăgaciul pistolului. »

Și cît am așteptat, și cum am așteptat!

(Continuare în numărul viitor.)

MĂȘTILE POETULUI

Tudor Arghezi

TENTAȚIILE THALIEI

TOATĂ LUMEA ȘTIE CĂ DRAMATURGIA românească a rămas între cele două războaie mondiale cu mult în urma poeziei și prozei din epoca respectivă. Teatrul nu a mai reușit să impună atenției publice nici un autor nou de mare suprafață; Lucian Blaga și-a cîștigat notorietatea ca poet și filozof; Camil Petrescu nu și-a văzut niciodată pusă în scenă capodopera lui, Danton, și a cunoscut succese doar cu versurile și romanele publicate. De aceea, Eugen Lovinescu a renunțat să scrie volumul al V-lea al istoriei sale literare contemporane, consacrat « evoluției poeziei dramatice ».

După Mihail Sebastian, faptul s-ar explica prin conservatorismul de care a rămas stăpînită, după primul război mondial, scena noastră. Pe cînd poezia și proza au suferit din plin prefacerile înnoitoare ale curentelor moderne, teatrul le-a opus, la noi, o rezistență tenace. Comercializarea lui tot mai accentuată i-a dictat să urmărească în primul rînd asigurarea rețetei de casă. Experimentele, prin riscul pe care îl implicau fatal, erau neagreate din capul locului. Repertoriul original a ajuns astfel să fie aproape exclusiv rodul regizorilor, scenografilor sau chiar actorilor, singurii socotiți capabili, ca « oameni de teatru », să scrie piese « jucabile », adică în stare să umple sala cu spectatori.

Totuși, dramaturgia a continuat să-i ispitească pe poeții, prozatorii sau criticii vremii, chiar dacă încercările lor n-au ajuns decît foarte rareori să vadă luminile rampei.

Revista „Manuscriptum" publică un asemenea text inedit. El aparține lui Tudor Arghezi, care, într-o piesă cunoscută, a ținut să le redea medicilor o lecție scenică à la Molière, cu Seringa. Carac este însă mai curînd un pamflet dialogat de tipul celui la adresa lui Mihail Dragomirescu (Mya Lak), în Tablete din Țara de Kuty. Și aici dorința de descalificare integrală trece înaintea oricăror preocupări pentru o construcție dramatică propriu-zisă. Verva pamfletară argheziană se dezlănțuie încă o dată, fără frîne, împotriva unui critic cu nume ușor recognoscibil: « Carac ». D. Caracostea, căci de el este vorba, își atrăsese

mînia poetului în 1941, cînd i-a cerut să participe la confesiunile biografice, publicate în „Revista Fundaţiilor Regale". Răspunsul lui Arghezi, intitulat Dintr-un foişor, ataca muşcător iniţiativa, botezînd-o « metoda Bertillon în critică». D. Caracostea a publicat textul, dar l-a însoţit cu o notiţă mustrătoare („R.F.R.", nr. 12, 1941). Înainte lansase ideea că frecvenţa sunurilor vîjîitoare în versurile poetului ar fi străină specificului fonic al limbii române (Prolegomena argheziană, 1937). Caracostea se făcuse antipatizat de scriitori şi pentru că, venit la conducerea „Revistei Fundaţiilor Regale", i-a imprimat o linie făţiş proantonesciană şi i-a izgonit dintre colaboratorii publicaţiei pe criticii care, ca P. Constantinescu, Vladimir Streinu, Perpessicius şi Şerban Cioculescu, refuzaseră să se supună unui asemenea imperativ.

Mica înscenare poartă marca pamfletelor argheziene; păcatele personajului vizat sînt dilatate monstruos şi caricatural, pînă la transformarea insului respectiv în reprezentantul unei speţe degenerate, chemate să inspire o absolută repulsie. Textul nu are, fireşte, autentice însuşiri dramatice, Arghezi iese repede din sfera verosimilului, purtat de o imaginaţie denigrantă nelimitată. Caricatura « rea», nemiloasă, amuză însă prin comicul grotesc, enorm.

Ov. S. CROHMĂLNICEANU

DUPĂ ÎNTOARCEREA DIN STRĂINĂTATE, Tudor Arghezi începe, chiar din 1911, la **„Viaţa Romînească"** şi la **„Facla"**, un şir de articole şi cronici teatrale.

Aceste pagini, mărturie a unei epoci de frămîntări politice şi sociale, din care arta scenei nu a rămas în afară, reflectă în cronici, în portretele de actori, în articolele despre esenţa dramaturgiei, poziţia lui Tudor Arghezi, care socotea că teatrul trebuie să fie o tribună socială, ceea ce în confruntarea cu timpul s-a dovedit[1].

În cronicile lui, Arghezi revine mereu asupra deficienţei şi calităţii traducerilor. Din această cauză a tălmăcit multe piese de teatru şi pe Molière în întregime, dar din păcate, nu s-au păstrat, după bombardamentul din 1944, decît cinci. În învălmăşeală au fost sustrase şi distruse celelalte.

Referindu-se la această îndeletnicire şi la soarta traducerilor sale din Molière, Arghezi mărturisea în programul de sală al reprezentaţiei piesei **Avarul**, din 1963: « **Să nu mint. N-am tradus propriu zis — traduttore, traditore. Am umblat prin grădina poetului, să prind fluturele surîsului diafan cu încetul, şi viespea din urzicele lui, ca să le anin de catrinţa străbunicii.**

[...] Dar focul care m-a urmărit de mai multe ori să mă mistuie, într-o singură viaţă, mi s-a mai apropiat încă odată de şură. La retragerea ultimei invazii germane naziste, călcîndu-şi cuvîntul jurat (Macht uns Ehre!) comandantul ei a bombardat Capitala şi Teatrul...

[...] În contractul dispărut pentru totdeauna iscăliserăm condiţia, ca toate manuscrisele ieşite din condei să fie dactilografiate la teatru şi să fie dat şi copistului cîte un exemplar în păstrare. Ajunsă în subalternări, animozităţi şi tărăgăneli, condiţia s-a văzut sistematic nesocotită şi din toată strădania de ani întregi, aş zice pasională, s-au ales prea puţine copii ».

Paralel, condeiul lui Tudor Arghezi a schiţat o serie de piese mai scurte sau mai lungi, unele din ele rămase neterminate. Îndeletnicirea de cronicar, de spectator asiduu sau de souffleur (al unei mici trupe de amatori din Carouge, la Geneva), i-au trezit acest imbold spre scrierea dramatică. În volumul de **Teatru**, pe lîngă piesa **Seringa** şi cîteva tălmăciri, sînt publicate şi unele piese scurte, ca **Neguţătorul de ochielari** şi **Interpretări la cleptomanie**, modele de teatru al absurdului, într-o epocă în care, în Franţa şi în străinătate, această modalitate de expresie dramatică abia începea să se afirme.

Textul piesei de faţă a fost scris în timpul celui de-al doilea război mondial. Tudor Arghezi era pe atunci referent literar şi colaborator la editura şi **„Revista Fundaţiilor Regale"; Carac** reprezintă o mentalitate şi oameni care au trăit şi dirijat.

Să lăsăm istoricilor literari stabilirea exactă a întîmplărilor şi a personajelor autentice care au dat naştere acestei schiţe dramatice, iar cititorilor plăcerea lecturii.

Mitzura ARGHEZI şi
Baruţu T. ARGHEZI

---

[1] Volumul intitulat *Cortina*, ce va apărea la editura „Minerva" în acest an, în seria *„Scrieri"* — ediţie de autor Tudor Arghezi, cuprinde într-o selecţie reprezentativă, alcătuită conform indicaţiilor autorului, articolele de teatru, risipite de-a lungul anilor, în presa vremii.

Tudor Arghezi

CARAC

pamflet dialogat

După o epidemie, care a topit pătura politică și intelectuală, s-a întocmit de cîteva zile în Felicia o Municipalitate. Carac cere audiență la Primar.

I

CARAC: **Cu adîncă plecăciune, Excelență.**

PRIMARUL: **Nu se zice așa la Primari. Zi-mi: Domnule Primar.**

CARAC: **Pot să vă zic oricum, de vreme ce sînteți unicul. Afară de Primar nu mai e nimic.**

PRIMARUL (către secretar): **În felul lui poate că are dreptate, dar excelență e prea mult.**

SECRETARUL: **În toate felurile are dreptate.**

PRIMARUL: **Lingușitorule! vrei să-mi faci plăcere.** (Către Carac): **Cum îți zice dumitale?**

CARAC: **Carac...**

PRIMARUL: **Ce nume-i ăsta, un pseudonim?**

CARAC: **E numele meu de familie...**

PRIMARUL: **N-am auzit.**

CARAC: **Nu-i nimic, Domnule Primar. Nu mă vexez eu dintr-atît. Sînt băiat bun.**

PRIMARUL: **Ce mai ești afară de băiat bun?**

CARAC: **Nu știu ce să zic dintr-odată.**

PRIMARUL: **Bun poate că-i fi, dar nu prea ești băiat ... Cîți ani ai?**

CARAC: **Numai 65 de ani. Și am un merit incontestabil: că n-am murit și că mai trăiesc.**

PRIMARUL: **Are dreptate. Un măgar viu face mai mult decît un filosof politicos decedat. Nu fac aluzie la D[umnea]ta.**

CARAC: **Epidemia m-a cruțat. Era să mor într-o zi, dar într-altfel, călcat de bicicletă, și-am scăpat și atunci. Mă proteguiește destinul.**

PRIMARUL (către secretarul stenograf): **Ai scris?**

SECRETARUL (care scrie): **N-am scăpat nici un cuvînt.**

PRIMARUL (către Carac): **Nu te întrerupe...**

CARAC: **Nici nu m-am întrerupt... Vreau să spui că... Un moment, să-mi aduc aminte.**

PRIMARUL: **Să-i acordăm cinci minute să se gîndească.**

CARAC: **Nu e nevoie, domnule Primar, nu obișnuiesc...**

PRIMARUL: **Bine faci. Dar spune-mi ce ai?**

CARAC: **În ce privință?**

PRIMARUL: **În privința obrazului și a gurii. Nu-mi place forma. Nici culoarea.**

CARAC: **Sînt sănătos, cu mici poticneli. Și mi-am pus toți dinții.**

PRIMARUL: **Îți ies vorbele cam greu. Te împiedici în vîrful limbii.**

CARAC: **Mi i-a pus dentistul strîmb.**

PRIMARUL: **Nu l-ai dat în judecată? Să vie fotograful.** (Sosește cu aparatul pe 3 picioare fotograful Primăriei. Către fotograf): **Fă-i Domnului o poză la minut, pentru recensămînt. A scăpat de molimă.**

FOTOGRAFUL: **Din profil, din față?**

PRIMARUL: **Indiferent.**

(Carac își ia o șuviță de păr din barba cefei și o încolăcește pe craniu pînă deasupra ochilor. Își încrucișează brațele și scoate pieptul ca un brav).

FOTOGRAFUL: **Surîdeți, vă rog...**

CARAC: **Am surîs.**

PRIMARUL: **Nici surîsul nu-mi place... Buzele astea moi și necuviincios rotunde!**

CARAC: **Cînd surîd vreau să și sărut...**

PRIMARUL: **Ai sărutat mult?**

CARAC: **Cît am putut mai mult 65 de ani și unde am putut... Am și lins.**

PRIMARUL: **Mult?**

CARAC: **Foarte mult ... 65 de ani.**

PRIMARUL: **Îți place?**

CARAC: **N-am avut ce să fac, dar mi-a și plăcut.**

PRIMARUL: **Scrie și asta, Domnule secretar.**

SECRETARUL: **Am scris tot.**

CARAC: **Domnul e scriitor?**

SECRETARUL: **Nu. De ce?**

CARAC: **Fiindcă văd că aveți fețe de posibilități.**

SECRETARUL: **Nu înțeleg...**

CARAC: **N-ați citit articolul meu?**

SECRETARUL: **Nu. Sînteți scriitor?**

CARAC: **Nu eram dar am devenit. Sînt angrenat într-un grotesc mecanic.**

PRIMARUL: **Aș vrea să te exprimi mai ca lumea și mai clar.**

CARAC: **Oscilarea între realitate și semnificație, prin discordanțe.**

PRIMARUL: **Todeauna ai vorbit așa?**

CARAC: **Mai ales de cînd am rămas singur.**

PRIMARUL: **Dacă mai continui, te dau afară.**

(Carac surîde.)

PRIMARUL: **M-am mai liniştit. A surîs şi parcă m-ar fi sărutat.**

CARAC: **Sinteza semnificativă.**

PRIMARUL: **Pune punct!**

CARAC: **Peste punct am mai pus un punct. Pentru punct şi contrapunct.**

PRIMARUL: **E om învăţat, ştie multă gramatică. Pe vremea noastră nu se învăţa atîta carte.**

CARAC: **Sînt tobă de carte. E o funcţiune supraindividuală.**

PRIMARUL: **Turceşte ştii? că acu era să mai zic ceva.**

CARAC: **Degeaba că nu mă supăr, Domnule primar. Sînteţi cel mai mare bărbat de Stat.** (Carac surîde.)

PRIMARUL: **Nu ştiu ce are omul ăsta că mă cucereşte. Îmi face bine. Domnule, ţin să-ţi aduc un elogiu.** (Primarul se scoală în picioare.) **Eşti ca să zic aşa, laxativ.**

(Uşierul anunţă pe Primarul din Suburbană, pe Medicul Şef al Municipiului şi pe Şeful Veterinar.)

PRIMARUL: **Stai cîteva minute în camera de alături, că au venit nişte personajii.**

II

(Medicul Şef şi Doctorul Veterinar sînt reţinuţi de către primar.)

PRIMARUL: **Rămîneţi vă rog şi D[umnea]v[oastră].** (Către uşier): **Bagă pe D[omnul] ăla... cu doi de a şi doi de cî.**

SECRETARUL (serviabil, pe şoptite): **Carac.**

PRIMARUL (Către odăiaş): **Adică Carac.** (Către Carac care intră cu un ghiozdan): **Numele d[umi]tale mă cam stinghereşte. Mă supără prima silabă. În relaţiile noastre viitoare mi-ar trebui un nume care să nu înceapă cu «ca» şi să nu dea naştere la combinaţii.**

CARAC: **Inversat, e tot Carac şi luat pe din două iese Racac. Tactul iniţial** întipuieşte **discordanţele şi contrariile.**

PRIMARUL (căutîndu-i defecte): **Eşti şi niţel peltic?...**

CARAC: **Nu, domnule Primar.**

PRIMARUL: **Ai vrut să zici închipuieşte şi ai zis întipuieşte... De «tactul iniţial» nu mă ocup.**

CARAC: **Nu-i tot una, Domnule Primar. A închipui vine de la chip, pe cînd a întipui vine de la linotip. Cît despre tactul iniţial e una din invenţiile mele intelectuale. Am vreo 30: «Primatul vocaţiei», «ornamentalul şi marginalul», «echivalentul deficienţelor de putere constructivă»...**

PRIMARUL (către secretar): **Nu-ţi pare cam fenomenal?**

SECRETARUL: **Îmi permit să vă spui că mi s-a părut de la început.**

PRIMARUL: **Şi mie, dar am răbdat...** (către Carac): **Veniseşi fără ghiozdan şi acum te văd cu ghiozdan.**

CARAC: **Am dat fuga pînă acasă şi văzînd că vă interesează, am adus proiectele.**

PRIMARUL: **Ce proiecte?**

CARAC: **Proiectele de reforme radicale.**

PRIMARUL: **Reforme radicale?**

CARAC: **Le puteţi examina repede şi le veţi putea studia după aceea, căci vi le las.**

PRIMARUL (uitîndu-se la ceasornic): **Cît ţine?**

CARAC: **În cinci minute vi le pot expune repede pe toate, în viteză semnificativă. Sînt numai 34.**

PRIMARUL: **Să vedem.**

CARAC: **Cum se pot face economii şi cum se poate urca salariul unui Director General la 120.000 lei pe lună, fără nici o cheltuială.**

PRIMARUL: **Cum?**

CARAC: **Dau afară 12 funcţionari plătiţi cu cîte 10.000 de lei pe lună.**

PRIMARUL: **Genial!** (Către secretar): **Ai scris, Domnule Secretar?** (Secretarul afirmă prin dare din cap.) **Dar ce facem cu cei 12 funcţionari daţi afară?**

CARAC: **Îi puteţi opri şi pe ei.**

PRIMARUL: **Atunci însemnează 240.000 lei în loc de 120.000 lei pe lună.**

CARAC: **Dar Directorul General tot ia 120.000 lei.**

PRIMARUL: **E adevărat.**

CARAC: **Mai bine îi dăm afară, cum e proiectul meu. Îi socotim desfiinţaţi prin epidemie. Din punctul de vedere juridic e corect. De altfel ei aparţin unei epoci perimate şi factorul ordonator e suveran.**

PRIMARUL: **Poate Directorul General să lucreze singur?**

CARAC: **Directorul General vine o dată pe săptămînă zece minute. Dacă ar veni mai des, activitatea lui spăimîntătoare ar surmena birou-**

rile pînă la discordanță mecanică. Cu trei directive pe lună Directorul General ocupă 12 oameni intens dimpreună cu plusul lor individual.

PRIMARUL (plin de îngrijorare): **Ce-i de făcut?**

CARAC: **Se numesc alți 12 funcționari în locul lor și o mînă dreaptă.**

PRIMARUL: **Mi-a venit inima la loc. Dar ce e mîna dreaptă?**

CARAC: **O să vedeți, dacă citiți articolul al 42-lea din proiectul numărul 1. Se numește ca mînă dreaptă, Factotum.**

PRIMARUL: **Nu înțeleg, la ce trebuie o mînă dreaptă ca și propria mînă dreaptă a Directorului General?**

CARAC: **La de toate, Domnule Primar. Întîi mîna dreaptă duce ghiozdanul Directorului General. Așa făcea și Maiorescu. Ține pardesiul Directorului General. Trage pe subt pulpana paltonului Directorului General marginea din spate a jachetei. Îi aduce Directorului General aminte să iscălească. Apoi, Domnule Primar, eu nu scriu, eu dictez... *Așa făcea și Maiorescu. Mîna dreaptă face parte din* Directorul *General.***

PRIMARUL (către secretar): **Parcă am mai *auzit* de Factotumu ăsta.**

SECRETARUL: **Nu e ăla cu ghinion? Ăla care cînd face corecturile dispare gazeta, cînd îi duce ghiozdanul patronul e asasinat?**

(Carac tresare.)

CARAC: **Știu că e un băiat extraordinar. Are nevoie de un sfert de ceas ca să zică mulțumesc și-i trebuiesc numai 30 de minute ca să spuie chibrit. A învățat dicțiunea de la mine. Se sperie de telefon, zice da și fuge. De altfel avem o calitate comună: îngălbenim odată. Cînd sună telefonul fugim amîndoi și-l punem să răspundă pe Constantinescu. Sînt simboluri centrale, în care ne integrăm substanțial.**

PRIMARUL (*uitîndu-se la ceas*): **De-abia s-a expus un singur proiect *și zici* că mai ai...**

CARAC: **Mai am 33.**

PRIMARUL: **Nu poți să le concentrezi?**

CARAC: **Ba da. Toată instituția pentru care raportez trebuie adînc reformată. Grilajul fiind prea des, se vor scoate zăbrelele din două în două. Economia e evidentă. Poate se va muta mai încolo și cutia poștală mai sus. Casieria se va duce de la parter la etaj iar administrația de la etaj la parter. Reforma se poate reforma încă o dată aducînd administrația și casieria înapoi. Se vor căra depozitele din**

subsoluri la pod. Se va suprima soneria interioară și se va tăia telefonul exterior, ca să nu avem bătaie de inimă. Vor fi desființate mașinile de scris, întrucît a scrie însemnează condei, peniță și cerneală violetă și hîrtie sugătoare.

PRIMARUL: ***Mai ai și alte reforme radicale?***

CARAC: **M-ați întrerupt. Voiam să arăt întîi, că galoșii vor fi puși la stînga și al doilea, că scaunele din sala de consiliu trebuiesc întoarse cu spatele la masă.**

PRIMARUL (uitîndu-se la ceasornic): **E 12 fără cinci.**

CARAC: **Tocmai am terminat cu administrația propriu-zisă. Rămîne să se examineze proiectele în detaliu și programul cultural.**

PRIMARUL: **Mai e și un program cultural?**

CARAC: **Dacă vi se pare programul cultural de prisos, sînt de acord cu D[umnea]v[oastră]. Un asemenea proiect pretinde imaginație și idei. Vă mărturisesc că sînt un adversar ireductibil al acestor două forme de a fi *ticălos.***

PRIMARUL: ***Ai notat telefonul Domnului Carac?***

SECRETARUL: **Da, Zero, zero, zero, zero, zero.**

CARAC (satisfăcut): **De cinci ori zero. Se ține minte foarte ușor. Am rugat Direcția Telefoanelor să-mi compuie un număr special.**

PRIMARUL: **O să vă anunțe D[omnu]l Secretar cînd va fi nevoie să mai veniți.**

(Carac salută înclinîndu-se exagerat și bătînd tocurile ofițerește.)

PRIMARUL (fost general activ): **O întrebare: sînteți colonel în rezervă?**

CARAC (jenat): **N-am avut timp, Onorate Domnule Primar. Am numai modestul grad de caporal...**

III

PRIMARUL. MEDICUL. VETERINARUL

PRIMARUL: **Cum vi se pare, Domnilor?**

VETERINARUL (evaziv): **Drăgălaș.**

MEDICUL (nesigur de întrebarea primarului): **Destul de interesant.**

PRIMARUL: **Nu vi se pare extravagant?**

MEDICUL (mai asigurat): **Parcă, Domnule Primar.**

PRIMARUL: **Vrea un loc de Director General** (medicul și veterinarul rîd). **Și un post nou: dictatura culturală.**

MEDICUL: E autor?

PRIMARUL: Serie rapoarte, memorii și proiecte. Mi-a adus 34 dintr-o dată.

VETERINARUL: M-am jenat să vă spui. Am impresia că-i lipsește ceva.

MEDICUL: Ceva, ca o doagă. Și ați observat, îi cam tremură limba?

PRIMARUL: Și surîde toată vremea. Prima întrebare pe care i-am pus-o a fost: de ce tot surîzi? Trebuie să vă fac o confidență: îmi trebuie la un anumit loc un imbecil total, însă titrat. Găsiți că e potrivit?

MEDICUL ȘI VETERINARUL: Excelent! Ideal!

PRIMARUL: Eu totuși o să mai cercetez. Am și primit un referat favorabil. La întrebarea: « Aveți o părere proastă despre D[omnu]l Carac? » Mi s-a răspuns: « Cea mai proastă părere cu putință ».

IV

(În săptămîna următoare.)

CARAC: M-ați chemat, Domnule Primar. Desigur că ați citit toate proiectele mele.

PRIMARUL: Vreau să știu de ce ții să ai locul pe care mi l-ai cerut?

CARAC: Pentru că e un loc la care nu mă pricep deloc.

(Figura primarului s-a înseninat.)

PRIMARUL: Te numesc într-un singur caz, dacă e perfect adevărat că nu te pricepi cîtuși de puțin.

CARAC: Nu știu ce dovezi mai bune v-aș da. N-am fost în stare să exprim în scris toată viața mea nici atît, că « Mînzul suge de la iapă ». O sumedenie de obiecțiuni se prezintau spiritului meu și după ce mă chinuiam o noapte întreagă, ajungeam la « Caleidoscopia și primatul vocației » sau la « Iconostasul oamenilor străini ».

PRIMARUL: Vai, Domnule Carac, asta e o înjurătură. Dar dovada e bună.

CARAC: Alte dovezi, Domnule Primar. Știți că sînt profesor de 30 de ani? Nu știați. Nu-i nimic. Nici studenții mei n-au băgat de seamă. Credeți că m-am făcut dascăl, ca toți dascălii, cu lucrări, cu scrieri? Ferească Dumnezeu. N-aș fi ajuns niciodată.

PRIMARUL: Admirabil!

CARAC (cu elan): Am devenit profesor pe bază de epitete... Sînt cel mai tîmpit din generația mea. Gradele mele de instrucție și literatură

sînt următoarele: idiotule, cretinule, măgar sinistru, lichea imbecilă.
Bacalaureatul l-am luat cu mențiunea: prostul. Licența mi-a cîști-
gat-o distincțiunea: boule. Doctoratul mi l-am luat în Germania
cu observația Dummerkopf. Un Rector mi-a dat catedra pentru motivul
proclamat în juriu că din toți candidații eram cel mai bleg.

PRIMARUL: Fermecător!

CARAC: N-am nici o părere în nimic și cum mă așezi așa mă culc.
Mă identific cu voia celui care mă mînă. Nu știu, n-am văzut, e deviza
mea, orice aș afla, orice-aș vedea. Tac. Și sînt om bun, Domnule
Primar. Nu sînt în stare să ucid o muscă. Dar dacă-mi poruncești
să scot ochii cu acul la 100 de inși pe zi, cu condiția să mi-i dai legați
bine, sufăr, dar îi scot, înțepîndu-i cu acul. E o categorie de indivizi,
de care aș vrea să scap lumea, așa zișii oameni inteligenți. Nimic
mai suspect, mai dizolvant. Să vie Caracii mei, Domnule Primar.
Vreau, Domnule Primar, să stau în fotoliul de piele roșie, unde a
stat odată cineva pe care n-am ajuns să-l sărut, vreau să fiu gîdilat
de tușeul acestui fotoliu. O să vedeți ce minunat o să meargă. O să
dau totul peste cap, cu o putere de creativitate neobosită. O să fac
atîtea prostii, atîtea încurcături, încît nici nu ne va ajunge nici nu
mă va întrece nimeni și nu voi avea regretul că a rămas ceva cum
a fost. Și o să mă cert surîzînd cu toată lumea pînă ce fiecare îmi
va întoarce spatele, fără să înțeleagă idealismul meu. Am o echipă
de ajutoare, de o valoare aproape egală cu a mea și cu o competință
de sterilitate genială. Puneți-mă numai la lucru. Cît timp îmi dați
să ajung la un splendid faliment? Dați-mi doi ani. Altul nu l-ar putea
realiza nici în douăzeci.

PRIMARUL: Destul, Domnule Carac. Sînt edificat. Ești marele dobitoc de care am trebuință. Pot să-ți dau cele mai dificile însărcinări.

(Primarul și-a pus iscălitura pe hîrtia de numire.)

V

Institutul de literatură din Caracia. Imobilul e cu poartă monumentală de sticlă. S-a prezintat Carac, pe prag.

PORTARUL: Ce dorește domnul?

Carac își îndulcește toată fizionomia participîndu-i și urechile la senina lui transfigurare. Era ca o armonică strînsă, care se umflă cu un oftat.

Tudor Arghezi

CARAC: **Nu mă cunoști?**

Ar fi dat și mîna cu el, dacă portarul, examinîndu-i figura îmbobocită la buze era mai puțin profesional și rigid.

PORTARUL (glacial): **Nu am de unde vă cunoaște.**

CARAC (vorbind cu sine): **Eu sînt bucuros și blînd și oamenii se încruntă. O reformă imediată: voie bună admirativă.** (Scoțîndu-și carnetul a notat cu mulțumire principiul: « Surîd, vei surîde ». Carac, de cîtăva vreme căuta idei și găsise una cardinală, pe cînd portarul verifica galoșii, risipiți cîte doi, ca niște copite lepădate pe pardoseală. Fuseseră furate cîteva fulare și perechi de mînuși de către domni tot cu cărți subsoară și cu ghiozdan. De crăcile cuierului,

ramificat ca un pom și plin cu paltoane ca de niște momîi, atîrnau pălăriile, tivgi. Vroind să-l ajute să se dezbrace de blană, Carac refuză).

CARAC: **Eu mă voi dezbrăca sus.** (Se îndreaptă spre scară.)

PORTARUL: **Nu e voie! Domnul nu are galoși?**

CARAC (higienic): **Arde la bătături.**

(Un carton cu o inscripție de-a curmezișul pe treaptă, precizează cu brutalitate întîia datorie a unui vizitator: « Rog ștergeți picioarele ». Carac mai întrezărește o reformă și o idee. Notează-n caietul de buzunar: « Material și semnificație ».)

O domnișoară scoboară repede scara, cu hîrtii.

CARAC: **Domnișoară, nici Dumneata nu știi cine sînt?...** (Ridicîndu-și *nasul din hîrtii,* dactilografa l-a măsurat în treacăt, a dat din umeri și a *intrat într-un birou. A* treia idee: Carac a notat, ca să-și aducă aminte substanța. « Discordanțele și contrariile ». Îi vine de bucurie, să ia paltoanele în brațe și galoșii.)

PORTARUL (arată o ușă): **Domnule, treceți la biroul de informații și vă scoateți bilet. Mare-i grădina lui Dumnezeu!**

(Carac se întoarce iluminat și mai puse o dată creionul pe carnet.)

CARAC: **Poate că nici nu-ți dai seama de frumusețea vorbelor Dumitale. Ele implică în sine sinteza semnificativă și funcțiunile supraindividuale. Vei fi unul din colaboratorii mei... Îți încredințez rubrica pozitivismului perimat. Am nevoie de oameni noi.**

VI

(Secretariatul. Secretarul biroului de informații ține condeiul deasupra unui teanc de bilete.)

SECRETARUL: **Numele Dumneavoastră?**

(Carac nu răspunde, contemplînd cu o căutătură galeșe biroul.) **Nu vă aduceți aminte?**

CARAC: **A, da. Mi-a trecut ceva prin minte.** (Zîmbește unui extaz interior și împiedicat de o dificultate naturală de a se exprima la timp.) **Sînt dus uneori și cînd mă aștept mai puțin, de o evocare introspectivă. Carac!**

SECRETARUL: **Cum ați zis? Repetați, vă rog.** (Arată o carte de vizită.)

CARAC: **Pe Dumneata, Domnișoară, te avansez... Te rog considerâ-te avansată din acest moment. Îmi trebuiesc nu numai oameni noi dar și persoane noi de sex feminin.**

SECRETARUL: **Bineînțeles. Profesia D[umnea]v[oastră]?**

CARAC (surîzînd): **Director General.**

(Erau în biroul de informații cinci funcționare și funcționari. Izbucnește un hohot neașteptat, la care ia parte și Carac.)

CARAC: **Nu-mi vine nici mie să cred, dar o să mă obișnuiesc.**

DACTILOGRAFA: **Mai întreabă-l ceva, Domnule Secretar.**

SECRETARUL: **Pot să știu unde sînteți Director General?**

CARAC: **De ce nu? Aici...**

SECRETARUL: **Aici, în Capitală?**

CARAC: **Nu. *Aici, la* Institut.**

DACTILOGRAFA (rîzînd): **Domnul trebuie să fi greșit adresa.**

CARAC: **Am numirea la mine.**

(O caută în ghiozdan, de unde iese un maldăr de scripte.) **Aici sînt proiectele de buget... Am 23. Știi ale cui sînt punctele astea de întrebare, cu creionul roșu? Ghici!** (Mîinile lui Carac încep să alerge de la un buzunar la altul. Are patru buzunare la palton, patru la haină, patru pe dinăuntru, toate înțesate cu petice variate, vechi de hîrtie, manuscrise jerpelite, scrisori teancuri și vrafuri, pe care le deșartă grămadă pe marginea lungă a ghișeului de la intrare.)

SECRETARUL: **Lăsați, domnule, altă dată.**

CARAC: **Nu-i aici... Probabil că am uitat-o acasă.**

SECRETARUL: **E foarte reușit. Și cu cine ar dori să vorbească Domnul Director General?**

CARAC: **Cu Domnul Director General.**

(Secretarul clipește repede din pleoape.)

SECRETARUL (adunîndu-i cu toate mîinile funcționarilor gunoaiele de hîrtie și vîrîndu-i-le în dezordine prin buzunare): **Am înțeles.**

CARAC: **Îmi pare foarte bine că Dumneata ai înțeles un lucru pe care eu mă căznesc să-l înțeleg. Nu-i așa că sînt Director General?... Uneori mă cam îndoiesc. Întreb nevasta: E adevărat că sînt Director General?**

Sînt bun ca o bucată de pîine și blajin ca un pansament. Nu fac nici un rău. Fac reforme și dau directive... Să știi că o să ne-nțelegem bine amîndoi, Domnule Secretar.

SECRETARUL (deschizînd ușa): **Gheorghe! Condu pe Domnul pînă la tramvai.** (Mai încet.) **Și asigură-te că s-a suit.**

CARAC (imperios): **Să vie automobilul! Unde-i automobilul meu? Am două automobile....**

(Secretarul întoarce lin cheia pe dinăuntru, lăsînd pe Carac în vestibul cu portarul.)

PORTARUL: **Automobilul D[umnea]v[oastră] e la dricar.**

CARAC: **Ia seama, băiete: sînt Director General.** (Într-adevăr, lui Carac îi tremură mădularele de groaza decesului inoportun, de sufocare, de bombă, de accident, de cutremur. Bravura jucată a indiferenței, cînd venea vorba de război îi zbura ca o pălărie de foiță și la un zgomot de trompetă, mînînd într-o cazarmă. Dă fuga în gangul cel mai apropiat cînd auzea o pocnitoare, dîrdîind la gîndul că s-ar putea să-și lase pielea neînsuflețită. Credea în blestem, în trăznetul de la distanță al necazului, acoperindu-și vulnerabilitatea cu un suspin și amăgind consecințele cu un alibi, speriat și fățarnic gata să se retracteze.)

VII

Timp de trei luni, Carac s-a întors de 8 ori din poartă și a noua oară, hotărît, a dat fuga pe scară, urmărit de portar.

PORTARUL: **Nu e voie, Domnule, nu te înțelegi?**

(Ajunge în biroul Directorului General.)

PORTARUL: **Domnule Director General, să trăiți, Domnul a intrat cu sila.**

CARAC: **Sînt Carac. Vrei să-ți spui ceva? Vino, te rog, nițel pînă la ușă.**

(Dă fuga și se așează în scaunul Directorului General.)

CARAC: **Sînt numit în locul Dumitale, te rog să nu te superi. Dacă vrei rămîi și D[umnea]ta.**

DIR[ECTORUL] GEN[ERAL]: **Știam. Vă tot aștept de 3 luni să vă dau în primire.**

CARAC: **Spui drept, mi se-nmuiau picioarele ori de cîte ori mă apropiam de Institut. N-aveam curajul să intru. O dată am ajuns pînă la secretariat. Și nu m-a lăsat să intru portarul.**

DIR[ECTORUL] GEN[ERAL]: **Curios! Dar ați venit la timp. Chiar acum avem consiliul general al tuturor institutelor.**

(Apar opt persoane. Directorii Institutelor. Directorul General prezintă):

DIR[ECTORUL] GEN[ERAL]: **Noul Domn Director General, permiteți-mi să vi-l prezint.** (Noii sosiți au o atitudine de mirare. Carac surîde.)

CARAC: **M-a numit Domnul Primar ...**

DIR[ECTORUL] GEN[ERAL]: **Consiliul va fi prezidat azi de noul titular.** (Carac își freacă mîinile și stă pe scaunul președintelui. Consilierii iau loc. Tăcere. Președintele surîde. Membrii așteaptă. Președintele iarăși surîde. Nu știe ce să facă. Ia clopotul de pe pupitru și-l sună.)

CARAC: **Începe ședința, Domnilor!** (Surîde. Ar vrea să spuie ceva, se scoală și se așază din nou. Membrii așteaptă picior peste picior, gînditori. După o lungă tăcere, ocupată de surîsul colectiv și individual al lui Carac, Carac întreabă): **N-aveți propuneri de făcut?** (Membrii tac iritați. Fiecare e ocupat cu un amănunt. Unii privesc tablourile din păreți, cu gîtul sucit. Alții se joacă sau cu lanțul de la ceasornic sau cu monoclul.)

CARAC (sculîndu-se): **Eu n-am nici o propunere de făcut și ridic ședința.**

MEMBRII: **Fără proces-verbal?**

CARAC: **Trebuie și proces-verbal?**

MEMBRII: **Registrul de procese-verbale e pe masă.**

CARAC: **Trebuie și registru?**

MEMBRII: **Neapărat.**

CARAC: **Zău?**

(Membrii pleacă. Pleacă și fostul Director General.)

VIII

(Carac rămîne singur.)

CARAC: **Nu știu de ce să mă apuc mai întîi. De unde să încep?** (Sună odăiașul. Carac surîde.) **Știi cine sînt eu?... N-ai auzit?... N-ai simțit?... Nu-ți trece prin gînd?...** (Ușierul e confuz. Ridică din umeri.) **Du-te și ia-mi două țigări. Să mi le aduci învelite într-o hîrtie.**

ODĂIAȘUL (mirat): **Să vă iau un pachet.**

CARAC: **Nu. Că fumez prea mult. Cîte două odată — sau cîte una.** (Scoțînd din buzunar banii numai pentru două țigări, Carac crede că-l costă mai ieftin. Ușierul e consternat de calitatea proastă a țigărilor ce trebuie să cumpere. Pleacă și se întoarce cu țigările. Carac rupe o țigare în două și ia în gură o jumătate.)

CARAC: **Dă-mi un chibrit.** (Odăiașul îi aprinde un chibrit dintr-ale lui.) **Cheamă la mine pe domnul casier.** (Vine casierul.)

CARAC: **Dumneata știi cine sînt eu?**

CASIERUL: **Nu știu.**

CARAC: **Eu sînt Directorul General. Spune-mi imediat cît s-a furat aici?**

CASIERUL (stupefiat): **Nu înțeleg.**

CARAC: **Dacă nu înțelegi, ești dat afară imediat.** (Casierul iese.)

CARAC (sună odăiașul): **Cheamă pe domnul administrator.** (Vine administratorul): **Dumneata știi cine sînt eu?**

ADMINISTRATORUL: **Nu știu.**

CARAC: **Sînt Directorul General.**

ADMINISTRATORUL: **La ordin.**

CARAC: **E aici o atmosferă pestilențială.**

ADMINISTRATORUL: **Nu înțeleg.**

CARAC: **Nu înțelegi? Te-am dat afară.** (Administratorul iese. Sună pe odăiaș.) **Cheamă pe primul redactor al revistei.**

ODĂIAȘUL: **Nu pot să-l chem.**

CARAC: **Ce răspuns e acesta? Te dau afară.**

ODĂIAȘUL: **Nu a venit.**

CARAC: **Nu a venit? L-am dat afară. Să se prezinte numaidecît toată redacția revistei.**

ODĂIAȘUL: **O să telefonez la fiecare domn redactor.**

CARAC: **Fă cum știi.**

IX

(Sună telefonul de mai multe ori.)

CARAC: **Nu mă lasă telefonul în pace.** (Îl ridică ezitînd, cu sfială. Tace.)

TELEFONUL: **Alo! alo! alo!... Institutul?**

CARAC: **Da... nu... da... nu...**

TELEFONUL: **Da ori nu?**

CARAC: **Da...**

TELEFONUL: **Aş voi să vorbesc cu domnul director Carac.**

CARAC: **Cu Domnul Director General Carac... E la aparat... Cine e acolo?**

TELEFONUL: **Un admirator... Am citit admirabilele d[umnea]v[oastră] pagini.**

CARAC (iluminat): **Eu sînt, iubite domnule.**

TELEFONUL: **Dar n-am înţeles cîteva lucruri pe care vă rog să mi le explicaţi.**

CARAC (plictisit): **La telefon?**

TELEFONUL: **Dacă preferaţi şi îmi permiteţi voi veni la d[umnea]v[oastră].**

CARAC (şi mai plictisit): **Uite că tocmai acum vin şi sărbătorile. N-aţi voi să lăsaţi cîteva zile?**

TELEF[ONUL]: **Atunci permiteţi-mi să vă rog ceva...**

CARAC (uşurat): **Foarte bucuros.**

TELEF[ONUL]: **Aţi fi atît de amabil încît să repetaţi şi cu mine un dulce gest cu care sînteţi familiarizat?**

CARAC: **Asta înseamnă că nu vă este străină generozitatea mea. Sînt la dispoziţia d[umnea]v[oastră]. Numai trebuie să vă previn că deocamdată nu avem buget.**

TELEF[ONUL]: **Pentru ce vă cer eu, aveţi un capital personal inepuizabil.**

CARAC: **Nu te mai ascunde. Văd că mă cunoşti foarte bine. Spune cine îmi vorbeşte.**

TELEF[ONUL]: **O să *aflaţi* numaidecît. Caut un cuvînt şi nu-l găsesc. Daţi-mi echivalentul omagial al verbului a săruta.**

CARAC: **Un moment!** (Sună. Către odăiaş.) **Cheamă imediat pe D[omnu]l Profesor Ciordei.** (Intră Ciordei.) **Dragă d[omnu]le Ciordei, cum ai zice dumneata cînd ai povesti că te-a sărutat cineva? O presupunere.** (Ciordei nu se aştepta. Se gîndeşte. Nu înţelege precis.) **Vreau să zic cum mai spui d[umnea]ta în loc de a săruta.**

CIORDEI: **Ar fi prea neacademic, dar nu cred să mai fie un al treilea cuvînt. A pupa...**

CARAC: ***Poţi să pleci.*** *(Iese Ciordei.)* ***Alo! A pupa...***

TELEF[ONUL]: **Mulţumesc ... Luaţi vă rog, Domnule Director General, imperativul. Şi aplicaţi-mi-l mie direct.**

CARAC (tulburat şi confuz): **Nu ştiu ce vrei să zici, domnule!**

TELEF[ONUL]: **Uite ce vreau să zic...**

(Lui Carac îi scapă *telefonul din mînă.*)

CARAC: **Echivalentul deficienţelor de putere constructivă...** (Sună violent. Apare odăiaşul.) **Spune imediat cine a telefonat?**

ODĂIAŞUL: **N-a telefonat nimeni, Domnule Director General.** (Zicînd « Director General », vocea e fără convingere.)

CARAC: **Îndrăzneşti să afirmi că nu mi-a telefonat nimeni?**

ODĂIAŞUL: **A, la Dumneavoastră!**

CARAC: **Trebuia să *ştii* cine a telefonat.**

ODĂIAŞUL: **Nu ştiu, de unde să ştiu?**

CARAC: **De ce te plăteşte instituţia, ca să nu ştii nimic. Un om de serviciu ştie şi spune.**

ODĂIAŞUL: **Telefonul sună la D[umnea]v[oastră], nu la mine.**

CARAC: **Întreabă îndată la telefoane, la Poliţie, cine a telefonat.**

ODĂIAŞUL (cu bun simţ): **Poliţia n-are altă treabă, decît să ştie cine a telefonat.**

CARAC: **Te-am dat afară!**

ODĂIAŞUL: **Pe mine?... Dar ce sînt eu, casier sau administrator?**

CARAC (îndulcit de accentul odăiaşului): **Am glumit... Se putea să te dau afară pe D[umnea]ta?**

X

CARAC: **Vreau să introduc o reformă fără întîrziere.**

INTENDENTUL: **Se aude că aveţi multe reforme.**

CARAC (mulţumit): **Da? Se aude? Nu mai putem trăi în anarhia de mai nainte. Ne sufocăm. I se va face portarului o şapcă numaidecît... Cu două trese. O inovaţie importantă. Se va introduce salutul militar la civili.**

INTENDENTUL: **Ar trebui uniformă.**

CARAC: **Mă gîndesc şi la o cămaşă... Nu ştiu ce culoare ar şedea mai bine. Mă gîndesc şi mă frămînt să dau o lovitură. Aş vrea să introduc cămaşa pe dinafară.**

INTENDENTUL: **O introduceţi pe dinafară?**

CARAC: ***Vorba vine.*** **În cazul nostru, a introduce înseamnă a scoate.**

INTENDENTUL: **Ioșca, bărbatul servitoarei, a scos-o de mult.**

CARAC: **Ești bine informat? Am fost plagiat. Adversarii mă spionează. Nu-i nimic de făcut. Vezi, Domnule Intendent, să nu ne-o ia cineva înainte și cu șapca.**

XI

CARAC: **Nu știu ce să mai fac. Mi se îmbulzesc ideile ca niciodată. Sînt înăbușit. Nu am vreme să le notez. E un torent. Că n-am fost Director General, 65 de ani nu mi-a venit nici una. De cînd sînt Director General mă asaltează. Sînt alt om.** (Se uită într-o oglindă, ducînd mîinile la spate și umflînd pieptul.) **Nu mă mai recunosc. Am devenit cineva. Unde sînt toți aceia care m-au disprețuit, să mă vadă? Să-i stupefiez. I-a luat epidemia. Sînt probabil în vasul precocității și sînt primul caz remarcabil. Voi renova tot vocabularul. Fenomenul meu e al geniului tardiv și va primi numele de postcocitate.**

VOCEA DIAVOLULUI PERSONAL: **Păi, tîmpitule, tu crezi că dacă ar mai trăi ei, ai mai exista, ai mai fi tu cineva, măcar ceva? Ești umplutura. După ce s-au tăiat toate lemnele, ai rămas tu o tărîță. Mîndrește-te un ceas. Ai să dispari într-o secundă, după o ploaie, îndată ce nămolul care te-a scos aproape de o suprafață va prinde un deget de undă.** (Carac ascultă și se uită de jur împrejur. Recunoaște vocea, care i-a mai tăiat elanul și alte ori. Întreabă pe șoptite.)

CARAC: **Cine vorbește cu mine atît de impertinent? Sînt director general.**

VOCEA: **Astupă-ți urechile, prostule, și tot mă vei auzi.**

CARAC: **Glasul ăsta nevăzut mă chinuiește de cînd îmi aduc aminte. M-am prefăcut că nu-l aud. Am zis că e o părere. Dar a venit întotdeauna tocmai cînd am crezut că aș putea să fiu biruitor. Am visat un premiu cu coroană: m-am ales încununat cu un cerc de putină ruginit. Am fost flămînd de laur și mi s-a dat pătrunjel. În Academie, am intrat cu o oală-n cap și călare pe o prăjină, pe care mi-a băgat-o diavolul între picioare. Toți m-au văzut așa afară de mine și a rîs la ivirea mea triumfală toată adunarea. Mă și mînjise cu două mustăți de cerneală ca un clown.** (Către voce): **O să te strîng de gît! Tu ești emanația batjocurei care mă însoțește pretutindeni. Credeam că ai să te amendezi. Credeam că ai murit și tu, martorul nerușinat al tuturor actelor mele, acela care îmi dai peste nasul meu turtit ori de cîte ori dorește să ia un profil acvilin. Întotdeauna ai să-mi aduci aminte că n-am din vultur decît pleșuvia și că umflîndu-mi penele a zbor bat cu aripi de gîscă un găinaț? Îmi tulburi momentele cele mai fericite și nu pot măcar să te dau afară ca pe un funcționar. Piei din auzul meu!**

Ce curios! Orice titlu care pînă la mine avea o însemnătate, devine îndată ce-l capăt eu ridicol și diminutiv. Sînt de atîta timp Director General și pe cine-mi zice așa îi umflă rîsul. M-am îndîrjit? (Bate cu pumnul în masă și sună odăiașul.) **Să vie redacția!** (Redacția. Intră șapte personagii. Carac le așteaptă-n picioare în mijlocul biroului.)

CARAC: **Sînt Directorul General.** (Personagiile rîd. Se prezintă fiecare și fiecare mai rîde încă o dată.) **V-am convocat ca să facem numărul de peste două luni al Buletinului nostru.**

UN REDACTOR: **Dar n-a mai apărut de trei luni Buletinul.**

CARAC: **Ce vorbești? Și de ce n-a apărut?**

ALT REDACTOR: **Pentru că nu l-ați mai scos.**

CARAC: **Da?... Așa e, ca să apară trebuie scos. Cînd aveți dreptate n-am ce să zic. Va să zică nu putem scoate numărul de peste două luni înaintea celui de acum trei luni. Eu totuși aș face o reformă ... Aș scoate Buletinul de-a-ndaratelea. Știți eu nu sînt tipicar și calendaristic și am îndrăzneli de novator. I-am spus-o și primarului, care m-a rugat insistent să primesc postul acesta de răspundere: dacă nu pot să fac reforme esențiale nu primesc... E și artistic să cadă octombrie înaintea lui mai: dezordinea estetică. Să vedem materia.**

SECRETARUL DE REDACȚIE (bate din pleoape și bîlbîie): **Eu am șapte articole: muzică, filosofie, poezia modernă, teatru, științele medicale și pictură.**

CARAC: **Te apreciez ca pe un enciclopedist.**

PRIMUL REDACTOR: **Eu nu dau nimic. Sînt foarte ocupat acasă cu studiul matematicii.**

CARAC: **Pe dumneata te admir pentru analizele d[umi]tale de psihologie. Să-mi scrii te rog un studiu asupra unei probleme de actualitate: Conjunctura favorabilă sau cum se face că pe de o parte, dat fiind ...** (Carac s-a încurcat.) **Ești destul de inteligent ca să mă pricepi. Să ajungem la poezii.**

REDACTORUL POET: **V-am dat niște versuri, de acum patru luni.**

CARAC: **Ce bună memorie ai! E adevărat.** (Se caută în buzunare, scoate mii de petice jerpelite.) **Trebuie să fie în dulap** (caută în dulap). **Trebuie să fie în birou** (caută în birou). **Tot la mine trebuie să fie.** (Își răscolește iarăși buzunarele.) **Știi unde sunt? Sînt acasă. Să trecem mai departe. Țiu să fie pus în fruntea numărului articolul profesorului Tenescu, un articol extraordinar, scris de un profesor care-i o valoare.** (Primul redactor îi șoptește la ureche. Carac îngălbenește.)

CARAC: **Știi bine că se supără Primarul?... Atunci îl punem altătadă. Știți ce? Nu-l mai punem niciodată. La urma urmei nici nu-i cine știe ce și nici autorul nu pot să zic că e prea remarcabil. Să punem în cap articolul profesorului Martu.**

UN REDACTOR: **E ilizibil și greoi.**

CARAC: **Dar autorul e profesor și academician.**

UN REDACTOR: **Și președinte.**

CARAC: **E și președinte... Al doilea articol va fi un studiu comparativ între conjuncții și prepoziții: foarte interesant. Autorul e tot un profesor. Al patrulea de alt Profesor: Substantivul «mălai» în folclor. I l-am inspirat eu și i-am dat și directive. Tot așa al cincilea studiu. Politica externă de Ix. Semnătura e a unui foarte distins specialist, actual ministru. Între articole punem poezii. Ce mai avem?**

PRIMUL REDACTOR: **Un articol încîlcit, pe care mi l-ați lăsat D[umnea]voastră la portar ca să-l citesc.**

CARAC: **Adu-mi aminte.**

PRIMUL REDACTOR: **Mi-ați lăsat la portar în total 12 articole.**

CARAC: **Mi-amintesc: Rădăcina cubică a numărului nul. Ți se pare încîlcit? Parcă ai dreptate.** (Carac citește ordinea celor 17 articole...) **Parcă lipsește ceva...** (Redactorii tac.) **Nu vi se pare că lipsește ceva?** (Redactorii tac.) **Ce lipsește, Domnule Secretar de Redacție?**

SECRETARUL DE REDACȚIE: **Probabil că lipsește mult...**

CARAC: **Ei vedeți... D[omnu]l Secretar de Redacție a cam simțit ce lipsește...** (Deși măgulit, Secretarul nu simte ce lipsește.) **Ia gîndiți-vă bine.** (Redactorii sînt enervați.)

SECRETARUL DE REDACȚIE: **N-aș putea să precizez...**

CARAC (sentimental și declarativ): **Vă iubesc pe fiecare în parte și pe toți laolaltă. Între D[umnea]v[oastră] mă simt împăcat cu mine și liniștit. Asta înseamnează că mediul scriitorilor e cel mai ales...** (Redactorii nu participă la entuziasmul subit al lui Carac. Carac sună servitorul.) **Du-te și ia-mi două țigări.** (Către redactori): **La mine fumatul e o pasiune dar mi-am impus, din motive de higienă, să mă limitez.** (Se scoală subit cu gura plină, ridică mîna și trece alături. Se aude un zgomot de apă cu lanț.)

PRIMUL REDACTOR: **Idiotul suferă și de bășică.**

SECRETARUL DE REDACȚIE: **E altceva. I-a venit să verse. Pînă la urmă o să mai verse de cîteva ori. Suferă de vărsături.** (Redactorii scuipă în batistă.)

CARAC: **Vă rog să mă iertați. Ceva de la stomac. Eram și emoționat...** (Carac e tenace.) **Știți ce lipsește Buletinului: Un articol de mine...** (Așteaptă efectul. Redactorii au făcut fiecare cîte o mișcare.) **Nu s-a vorbit niciodată despre... în nici o limbă. Dacă am pune articolul meu în cap?** (Redactorii tac.) **Să schimbăm ordinea. Al doilea trece al șaselea, și locul al unsprezecelea îl va ocupa fostul articol întîi. Politica externă trece la sumar al patrulea.**

PRIMUL REDACTOR: **L-ați citit?**

CARAC: **Nu l-am citit.**

PRIMUL REDACT[OR]: **În situația externă de azi acest articol ar putea să vă coste Direcția Generală.**

CARAC (îngălbenind): **Serios?... Atunci să renunțăm la el. Știți ce? Dacă am scoate mai bine numărul dedicat memoriei marei Femei, care a fost?...**

PRIMUL REDACT[OR]: **Ar fi un dezastru. E un număr cu o grămadă de tîlcuri, puse la cale de vechile Doamne.**

CARAC: **Ah! Cîte dificultăți întîmpină un Director General care vrea să lucreze.** (În acest timp un funcționar distribuie redactorilor cîte un plic închis, cu un text scurt, pe care ei l-au și citit.) **Mi-a venit o idee: Să reluăm ședința vinerea viitoare.**

REDACTORII (scîrbiți de contrast): **Deocamdată vedem că sîntem concediați.**

CARAC: **Faceți aluzie la circulara ce vi s-a distribuit?... E o simplă adresă de formă... Nu vă privește pe D[umnea]v[oastră].** (Redactorii se scoală, salută rece și ies. Carac sună pe servitor.) **Roagă pe domnii să nu plece și poftește îndărăt pe domnul Prim Redactor.** (Primul Redact[or] se întoarce.)

CARAC: **Nu e vorba de dumneata. Am făcut așa pentru metodă. Dumneata rămîi neclintit la locul dumitale. Ar fi o rușine pentru instiție să se lipsească de colaborarea dumitale. Așteaptă-mă la urmă să te duc cu automobilul acasă.**
(Rînd pe rînd fiecare redactor e chemat între patru ochi.)

XIII

(Sala centrală a Direcției Generale. Redactorii și-au luat pardesiile și pălăriile.)

UN REDACT[OR]: **Și mie mi-a spus că circulara nu mă privește și că e o simplă formă. Voi toți sînteți dați afară, afară de mine. M-a rugat să-l aștept să mă ducă acasă cu automobilul.**

ALT REDACT[OR]: **Exact așa mi-a spus și mie.**

SECRETARUL (bîlbîit): **Nu înțeleg... E și pepezevenchi pepe lîngăgă căcă e tîmpipit? Fiecăruia ne-a seservit un clișeșeu la fefel...**

REDACTORII (trimit pe servitor): **Du-te și spune-i că domnii redactori mai au să-i spună ceva...**

XIV

SERVITORUL: **Domnii Redactori vor să se mai întoarcă o dată la D[umnea]v[oastră].** (Carac îngălbenește, ia iute telefonul și-l pune la ureche, ca să pară ocupat, neștiind ce răspuns să dea.)

VOCEA PERSONAL. (în telefon): **Prostule, ești amplificat cu o corcitură de lichea și porc.** (Lui Carac îi scapă telefonul din mînă. Fuge în cămară, unde oticnește și trage lanțul. După zece minute iese.)

REDACTORII: **Nu v-am spus că nu mai știe ce să spuie? Ce-ai făcut atîta timp înăuntru?**

SERVITORUL: **Varsă, vărsa-și-ar mațele pe gură.**

XV

(CARAC. FACTOȚIU.)

CARAC: **Ne-am scăpat de toți și-am rămas singuri amîndoi.** (Factoțiu e trist.) **De ce ești îngrijorat? De scriitori avem noi nevoie, de intelectuali? Ce e aia un scriitor? Ce, noi nu scriem? Eu scriu de 45 de ani și toate redacțiile mi-au aruncat manuscrisele la coș. Mi-a venit momentul. Public tot. Am opt cufere pline. Scoatem toate Buletinele odată, avem șapte de scos. De șapte ori trei sute: 2500 de pagini. Nu intră a zecea parte din manuscrisele mele. Am și o mie de poezii.** (Factoțiu e și mai trist.) **Nu poți să-mi spui și mie de ce stai așa?**

FACTOȚIU: **N-am nimic.**

CARAC: **Nu te văz eu? Am destulă psihologie. Tu ești mîna mea dreaptă. Dragostea mea ți-e asigurată. Nu-ți lipsește nimic.** (Factoțiu îl ajută să se îmbrace. Îi ia ghiozdanul. Carac i-l ia din mînă și Factoțiu se miră, trăgînd de ghiozdan.)

FACTOȚIU: **Lăsați, Domnule Profesor... E greu.**

CARAC (brusc): **Nu mai duci ghiozdanul. Îi duc eu.**

FACTOȚIU: **Era principala mea însărcinare.**

CARAC: **I-ai dus ghiozdanul Rectorului pînă ce a fost asasinat... Nu mai vreau să mi-l duci pe al meu.**

FACTOȚIU: **Aveți superstiții?**

CARAC: **Mi s-a atras atenția și m-am convins. Dar am mai aflat ceva. Cînd erai șeful de cabinet al Rectorului, primeai 30.000 de lei pe lună de la un ministru ca să-l spionezi și să-i dai un raport zilnic despre ce a mai făcut « Nebunul ». Cînd a simțit, Rectorul te-a concediat.**

FACTOȚIU: **Asta înseamnă că nu mai am nici un rol.**

CARAC: **Nu te formaliza. Nu e pentru tine... Am spus-o în general. Tu ești mîna mea dreaptă. Hai să te duc acasă cu automobilul...** (Factoțiu a plecat punîndu-și pălăria, fără bună ziua. Carac scoboară scara chemînd servitorii jos.)

CARAC: **N-a mai rămas nimeni în birouri?**

SERVITORII: **Nimeni, Domnule Director General.**

CARAC: **Sînt toate ușile încuiate?**

SERVITORII: **Da, Domnule Director General.** (Îi cheamă surîzînd la ușa de afară. Către portar.)

CARAC: **Lasă șapca și ia-ți căciula. Încuie ușa mare pe dinafară.** (Carac îi ia cheile și le bagă în buzunar. Automobilul la scară. Carac se urcă. Către servitori): **Nu e pentru voi, e numai o formă.** (În automobilul care-l duce acasă.) **Am realizat reformele de bază.**

[SFÎRȘIT]

JURNAL/ÎNSEMNĂRILE

PERPESSICIUS

DIN PAGINILE MEMORIALISTICE RĂMASE de la autorul Mențiunilor critice *s-ar putea reconstitui un* Jurnal intim, *cuprinzînd fragmente ce oglindesc aspecte din mai multe perioade ale vieții sale.*

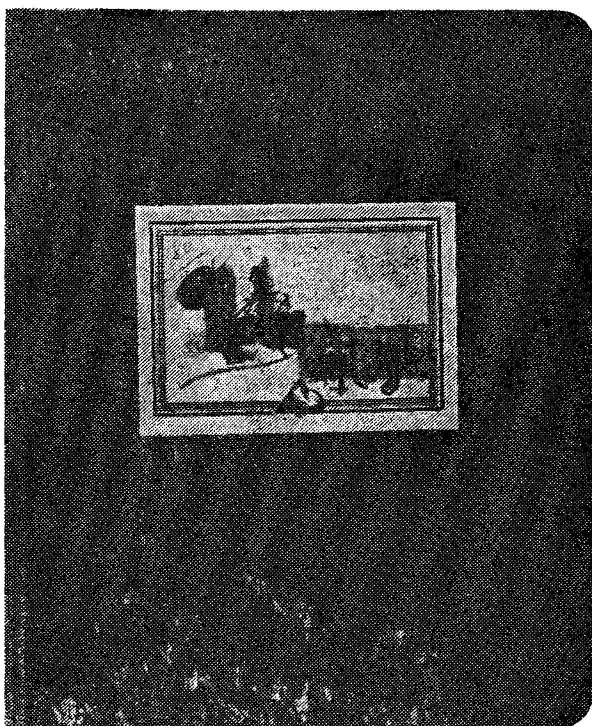
Perioada «eroică» a foiletonisticii la diverse gazete și reviste (o numim astfel, fiindcă, așa cum însuși Perpessicius a scris undeva, în acei ani deținea două catedre disparate, foiletonul literar la „Cuvîntul", *cronica literară la Radio și postul de consilier literar la „Fundația pentru literatură") — cuprinsă, mai ales, între anii 1927—1935 — este schițată într-un caiet fără coperte, în care Perpessicius își nota succint întîmplări, impresii despre oameni, observații pe margini de lectură, audiții muzicale, spectacole.*

Cel de-al doilea caiet, din perioada anilor 1940—1943, este cartonat și poartă însemnarea «Notes — sept.[*embrie*] *1940». Despre și din acest* Jurnal *am publicat în* „Analele Brăilei", *din octombrie 1971, notița intitulată* Perpessicius inedit *și cîteva* Pagini de «Jurnal» *(10 și 19 ianuarie 1941, 19, 21 și 25 octombrie 1942).*

Al treilea fragment de Jurnal *este cuprins în două carnețele, numerotate 33 și 34, singurele rămase din vreo 40 de carnete, în care autorul își consemnase detaliat întîmplările anilor 1952 (?) — 1955.*

Ultimul fragment de Jurnal *este acela al anilor 1959—1966, din care am încredințat tiparului cîteva pagini, în revista* „Manuscriptum", *nr. 4 (5), 1971, pp. 136—142.*

Începem acum publicarea Jurnalului *lui Perpessicius cu anul 1940, urmînd ca fragmentul cel mai greu de descifrat și de interpretat, acela din anul 1935, să-l reproducem într-o altă împrejurare.*

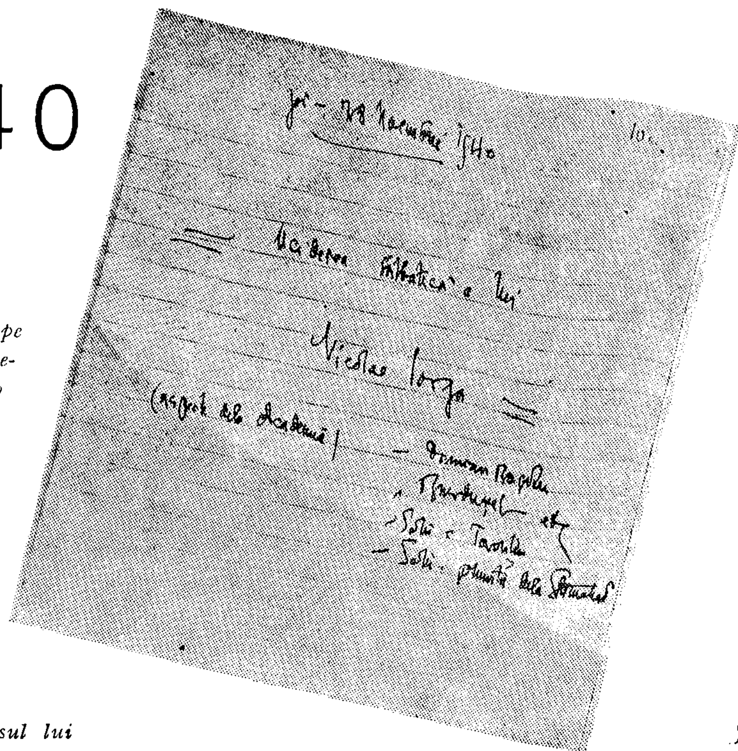

Jurnalul acestei perioade prezintă unele întreruperi, autorul, prins de avalanșa evenimentelor, neavînd răgazul să-și consemneze cronologic impresiile sau, considerînd banale întîmplările cotidiene, le trece sub tăcere.

Unele nume proprii sînt notate cu inițiale, persoanele respective fiind «contemporanii noștri».

Ne întrebăm dacă Perpessicius și-ar fi publicat paginile Jurnalului *sau ar mai fi adăstat un răs-*

ANULUI 1940

timp. După cum îl cunoaştem noi pe poetul Itinerarului sentimental, *credem, fără a apela la voci de dincolo de genuni, că răspunsul lui ar fi fost negativ. Ce dovadă mai bună decît proiectatele* Amintiri literare, *care urmau să fie publicate în revista clujană* „Steaua“ *şi care ar fi reluat, într-o altă redactare, bineînţeles, pasaje din* Jurnalul *programat de autorul său, spre a vedea lumina tiparului, pentru mult mai tîrziu !*

De cîte ori mă plec peste scrisul lui Perpessicius am un ciudat sentiment : spaima de a nu-l supăra cu ceva, de a nu-i denatura spusele, de a nu respecta dispoziţiunile lui legate de publicarea unui text. Perpessicius cerea întotdeauna (bineînţeles că a avut şi deziluzii) să i se tipărească articolele integral. În caz contrar, solicita înapoierea manuscrisului.

D. D. PANAITESCU

NOTES—SEPT[EMBRIE] 1940*

Sept.[embrie] 1940

— abdicarea Regelui Carol II
— Dosar de bronzuri. Lepra stelianină[1] (Popescu). [adăugat ulterior cu cerneală albastră.]
— bilanţ între alb şi negru

8 sept.[embrie] 1940

Vis. Un fel de Mahatma Gandhi, cu îmbrăcăminte între togă romană şi cearşaf alb, cu picioarele goale, păroase, cu maxilarele ieşite, apărea pe scenă să-şi expuie programul. De la galerie, o voce...

Cetisem de cu seară *Coriolan* [2] (toga umilinţei) şi ascultasem la Radio <comunicaţia> proclamaţiile generalului Antonescu.

---

* Întreg manuscrisul este scris pe un caiet dictando cu cerneală neagră.
[1] Adjectiv derivat din prenumele Stelian (Popescu), directorul ziarului bucureştean *„Universul“*, cu o orientare spre dreapta, în perioada respectivă.
[2] Referire la tragedia shakespeariană care reînvie personalitatea vestitului patrician şi general roman.

1 oct.[ombrie] 1940

O. Onicescu: *Universitatea românească* la Radio
— de cîteva zeci de ori: spiritualitate și iar spiritualitate.
— Condamnă trecutul, pe care l-a servit și din care s-a îndopat.
— petrovicească în dicțiune [3] — fără a fi nevoie declamă propozițiuni simple și mediocre.

T. Brăileanu la Dalles.
— relațiile culturale germane-române au fost *doar* [subliniat cu creion roșu] întrerupte între 1914—1918.
— și spiritualitate și iar spiritualitate.

6 octombrie 1940

[Radio:] un speaker peltic, peste tot strigări și microfonul îngînă « bulgări de lumină sub... »
[marginal, notat cu creion roșu:] « Anticiparea lui Ică »[4].
ar fi trebuit stenografiat — Caragiale redivivus = specimen: « iată un grup cadențat... al fetelor
un ordin... fetele pornesc în pas alergător... după ele altele
așiștăm... istoria neamului românesc
nesfîrșitele valuri
mărturisirea marci d... a marei integrări
cutremurător de simbolic
în fața Palatului Justiției — acea justiție care le-a fost refuzată legionarilor, etc. (?)[5] = neștăvilit
= În fața aceștei lumini au dispărut toate grijile.
= galimatias *rebel*: transcriem

*

— sîngerare
— făuritorul neamului rom[ânesc] Generalul Antonescu alături de dîrza voință de verde
Din nou a pornit neștăvilitul val al portului național cu drapele.
= Lege: un speaker, nu-i un *martir*. El e un actor — a cărui dicțiune nu trebuie să fie peltică.
— grup de sf. ucenicie — comandanți... nesfîrșit val de lumină.
—...Întrucît valurile de legionari continuă să vie... mai dăm o serie de plăci de cîntece legionare,
— buciumele sufletelor noastre
...inimile bat... seninurile se cutremură *g[enera]lul* Antonescu e îmbrăcat în cămașă verde.
alt speaker — la mijloc tribuna < căpitanii> generalului acelaș[i] galimatias mai sacadat.
Reapariția „Cuvîntului"[6]
O[...] O[...]: statul anti-istoric... din care a cam avut grijă să ciupească prin punctele esențiale.
Nu-i de ajuns să fie cineva inteligent, mai trebuie să aibă și puțin obraz.
G.V.H. (von Haralamb) despre istorii literare

---

[3] Aluzie la rostirea « graseiată » a oratorului, filozofului, scriitorului și omului politic Ion Petrovici (1882 – 1972).
[4] Porecla ministrului antonescian Mihai Antonescu.
[5] Notă ironică evidentă.
[6] Cotidian bucureștean, la care a colaborat și Perpessicius între 1927 – 1933, anul cînd ziarul a fost suspendat. În 1940, odată cu venirea legionarilor la putere, „*Cuvîntul*", publicație orientată spre dreapta, reapare sub conducerea unui alt colectiv redacțional.

p[une] Pușcariu, contra Cartojan [lateral stînga:] « după cîteva zile poză cu „eruditul" studiu al d[omnu]lui N. Cartojan » să nu-l scuipi?
B. Slușanschi = condamnă toată literatura ... în numele literat.[urii] legionare (Păi vezi!)
= Ce-o fi rîzînd N[...] pe lumea ailalată ...

*

p[entru] Slușanschi nu se alege din lit.[eratura] ultimilor 20 de ani decît *Pentru legionari* — nuvelele lui Totu-Radu Gyr, Valeriu Cârdu și așa puțin din *Velerim și Veler Doamne.* (I-o fi plăcut nevesti-si!) [adăugat cu creion roșu.]

Noi, ce interes avem să dăm verdicte așa de categorice și să tragem cu buretele peste tot ce a fost? Suntem noi pe drumul puterii? <Avem> « Ce s-a produs n-a fost peste normal » — zice Slușanschi. Nici romanele lui Rebreanu, nici *Baltagul,* nici Arghezi, nici autobiografia lui Iorga, nici Gib, nici ... nimic?

Fiecare se mulțumește cu literat.[ura] ce-i convine.[...]

No[i]embrie. Beldie director g[enera]l la Loterie
„ la Centrala Cărții.

*

Am mai spus și o repet: *Cînd începe Ștelică să aibă dreptate — nu e bine* (à prop[o] *Graba strică treaba,* „*Universul*", 8 nov. 1940).

*

— „*Vremea*" — nota anonimă[7].
— Răspunsul meu[8].
— Răspunsul anonimului: Aurel Călinescu [9] (cică, în realitate: Horia Stamatu) [adăugat ulterior cu cerneală albastră].
— Pro[i]ectul unui răspuns p[entru] Vladimir Donescu.
— Greșeala de a fi apelat la N. Albescu [10] după sugestiile lui Mitică Theodorescu [11] p[entru] Radio.

*

Von Haralamb publică lista de publicații ale Fundației în „*Cuvîntul*". Și singurul pe care-l taie sunt eu.

*

Pro[i]ectul unei scrisori — confesiune către Ghiță Racoveanu[12].
Tema: 1) Ce-ar fi zis N.[...]?
2) Așa se pregătește *Omul nou*?

*

— Urmărind ultimele evoluții ale lui Motru („*Timpul*") și cronicile berlineze ale lui Noica: Să te ferească D[umne]zeu de filozofi.
(cf. Eminescu: « Cînd n-are ce face Satana, își cîntărește coada și omul face filosofie »)...

*

Joi — 28 noiembrie 1940

— uciderea sălbatecă a lui Nicolae Iorga
(aspecte de la Academie)
— Damian Bogdan
— Burdușel, etc.
— Scris[oare] c[ătre] Torouțiu
— Scris[oare] primită de la Stamatiad [13]

---

[7] *Pe d[omnu]l Perpessicius nu-l mai recunoaștem* în „*Vremea*", București, 20 octombrie 1940, p. 5.
[8] *O scrisoare a d[omnu]lui Perpessicius* în „*Vremea*", București, 10 noiembrie 1940, p. 5.
[9] *Răspuns d[omnu]lui Perpessicius* de Aurel Călinescu în „*Vremea*", București, 17 noiembrie, 1940, p. 7.
[10] Nicolae Albescu, doctor și profesor de educație fizică, colaborator al ziarului „*Cuvîntul*".
[11] Dem. Theodorescu (Mitică) zis « Șacalul », romancier și gazetar; colaborator al ziarului „*Cuvîntul*".
[12] Gheorghe Racoveanu (Ghiță), teolog. A condus revista „*Predania*". Colaborator al „*Cuvîntului*".
[13] Publicată în „*Manuscriptum*", an II, nr. 3 (4)/1971.

114
Perpessicius

29 nov. 1940

— Von Haralamb la Fundație. Confruntare

1 decembrie [Radio:]

Alba Iulia (speaker): «îmbrăcați în haine verzi și cu mantale de cauciuc».

*

— Radio sub legionari — repetă toate greșelile vechei propagande oficioasă și oficială; nu va prinde, cum n-a prins nici F.[rontul] R.[enașterii] N.[naționale].

*

Radio-România jignește și ultimul grăunte de independență din noi.

Străinii s[unt] m[ai] fericiți că nu înțeleg — jignesc chiar și autonomia <inteligen> inteligenții n[oa]s[tre].

Omul e de felul lui ostil oricărui lucru oficial. <N-am> Nu s-a înțeles asta <nici> de 7 ani cel puțin, nu se înțelege nici astăzi.

*

8 dec.[embrie] 1940

La morm.[întul] eroului necunoscut

Discurs Băgulescu. Bun.

Regizare proastă — pentru microfon — mulțimile prea departe — s[au] nu auzeau sau nu înțelegeau. Fapt e că nu participau și nu reacționau. Impresie de întrunire din *Scrisoarea pierdută*. Discurs Antonescu, destul de mediocru — rostit — și ca atitudine mai puțin dîrz, ba chiar lamentabil; *chestia mînei întinse*.

*

Încerc să citesc din Iorga și mă simt turburat. Uriașa umbră se ridică dintre rînduri și interzice.

Cel mai viu dintre muritorii de azi a fost silit să tacă <De ce[?]> [lateral stînga] de reluat

*

Germania 1940, poem de Ion Barbu, închinat lui Hitler de redactat scena Ș. Cioculescu & I. Barbu.[...]

— Poemul e magnific... cu regretul că n-a fost inspirat de Ștefan cel Mare.

— Dacă Hitler ar <putea> înțelege poezia, ar trebui să ne dea Ardealul înapoi.

— Să știi că Radu Gyr se va îmbolnăvi de gălbenare.

— Însă nimic nu poate fi spus, cîtă vreme nu ni se dă voie să spunem ce gîndim — şi alb şi negru.

*

Nu putem avea nimic comun cu un regim c[are] face funeralii naţionale părintelui Moţa şi după trei zile ucide pe Iorga.

Căci Ardealul e plin — şi e marea lui forţă — de preoţi tot atît de merituoşi ca părintele Moţa[14], în timp ce istoria noastră n-a cunoscut decît un singur Iorga.

*

Dec.[embrie] 1940 — Metodic şi cu răbdare să învăţăm englezeşte. Poate că Anglia are de gînd să ne dea, la sfîrşit şi în chip de recompensă pentru buna n[oa]s[tră] purtare, vreo colonie oarecare. Să fim pregătiţi a o primi.

Cînd răsună, <pe> în mijlocul acestei generale părăsiri, glasul speakerilor de la Atena şi Londra, încerci un sentiment de regăsire, de certitudine, de care te desvăţaşeşi.

*

Reflecţia lui M: « Norocul lui N[...] că n-a apucat revizuirea dascălilor universitari. Risca să fie dat afară pentru lipsă de activităţi ştiinţifice... » şi a legăturilor lui amicale cu evreii (cf. <chitanţa> poliţa Blanck)

*

23 dec.[embrie] 1940

— Masa foştilor profesori ai Vo[i]evodului la Palat
— galeria de profesori
— din iunie — bacalaureat — pînă acum.
— Regele nu şi-a chemat, cel puţin, <foştii> colegi[i] de bacalaureat.
— Mot.[15], în naivitatea lui, credea că un profesor e m[ai] mult decît un număr de garderobă.
— Portretul Regelui cu autograf — dar fără dedicaţia personală.
— Conv.[orbire] <cu> — gafa — cu maiorul Tomescu.
— Corul Carmen şi Corul legionar.

*

24 dec.[embrie] 1940

10 fără un sfert, seara

<La> Radio-Londra: « Les français parlent *aux Français* »;

După un mesaj c[ătre] cei de sub ocupaţie: *marseilleza*. Ce mîndrie!

— Cînd ai crescut în spiritul independenţii e greu să te împaci cu protectoratul german al legionarilor.

*

Nu-i putem iubi pe Nemţi, aşezaţi în inima dezastrului nostru, pe care l-au patronat şi realizat... *fiecare la casa lui* e un mare şi sfînt principiu (cf. vorba Rădăşenenilor în Sadoveanu, *Vechime*).

*

Nu-i de ajuns să fie miracole, trebu[i]e să fie şi ochi pregătiţi să le primească. Nu e cazul nostru astăzi.

*

Frumosul curaj al lui XX în „*Universul*". Şi justificat, în totul.

---

[14] Evidentă aluzie ironică la afirmaţiile presei legionare care pretindea că îşi recrutează forţele din rîndurile dascălilor ardeleni.

[15] Mot. (otolea): Şi în caietele cu adnotări pentru romanul autobiografic *Fatma sau focul de paie*, autorul face aluzie la firea sa blîndă şi iertătoare, cu care primise, resemnat, toate loviturile soartei (cf. *Fatma*, roman, cap. II în „*Manuscriptum*", nr. 4 (1972), pp. 66—71).

Radu STANCA

O povestire romantică

OPERA LUI RADU STANCA NI SE DEZvăluie postum neaşteptat de vastă, extinsă bogat în toate genurile literare: poezie, teatru, publicistică, iar acum, un manuscris aflat în arhiva familiei (singurul, dacă nu cumva în alte colecţii, ale prietenilor şi colegilor de odinioară, nu se vor mai fi găsind şi altele) ne face dovada unei reale vocaţii de prozator, de povestitor, în maniera celei mai autentice tradiţii romantice, cu rezonanţe germanice — ca de altfel întreaga sa creaţie — autorul posedînd excelent tehnica sugestiilor fantastice şi *regia* unui fundal baladesc dramatic, amintind toate la un loc de epica lui Heinrich von Kleist, dar înscriindu-se, prin universul preocupărilor şi coloritul local viu al intrigii, în linia unor Sadoveanu, Voiculescu, Agârbiceanu.

Eroul povestirii lui Radu Stanca este în felul său un artist, un om preocupat de studiul frumosului, de cercetarea şi păstrarea operelor artistice ale trecutului, un muzeograf-arhivar ce-şi poartă visul unor furtunoase dezlănţuiri romantice zăvorît sub lacătul condiţiei sale funcţionăreşti, devitalizat în parte de solicitările anoste ale unei profesiuni banale, fără nimic spectaculos în sine, exersată într-un oraş *S*, şi el provincial, adormit parcă, dar care mai poartă pe străzi ecouri vii (pentru cine le ştie descifra) dintr-o existenţă cîndva strălucitoare a burgului medieval. Atmosfera este aceeaşi din tulburătoarea poemă intitulată *Nocturnă:* «*Într-un Sibiu încet ca-ntr-o-ncăpere /În care e un mort. Pe partea dreaptă/ Am zidurile surde de tăcere./ Pe partea stîngă inima-nţeleaptă./ În jur văd numai porţi şi-n porţi ferestre/ Iar în ferestre ochi care mă-nghează./Într-un Sibiu domol ca-ntr-o poveste/ În care port viziera peste faţă* ».

Însărcinarea de a inspecta opera de restaurare a monumentelor de artă ale ţinutului îi oferă şansa unei eliberări din rutina cotidianului. O vară întreagă va putea fi *el însuşi*, colindînd împrejurimile abandonat stării sale contemplative, dincolo de rigorile oricăror obligaţii birocratice şi obtuze. El trăieşte această «excursie» cu sentimentul unei mari şi neaşteptate, binefăcătoare aventuri revitalizatoare, cu sentimentul unei adevărate eliberări romantice. Dar iată, aventura — frumoasă prin coordonatele sale pure şi nobile pe care se desfăşoară — îl va antrena afectiv în tocmai finalul misiunii sale, apoteozînd astfel, la modul sublim, un vis de totală dăruire pasională.

Biserica din satul acela părea puţin interesantă sub aspectul păstrării vechilor comori de artă, aşa încît lucrările de restaurare înaintau rapid, fără a pune nici un fel de probleme speciale. Şi totuşi, eroul nostru zăboveşte aici neaşteptat de mult, reţinut o clipă de misterul ce-nvăluia, ca-ntr-o legendă, trecutul lăcaşului, dar, mult mai mult, de misterioasa apariţie a Eddei, de fascinanta frumuseţe a acesteia, de chemarea nestăvilită a unei iubiri fulgeră-

toare ce-i apropie pe cei doi, întocmai ca odinioară pe eroii poemelor romantice. Fata venea călare pe un roib aprig, trecînd ca o nălucă printr-un peisaj fastuos și fremătător, îndrăznind pe-acolo pe unde nimeni altul nu și-ar fi îngăduit pasul, peste înalta și îngusta *Punte neagră* ce lega malurile prăpăstioase ale hotarurilor dintre ei, spre locul de întîlnire, noaptea, sub clarul stelelor. Acolo, cei doi romantici visători uitau de tot și de toate acele nimicuri ale realității cotidiene care — surd și neiertător — le interziceau elanul, le cenzurau existența cu severitatea obtuză a tuturor prejudecăților de pretutindeni: cei doi veneau din două lumi diferite, între ei nu se-ntindea decît o singură, riscantă... punte neagră. De aceea, odată cu decizia lor de a nesocoti suspiciunile și dezacordul public ce-i încorseta, într-un gest suprem de unire pentru totdeauna, prin căsătorie, misterul care învăluia existența unei întregi comunități umane se destramă și se dezvăluie tulburător.

Biserica, abandonată demult, din motive pe care însăși istoria sa le trecuse sub taină, se decide, în sfîrșit, ca odată readusă la viață, restaurată, să-și dezvăluie adevărul în legătură cu zămislirea și proscrierea sa. Pe unul din pereți, sub tencuiala scorojită, apare strălucitor și proaspăt chipul unei madone de o neasemuită frmusețe. O operă de artă unică este pe cale de a fi redată lumii, după ce atîta vreme zăcuse pe nedrept în cea mai deplină obscuritate, dar spaima oamenilor abia aici atinge limite paroxiste — pe măsură ce fresca se dezvăluie în adevărata sa măreție și pe măsură ce în chipul madonei lucrătorii recunosc portretul fidel al Eddei. Acum faptele pot fi restabilite. Preotul ctitor al străvechii biserici fusese și un bun meșter pictor care, îndrăgostindu-se de o fată străină neamului său (nemțoaica ce va fi fiind asemănătoare în frumusețe cu Edda de astăzi), pentru a o putea avea alături peste legile ce nu le îngăduiau unirea firească, îi zugrăvise chipul pe perete în postură de madonă. Enoriașii descoperind și ei asemănarea, îl alungă pe nefericitul artist, acoperă zidul cu tencuială nouă și închid porțile bisericii.

Eșecul tentativei de a rupe legile oarbe ale unor prejudecăți naționale, mistice și nu în ultimul rînd artistice, este reluat peste decenii de drama noului cuplu. Edda se prăbușește în prăpastia punții negre încercînd exasperată o forțare a destinului, în timp ce eroul povestirii este nevoit să părăsească satul înfrînt (biserica se năruie în flăcări), readus din nou la condiția obtuză a existenței sale pedestre, înconjurat de o realitate dominată de prejudecăți ancestrale.

Puntea neagră nu este numai o romantică poveste de dragoste, consumată tragic, exasperant, sub semnul acutei nevoi de eliberare și libertate a spiritului uman de sub teroarea obscurantismului de orice natură, — Radu Stanca merge mai departe, țintind dezbaterea profundă a ideii de libertate a creatorului de artă, a posibilității acestuia de a se exprima pe sine în consens cu nevoile de artă și de înțelegere a acesteia de către publicul căruia i se adresează.

Ideea aceasta revine adesea la opera lui Radu Stanca, ca un laitmotiv tragic și, de fiecare dată, artistul împărtășește un destin dramatic prin însăși dăruirea totală actului creației, pînă la confundarea cu ea însăși, și a supraviețuirii prin tocmai condiția existenței sale demiurgice. « *Aici am ctitorit o mănăstire* — citez un fragment din poezia *Biserica mea*, ce mi se pare revelatoare în acest sens — *Pentru c-aici săgeata s-a înfipt/Și cu odoare scumpe din Egipt/ Am tîrnosit cucernica zidire.* »

Constantin CUBLEȘAN

PUNTEA NEAGRĂ

POVESTIRE / 1948

Acum un an, la începutul verii, Comisiunea Monumentelor istorice m-a însărcinat cu supravegherea lucrărilor de restaurare în curs la unele din vechile zidiri din regiunea S. Aveam, așadar, pentru întregul anotimp, ce se anunța printr-o primăvară caldă și plină, o misiune care mă scotea, spre marea mea bucurie, din cazanul nesuferit al orașului cu străzile smolite și linse de arșiță și mă făgăduia unei naturi libere, cu umbră multă și răcoare din belșug. Spun: spre marea mea bucurie, deoarece pe lîngă plăcerea pur bucolică pe care însărcinarea comisiunii mi-o pricinuia, totodată, cu ajutorul acestei misiuni devenea posibilă pentru mine și acea bogată cură de aer pe care medicii mi-o recomandau de timp îndelungat și pe care veniturile modeste ale slujbei mele nu mi-o îngăduiau. Regiunea în care eram trimis e o regiune de munte, în partea de miazăzi a Transilvaniei, și cum lucrările pe care urma să le supraveghez erau în cea mai mare parte zidiri așezate în plină natură, în apropiere doar a unor vechi sate germane, plămînii mei, șubreziți de muncă prăfoasă de arhivă, aveau să se bucure din plin de aerul liber și afînat al ținutului în care trebuia să-mi petrec vara.

În mînă cu plicul ce cuprindea, alături de adresa prin care mi se făcea cunoscută însărcinarea Comisiunii, și un teanc masiv cu instrucțiuni tehnice și administrative, urcai în grabă treptele muzeului de istorie și artă națională, unde lucrez ca expert. Fluturînd plicul pe sub privirile unor funcționari mohorîți, trecui vesel prin birourile îmbibate cu miros de cerneală stătută și hîrtie galbenă, și mă oprii în fața acelui cu ușă capitonată și lăcuită, al direcțiunii. Aici îmi potrivii cu două degete gulerul, îmi încheiai nasturii vestonului și, aplecîndu-mă ușor înainte, bătui. Directorul, un om mărunt și îndesat, cu fața rotundă, exprimînd o veselie invariabilă, mă primi cu amabilitatea transpirată a celui gata întotdeauna să-ți facă un serviciu cu simpla condiție de a-i asculta un ceas tot soiul de idei generale despre lume și viață sau amintiri fără nici o legătură cu chestiunea care te frige la degete. Așezat respectuos pe marginea fotoliului, privind cu multă atenție în ochii Directorului, dar cu gîndul la plăcuta împrejurare ce mă aduse aici, ascultai încă o dată o lungă poveste în legătură cu pasiunea din tinerețe a Directorului pentru teatru, ca și martirajul lui științific încercat cu prilejul colectării și amenajării celor două etaje de artă populară a muzeului, operă colosală în urma căreia, statul recunoscător, se văzu totuși nevoit să-i recunoască marea capacitate științifică și să-l numească director al instituției ce-i datora astfel faima. Abia după ce parcurse cu vădită melancolie toate aceste avataruri, povestea Directorului sortită să arate funcționarului (— « și mai ales celor tineri, atît de grăbiți » —) cît de greu se ajunge într-un post însemnat și cît de justificată este destinderea, pe adevăratul ei nume completa inactivitate, în care se complăcea, după un atare efort științific, luă sfîrșit. Îi întinsei atunci omului, căzut din jovialitatea pufăitoare de la început

într-o tristețe amară și sceptică, plicul în care îmi era închisă bucuria unei veri întregi. Vădit surprins și nu tocmai plăcut de această însărcinare venită peste capul lui, Directorul scuipă printre dinți în batista deschisă ca o crizantemă pe călimara biroului, și după ce trecu într-o aspră revistă pe toți membrii Comisiunii Monumentelor istorice, « niște încapabili ajunși numai datorită manevrelor politice », nu încheiă înainte de a-mi da el indicațiile potrivite pentru însărcinarea ce aveam de îndeplinit. Apoi, după ce mă lăsă să înțeleg că munca mea va fi totuși fără spor, deoarece toate problemele muzeale ale regiunii S. fusese[ră] de mult epuizate de activitatea lui (« concentrată în cele două etaje ale instituției »), mă eliberă din fotoliu cu gestul plictisit al omului care știe dar care n-are ce face și trebuie să accepte ideile stranii ale unei comisiuni de « bon viveur » și oameni « fără contact cu realitățile ».

Ca un mînz scăpat din chingi scoborîi treptele pînă în biroul meu. Portarul cu care mă încrucișasem și pe care era să-l izbesc în perete de nu-mi măsuram cu precizie saltul se feri cu uimire din drumul meu. Apoi, aflînd despre ce este vorba mă însoți în birou ca să-mi ajute la aranjarea dosarelor scoase între timp din arhivă. După ce totul fu pus în ordine, îmi luai rămas bun de la ultimii funcționari, rămași întîmplător peste ora normală în instituție și urmărit de privirile lor, unele invidioase, altele indiferente, părăsii Muzeul hotărît să nu mai dau pe acolo înainte de plecare, ca nu cumva vreun obstacol ivit între timp să zădărnicească o evadare devenită fapt împlinit. Deși știam că aș fi putut fi revocat chiar și din mijlocul drumului, totuși cunoșteam îndeajuns comoditatea biurocrației noastre pentru ca să-mi dau seama că o dată plecat eram bun plecat. De altfel, azi, cred că la acea oră exageram cu mult importanța misiunii mele și că în nici un caz privirile trecătorilor întîrziați în soarele acelei zile calde nu-mi erau destinate, precum credeam, mie și succesului meu neașteptat, ci mai mult grabei frenetice cu care mă îmbulzeam printre ei spre casă. Ajuns aici, intrai direct la proprietarii mei, așezați la masă, ca să le comunic plecarea. Tabloul familiar care mi se înfățișă ca și aburii argintii care se agitau pe deasupra castronului cu supă, îmi mulcomi întrucîtva fervoarea și mă făcu să mă retrag, imediat, după ce-mi anunțai plecarea, deși stăpînul casei, un individ imens cu buzele rotunde îmbibate parcă de grăsimile tuturor supelor consumate jumătate de veac, mă onoră cu o invitație zgomotoasă să particip la oficiul săvîrșit în jurul micului altar fumegînd.

După două zile mă aflam în gară cu un echipament redus la strictul necesar și cu sufletul încărcat de sentimentul de plenitudine al celui căruia i s-a împlinit, pe neașteptate, un dor și care, neștiind către cine să-și îndrepte recunoștința, simte interes subit față de toate persoanele cu care vine în contact. Acesta e motivul pentru care, în tren, eu care de obicei sînt atît de închis, am intrat în vorbă pe parcursul drumului cu aproape toți călătorii din compartiment.

*

La sfîrșitul verii eram un om nou. Aerul puternic pe care-l respirasem, viața limpede și regulată dusă în satele cercetate, îmi umplură bureții plămînilor cu sănătate și încredere. Pe lîngă aceasta, într-unul din despărțămintele sacului meu de călătorie adunasem un teanc impunător de fișe și însemnări, rezultate din studiile întreprinse pe teren. Aveam așadar un motiv în plus ca să mă simt întremat, deoarece nu numai trupește vara mi se dovedi plină de foloase pipăibile. În afară de apetitul dobîndit, cîștigasem și o poftă de lucru spiritual intens. Numai privind materialul bogat ce-și aștepta prelucrarea în studii, dintre care unele aveam toate pricinile să le socotesc remarcabile, rezerve noi de optimism mi se trezeau în suflet.

Înainte de a mă întoarce la postul meu trebuia să mai revăd — și aceasta era ultima chestiune înscrisă pe agenda însărcinării Comisiunii — situația unei vechi biserici dintr-un sat așezat la o oarecare depărtare de locul în care mă aflam în momentul acela. Era vorba despre o biserică dărăpănată, inutilizabilă, la care se începuseră cîteva lucrări de restaurare, iar dorința Comisiunii era de a ști dacă aceste lucrări e cazul să fie continuate și dacă peste [*sic !*] tot așezămîntul merită să fie, din capul

locului, decretat monument istoric. Plecai, prin urmare, cu o căruță angajată în acest scop și cu hotărîrea fermă de a isprăvi lucrurile cît mai repede cu putință, spre satul B. Toamna începuse să-și arate primele semne. Verdele gras pălea, și un praf ușor, argintiu se ridica de-a lungul drumului la cea mai mică adiere de vînt. Albastrul cerului era din ce în ce mai îndepărtat și pe deasupra apelor strînse în șanțuri plutea un suc alburiu cleios. Căruța pe care o închiriasem se dovedi mult mai șubredă decît îmi păruse la început, așa că o dată cu seara, la marginea unei dumbrăvi, o roată putredă i se frînse cu zgomot și ne țintui locului. Destul de enervat de această întîmplare, îi făcui căruțașului cîteva imputări aspre, atrăgîndu-i atenția că dacă nu izbutește să repare totul, astfel ca înainte de căderea nopții să pot ajunge la B., nu va vedea de la mine nici un sfanț. Bodogănind, omul scoase de sub lațul căruței, un mănunchi de rafie cu care legă roata. Apoi pornirăm, dar fără prea multă nădejde căci roata se dezbina la fiecare sută de metri. Scos din fire, poruncii omului să oprească. Preferam să stăm locului decît să înaintăm într-un fel în care era cu neputință să ajungem la timp. Se făcuse aproape întuneric, cînd, la un moment dat, în urma noastră se auzi un nechezat scurt. Întorsei brusc capul. În spatele nostru, la o oarecare depărtare, pe un dîmb scurt ce cobora pieptiș, se distingea silueta unui călăreț. Făcui semn și strigai, în dorința de a-i cere un sfat care să mă scoată din situația în care mă găseam. Dar îndată ce ne zări călărețul smuci brusc frîiele și după ce calul fu opintit, se aplecă într-o rînă și se făcu nevăzut pe cealaltă parte a dîmbului. Cum cerul deschidea un ochi senin tocmai deasupra acestei ridicături, nu-mi fu mică mirarea cînd, la svîcnetul scurt al calului, zării fluturînd din creștetul călărețului mătăsos, cu curgere lină, un păr bogat. Călărețul fusese, așadar, o femeie. Cu atît mai stranie mi se părea întîmplarea cu cît călărețul era îmbrăcat orășenește încît eu îl luasem drept un vînător. Înciudat și uimit coborîi din căruță cu intenția de a încerca să opresc pe fugar. Din cîteva salturi eram sus în vîrful dîmbului, dar întunericul nu mai lăsa să se vadă nimic. La chemările mele, numai un nechezat lung se auzi, însă de foarte departe.

Începuse să [se] înnopteze de-a binelea. Răcoarea se strecura insinuant prin toți porii și un tremur continuu, amestec de frig și nerăbdare, mă cuprinse. Era limpede că nu puteam rămîne mai departe în același loc. Nădejdea mea că vreun trecător mă va scoate pînă la urmă din încurcătură, mi-era cu desăvîrșire spulberată. Nici țipenie de om nu se arăta în pustietatea aceasta. Căci, în nebuna mea dorință de a-mi scurta călătoria, apucasem cu căruța pe un drum lăturalnic, ce tăia cîmpul ocolind prin spate șoseaua locuită. Cum munca cîmpului era pe sfîrșite, seara ne ajunse din urmă într-un adevărat deșert. Acum, eram pironiți aici, în mijlocul unui drum neumblat, șfichiuiți din cînd în cînd de vîntul rece al toamnei. În culmea nerăbdării luai hotărîrea să continuăm drumul, cum s-o putea, mai ales că o burniță ușoară începuse să tremure-n aer. Mai mult bîjbîind prin întuneric, cu pielea umedă și mîinile năclăite de praful coclit al roții pe care trebuia într-una să o sprijinim, ajunserăm într-un tîrziu pe o muchie de pe care se zăreau la stînga drumului, sub marea perdea de umbră a dealurilor, niște luminițe pîlpîitoare. Cotirăm peste cîmp într-acolo. Cu roata transformată în ciot, ne tîrîrăm vreme de un ceas prin pîcla deasă a nopții. În sfîrșit, pătrunsesem într-un fel de oază, din care luminițele acelea se zăreau mai aproape și erau, desigur, ale unui sat învelit între dealuri, deoarece răzbeau pînă la noi o dată cu salturile ce ne ridicau sau ne înecau în hîrtoapele peste care treceam. Abia intrați în oaza aceea care era o pădurice neagră și deasă, auzirăm aproape de tot nechezatul prelung și cunoscut. Pricepui de-ndată că pădurice era, deși destul de departe de satul rîvnit, locuită. Și cum nu mai aveam puterea să prelungesc tortura tîrîșului, mai ales că umărul îmi era aproape zdrobit de căruța pe care la fiecare icnet al roții bolnave trebuia să o proptim, mă îndreptai spre inima acelei oaze de unde chemarea animalului țîșnise. Deși căruțașul, apucat de o agitație subită, îmi propuse să ne continuăm drumul spre sat, mă înfundai fără să-l ascult, în mijlocul păduricii.

După cîteva opintiri, intrarăm pe un drumeag larg care ne călăuzi în adînc. Întunericul părea aici și mai bogat, totuși simțeam apropierea unei așezări omenești. Și nu

mult după aceea, zărirăm, printr-o spărtură a negurii, umbra greoaie a unei zidiri și ne oprirăm istoviți în fața unei porți mari de fier. La strigătele noastre răspunse mai întîi un cîine nevăzut, apoi nechezatul repetat. În sfîrșit, după o așteptare care mi se păru fără capăt, o umbră mătăhăloasă se desprinse din beznă și se apropie de gratiile porții. Cu o voce scurtă, noul venit ne întrebă ce dorim. Îl lămurii despre cele petrecute și îi cerui adăpost pînă în zori. Fără o vorbă mătăhala se întoarse pe călcîie și se făcu nevăzut. Nu știam ce să înțeleg și eram gata să cad pradă disperării cînd umbra imensă apăru din nou și desfăcu drugii porții. Era de bună seamă un servitor și-și încunoștințase stăpînii despre întîmplarea din noapte. Poarta desprinsă cu un scrîșnet ascuțit ne vîrî într-un fel de alee mărginită de siluetele înalte ale unor brazi sădiți. După un ocol destul de lung ne găseam în fața clădirii zărită de-afară. Era o casă mare, de zid greu, învelită în iederă bătrînă, cu geamuri largi, deasupra intrării. Aceasta, dintr-un lemn pleznit pe margini, se deschidea într-un gang cu trepte scurte și șerpuitoare. Le urcai în tăcere, mai mult pipăind pereții. La capătul lor se deschidea un coridor sau așa ceva, căci mi-era cu neputință să văd limpede în jur. Servitorul deschise o ușă prin care mă lăsă să intru într-o încăpere largă, violent luminată. Contrastul dintre întunericul deplin în care stăruisem pînă acum și lumina puternică, brutală ce se ivi pe neașteptate în fața mea, mă buimăci. Ca loviți de o biciușcă ochii mi se închiseră instinctiv, iar cînd îi redeschisei, un junghi ascuțit mi se înfipse în tîmple. Mă desmeticii abia cînd, ajuns în mijlocul încăperii, cineva se ridică de pe un fotoliu așezat în colțul opus al odăii și veni în întîmpinarea mea. Era un bărbat înalt, alb, învelit într-un fel de palton lung, pe sub care se zăreau carîmbii cizmelor lungi. Cu o voce moale, legănată de tărăgăneli astmatice, îmi ură bun venit și mă pofti să iau loc alături de fotoliul lui, într-un scaun larg, cu spetează înaltă. Apoi se așeză și el lîngă mine. Cum fotoliul lui era întors spre perete nu-i puteam vedea decît profilul egal, inexpresiv și mîna lăsată pe brațul scaunului. Dar dacă fața bătrînului nu spunea nimic, era moartă, mîna lui în schimb concentrase în ea un foc lăuntric, o iritare neobișnuită, ce respira o vitalitate subtilă, insinuantă, aș spune aproape rea. Degetele resfirate pe mînerul fotoliului se agitau ca niște șopîrle trezite, într-un ritm propriu fiecăruia, astfel încît ori de cîte ori unele dintre ele își ridicau atente capetele, te așteptai parcă să li se desprindă din vîrfuri niște limbi subțiri, verzui care să șuiere. Pe degetul arătător purta un inel cu piatră rombică. Niciodată n-am putut suferi oameni care poartă inele pe degetul arătăror. E ceva ostentativ, ceva care se arată cu insolență în obiceiul acesta, căci dintre toate degetele singur arătătorul rămîne întotdeauna vizibil, nu se poate strînge în pumn, nu se poate retrage, însingura. E întotdeauna, împreună cu degetul mare, în ochii lumii și găsesc că a împodobi cu inele aceste degete e o dovadă de vulgaritate și lipsă de gust. Degetul bătrînului din fața mea avea în plus și o nervozitate specială ce-l făcea cu atît mai nesuferit. Piatra rombică, de nuanță roșietică, a inelului, era prinsă într-o capsă ce atingea de-a lungul pulpei degetului într-o parte și alta, aproape amîndouă încheieturile. Senzația de vierme lung crescurt din carne îmi dădea un dezgust ce mă făcea să-ntorc capul. În timpul convorbirii sortită să arate bătrînului împrejurările în care ajunsesem să-i cer ajutor, îi remarcai cu destulă neplăcere accentul strein. Muia cuvintele într-un fel care e caracteristic tuturor germanilor ce atunci cînd vorbesc romnâește socotesc că sînt mai aproape de melodia autentică a limbii noastre, dacă hămăie vocalele și le întind ca pe niște aluaturi cleioase. Dar ceea ce e mai supărător în vorbirea acestor germani transilvăneni e faptul că alături de greșeli de limbă elementare, frazele lor cuprind la intervale regulate, ca niște crengi jumătate desfrunzite, jumătate înflorite, expresii surprinzătoare, în stil aproape literar, ceea ce gazda mea îmi dădea prilejul să constat din plin. Îmi explică astfel locul în care mă aflam și intuiția mea de la-nceput se dovedi justă, căci eram într-adevăr la marginea unui sat, cu locuitori mai mult germani, nu departe însă de B. Rătăcisem șoseaua, e drept, însă înaintînd spre munți ajunsesem în apropierea satului B. printr-un ocol pieziș. Între cele două sate, cel în care mă găseam acum și B., aflai astfel că se poate ajunge destul de repede cu piciorul, în orice caz mai repede

decît pe drumul de țară, numai că trebuiau tăiate pieptiș niște culmi abrupte și trecut un vad, pare-se celebru prin partea locului. Îi cerui însă stăpînului casei permisiunea de a rămîne peste noapte în încăperea în care mă aflam, dispus să aștept zorile chiar în acel scaun. Dar bătrînul protestă și arătîndu-se destul de scandalizat de ideea mea, îmi spuse că va da ordin să mi se pregătească un așternut curat într-o cameră mai confortabilă. La chemarea lui se ivi un servitor care primi porunca făgăduită și nu mult după aceea mă găseam într-un pat, într-adevăr comod, făcîndu-mi remușcări pentru antipatia ce-o resimțisem în fața stăpînului. Somnul însă, cu toate acestea, se lăsa așteptat. Probabil oboseala drumului îl alungase și acum mă frămîntam să-mi găsesc odihna. În zadar. Zorile mă găsiră treaz și de îndată ce se lumină de ziuă părăsii camera și coborîi în curte. Aici mă aștepta o surpriză nu tocmai plăcută. Căruțașul meu se făcuse peste noapte nevăzut, lucru ce mă silea să apelez din nou la bunăvoința gazdei mele întîmplătoare. De astă dată bătrînul, sculat o dată cu zorile, se arătă mult mai puțin binevoitor ca și cu o seară înainte, aș putea spune iritat chiar de prezența mea. Îmi reteză neted cererea, spunîndu-mi că nu are nici o căruță și că singura soluție e să pornesc pe jos pe drumul pomenit. Scos din fire îi cerui să-mi împrumute atunci cel puțin un cal care să-mi ușureze sarcina bagajului, — dar bătrînul, vădit înciudat de insistența mea, îmi răspunse scurt că nu-mi recomandă așa ceva deoarece trecerea vadului călare e un lucru primejdios și că nu-și poate primejdui animalele. Resemnat, îmi încărcai sacul și pornii nu fără să observ senzația de ușurare pe care o produse bătrînului despărțirea noastră. Soarele mă găsi în plin mers. Drumul despre care-mi vorbise bătrînul și pe care apucasem era de fapt o cărare ceva mai largă ce urca pieptiș niște culmi zvelte. Dezvlăguit de nesomn înaintam încet cu gura încărcată de gustul amar al nopții nedormite. În jurul meu aburea încă deși cerul se desfăcuse și seninul alburiu, albastrul fragil, sticlos al toamnei luase locul cerului înnorat din cursul nopții. Pe măsură ce înaintam aerul se încălzea treptat, dar nu era ardoarea grasă de vară, ci acel năduf, mai mult febră decît foc, ce umple zilele de sfîrșit de septembrie și care în loc să-ți umezească porii, ți-i usucă și-i acopere cu un fel de nisip fin, invizibil, sîcîitor. În depărtare munții se conturau vineții, erau niște profiluri ascuțite. Pădurile, în completă nemișcare, aveau o lucire cărămizie care-mi strîngea obositor chingile ochilor. Mergeam cu capul în jos, preocupat numai de dorința de a ajunge la locul dorit. Cînd, pe neașteptate, în urma mea țîșni din nou nechezatul prelung din ziua trecută. Țintuit locului, întorsei privirea. Calul și călărețul său urcau din urmă, într-o goană sprintenă, cărarea. Primul lucru care-mi trecu prin minte zărindu-i fură afirmațiile bătrînului despre pretinsa primejdie ce o constituia pentru un călăreț drumul acesta. Galopul din urma mea dezmințea spusele bătrînului, simplu pretext — așadar —, îmi zisei, pentru a scăpa de cererea mea. Scîrbit de constatarea făcută, cu gîndul la justețea instinctului ce-mi dictase deunăzi inexplicabila antipatie, abia avui timp să mă feresc cînd cal și călăreț trecură cu tropot scurt pe lîngă mine. Nu mă zărise, nici unul, nici celălalt sau nu mă băgase-n seamă. Numai praful gălbui stîrnit de copite mă învălui ușor ca un șurub învîrtit în jurul meu, de la glezne pînă în creștet. Mă uimi siguranța cu care calul își păstra echilibrul fără să alunece, mai ales că alerga întins, iar o jumătate a drumului părea într-adevăr să fie înclinată spre rîpa ce se deschidea pe o parte a lui. Îmi veni să mă întreb dacă nu cumva apucasem din nou pe un drum greșit căci, altfel, nu vedeam cum era posibil să se aventureze pe-aici cineva care părea să cunoască locurile. Faptul n-ar fi fost cu neputință, iar gîndul îmi stărui cu atît mai mult cu cît deunăzi întîlnisem ciudata amazoană în împrejurări asemănătoare. N-aveam totuși altceva mai bun decît să-mi urmez călătoria. Pînă la urmă trebuia oricum să întîlnesc pe cineva care să-mi confirme dacă mă aflu sau nu pe drumul cel bun. Grăbii pasul. Aici urcînd într-o pantă abruptă, aici scoborînd într-un clin repede, cu pietrișul stîrnit, ajunsei după o cotitură neașteptată în fața unui tablou de neuitat. Culmile se îmbucau într-una singură, prăbușită dintr-o dată într-o vale îngustă. În adîncul ei, ca-ntr-un cazan imens, fierbea un torent îngust, pe albiile căruia se precipitau în prăpastie copacii crescuți într-o profunzime contorsionată, cu gesturi

stranii și dezordonate. Cărarea, pînă să ajungă pe muchia cealaltă, se subția pe o lature a culmii, încît într-o parte era căptușită de peretele înalt al dealului, iar în cealaltă se prăvălea abrupt în golul care se căsca sub ea. Deasupra torentului nu era mai lată de-un pas și plină de pietriș fin care la cea mai mică neatenție te putea tîrî cu el în prăpastie. Inima mi se ghemui cînd, lipit de perete, trecui acest vad și nu mă puteam mira îndeajuns cum izbutise să treacă pe aici calul și călărețul, căci sus pe cealaltă muchie, de-ndată ce ocolii dealul, îi zării stînd pe marginea culmii și privind în gol. Femeia descălecase și lovea cu biciușca iarba înaltă crescută pe vîrf, iar calul, un murg de culoarea mustului, stătea în spatele ei cu grumazul aplecat peste umăr. Urcai încet clina mult domolită și mă apropiai de ei pe cărarea acum destul de calmă și largă. Cum treceam prin tufănișuri, femeia nu mă observă decît în clipa cînd eram la un pas de ea. Era limpede, și i se citea pe față aceasta, că dacă m-ar fi zărit la timp ar fi evitat apropierea mea. Acum era prea tîrziu. Ajunsesem, prin spate, în dreptul ei și acum stăteam alături de ea privind abisul. Locul era ales anume pentru contemplația peisajului, căci într-adevăr de pe această culme, fiertura torentului din rîpă, ca și învălmășeala copacilor de pe povîrnișuri, cîștiga în relief prin panorama munților îndepărtați pe care se profila. Femeia se întoarse spre mine, de-ndată ce-mi auzi pasul. Avea o față albă, încadrată de părul bogat, întors în suluri după urechi. Ochii vioi jucînd într-un zîmbet neîntrerupt, cu sprîncene tăiate rotund pînă spre tîmple. Foarte subțire, cu ceva băiețesc în făptură, sînii i se zăreau numai cînd vîntul îi lipea bluza de piept. O margine a gulerului i se ridicase pe gît în sus, ca o petală de trandafir răsucită de-o adiere. Cealaltă margine căzuse în jos, descoperind șanțul pe care gîtul se leagă cu umărul. Capul fin al claviculei se vedea deasupra pieptului ca un nod mic de fildeș. O întrebai încotro e satul B. și dacă mă aflu pe drumul bun. Fără un cuvînt se întoarse în partea opusă și-mi arătă jos în vale, cu cravașa întinsă, satul. Pe semne, cu privirea pironită asupra amazoanei de pe vîrful culmii, nu-l zărisem la ocolul muchiei, și întrebasem de el, cu el în ochi. Împrejurarea aceasta ne provocă un rîs subit, neașteptat amîndorura. Și încurajat de faptul că mi se sfîrșise calvarul, mă așezai jos cu un oftat de ușurare. Frumoasa amazoană, îmblînzită de rîsul stîrnit, deși surprinsă de gestul meu, nu încălecă, cum mă așteptam, ci rămase alături. Își lovi ușor cu cravașa cizmele și răspunse la primele mele încercări de a lega o convorbire destul de iritată. Era clar că nu știa ce atitudine trebuia să ia, căci răspunsurile veneau întretăiat străbătute de intervale în care se vedea că se frămîntă dacă să-mi răspundă sau nu. Jocul mă pasiona și căutai să fiu cît mai natural, tocmai pentru a-i înlesni răspunsurile. Mă arătai astfel mirat de curajul pe care l-a avut să treacă vadul călare.

— « E un lucru pe care-l fac în fiecare zi », îmi răspunse cu o voce ușoară, tremurătoare ca o aripă de fluture smulsă. Cînd, nedumerit, îi cerui să-mi explice cum e în stare calul ei să treacă acest pod cu grohotiș, fără să alunece, se întoarse și mîngîind animalul de-a lungul grumazului, șopti:

— « E singurul care o poate face ». În felul ei de a vorbi, forțînd moliciunea vocalelor, descoperii același accent, întîlnit cu o seară înainte în vorbirea bătrînului care mă găzduise. Dar cît de fermecător, cît de melodios mi se părea acum în gura ei.

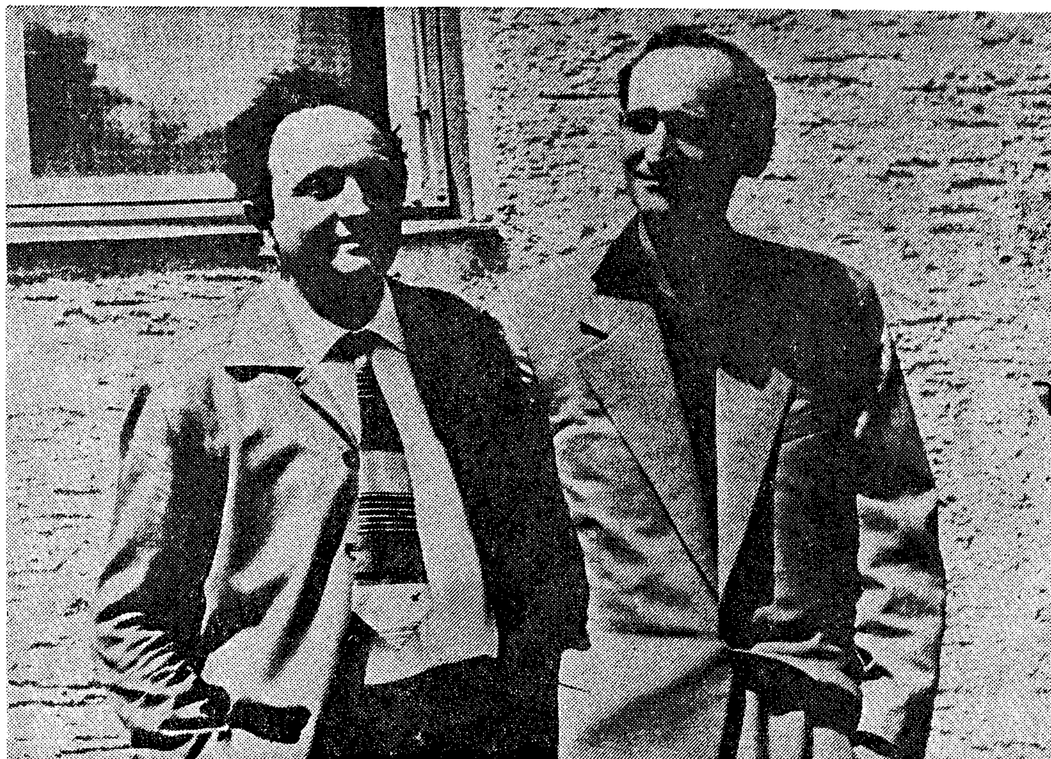
*

Biserica, ale cărei lucrări de restaurare trebuia să le verific, era așezată la marginea satului, într-un fel de luncă umbrită de ulmi mari. Ca să ajung la ea trebuia să străbat satul în lung. Acesta se chircise într-o scobitură a dealurilor, unde era ferit de vînturi și cum biserica nu mai avuse loc sub această plapumă naturală, fusese ctitorită ceva mai la o parte, într-o albie scundă. Trăsesem la un han, mai mult o prăvălioară, unde găsisem o odaie destul de plăcută. Casa era înaltă și s-ar putea spune că odaia mea se găsea față de aceea a negustorului și a soției sale la etaj, deoarece patru trepte de lemn o despărțea[u] de restul clădirii. Construcția aceasta stranie se datora probabil faptului că zidirea era așezată cu partea din dos direct pe dealul care începea tocmai din mijlocul curții. Cum nu aveam intenția să întîrzii prea mult prin preajmă eram mulțumit

de locuința găsită, mai ales că ferestrele se deschideau pe peisajul odihnitor al pădurii învecinate. Lucrările de reparație a bisericii erau înaintate și prezența mea nu tocmai indispensabilă. În plus, după primele investigații, nu mi se păruse ca din punctul meu de vedere, al cercetării etnografice, așezămîntul să prezinte vreun interes deosebit. Reparația bisericii fusese întreprinsă de autoritățile comunei în dorința de a o reda folosinții poporenilor săi, care neavînd un lăcaș divin propice, trebuiau să asculte sfînta liturghie într-unul din satele din apropiere. Biserica fusese părăsită de poporeni în urmă cu mulți ani, foarte mulți ani, cînd satul avusese și parohie proprie și preot. Acestui fapt i se datora de altfel și starea de ruină în care ajunsese așezămîntul. Motivul pentru care poporenii părăsise[ră] locașul lor propriu, preferînd pe acela al unui sat vecin destul de îndepărtat, nu mi se păru tocmai limpede. Mi se vorbise despre un conflict pe care ultimul preot, un anume Ieronim, l-ar fi avut cu credincioșii săi. Dar cum și de ce acest conflict se răsfrînse asupra nevinovatei clădiri, care, după alungarea preotului din sat, fusese lăsată-n paragină și evitată ca un loc necurat, nu putui afla. Nici nu mi-am dat, de altfel, prea mult silința să aflu, căci lucrurile nu mi se păreau prea însemnate. Singurul fapt important era că biserica ajunsese să fie uitată cu desăvîrșire între ierburile înalte ale luncii și acestei împrejurări i se datora starea în care ajunsese. Timp de o generație întreagă, așadar, sătenii cercetase[ră] în locul ei pe cele din satele învecinate, preferînd să facă drumuri, mai ales, pe timp de iarnă, destul de grele, decît să se apropie de locașul lor. Acum comuna se hotărîse să scoată din paragină zidirea dumnezeiască și să refacă vechea parohie. Poporenii, care păreau să fi uitat vechea lor supărare, primise[ră] cu mare bucurie această hotărîre. De altfel, o nouă generație o înlocuise pe cea care se răzvrătise împotriva preotului așa că e greșit să spunem că supărarea fusese uitată. Adevărul e că mulți nici nu știau de ea iar unii cunoșteau numai unele amănunte confuze, fără însemnătate. Lor trebuise să li se pară tot atît de absurdă ca și mie părăsirea în voia sorții a unei zidiri ce putea să-i scutească de drumurile lungi și obositoare ale Duminecilor. Reparația bisericii avea deci rostul de a o reda cultului, așa încît nu privea în chip deosebit însărcinarea mea. De altfel, așezămîntul nu părea să prezinte vreun interes special, încît hotărîsem să mă mărginesc numai la a aduna datele istorice și etnografice ce le voi fi putut găsi în vederea întocmirii referatului conclusiv. Aceste date nu putea[u] fi prea multe și în orice caz nu se puteau deosebi de cele ale aproape tuturor bisericilor din regiunea S. Ca și acelea și aceasta era construită în spiritul sever, neartist și practic, al transilvănenilor de miazăzi. Ea cuprindea o clădire de piatră alburie cu un turn pătrat ridicat peste o tindă cu prag. Interiorul afumat, cu un iconostas fad, scurt, mărginit de două firide scobite. Peretele din față era acoperit de un strat nu prea întins de var alb, în contrast cu restul pereților de culoare albăstruie, fundalul obișnuit al frescelor comune tuturor bisericilor din jur. Cum comuna avea dorința să înnoiască acest interior, prevăzîndu-l cu picturi noi, îmi dădui și eu avizul și întrucît vechile urme nu prezentau nici o valoare artistică deosebită, formulai un referat favorabil. Aceasta ca să-mi justific oarecum prezența față de autoritățile satului, cărora rostul meu în cadrul acestor lucrări de reparație de care Comisiunea Monumentelor istorice se sesizase pe altă cale, nu li se părea tocmai clar. De altfel sătenii, care nu putuseră nici ei cuprinde sensul misiunii ce mă aduse printre ei, în nevoia de a-mi găsi neapărat indicativul ocupației, mi se adresară pînă la urmă și mulțumiți că-mi putură categorisi rostul cu « domnule inginer! »

Hotărîsem să mai rămîn în sat numai pînă cînd pereții lăuntrici ai bisericii vor fi fost degajați de stratul lor exterior și văruiți din nou. Și fiindcă lucrătorii, recrutați dintre sătenii ce se angajaseră de bunăvoie la reparația bisericii, erau împărțiți între ultimele munci ale cîmpului și cele, atît de felurite ale restaurării, lucrarea, ce necesita prezența mea, înainta pe sărite, lăsîndu-mă liber cea mai mare parte din timp. Mă apucai, așadar, [pentru] a-mi omorî urîtul și a-mi umple golurile de inactivitate, să-mi pun ordine în însemnările adunate și să încep redactarea lor. Dar un fel de tainică delăsare pusese stăpînire pe mine și mă stînjenea în intenția de a lucra. Frunzăream

printre fișe cu o neliniște crescîndă fără să izbutesc să-mi stîrnesc pasiunea ce încordează la scris. Eram cuprins parcă de un vînt interior ce îmi împrăștia toată ordinea spirituală, făcîndu-mă să sar de la una la alta, inapt de a gîndi un întreg și de a stabili un plan de lucru. Prelungeam orele pe care le petreceam, cînd eram chemat la biserică, cît puteam mai mult numai ca să am un motiv de a nu mă întoarce la masa pe care o improvizasem drept birou și în fața căreia din clipa în care mă așezam, neastîmpărul, inerția, neliniștea începeau. Îndeobște asemenea stări în care mă simt distrat și în care concentrarea intelectuală mi se pare cu neputință, mă umplu de panică. Aceasta, pentru că în timp ce îmi simt puterile astfel destrămate, un gînd secret mi se ivește

Ultima fotografie cu fratele său Dominic (Cluj, septembrie, 1962).

întotdeauna în minte. Și acest gînd, dacă l-aș lăsa să se formuleze limpede, ceea ce mă feresc cu groază, ar fi teama ca nu cumva starea de haos interior să dureze veșnic și să mă facă incapabil de a reîncepe din nou munca ordonată. Atunci, nevoia acelui altceva care îmi răvășește spiritul, de obicei în amănunțime și pedant organizat, mă face să-mi părăsesc lucrul, ca imediat să mă întorc la el, dar cu sentimentul precis că nu voi fi în stare să-l continui. Astfel, ca să-mi redeștept pofta de lucru, începui să fac plimbări îndelungate în aer liber, cu gîndul că oboseala fizică va astîmpăra agitația lăuntrică și-mi va reda calmul rîvnit.

Într-o zi, după cele cîteva încercări neizbutite de a înjgheba lucrul, îmi luai haina așezată pe umărul scaunului și-mi părăsii camera. Ieșii prin fundul curții direct în cîmp

și într-o stare de dezgustată iritație mă îndreptai pe drumul pe care venisem prima dată în sat. Cu gîndul la neputința de a reintra în normal, urcai vechea cărare spre « Puntea neagră », cum aflasem încă în primele zile că e denumit vadul prăpăstios ce lega locurile unde poposisem în prima noapte cu cele în care mă găseam acum și unde întîlnisem ciudata amazoană. Fără să țin seama de urcuș, grăbii pașii cu respirația înfierbîntată. O adiere uscată îmi bătea fruntea, și închis în mine, înaintam cu capul plecat. La doi pași de vîrful culmii, cu zgomotul torentului din Puntea neagră în auz, îmi ridicai ochii. Și ca și atunci cînd pentru prima dată trecusem vadul, înaintea mea, pe aceeași îmbucătură a povîrnișului, zării ciudata amazoană. Stătea în vîrf cu biciușca în mînă lovind ritmic iarba. Părul desfăcut pe spate, de un galben de floarea soarelui, se răsucea în bulboane ca torentul din fund. Mă privea cum urcam, de astă dată din cealaltă parte a culmii spre ea. Tresării. O uitasem din ziua cînd o întîlnisem aici pe culme aproape cu desăvîrșire și, acum, mă găseam iar în fața ei. Îmi zîmbea și avui impresia o clipă că se afla acolo pentru mine, că venise de-atunci în fiecare zi aici, în speranța de a mă regăsi, că pierduse nădejdea unei revederi și că, acum, privindu-mă cum urcam spre ea, cu obrazul încins și cu răsuflarea întretăiată, se umplea de un sentiment luminos de mulțumire, asemănător aceluia care ne cuprinde uneori ca un val argintiu, desfăcut din adîncuri înnegurate și pe care-l numim, cu un cuvînt plin de smerenie, fericire.

— Încotro? mi se adresă cu vocea ei pală în care vocalele se muiau ușor.

— În neștire, fu răspunsul meu.

— Atunci lasă-mă să te însoțesc. Se întoarse, apucă dîrlogii calului și pornirăm împreună, cu capatele plecate, aproape lipiți.

Din ziua aceea întîlnirile noastre se făcură tot mai dese. O regăseam pe Edda, acesta-i era numele, mereu deasupra Punții negre și numai tîrziu, după ore întregi de hoinăreli, o părăseam din nou lîngă vad, privind-o cum încalecă și cum trece, ca un fluture mare, roșu, firul de cărare de peste povîrniș. De pe culmea cealaltă se răsucea o clipă în șea, îmi făcea semn zîmbind, ca și cum ar fi vrut să-mi spulbere teama cu care o urmăream strecurîndu-se peste abis. Apoi dispărea într-un vîrtej de pulbere. A doua zi revenea în același loc. O primeam cu ochii închiși căci n-o puteam privi deasupra abisului, cu trupul aplecat înainte și mîinile strînse-n hățuri, fără să-mi pot opri un tremur de spaimă. Uneori așteptam, cu un nod în gît, să aud pietrișul de pe trecătoare alunecînd, la un pas greșit al calului, în adînc și tîrînd cu el îndrăzneața făptură. Atunci deschideam brusc ochii, dar nu vedeam sinistrul tablou imaginat, ci la doi pași o zăream pe ea descălecînd și întîmpinînd cu un surîs victorios suspinul meu de ușurare. Seara, cînd ne despărțeam, la plecare încercam același calvar pînă ce o vedeam trecută pe culmea din față, deși de nenumărate ori mă asigurase că pentru Beppo, murgul ei arămiu, trecerea vadului e un fleac. Avea o pasiune nestăvilită pentru el și, după cum îmi spusese, îl crescuse de mic. Nu-și putea opri un gest de copilărească mîndrie, atunci cînd îmi explica încîntată că nici un cal, afară de Beppo, nu poate să traverseze Puntea neagră. Pentru oricare altul încercarea ar fi fatală, căci nici unul nu are simțul de echilibru, finețea, aproape omenească, a pasului lui. Eu mă mulțumeam să aprob știind cîtă plăcere-i face, deși în fond socoteam o nebunie aventurarea ei călare peste vad și nu rareori o imploram să treacă Puntea pe jos. Atunci îmi mărturisea că n-a făcut asta, nici înainte de a mă cunoaște, cu atît mai puțin acum. Și rîdea, trecîndu-și mîna simplu pe brațul meu. Era un copil, deși femeie împlinită, și mă resemnai să socotesc această pasiune drept un reflex straniu al vieții de țară pe care o ducea, fără mari fervori și fără agitații compensatoare. Nu putui afla prea multe din viața ei. Tot ce putui să înțeleg în cîteva frînturi întîmplătoare, fu că locuia într-un sat din vecinătate, sat în care nu-mi fu greu să identific pe acela unde-mi petrecusem prima noapte. Era germană precum o trăda și numele și felul de a vorbi, deși în afară de moliciunea accentului, se exprima cu ușurința aceluia care nu numai vorbește într-o limbă, dar și gîndește în ea. Încercai de cîteva ori să aflu lucruri mai amănunțite din viața ei, dar fu în zadar. Eu, bineînțeles, o făcusem părtașe la tot ceea ce mă privea și viața

mea nu mai avea nici un secret pentru dînsa. Îi mărturisisem și, într-o generoasă pornire, mă încredințai sufletește cu totul acestei ființe. Poate viața goală pe care o ducea, poate felul ei de a fi, mai stingher, mai discret, o făcea mai mult să primească, decît să dea. Îmi deșertai asupră-i, ca într-un vas, toate neliniștile, toate planurile, toate agitațiile de care eram plin. Și nu-mi făcui un secret nici din neputința momentană în care mă aflam de a lucra, deși asta mai mult din dorința de a nu rămîne nimic care să fie numai al meu, căci nici vorbă nu mai era acum, cînd îmi petreceam aproape toată ziua în tovărășia ei, să mă mai gîndesc serios la altceva. Ea primea toată revărsarea mea interioară ca pe împărtășania unei lumi magice și nu tîrziu încercai impresia că această primire îi devenise ei tot atît de necesară, pe cît simțeam eu necesar să mă dăruiesc, să mă revărs, să mă împart cu ea.

Pe zi ce trecea eram tot mai apropiați. Două singurătăți se topeau încet una în alta ca două făclii de ghiață și, începusem, firesc, fără să ne dăm seama, să fim împreună peste tot. Mă însoțea pretutindeni și adesea, în zori, străbătea în galop satul ca să se oprească în fața casei mele, vestindu-mi cu tropotul și nechezul lui Beppo că e aproape. Coboram în fugă și cînd deschideam poarta, ea sărea ușoară din șea și-mi întindea mîna. Porneam apoi, cu calul în urma noastră, încotro ne inspira clipa și în curînd străbătusem toate împrejurimile. Cînd mă abăteam din drum pe la lucrările bisericii, mă însoțea întotdeauna iar uneori venea să mă regăsească chiar în lunca unde știa că, cuprins de remușcări pentru rosturile pe care le neglijam, mă duceam în zori, dar nu ca să lucrez ci, tot amăgindu-mă, tot ca să o aștept pe ea. Nu țineam seama de nimic și nici un fel de înțelegere prestabilită nu se produse între noi. Oamenii din sat, începuse[ră] să cîrtească și, nu li se putea părea un lucru cuvenit, beția aceea însorită a nesfîrșitelor noastre plimbări pe ogoare, întîlnirile noastre pline de o nebunatică exuberanță, tovărășia noastră zilnică în văzul lor. Nu ne feream de nimeni, ne era indiferent tot ceea ce se petrecea dincolo de plasa aurie a prieteniei în care ne învăluisem. Și oamenii de care nu mai țineam seamă, care nu mai aveau pentru mine o existență pe care eram dator să o observ, începură să comenteze această legătură pasionată și exclusivistă înainte chiar ca noi să ne fi dat seama, limpede, de ea. Și desigur cu aprecieri severe, de care nu era străină nici dușmănia surdă ce mocnea între cele două sate de neam diferit. Ar fi trebuit să simt de la-nceput că oamenii din sat, care erau evident cu privirea ațintită asupra fiecărui gest al orășanului, nu puteau vedea cu ochi buni această legătură. Și poate ar fi trebuit să fiu mai prudent, să nu las să se desăvîrșească totul în plină lumină, în văzul lor. Dar eram mult prea departe de a simți că e ceva rău în legătura mea cu Edda, într-atît mi se părea de firească, de indiscutabilă. Nu ne întrebasem nici eu, nici ea de ce natură e sentimentul care ne mînă unul spre celălalt, atît de orbiți eram de starea aceea de puritate lăuntrică în care ne găseam. Am fi fost capabili, cred, să susținem că nu e vorba de nici un sentiment, altul decît acela al unei prietenii luminoase, care să ne apropie într-atît încît pentru toți ceilalți, afară de noi, să fie evident că aici « e ceva la mijloc ». Pluteam într-o stare de limpezime interioară, de parcă am fi avut sufletul căptușit numai cu foițe de aur strălucitor. Nici un semn nu se ivise ca să ne trezească din ceea ce nu ascundeam, pentru că ni se părea că nu avem nimic de ascuns, din ceea ce nu încercam să clarificăm, pentru că ni se părea totul prea curat. Eram tot timpul împreună, dar, ca și cum asta ar fi fost în însăși firea lucrurilor. Ne cufundam unul în ochii celuilalt, ca și cum acesta era, peste tot, felul nostru de a privi. Nu ne dădeam seama că fiecare gest al nostru, fiecare cuvînt, legătura noastră într-un cuvînt, e ceva excepțional, ceva cu totul deosebit. Ni se părea dimpotrivă că nu e nimic mai obișnuit, mai firesc decît ceea ce numeam « prietenia » noastră, întocmai cum somnambulului nu i se pare nimic mai firesc decît mersul pe muchia unui acoperiș la zeci de picioare înălțime, și care pentru el nu e mai mult decît o simplă « plimbare ». Fu însă îndeajuns un singur semn din lumea dinafară pentru ca, lumina din jur ce ne îneca, să se împrăștie și noi să-ncepem să ne dăm treptat tot mai mult seama de natura sentimentului nostru, întocmai cum e de ajuns un singur țipăt scăpat de cei ce privesc din stradă la

halucinantul umblet al somnambulului pentru ca acesta, trezit, să se prăbușească din vîrf. Și așa cum el e ultimul care-și dă seama, în străfulgerarea clipei cînd se prăvălește, că pasul său a fost cu totul altceva decît un mers obișnuit, fapt pe care oamenii de jos îl remarcase[ră] de mult, tot așa noi am fost ultimii care ne-am dat seama că ceea ce noi numeam o « prietenie » obișnuită, era un fel de a vorbi, care nici pe departe nu cuprindea înțelesul adevărat al sentimentului ce ne lega și în care ne regăseam.

Acest semn fu un simplu cuvînt care-mi ajunse întîmplător la ureche. Într-o după-masă așteptînd, ca Edda să vină să mă ia de la mine, precum ne înțelesesem, mă apropiai de geamul care dădea spre curte și rezemat de el, fără să fiu văzut, priveam bătătura în care proprietăreasa mea, o femeiușcă mică, cu degete groase, și cercei mici reprezentînd petalele unei flori de nu mă uita — cum poartă de obicei fetițele — atîrna pe o sîrmă groasă rufele proaspăt bătute. La un moment dat, poarta dinspre stradă se deschise cu un țirîit scurt, după ce un tropot învăluitor îl vestise pe Beppo. Mă pregăteam tocmai să cobor în față, cînd, închizînd geamul, îl auzii pe soțul femeii din curte, care pe semne ațipise în odaia lor de jos, mormăind cu un glas gros.

— Cine-i la poartă?

— Stai liniștit! șopti aceasta apropiindu-se ca să scoată un braț de rufe din coșul așezat pe marginea zidului.

— Cine? repetă glasul gros, ca și cum n-ar fi înțeles șoapta femeii.

— Cine să fie! Nemțoaica inginerului.

Vorbele acestea mi se înșurubară în urechi. Coborîi cu dinții încleștați și în poartă o zării pe Edda. Se rezemase ușor de zăplaz și mă aștepta cu ochii ațintiți în pămînt. Își lovea încet cizmele. Părul îi alunecase, căci și-l desprinsese din suluri, pe frunte acoperindu-i fața. Auzise și ea vorbele femeii. Cu siguranță le auzise căci toată după masa, deși am încercat să mă arăt mai vesel ca de obicei, îi citeam în ochi o stranie preocupare în ochi. Era ca și cum dintr-o dată căzuse pe gînduri, descoperind ceva ce pînă atunci nu băgase de seamă. La întoarcere și după ce mă despărții pe Puntea neagră de Edda, îi cerui explicații proprietăresii.

— Cum îți îngădui d-ta, îi spusei, să vorbești astfel. Nu-ți dai seama că e o jignire în primul rînd pentru mine felul cum ai vorbit despre domnișoara!

— Păcatele mele, dar tot satul îi spune așa! răspunse apucîndu-se cu o palmă de bărbie și cu cealaltă de șold.

— Oamenii să binevoiască să-și vadă de treburile lor, bolborosii înfuriat.

— Păi cine-i vinovat, dacă le mai văd și pe ale altora? Oamenii nu pot umbla cu ochii închiși.

Așadar aici ajunsesem. Tot satul vorbea. Tot satul dădea un înțeles, altul decît acela care îl dădeam noi legăturii noastre. Dintr-o dată îmi dădui seama în ce postură ridicolă mă pusesem cînd mă prinsesem în vorbă cu femeia aceasta. Vroiam să întîmpin un zvon, o cîrteală care se răspîndise deja, și nu observasem că nu aveam cu ce să o combat. Toate explicațiile mele ar fi cu totul contrazise de purtarea noastră și în plus cine ar fi putut asculta fără să priceapă altceva decît că erau vorbe fără șir cu care încercam să ascund o situație, pentru ochii lumii, gata creată. Ceea ce credeam că era indiferent oricui, că nu remarcase nimeni (« ce-ar fi putut remarca? »), văzuseră toți, înainte de a fi văzut și remarcat noi înșine. Între Edda și mine, cert, era « ceva la mijloc ». Înverșunat, mai mult de descoperirea făcută decît de neputința de a o pune la punct pe femeia din fața mea, retezai o convorbire în care îmi apăream tot mai ridicol, tot mai puțin la locul meu.

— Pe viitor vă poftesc să vă țineți gura.

Din ziua aceea între Edda și mine, deși hotărîsem că nu trebuie să ținem seama de vorbele lumii, care « așa e ea, rea și clevetitoare », totuși se așeză un gînd nou, din ce în ce mai obsedant, gîndul că legătura noastră ar putea să fie și ceea ce pare altora, nu numai ceea ce decretasem, într-un avînt copilăresc și oarecum încercînd inconștient să ocolim inevitabilul, că ni se pare nouă a fi. Noțiunea de prietenie, pe care ne mulțumeam să o folosim pînă acum, ne apărea tot mai nepotrivită cu natura profundă

a sentimentului pe care doream tot mai mult să ni-l definim clar. Începusem să fim mai prevăzători, ne feream de ochii lumii și căutam să ieșim cît mai mult din văzul oamenilor. Ne retrăgeam ca niște animale surprinse asupra prăzii, dar care nefiind atacate, nu știu ce trebuie să facă și cu ochii ațintiți asupra indiscretului, cu prada încă în ghiare, se tîrăsc de-a-ndăratelea într-un ascunziș din preajmă. La un moment dat îi cerui Eddei să nu mai vină călare, dar îmi dădui seama imediat că asta ar fi însemnat să nu mai vină deloc. N-ar fi putut face drumul de atîtea ori pe jos. N-ar fi putut fi la timp, nici la mine, cînd venea, nici între ai ei cînd ne despărțeam. Pentru prima dată, mă gîndeam la « cei ai Eddei ». Pînă acum niciodată nu-mi pusesem problema că ei ar putea exista. Acum se iveau dintr-o dată din necunoscut, făcîndu-mă să mă gîndesc că și lor li s-ar fi putut părea suspectă purtarea Eddei. Abia acum îmi dădui seama că Edda venea dintr-o lume pe care nu o cunoșteam. Cînd o întrebai dacă nu are dificultăți acasă în legătură cu escapadele ei tot mai dese, Edda încerca să-mi spulbere nu numai temerile, dar și noua mea înclinare de a purta interes pentru cei dintre care venea și despre care eu nu știam nimic. Mi se păru o clipă stranie această fugă de a atinge asemenea chestiuni. Într-adevăr, aproape cu spaima ca nu cumva să deștepte în mine curiozitatea de a cunoaște ceva din ceea ce o privea, fără a fi în strînsă legătură cu noi doi, Edda se grăbise să treacă peste întrebarea mea neașteptată. Dar în jurul nostru umbre creșteau. Ne strîngeam tot mai tare unul de celălalt, ni se deschideau ochii tot mai mult asupra faptului că între noi nu e numai o « simplă prietenie », ci altceva, ceva care ar putea să provoace rezistența celor din jur. Ce era acest altceva, nu întîrzie să iasă la iveală. Într-o seară, pe cînd amurgul galben vinețiu cădea ca o pelerină fluturîndă pe Puntea neagră, după o zi plină de zbuciumul sufletelor arse de îndoieli și incertitudini, îndreptîndu-mă să-i ajut Eddei să urce în șea, îi simții, cum stătea cu spatele ridicat în fața mea, capul înclinîndu-i-se ușor în urmă, parcă ar fi căutat ceva pe care să se poată rezema. Mă apropiai și i-l primii pe umăr, ca o floare obosită, în timp ce buzele mele aplecîndu-se încet spre gura ei, șoptiră cuvîntul care, atîta vreme ascuns sub obroc, reda în sfîrșit înțelesul adevărat a ceea ce simțeam, dar nu puteam exprima: te iubesc!

*

Lucrările de la biserică înaintaseră mult. Pereții laterali fuseseră degajați complet și zidul văruit din nou. Peretele din față, despre care am spus că era alb, cu o mare pastă de var, ce făcea impresia să fi fost cam în grabă întinsă pe el, rămăsese neatins. Hotărîsem la-nceput, cînd mă grăbeam, că e inutil să fie ras, din moment ce era deja văruit. Dar acum, lucrările se apropiau de sfîrșit și asta însemna despărțirea mea de Edda. Rămăsesem în sat, mult peste timpul la care mă decisesem înainte de a o cunoaște, mult chiar peste timpul necesar și acum căutam diferite pretexte pentru a prelungi lucrările, inventînd lucrări fanteziste și cu desăvîrșire inutile. Biserica era aproape goală și oamenii începură chiar să fie nerăbdători de a o vizita. Unii, cum muncile cele mari se încheiase[ră], dădeau mereu tîrcoale bisericii, intrînd în tindă, curioși să vadă înăuntru, un locaș care fusese închis atîta amar de vreme. Nemaiavînd ce pretexta pentru a prelungi lucrările și a-mi întîrzia astfel șederea mea în preajma Eddei, hotărîi în cele din urmă ca și peretele din față să fie ras, sub motivul că varul lui, mai învechit, distona cu altul nou, fraged de pe ceilalți pereți, ceea ce nu era tocmai neadevărat. Această degajare întîrzia cu cîteva zile încheierea lucrărilor și-mi îngăduia să-mi amîn plecarea. Edda era cuprinsă de o adevărată panică la gîndul că aceasta se apropia, și pentru fiecare ceas, fiecare clipă pe care o puteam dobîndi în plus pentru noi, mulțumeam cerului. Iubirea care stătuse, atîta timp, închisă în noi, neștiută, ascunsă, izbucnise acum cu violență în lumină, ca o magmă fierbinte. Cuprinși de o frenezie năucitoare, revelația unicității sentimentului nostru ne fascina cu sublime incantații. Ne simțeam ca tîrîți de o cădere de ape cristaline, cu vîrtejuri scînteietoare. Și voiam să prelungim cu orice preț această stare, care venise atît de tîrziu. Ceea ce descoperisem în noi era un miracol, în fața căruia stăteam înecați de uimire.

Atunci se petrecu și celălalt «miracol». Într-o seară, tîrziu, unul dintre oamenii care lucrau la degajarea peretelui pomenit, veni să mă caute în fugă. Mă întorceam tocmai de pe Puntea neagră cînd m-am întîlnit cu el față-n față în poarta casei.

— Domnule inginer, veniți îndată la biserică, îmi strigă fluturîndu-și mîna. Mă îndreptai îngrijorat spre el, întrebîndu-l din ochi. Dar omul mă apucă de haină și porni spre luncă. Pe drum îmi explică, ținîndu-și răsuflarea, că la biserică se petrecuse ceva neașteptat care reclama neapărat prezența mea. Pînă să-i cer lămuriri mai amănunțite ne și aflam în fața bisericii. Aici cei cîțiva lucrători mă așteptau într-o stare de vădită nehotărîre. Ce se întîmplase? În cursul după-amiezii oamenii începură degajarea varului de pe perete. Mortarul zgronțuros se desfăcea destul de ușor, căci stratul era subțire. Dar după ce pe o întindere de cîteva palme lucrătorii desfăcură peretele, în loc să întîlnească zidul de cărămidă obișnuit, dădură de un alt perete peste care fusese pe semne întins varul ras. Pe acest perete și atît cît îngăduie lumina din interior, se zăreau prelungite părțile de jos ale unei fresce care se ascundea probabil în dosul peretelui de var. Oamenii, obișnuiți cu grija pe care o arătam eu pentru orice amănunt de această natură, se opriră din lucru și neștiind dacă și acest al doilea perete trebuie degajat împreună cu celălalt sau dacă, peste tot, nu e mai bine să se renunțe și la degajarea celui dintîi, fapt care ar economisi o muncă ce acum trebuia îndoită, trimiseră după mine ca să hotărăsc. Cu sufletul strîns de această neașteptată descoperire intrai în biserică și, pentru că înserase de-a binelea, poruncii să mi se aducă lumină. Cineva aprinse o lampă și o apropie de perete. Mă aplecai spre colțul degajat unde pe o întindere destul de redusă se vedea marginea de jos a unei pulpane de heruvim, din care se desfăcea, pe un fundal roșu auriu, un picior alb, gol, ce părea că plutește în această mare de sînge sclipitor. De la-nceput, încă din acest fragment, îmi dădui seama că nu e vorba de un rest din fresca veche degajată, rest acoperit pe porțiunea din față, din cine știe ce pricini, ci de ceva cu totul distinct, de o pictură ce se deosebea de fresca veche, nu numai ca dată, ci și ca stil. Vechea frescă fusese o zugrăveală comună, iar piciorul pe care-l vedeam plutind aici trăda un stil deosebit, ce nu se asemăna cu convenționalismul picturii murale obișnuite. Luai un tîrnăcop din mîna unui țăran de lîngă mine și începui să lovesc ușor peretele, desfăcînd cu grijă fiecare zgronț de var. Pictura se continuă sub pasta întinsă și, fără a mai sta pe gînduri, poruncii oamenilor să se apuce de lucru.

— Acum noaptea? auzii un mormăit în spatele meu!

— Acum, retezai, cuprins de o curiozitate febrilă.

— Ba mai bine mă lipsesc, și un glas rece bruftui prin întuneric. Îmi dădui seama că oamenii au dreptate, dar nu puteam să rezist ispitei de a urmări întregul acelui fragment descoperit.

— Să rămînă cine vrea. La nevoie lucrez singur toată noaptea. Față de această subită hotărîre, oamenii rămaseră o clipă nedumeriți, apoi înțelegînd că aici e vorba de un lucru mai important decît crezuseră ei, acceptară să-mi stea la dispoziție. Și întreaga noapte, la lumina unor lămpi de petrol, desfăcurăm încet — căci la fiecare gest mai brutal mă încordam spre cel neîndemînatec — peretele bisericii. Cu fiecare porțiune de var care cădea fărămițîndu-se la marginea zidului, pictura ascunsă se întregea treptat, cu fragmente pe care, fiecare în parte, le priveam la flacăra mică a lămpii apropiate de zid. Aveam de-a face, fără doar și poate, cu o operă excepțională, a cărei descoperire îmi făgăduia un succes științific neobișnuit. Era o frescă independentă de restul bisericii, pe care un artist misterios își cheltuise nu numai un geniu impresionant, dar și o ardere nemaipomenită. Stilul picturii avea o amprentă foarte personală, culorile se desfăceau într-o beție luminos paradisiacă, în contrast cu lipsa de sensualitate a picturilor murale sau pe sticlă autohtone. Figurile de pe fresca aceasta aveau ceva concret, viu, omenesc, aș putea spune, pătimaș — în genul italienilor primitivi — care se deosebeau flagrant de hieratismul sec, lemnos al picturii noastre bizantinizante. Individualitatea misteriosului autor era foarte marcată și frenezia jocului de culori, în care albul cu roșul se împerecheau într-un festin mai aproape de extazul

catolic decît de cel răsăritean, îmi semnala o tendință de neconformism din partea autorului acestei fresce, demnă de a constitui un « caz senzațional » în cercetările etnografice, din ultimii ani. Îl și vedeam pe directorul muzeului pufnind greoi din buze la aflarea acestei descoperiri, ce aducea în lumină nu numai un artist, printre zugravii obișnuiți ai picturii noastre murale, dar — ceea ce era mai interesant — un artist răzvrătit. Aproape năuc, fremătînd de bucurie, alergam de la unul la altul dintre lucrători, recomandîndu-le o grijă exagerată. Aceștia mă priveau mirați și nu înțelegeau agitația mea, oricît le repetam, învîrtindu-mă ca beat printre ei, că « am găsit ceva grozav ! » În zori, peretele era aproape complet degajat și lumina care străbătea prin ferestruicile turlei, mîngîie fresca ivită peste noapte. Întregul părea și mai remarcabil decît fragmentele pe care le văzusem izolat. Priveam din mijlocul bisericii la fresca desfășurată și convingerea că mă aflam înaintea unei opere de artă veritabilă, lucru atît de rar în trecutul picturii noastre bisericești, sporea incontinuu. Fresca reprezenta, pe cît îmi puteam da cu socoteala, înălțarea Sf. Fecioare, căci din profuzia culorilor de la baza picturii se desprindea, în mijlocul unei hore de heruvimi fascinați, chipul aureolat al Maicii Domnului purtată de nori. Caracterul naiv-alegoric al picturii nu prejudicia cu nimic valoarea lui pur picturală, trădînd un spirit dornic de a ieși din cătușele artei noastre murale și de a umple cu conținut pasionat apusean stihiile vechi. « Cazul » era, artisticește vorbind, tot atît de interesant ca și istoricește. Căci trăda un « zugrav » care descoperise o artă îndepărtată, fără să fi umblat la școlile ei, lucru care se vădea din modul direct, neșcolăresc, în care această artă stîrnise un talent încătușat în forme bizantine. Aș fi spus mai mult un pictor care se inspirase pe viu dintr-o lume străină de lumea în care și pentru care lucra. În jurul meu cei cîțiva oameni cu care lucrasem toată noaptea priveau tabloul care li se înfățișa în lumina revărsată. Și păreau dezolați, că în urma unui efort atît de obositor, nu se găseau acum decît în fața unei zugrăveli care nu le spunea nimic și pe care, unul dintre ei, o califică imediat în spatele meu, mormăind:

— Cam nemțească !...

Soarele se ivise de-a binelea, dar eu nu mă-nduram să plec din fața frescei. Găseam mereu prilejuri de încîntare și amănuntele care întregeau acum o viziune amplă mă surprindeau cu noi și noi frumuseți. Lucrătorii se rezemau lîngă mine în uneltele lor și păreau insensibili la efuziunile mele estetice. Încercam, sub impulsul debordant al entuziasmului, să le comunic emoția mea, dar era zadarnic. La un moment dat răsună de departe, nechezul cunoscut. Edda îngrijorată de a nu mă fi găsit acasă, unde desigur i se spusese că lipsisem întreaga noapte, venea să mă caute aici. Mărturisesc că în focul descoperirii o uitasem. Acum îmi dau seama că dacă mi-aș fi adus aminte de ea în timpul cît lucram la degajarea frescei sau cel puțin înainte ca ea să răsară în tinda bisericii, poate aș fi putut preveni ceea ce a urmat, poate lucrurile s-ar fi desfășurat altfel și oamenii n-ar fi observat ceea ce numai eu aș fi descoperit. Căci fresca ne mai rezerva o surpriză, pe lîngă neașteptata sa ieșire la iveală.

După ce intră în biserică, Edda observîndu-ne grupul, se apropie de noi încet. O simțeam în urmă îndreptîndu-se încet spre locul din care priveam fresca. Fără să mă întorc, o chemai în șoaptă și, încă sub extaz, îi arătai peretele. Oamenii se dădură la o parte greoi, fără amabilitate. Edda nu mai intrase pînă acum niciodată în biserică, mă aștepta întotdeauna afară, cînd veneam pe la lucrări. Era ceva dușmănos în felul în care oamenii îi făcură loc. Dar cînd ajunse între noi, rămaserăm cu toții ca loviți de un trăznet. Întorcîndu-ne ochii de la fresca pe care o priveam pînă atunci, spre ea, care înainta cu pas domol, avurăm, deodată toți, și eu și ceilalți, impresia că Sfînta Fecioară, aceea de pe peretele descoperit în noaptea trecută, se îndreaptă spre noi. Uluiți ne întoarse[ră]m capetele din nou spre frescă. De astă dată direct la figura centrală a picturii. Asemănarea dintre Edda și Fecioara, ce se desprindea pe peretele din față, dintre heruvimii plutitori, era uluitoare. Atît de perfectă, încît dacă nu le-am fi văzut acum, pe amîndouă, una în fața celeilalte, niciodată n-am fi observat-o. Căci sînt lucruri de identicitatea cărora nu-ți poți da seama decît atunci cînd le vezi alăturate.

Sînt lucrurile care de obicei nu se deosebesc îndeajuns pentru a le putea observa asemănarea. Tot așa și acum. Edda părea coborîtă din fresca de pe perete, iar acolo între îngeri vedeam acum o Fecioară, în care, atît timp cît o privisem numai cu ochii artei, nu recunoscusem altceva decît o figură izvorîtă din imaginația pictorului, dar în care acum găseam reproducerea unui chip viu, omenesc, cunoscut, nu altul decît acela al ființei pe care o iubeam. Edda părea cuprinsă de o spaimă fascinantă și ochii i se pironiseră pe chipul de pe perete. Observase și ea asemănarea izbitoare și acum stătea uluită în dreptul picturii. Mă uitam cînd la ea, cînd la chipul Sfintei Fecioare. Aceiași ochi vii, de sălbăticiune primăvăratică, străluceau și pe chipul pictat și pe acela al Eddei. Sprîncenele și ale uneia și ale celeilalte se desfăceau la fel tăiate subțire spre tîmple, iar părul portretului învelit într-un văl roșu cu bordură aurită, se învălmășa spre umerii Fecioarei, întocmai cum se rostogolea, liber, și acela al Eddei. Doar o melancolie mai gravă, închisă într-un surîs de acceptare resemnată, părea să dea făpturii de pe portret un aer mai matur decît aerul încă feciorelnic, senin, de ființă fără dezolări, al Eddei. Încolo, asemănarea dintre cele două chipuri era desăvîrșită.

Eram cu toții tulburați de întîmplare. Dar pe cînd Edda și cu mine încercam o surpriză stranie, de revelație sublimă, lucrătorii mei păreau în prada unei tulburări, aș spune, scandalizate. Incantația uimirii noastre se răsfrîngea la ei în constatarea caracterului scandalos al acestei asemănări. Ceea ce pentru noi și îndeosebi pentru mine, care priveam cu ochii artei, era o ciudățenie estetică, fascinantă, pentru ei, oameni evlavioși, asemănarea dintre Sfînta Fecioară în fața căreia urmau să se închine și « nemțoaica » aceasta, părea o revoltătoare blasfemie. Nu știu dacă mi-am dat seama de ceea ce se petrecea în ei, atunci cînd îi vedeam schimbînd priviri de la frescă la Edda și apoi între ei sau numai că, în efuziunea revelației, i-am auzit retrăgîndu-se încet spre ieșire. Simțeam înverșunarea lor chiar fără să-i fi văzut și îmi amintesc că într-o clipă mi-am dat seama că venirea Eddei între noi a fost nefericită. Dacă oamenii n-ar fi fost puși față-n față cu aceste două chipuri, poate că ei n-ar fi observat asemănarea și antipatia lor artistică față de tablou nu s-ar fi transformat într-o înverșunare crîncenă de natură morală. Am regretat că venirea Eddei nu m-a surprins singur, căci atunci revelația acestei fresce s-ar fi consumat în flăcările unei înțelegeri a lumii care n-ar fi primejduit existența capodoperei. Îmi dau seama acum, după ce faptele s-au petrecut, că din punctul lor de vedere, oamenii din sat (căci în curînd întreg satul fu pus în cunoștință de cauză) aveau dreptate. Ei judecau fresca numai ca un obiect de cult, ori, cum ar fi putut ei să vină să se-nchine în fața unui chip ce semăna leit cu « nemțoaica » pe care o țineau toți drept « ibovnica » mea ! Atunci însă, cînd eram în plin extaz al descoperirii de artă ce o făceam, nu puteam înțelege asta și nici nu mă sileam să înțeleg ceva ce mi se părea din capul locului o nerozie. Atunci nu aveam

în fața mea decît o mare operă de artă care ascundea o taină în strînsă legătură cu dragostea mea.

După ce rămăseserăm singuri, încercarăm cîteva cuvinte, dar gîtlejurile ne păreau strînse de emoție. Îi lămurii Eddei, în șoapte întretăiate, felul cum am ajuns la descoperirea acestei picturi de o valoare artistică și documentară neobișnuită. Apoi, îi împărtășii uimirea pe care mi-o produsese miraculoasa asemănare. Edda părea la fel de buimăcită ca și mine. Nu știa ce să creadă și cerceta fresca într-o agitație firească. La un moment dat rămase cu ochii ațintiți asupra unui amănunt al picturii care mie pe semne îmi scăpase. Apoi se apropie încet cercetîndu-l cu o curiozitate crescîndă. Îmi făcu semn să mă apropiu. Venii lîngă ea. Atunci îmi arătă, cuprinsă de un tremur ciudat, mîinile Madonei. Acestea erau încrucișate într-o delăsare molcomă. Pe un deget al mînei stîngi, care era ascunsă sub dreapta ușor răsfirată, se zărea un inel cu piatră rombică, roșie.

— E inelul tatei, șopti ca pentru sine, da, nu-ncape-ndoială, e inelul tatei. Recunoscui inelul bătrînului la care găzduisem în prima noapte. Rămăsei buimăcit. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că între acel bătrîn și Edda ar fi putut exista vreo legătură. Deși știam că Edda era din satul în care poposisem la-nceput, totuși nu-mi puteam închipui că am locuit o noapte sub același acoperiș. Îi mărturisii Eddei surprinderea mea. La rîndul ei se arătă mirată cînd îi spusei că-i cunosc părintele. Îi povestii cum am ajuns să petrec o noapte în casa lor și mă arătai mirat că nu o văzusem. Edda își aminti și ea vag de călătorii zăriți de pe acel dîmb. Cît despre mirarea mea cu privire la faptul că nu o cunoscusem la ei, îmi explică grăbit că, în noaptea aceea, ea se-nchisese în odaia ei de cum se-ntoarse acasă, adormind imediat. Din explicațiile ei nu-mi fu însă greu să deduc că între tată, un om desigur ciudat, și fată raporturile nu erau dintre cele mai calde și că el se străduia să-i îngrădească cît mai mult libertatea. Convenirăm că bătrînul trebuie să cunoască ceva în legătură cu misterul acestei picturi, din moment ce coincidența fizionomiilor se dubla cu aceea a inelului din degetul icoanei, unul și același cu inelul de pe degetul lui. Cum eram cuprins de o sete frenetică de a cunoaște taina acestei fresce, o convinsei pe Edda să-i ceară bătrînului lămuriri. Fiindcă ea nu știa în ce fel îi va explica cunoștința noastră și părea să ezite, o implorai să nu se oprească la asemenea temeri nejustificate, arătîndu-i că pentru mine tot ce puteam descoperi în legătură cu fresca era extrem de însemnat. Edda îmi făgădui să-și înfrîngă temerea și încă în aceeași seară să-mi aducă vești. Dar nici în seara aceea, nici în zilele următoare Edda nu mai reveni. Neliniștit, o așteptam cu o înfrigurare crescîndă. Făceam tot felul de presupuneri și nu rareori cădeam pradă unei spaime adînci. Nu-mi puteam explica absența ei și mă temeam de rău. Cît timp o avusesem lîngă mine, nu-mi dădusem prea bine seama ce ar fi putut însemna pentru mine, într-o zi, absența ei. Abia acum, gîtuit de presimțiri negre, cuprindeam în întregul său această nevoie de ea. Abia acum, în lipsa ei, începeam să o doresc total, fără discriminări, fără ezitări. Dragostea noastră se mărginise în hotarele purelor incantații lăuntrice. Cît timp ea îmi era alături, era ca și cum n-ar fi avut o existență aievea, ce ar fi făcut-o trup dorit. Abia acum, cînd nu era în carne și oase, lîngă mine, ea prindea ființă concretă, trup pe care-l doream pentru totdeauna al meu. Ce nu-i cerusem Eddei niciodată, era acum unica mea dorință. O voiam și regretam că nu înțelesesem, mai curînd, că Edda trebuia să-mi aparție, să fie soția mea. Și mă temeam să nu fie prea tîrziu acum. Poate că ea dorise și așteptase de mai mult propunerea mea și că o vagă dezolare o cuprindea văzînd că hotărnicesc dragostea noastră la timpul mărginit al unei veri. Descoperirea frescei putuse să aibă, pentru ea, un înțeles greșit, să o fi făcut să creadă că pentru mine există și alte lucruri decît ea, care pot răpi interesul făcîndu-mă s-o uit. Acum ea nu dorea decît să-i desmint această eventuală presupunere și să-i arăt că descoperirea frescei fusese pentru mine tocmai îndreptarul la ceea ce aveam de făcut. Abia acum, după ce descoperisem minunata capodoperă, eu îmi dădeam seama — printr-o ciudată întrepătrundere de situații, ce se lămuresc unele pe altele — că nu aș fi putut trăi fără ea, că Edda trebuia să fie soția mea. Să fi contribuit la această

nouă dorință a mea, la această « umanizare » a sentimentului meu pentru Edda, prea hieratic, prea ceresc, portretul de pe peretele bisericii? Nu e exclus. Se ascundea în el o senzualitate tainică, ceva pămîntesc, ceva care — prin răsfrîngere — trezea în mine, dorinți concrete. Trupul Eddei, viu, stîrnise în mine incantații cerești, iar portretul sfînt ivise chemări pămîntene ce acum, în lipsa Eddei, pe care o doream, pe măsură ce mă pierdeam tot mai mult în privirea și studiul frescei, creșteau.

Satul însă vuia. Vestea că în biserică se descoperise un portret care era « al nemțoaicei » înfățișînd pe Maica Domnului, dăduse loc la interpretări absurde și nu tîrziu sătenii ajunseră să creadă că totul e o farsă drăcească pe care ei sînt datori să o nimicească. Scandalul luase proporții neașteptate și într-o zi mă văzui nevoit să încui biserica fiindcă țăranii ce se scurgeau într-un șir neîntrerupt ca să vadă acest semn al diavolului, ce-și bătea joc de ei, erau din ce în ce mai amenințători. În curînd glasuri se iviră cerînd cît mai neîntîrziat degajarea frescei și « curățirea » bisericii de imaginea unei « nemțoaice » pe care oamenii o știau « cine e ». Prezența mea începea să fie din ce în ce mai mult obiectul unei dușmănii, mai întîi surde, apoi tot mai exprimate. Oamenii cereau să părăsesc satul, să-i las să-și vadă în liniște de socotelile lor și, mai ales, să fie scutiți de imaginea celei ce, după ce-mi fusese ibovnică, printr-o farsă drăcească, le spurcase biserica. « Doar nu era — spuneau! — să se-nchine la chipul ei, cînd știau cît plătește ». Încercam zadarnic să le explic sensul operei de artă și să-i fac să-și dea seama că e la mijloc numai o simplă asemănare întîmplătoare; în zadar le spuneam că sînt posesorii unei adevărate comori și că a distruge această frescă ar fi o crimă de neiertat. Nu puteam fi crezut pe cuvînt. Oamenii vedeau în încăpățînarea mea de a apăra pictura altceva, și faptul că ei cunoșteau (și cît de greșit) legătura mea cu Edda făcea ca fiecare argument al meu să fie înțeles altfel. În curînd fui nevoit să cer concursul autorităților din sat, căci oamenii amenințau, că de nu voi admite curățirea locului, o vor face singuri. Primarul nu păru nici el să înțeleagă prea bine dîrzenia cu care mă încăpățînam să apăr fresca. La un moment dat își dădu chiar păreri că « poate ar fi totuși mai bine să facem pe placul oamenilor ». Îmi dădui seama că într-un fel le împărtășește revolta și cînd mă arătai surprins de faptul că o autoritate, presupus luminată, nu e în stare să înțeleagă ce valoare se ascunde în descoperirea mea, îmi reproșă, jignit, legătura mea cu Edda și îmi arătă că în definitiv eu sînt vinovat de înverșunarea oamenilor împotriva picturii, căci dacă nu le-aș fi adus în ochi pe femeia aceea, necunoscînd-o, n-ar fi putut avea nici un motiv de a nu respecta sfințenia cuvenită chipului Maicii Domnului. Din punctul lui de vedere argumentul acesta era greu de zdruncinat. Avea desigur în felul lui dreptate, dar eu, scos din fire fiindcă mă simțeam singur în apărarea picturii, îl avertizai că-l fac direct răspunzător de tot și că mă voi descărca la autoritățile centrale asupra lui, dacă se dovedește incapabil de a asigura un tezaur public de preț național. Abia atunci și fără prea multă convingere, primarul admise să pună sub paza jandarmilor biserica.

Între timp de la Consistorul Metropolitan îmi veni o scrisoare ce cuprindea lămuriri cu privire la istoricul bisericii. Le cerusem de mai demult. Soseau abia acum și nu erau de un interes deosebit. Cum eram agitat de scandalul cu sătenii, îmi aruncai în fugă privirea asupra scrisorii în care un funcționar al Consistorului după ce cercetase arhiva îmi comunica datele găsite. Eram gata să arunc la o parte scrisoarea, cînd într-un post scriptum prizărit pe ultima coală, întîlnii pomenit numele Ieronim. Reluai atent citirea pasajului. Cuprindea lămurirea tainei picturii. Zelosul meu corespondent mă informa astfel că ultimul preot al bisericii fusese un anume Ieronim, hirotonit nu în urma unor studii teologice speciale, ci în urma unei pasiuni religioase deosebite. Fusese înainte zugrav de biserici, calitate în care îndrăgise Sfîntul Oficiu, și după un stagiu scurt — cum era posibil în acel timp — devenise preot. Dar ajuns în acest sat, preotul întreținu « relațiuni cu o nemțoaică dintr-un sat învecinat », care stîrniră scandalul. Corespondentul meu îmi arăta că a găsit în arhiva consistorială actul prin care sătenii cereau destituirea lui pentru că — citez ceea ce la rîndu-i zelosul arhivar îmi cita din act — « adusese femeia aceasta în biserica lor ». Corespondentul îmi arăta că nu înțe-

lege ce voiau să spună oamenii prin asta și sfîrșea cu regretul că nu-mi poate comunica mai mult. Dar eu înțelegeam totul. Ieronim, preotul zugrav, « adusese-n biserică », chip pentru chipul ce-l muncea adînc, dornic de a împărtăși divinității pasiunea lui, într-o capodoperă pe care acum o amenința ca și atunci neînțelegerea oamenilor. Eram copleșit. Descoperisem taina frescei. Nu-mi era greu să completez afirmațiile corespondentului cu ceea ce reieșea evident din descoperirea făcută de mine. Ieronim fusese alungat din sat iar fresca văruită în grabă, după care biserica, profanată de chipul unei femei pe care oamenii, ca și acum pe Edda mea, « o știau ei cine e », rămase părăsită. Sărmanul Ieronim! După ce atîta vreme opera lui în care consumase o înaltă febră de artă, și poate o adîncă iubire, rămase îngropată în uitare, acum cînd ea putea din nou să iasă la lumină, să i se recunoască valoarea, o stranie coincidență împiedica libera înțelegere a oamenilor pentru ceea ce voise el să le dea. Mă simțeam oarecum vinovat față de el, căci legătura mea cu Edda reedita un scandal ce-i năruise speranța în recunoașterea artei sale. Acum, nici postumitatea nu putea să redea operei sale înțelesul ei desfăcut de realitate, interpretarea pură și într-un fel eu, tocmai eu care înțelegeam măreția operei, provocam neînțelegerea celorlalți. Femeia care fusese modelul lui Ieronim, și care-l dusese, poate prin mijlocirea unei pasiuni răscolitoare, la descoperirea unei lumi străine, ce, exprimată direct în arta lui, îi dădea izbitoarea originalitate, revenea acum ciudat în Edda, și în povestea ei de dragoste. Între cele două femei, înrudite prin mărturia inelului, Edda era urmașa aceleia care inspirase pictura și care nevoind să se lase uitată, revenea acum ca să mărturisească poate despre o dragoste vinovată ce plutea deasupra operei. Nu m-am putut opri să nu mă gîndesc cît de șubrede sînt dictoanele doctorale care afirmă că opera de artă este, pînă la urmă, întotdeauna recunoscută; cît de fragilă este această operă atunci cînd nu e în armonie cu lumea din jurul ei și cît de greu poate fi ea păstrată în respectul oamenilor. Pictura sărmanului Ieronim, această operă care, dacă n-ar fi fost îngropată prin forță sub vălul uitării, ar fi putut schimba cu desăvîrșire mersul artei noastre bisericești, dîndu-i prin curentul pe care l-ar fi stîrnit, un avînt și o putere nouă, era urmărită de un destin mașter. Atunci cînd ieșise din nou la iveală pentru a cere prețuirea întîrziată a lumii, povestea reală din care poate se născuse, se repeta aievea, amenințîndu-i și această a doua încercare de a răzbi la lumină.

În aceeași zi, pe cînd mă-ntorceam cu asemenea gînduri de la biserică, o găsii la mine pe Edda într-o stare de nedescris. De cum intrai în curte îl zării pe Beppo, deșelat, cu sudoarea curgînd rîu, priponit în spatele porții. Urcai în fugă la mine și abia avusei timp să cuprind pe cea care se prăbușea în brațele mele. După ce-și reveni în fire, Edda îmi povesti scena groaznică ce se petrecu între ea și bătrîn, după ce află de descoperirea din biserică. Bănuind imediat legătura dintre ea și descoperitorul frescei, bătrînul fu cuprins de o adevărată furie, din care Edda dedusese că taina acelui portret îi era cunoscută, deși el îi spusese că nu știe despre ce vorbește. Era desigur o taină de familie pe care o ținuse ascunsă și pe care o vedea acum primejduită. Rezultatul fu că interzisese Eddei să iasă din casă, amenințînd-o că dacă încearcă să scape, îl va închide pe Beppo sub lacăt, făcîndu-i imposibilă escapada obișnuită. Edda era în prada unei agitații cumplite. Îi arătai scrisoarea ce confirma bănuielile cu privire la taina familiei lor. Din trecut se ivi în ea acea rudă, poate îndepărtată, poate apropiată, ce aruncase prin legătura-i cu un « popă zugrav », o pată asupra familiei și Edda mi se făgădui, ca o răzbunare, ca o împlinire peste timp a aceleia. Cînd îi mărturisii hotărîrea mea de a mi-o face soție, Edda se dărui unei frenezii interioare în care spaima fericirii se amesteca cu groaza unei amare presimțiri. Îi era teamă ca nu cumva bătrînul să-i fi spionat această evadare scurtă pe care o izbutise în lipsa lui. Tremura la gîndul că acela ar fi putut pune pe cineva pe urmele ei, împiedicînd împlinirea planului ce-l făurisem. Hotărîsem ca îndată ce noaptea va fi căzut, Edda să se reîntoarcă, de astă dată definitiv la mine, ca să salvăm astfel cel puțin dragostea noastră. Eu urma să o aștept pregătit de plecare, și îndată după aceea am fi părăsit satul, pentru ca bătrînul să ne piardă urmele înainte de a fi putut să zădărnicească fuga Eddei.

O petrecui pînă la Puntea neagră. Seara se simțea aproape și Edda grăbită să ajungă la timp, înainte ca bătrînul să descopere mica ei evadare, dădu pinteni calului. În sulul de praf stîrnit de copitele lui Beppo, mi se păru o clipă că zăresc printre tufele de pe marginea drumului strecurîndu-se o umbră. Dar îmi zisei că e numai o părere și nu dădui însemnătate faptului, deși o clipă mi se păru că recunosc silueta servitorului mătăhălos ce-mi deschisese poarta bătrînului în noaptea de pomină.

Cînd am ajuns din nou în sat biserica era cuprinsă de flăcări. Pus sau nu, focul îmbrățișa cu degete flămînde turla și lemnăria dinăuntru ardea cu zgomot mocnit. Ieșit din minți alergai spre luncă. Aici era adunat întreg satul, încercînd fără prea multă convingere să domolească vîlvătaia. Ca nebun, mă-nvîrteam printre oameni, împingîndu-i la stingerea focului. Cum mulți vedeau în el un semn al cerului nu se prea grăbeau cu firea. Încercai să pătrund în biserică și de nu m-ar fi ținut cu forța cîțiva dintre cei din jurul meu, aș fi fost în stare să intru în cazanul de foc și fum ce smolea înăuntru. Cînd flăcările cuprinseră peretele din față al bisericii nu putui să nu observ pe obrajii țăranilor un fel de surîs de satisfacție. Mirosul de culoare pîrlită umplu lunca și eu căzui în iarbă deznădăjduit.

Am rămas întreaga noapte în preajma bisericii. După ce arsese tot ce era de ars, scheletul pietruit al zidirii pîrjolite se înălța dintr-un maldăr de fumegări sîngerînde. Eram singur — atît de singur că abia în zori îmi adusei aminte de Edda și de hotărîrea noastră. Trezit ca din vis, alergai spre locul întîlnirii. Nici acolo, nici acasă la mine Edda nu se ivise. Atunci în prada unei spaime îngrozitoare mă repezii spre Puntea neagră. Aici mă aștepta ea. Dar nu așa cum o doream eu, vie, lovindu-și ușor cu nerăbdare cizmele, ci în fundul torentului, prăvălită pe coastă, cu fața acoperită de o dungă roșie ce se prelungea încet de pe frunte spre colțul buzelor. Lîngă ea un cal, străin, negru, pe care nu-l cunoșteam, era prăbușit, cu grumazul frînt, în apa ce se juca în coama lui. Înțelesei într-o clipă totul. Planul nostru fusese descoperit și pentru zădărnicirea lui, Beppo închis sub lacăt, iar Edda, într-un moment de disperare, luase calul ce zăcea acum lîngă ea. Primejdia drumului îi ieșise din minte sau poate dorința de a scăpa și de a reveni la mine, o făcuse să uite tot, încercînd acest ultim mijloc. Cît despre bătrîn acela își ținuse făgăduiala.

Sibiu, 19 Sep[tembrie] 1948.

ROMAN EPISTOLAR

Gala GALACTION

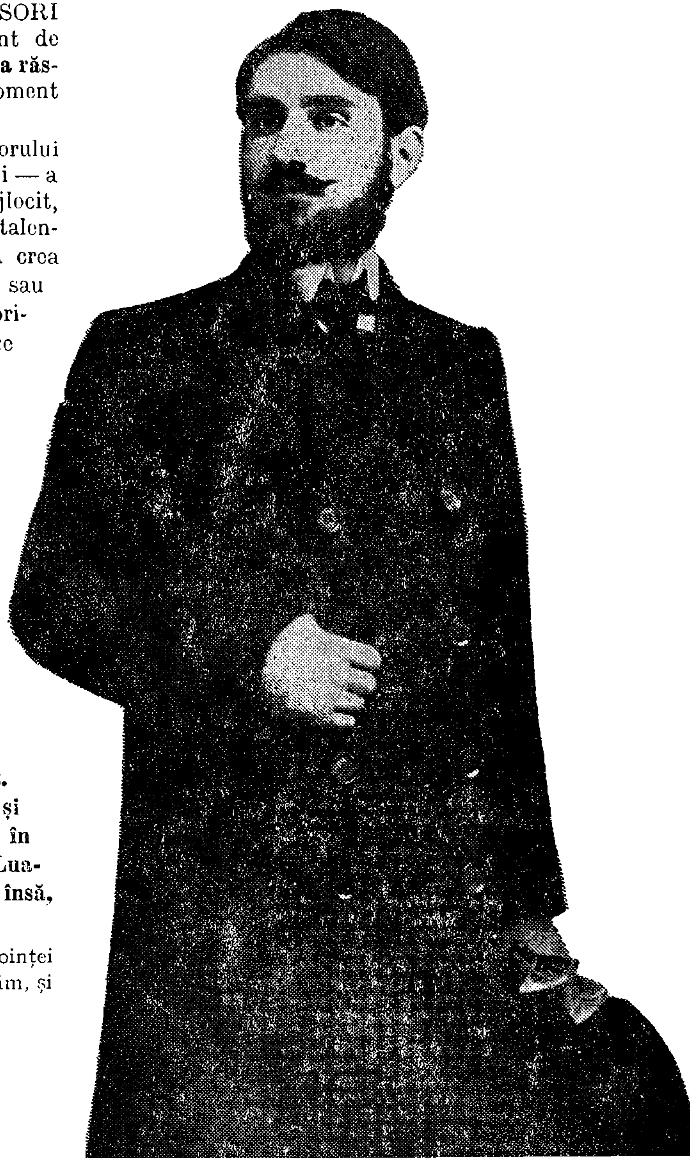
FRUMOASA EPISTOLĂ DE ALTĂDATĂ

CURIOS: CITESC PREZENTELE SCRISORI (de dragoste) cu un mai adînc sentiment de participare decît paginile din romanul **La răspîntie de veacuri**, care evocă același moment biografic.

Să-și spună cuvîntul inabilitatea scriitorului în prelucrarea — pe canavaua romanului — a unui material de viață cunoscut nemijlocit, trăit? (Se știe, atîția critici au arătat că talentul lui Gala Galaction nu excelează în a crea viață, în sens balzacian, ci în a povesti sau a evoca liric, virtuțile sale literare valorificîndu-se, plenar, cu osebire în cadre epice mai restrînse.)

S-ar putea însă prea bine să acționeze aici farmecul (și fascinația) documentului pur. Aceste epistole Gala Galaction le scrie fără vreo intenție artistică ci pur și simplu pentru a-și dezvălui sufletul altui suflet.

Într-o **Autobiografie** redactată de scriitor **« pentru arhiva Societății Scriitorilor Români »**[1], citim în legătură cu perioada care ne interesează: **« În anul meu de litere, am locuit în casa mătușii mele Elena Zotu, unde mă găseam cu familia mea întreagă, încă din 1895, cînd am ieșit din internat. Casa aceasta era în strada Semicerc 3 și descrierea ei și atmosfera ei se găsesc în romanul meu** La răspîntie de veacuri. **Luasem licența în teologie, în anul 1903, însă,**

[1] *Autobiografie* — cunoscută grație bunăvoinței profesorului Ovidiu Papadima, căruia îi adresăm, și pe această cale, mulțumiri.

în același an, și anume cu 6 luni mai înainte, mă căsătorisem. De data aceasta stăteam în Calea Plevnei 62, într-o casă curată a unui proprietar zugrav german, plină de arborași și cu flori.

Toate aceste lucruri, și altele infinit mai multe, se găsesc povestite, ba încă menționate zi cu zi, în Jurnalul meu intim, **care începe în luna Septembrie, anul 1898 ».**

Ultima apreciere nu este adevărată pentru anii la care se referă scrisorile ce le publicăm, întrucît, inexplicabil, **Jurnalul** sare perioada cuprinsă între 1901—1904. Editorii autorizați ai acestei opere, Mara Galaction-Țuculescu și Teodor Vîrgolici, spun, prezentînd structura volumului I: « **Această ediție reproduce integral primele patru volume-manuscrise ale** Jurnalului **lui Gala Galaction, cuprinzînd perioadele: 11 septembrie 1898 — 22 iunie 1899; 10 august 1899 — 30 decembrie 1900; 13 iunie 1904 — 12 noiembrie 1905; 18 ianuarie 1906 — 12 iulie 1912** »[2].

Se observă că, dacă între celelalte volume sînt lacune de o lună sau două, între volumul-manuscris II și cel de-al III-lea se interpune o perioadă albă de peste trei ani. Ce anume se va fi petrecut? Să ținem seama că și pînă atunci **Jurnalul** introdusese copia scrisorilor adresate sorei Zoe, viitoarea soție, și doamnei Sacara — ocrotitoarea iubirii lor. De ce se face excepție cu lotul corespondenței de față? Un gest manifest de pudoare — între cei doi stabilindu-se, după 1901, legăminte sacre, încununate de actul căsătoriei din 1903? Să reflecte epistolele din acești ani aspecte prea intime — și prea scumpe inimii scriitorului — pentru a le putea încredința fie chiar și **Jurnalului**?

Dacă este așa — și dacă omisiunea n-a fost dictată de alte împrejurări — atunci valoarea de **document sufletesc** a acestor scrisori este cu atît mai mare. Căci orice s-ar zice, și **jurnalul**, chiar dacă impune, ca în cazul lui Gala Galaction, o tipărire postumă, se adresează totuși unui cititor (are în vedere, așadar, judecata și pretențiile unui ochi străin cărora, involuntar, cată a li se supune). G. Călinescu — care nu prea agreea « notele intime » — avea dreptate cînd remarca malițios că « **jurnalele moderne** »[3] sînt, de regulă, « **făcute în scopul publicării** ».

La Gala Galaction nu este vorba, desigur, de o poză, ci de o continuă ezitare între dorința de a se confesa sieși pentru uzul propriei conștiințe și imboldul scriitoricesc (diavolesc) de a integra respectivele pagini literaturii sale cu caracter memorialistic.

La 13/26 iunie 1904, **Jurnalul** începe cu această apostrofă: « **Tu, cel ce mă vei citi peste 30 de ani...** », pentru ca un asterisc — redactarea e din 27 decembrie 1949 — să corecteze termenul: « **Să mai lungim scadența [...] să zicem peste 50 de ani înainte** ». În schimb, în nota de la finele caietului II, inserată la 7 mai 1948, autorul fusese mai evaziv: « **Ce vor gîndi cititorii acestor memorii peste 20—40 de ani dacă... secretul lor va răzbi la lumina zilei?...** »

Sînt acestea ezitări care măsoară toată sfioșenia și discreția ființei scriitorului, dar care nu anulează caracterul însemnărilor de document destinat oricum lecturii unui cititor al viitorului. La 14 februarie 1950, el se confesa fiicei sale, Marioara: « **M-am gîndit, uneori, că acest caiet ar arde cu veselie în soba mea, dar — poate mai tîrziu (după vreo alți 50 de ani) va fi binecuvîntat pentru te miri ce scormonitor de documente psihologico-literare** ».

Să spunem adevărul? Ori ce-ar face Gala Galaction, cu ori cîte note ar amenda însemnările intime redactate de-a lungul a jumătate de veac, nu poate să depășească, — nu poate să se desprindă din cercul magic al trufașului **motto** scris, la 11 septembrie 1898, pe prima filă a primului caiet: « **Aceste scrisori nu sînt nici ale celor căror le-am adresat, nici ale mele care le-am scris — ci sînt ale literaturii românești** ».

Dar scrisorile neincluse în **Jurnal**, pe care le divulgăm în acest număr al „**Manuscriptum**“-ului, avem toate motivele să credem, s-au vrut a fi, în exclusivitate, ale adresantei și ale expeditorului, ele sînt expresia convorbirilor intime a două suflete, mistuite de flăcările pure ale dragostei.

Uneori, valoarea intrinsecă a actului epistolar nud este subapreciată de către criticii literari.

---

[2] Gala Galaction: *Jurnal*, vol. I, București, Editura „Minerva“, 1973.

[3] *Jurnalul lui Stendhal*, *„Adevărul literar și artistic“*, XV, seria a II-a, 799, p. 10.

Aş aminti, în acest sens, reproşurile pe care Perpessicius i le aducea lui E. Lovinescu pentru că în **Istoria literaturii române contemporane. Evoluţia prozei**, în numele unei viziuni puriste, excludea din perimetrul literaturii manifestarea oratorică, publicistică sau epistolografă. Cîtă dreptate avea, nu mai e nevoie să demonstrăm, ştiut fiind că sînt autori care au rămas în istoria literaturii universale ca adevărate modele exersîndu-se în aceste domenii — cazul lui Cicero, pentru a-l cita numai pe el, care a realizat prin scrisorile către Caelius capodopera **« fără să fi fost conştient de acest lucru »**, cum arată Gustave Lanson într-un studiu dedicat tocmai **« literaturii epistolare »**[4].

Se cunoaşte că, în raport cu memorialistica, scrisoarea beneficiază de o structură mai liberă: poate atinge, cu graţie, cele mai disparate chestiuni, poate sări, cu nonşalanţă, de la o stare de umoare la alta, dispune, prin urmare, de mai multe şi mai directe mijloace de a-l înfăţişa aşa cum e pe autor, oferind resurse inepuizabile sub unghiul spontaneităţii şi al modului natural de autoexprimare. Să afirmăm că sub condeiul lui Gala Galaction, epistola îşi recîştigă, în plus, unele dintre drepturile uzurpate în epoca modernă; între altele şi din pricina acestor împrejurări: fiinţa iubită, Zoe, se găseşte claustrată în mediul călugăresc de la Mînăstirea Agapia, aşadar corespondenţa are şi rolul de a ţine un fel de « jurnal de actualităţi » despre ceea ce se mai întîmplă în lume, trebuie să satisfacă setea de noutăţi (întocmai ca pe acele timpuri cînd depeşele se trimiteau cu mesageri speciali sau curieri — « ordinari »).

Zoei îi sînt furnizate **« informaţiile pe care le doreşti privitoare la afacerea amicului meu »**. Este o afacere sentimentală care-i putea interesa, asemănîndu-se cu a lor (numai că rolurile erau schimbate: el era călugărul şi **« ea cea venită de departe »**). Bineînţeles, Gala Galaction nu uită s-o ţină la curent pe fiinţa iubită cu toate manifestările sale în public, în special cu ciclul de conferinţe dedicat lui **Quo Vadis?** — îi trimite rezumate, îşi exprimă satisfacţiile, ezitările ca şi proiectele lui de gînditor şi orator etc. Iar de la un asemenea plan al reflecţiilor filozofico-literare aterizează brusc în altul, strict domestic. Viitorul scriitor este mistuit de nelinişti în legătură cu varii cumpărături: cum trebuie să fie pînza de olandă — **« mai groasă, mai zdravănă, ori mai delicată, mai subţire? »** — dar jurubiţele de ibrişin (de care nuanţă?) etc.

Scrisoarea are acest avantaj: aspectele stîngace sau chiar ridicole îi măresc parcă farmecul, captînd « pe viu » ingenuitatea celui căzut în cursă. Nu putem astfel să nu remarcăm că tînărul Galaction se oglindeşte cu fidelitate în aceste « conversaţii », se arată aşa cum e: bunăoară, îi place să-şi afişeze calităţile cu o anume cochetărie sau chiar cu un orgoliu care nu cunoaşte margini: auditorii conferinţelor lui **« s-au simţit zdrobiţi sub fluxul elocinţii şi al superiorităţilor mele »**; neliniştii iubitei că ar putea pleca în alte ţări pentru a dobîndi un titlu îi răspunde sec: **« n-am ce căuta acolo; ştiu cu destulă carte, mai multă decît toţi profesorii pe cari i-aş putea întîlni în viaţa mea »**.

În **Jurnal**, recitind declaraţii asemănătoare acestora, scriitorul va nota spăşit, pe margine: **« Tot ce scriam atunci era extravaganţă şi trufie »**. Desigur, dar tocmai de aceea sînt sincere, sînt adevărate aceste pagini.

Dar mijlocul principal prin care cată a lua ochii iubitei, a o uimi şi cuceri, este stilul literar al epistolelor, ca un bijutier care prefiră şiraguri de nestemate în faţa ochilor creduli şi fascinaţi ai unei copile. Folosesc nu întîmplător această comparaţie, deoarece din corespondenţă pare a reieşi că sora Zoe, deşi mai în vîrstă ca viitorul ei soţ, are mai mari rezerve de candoare, şi, oricum, nu pare a fi iniţiată în lecturi foarte pretenţioase. (Galaction încearcă s-o formeze sub acest aspect propunîndu-i, ca trepte intermediare pînă la **Quo Vadis?** romane de Pierre Loti şi Alphonse Daudet.) Să fie aceasta explicaţia unor figuri de stil care par prea de tot romanţioase, în stil de dedicaţii pe file de album: **« Amintirea-ţi mult iubită străbate norii cugetării mele... »** ş. a. (În vreme ce scrisorile către Doamna Sacara, o intelectuală rafinată, au o expresie mai supravegheată şi chiar mai complicată din punctul de vedere al ornamentaţiei stilului.)

Dar nu, explicaţia principală trebuie s-o legăm de însuşi caracterul romantic al acestei idile care, în împrejurările arătate, amplifica haloul poetic. Puţine sînt scrisorile, ca acestea, care prin modul lor ales de exprimare să nu evoce într-o asemenea măsură parfumul suav al epistolelor de dragoste de altădată.

Fireşte, astfel de antiteze poetice sînt cultivate la şcoala retoricii clasice: (pe tema unei « fortuna labillis »): **« o, dar cum se schimbă faţa**

---

[4] Gustave Lanson: *Încercări de metodă critică şi istorie literară*, Editura „Univers", Bucureşti, 1974.

lucrurilor în lumea aceasta: atunci un cer de smalț albastru se oglindea în strălucirea soarelui și frunza copacilor încerca prima paloare a toamnei. Azi, cerul de tort, arborii goi și friguroși, pămîntul în lințoliu... », la fel ca în această mărturisire-jurămînt (cu accente liturgice); **« Vai, de piatră de-aș fi fost — atîta depărtare, atît pustiu și lung amar de zile sterpe, atîta bir de dor, de suferință și de zbucium cît îi plătim soartei — de mult — de mult m-ar fi muiat: m-ar fi făcut de ceară — și făclie m-ar fi subțiat... »**

În același **Jurnal**, o notă la scrisoarea din 4 iunie 1900, conține această reflecție a scriitorului: **« Ciudat! Recitindu-mă, după 50 de ani mă găsesc suspect de oarecare retorism, de oarecare exagerație, ca din zilele duceselor și ale marchizelor... ».**

Exact: ca în zilele duceselor și ale marchizelor, un stil « nobil », retoric, cu exagerări poetice, dar în expresiile fericite purtînd sigiliul indelebil al autenticității, al patosului sincerității. Într-un loc, se menționează — cu neliniște — că ninge: **« ieri a nins toată ziua și zăpada a crescut pînă la vreo 3 palme. Va fi putut diligența să-și facă obicinuita-i cursă? »** Așadar, ne aflăm încă pe vremea cînd poșta era adusă cu diligența? Aici el își imaginează că amîndoi, în aceeași clipă, se gîndeau unul la altul — reușind să desființeze depărtările — dincolo își povestesc visurile și-și explică tîlcul lor ș. a. m. d.

Naivități? Ei bine, da, dar, oare îndrăgostiții de totdeauna nu sînt niște copii mari, elixirul iubirii nu-i transportă în vîrsta paradisiacă, acolo **« in illo tempore »**?

Aceste considerații vin să justifice îndrăzneala redacției de a grupa scrisorile sub titulatura de « roman epistolar ». Este, desigur, o metaforă, dar și un mod polemic de a atrage atenția că epistolele nu oferă doar material pentru zelul « scormonitorilor » — de surse documentare, ci intră, de drept, în sacrosanctul dar nețărmuritul domeniu al magiei scrisului.

Gustave Lanson, în studiul amintit mai înainte, afirmă discutîndu-i pe moraliști, că **« ei descriu pasiunile pe rînd, fiecare la rîndul ei; nu le fac să se încaiere »**, în vreme ce în scrisori, **«vedem cum caracterele, obligate de viață să se înfrunte, se uzează, se întrepătrund, se modifică, dăruiesc și primesc... ».** Din acest punct de vedere, ele se suprapun scopurilor urmărite de romane și de piesele de teatru. Gustave Lanson invocă, însă, suprasaturarea de **literatură** a cititorului, devalorizarea acelor **« artificii și procedee care maschează sau înlocuiesc natura ». « Dorim doar ca opera** — spune G. L. — **să fie depozitara impresiilor despre lucruri și să ni le comunice cît mai complet, cît mai nealterat cu putință ».** Acest deziderat l-ar împlini epistola: **« or, realitatea autentică, pe care nici romanul, nici poezia nu o pot crea, se află în** Scrisori **».**

Astăzi, putem, cred, să depășim opțiunile exclusiviste care tind să confere cununa preempțiunii fie literaturii de ficțiune, fie celei a documentului nud, conchizînd că viața sufletească a omului găsește varii forme de exprimare, din aria cărora însă nu poate lipsi epistola —, **căci,** comunicînd o experiență de viață, cu grație spontană și naturalețe, epistola reconstituie, în fond, acel farmec inefabil care n-a încetat niciodată să-și exercite forța de seducție.

Al. OPREA

SCRISORI DE DRAGOSTE
[I]

[M. L. R.—15537]

15 Ianuar 1901

13 Ianuar, ora 9 și 1/2 seara — Îmi scrii, soro dragă, îmi scrii? — la această oră — sau numai gîndești la mine? — De ce inima mi se întoarce spre D[umnea]ta, stăruitor, în ceasul acesta? De ce gîndurile refuză să-mi vorbească de altceva, afară de D[umnea]ta? Iată, sînt în ajunul primei conferințe pe care voi rosti-o asupra romanului *Quo Vadis* (după cum < ți-am spus> te vestiam de acum o jumătate de an) și îmi notez diferite idei, cari vor întregi, mîine, cuvîntarea mea. Însă inima mă cheamă din

mijlocul acestei activități, gîndurile își schimbă unda și direcțiunea lor: ele vor să te contemple în amintire, ele vor să se sustragă comandei ce le dau, de a lucra, ele vor să fie ale D[umita]le! Dulce surioară, de îmi scrii, iată că îți scriu și eu: de gîndești numai la mine, iată că mintea și inima mea îți răspund; dacă dormi și mă visezi: dragostea și sărutările mele zboară înduioșate împrejurul D[umita]le!

[*F. 2*] *15 Ianuarie* — Scumpă surioară, am primit [i]eri scrisoarea D[umita]le cea sură. Și citind-o sufletul mi s-a întristat... Doamne, Doamne, surioară, D[umnea]ta îmi tot porți grijă să nu mă bolnăvesc și iată că tocmai D[umnea]ta mi te-ai bolnăvit! Am primit, deunăzi, scrisoarea prin care îmi recomandai acel aluat din făină de muștar și ți-am mulțumit în inima mea pentru atîta dulce și neadormită solicitudine. Dar mi-am spus că această măsură medicală — foarte bună în felul ei — nu va găsi la noi prilejul aplicării. Dumnezeu ne păstrează într-o sănătate și bună stare trupească — desăvîrșite. Mama, soră-mea și eu sîntem perfect sănătoși. (Frati-meu e tot departe acolo unde a plecat și va sta pe acolo multă vreme — căci tot nu are ce face aici.) Prietenul meu, chiar s-a îndreptat cu totul. Dar iată, sora inimii mele, că tocmai D[umnea]ta te-ai bolnăvit. O, de ce nu pot, suflet dulce, să stau de pază lîngă căpătîiu-ți! De ce nu pot să viu să te îngrijesc eu, să te însănătoșez cu privirile mele, cu dragostea mea! De ce nu pot [*f. 3*] să risipesc durerea, de pe fruntea D[umita]le, cu mîngî[i]erea mîinii mele... Ah, tot ce pot să fac, în neputincioasa mea depărtare, e să mă rog Domnului pentru sănătatea D[umi]ta[le]. Și aseară, cu mîinile împreunate, I-am cerut să lase asupră-ți binecuvîntarea Lui milostivă și îndreptătoare!

Visul pe care mi-l povestești — e dulce și creștinesc. M-a impresionat mult și nu-l voi uita vreodată. Ți-am citit scrisoarea de [i]eri, după niște ore sărbătorești. Ai văzut în pagina d-întîi a scrisorii acesteia, că alaltăieri seară preparam o conferință (prima) asupra romanului *Quo Vadis*. [I]eri între 2 1/3 și 3 1/2, după amiază, am rostit-o în cercul colegilor mei. Dar afară de acești colegi, mai asistau la această conferință și prieteni străini de facultatea mea; erau: amicul meu cel în rassă, amicul cu prefața, era Nicu (de cîtva timp N., <îmbră,> soldat bacalaureat, e aici în București, dîndu-și examenul de sublocotenent) și mai erau și alți prieteni. Am <avut>obținut [*f. 4*] un distins succes. Am lăsat pe figurile tuturor o fină lumină de frumos și de plăcere. Dar această conferință e de-abia cea d-întîi pe care o rostesc. Tot asupra cărții *Quo Vadis*, voi continua să rostesc între două sau trei conferințe, în două sau trei duminici de aci înainte. Și-ți voi comunica, soră scumpă, succesele mele pe măsură ce vor veni — Doamne! dar cum nu se poate să fii și D[umnea]ta și să fie și D[oam]na Sacara, asistente la conferințele mele — însă nevăzute de nimeni și știute numai de mine... Ce frumos ar fi. Dar Dumnezeu va voi să fie aceasta — dacă nu acum — absolut sigur mai tîrziu... Cîndva, cîndva, în niște zile pe cari le întrevăd scăldate în soare și încununate cu flori, veți asista și D[umnea]v[oastră] la cuvîntările mele. O convingere intimă mă îndeamnă să cred și să spun aceasta și Dumnezeu îmi dă nădejdea că voi ajunge zilele frumoasei împliniri.

Pentru că îți trimit scrisoarea aceasta re[*Documentul este incomplet.*]

[M. L. R. 15538]

După 25 Ianuar 1901

Îți încep scrisoarea aceasta, soro dragă, cu noi mulțumiri pentru darurile de ziua mea. Mă întrebi de era cineva de față la sosirea pachetului — da, era amicul meu Iosif, dar nu mi-a pus nici o întrebare, înțelegînd de unde vine pachetul. Și l-am desfăcut după plecare-i. — Deși sînt asediat în aceste zile de multe preocupări, totuși îți scriu materie de scrisoare recomandată, pentru a te liniști, definitiv, în privința acelei bizare cestiuni ce te obsedă. Doamne! cum ai interpretat D[umnea]ta acea prefață a mea... Dulce soră, toate acele fraze asupra Ersiliei spun că eu aveam pretenția de a fi priceput pe Ersilia, în toată complexitatea sufletului ei dezechilibrat; și unde mi te-ai dus D[umnea]ta cu gîndul! Dar cum mai poți, surioară dragă, să șovă[i]ești asupra acestei cestiuni? Întîi, n-ai simțit D[umnea]ta adevărul situațiunii noastre,

de cîteva ori pînă acum? Ar fi fost cu putinţă să aibă cineva conduita mea în împrejurările pe cari le ştii? S-ar fi putut şi s-ar putea explica ea într-alt chip — decît aşa cum ţi-o explici şi mi-o explic? O, de n-ar fi fost aşa, de mult nu mai eram ceea ce sîntem; totul s-ar fi dezlegat [*f. 2*] în sensul şi felul comun, încă din vara anului 1899... Ar fi fost mai bine, ar fi fost mai rău? Cine ştie! Oricum, această dureroasă distincţie, ce ne înalţă mai presus de obştie, e cu prisos plătită... Nu, sora mea cea scumpă, nu: şovă[i]elile D[umita]le n-au motiv: lucrurile sînt aşa cum ţi le-am mărturisit, din ziua de 18 April 1899 şi cum ţi le-am completat deatunci încoace. Ţi-am spus adevărul, drag copil, sfîntul adevăr. De nu ţi l-aş fi spus... aş fi avut ocazia să îţi arăt că te-am amăgit — de multe ori de atunci. Dar această bizară întrebare pe care mi-o pui şi de al cărei răspuns, aş zice că erai de mai nainte absolut sigură, pare-mi-se că are — fără ca D[umnea]ta să-ţi dai seama — o altă însemnătate. Spunîndu-ţi aceasta, judec dupe mine însumi, şi afară numai de cazul în care, de data aceasta, nu ne-am potrivit (şi-ar fi de multă mirare, căci semănăm ca două picături de apă) afară de acest caz, trebu[i]e să am dreptate. Care e ide[e]a mea şi în ce consistă această dreptate — nu ţi-aş putea-o lămuri decît <la noua> în viitoarea noastră întrevedere, peste o jumătate de an. Te rog, însă, să [*f. 3*] nu-ţi faci din această amînare nici un motiv de curiozitate îngrijată, ceea ce <voi> îţi voi spune vor fi un şir de consideraţii psychologice şi urmarea convorbirii noastre: va fi lămurirea noastră într-un sens oarecare. Pînă atunci să lăsăm la o parte ideile acestea.

Iartă-mă că nu ţi-am răspuns degrabă întrebării D[umita]le asupra hainelor. Da, sînt gata de o lună de zile, le-am îmbrăcat şi-mi vin — contrar temerilor D[umita]le — cît se poate de bine. Dar le vei vedea şi D[umnea]ta, la vară. Acum, permite-mi şi mie să-ţi înno[i]esc o întrebare la care ai pierdut din vedere să-mi răspunzi: cît ai plătit, maicăi Eufrosina, acest şiac?

— Am primit [i]eri scrisoarea D[umita]le din ziua de 30 Ianuar. Eu n-am fost la biserică — dar la şosea — şi dacă nu m-am gîndit, anume, la ziua noastră de 17 septembrie — la D[umnea]ta, o, m-am gîndit nesfîrşit. Însă, lasă-mă să-ţi spun un detaliu, din primirea scrisorii D[umita]le de [i]eri. Am găsit-o în cutia mea, între un mic jurnal financiar, la care sînt abonat, şi între o carte postală provenind de la... de la nenorocitul chiriaş din <strada>Calea Griviţei No. 18 [*f. 4*] (cel puţin: fost odată). El tot crezînd că eu îmi serbez ziua numelui în ziua de Trei Ierarhi — mi-a trimis şi anul acesta cîteva biete cuvinte de felicitare — Şi această venire împreună de scrisori, şi această vecinătate adusă de întîmplare m-au impresionat într-un chip ironic, amar şi dureros...

— Ţi-am promis că voi completa informaţiile pe care le doreşti <şi> privitoare la <acea> afacerea amicului meu. Ţi-am spus că i-am văzut prietina — aceasta a fost cu ocazia unei scrisori întîrziate care a făcut pe mama ei să ne chieme în casă-le. Înţelegi de aci că mama fetei — nemaiputînd deznoda acest nod ce se strînge cu atîta spăimîntătoare forţă, s-a hotărît să supraveghieze măcar buna aparenţă. O mamă foarte cuminte şi foarte preţioasă — nu e aşa? De ace[e]a m-a chiemat (amicul meu nu fusese adus încă în Bucureşti) şi fără nici o jenă, dimpotrivă cu mult duh, mi-a destăinuit (eu ştiam lucrul) ori mai bine: mi-a explicat situaţia... Şi-au făcut cunoştinţa la mănăstire (Tot la monastire!).

Dar el era călugărul şi ea cea venită [*f. 5*] de departe... Mi se pare că ea a făcut toate înaintările, pe cînd el a rămas pasiv, semi-visător şi semi-îndurerat... Cîte a avut de suferit, din partea sceleraţilor îmbrăcaţi în negru — numai el ştie. Dar a fost adus în Bucureşti — aici răul şi necazul i-au crescut pînă la urechi — căci... mama lui i-a făcut cîteva scandaluri cari i-au uscat inima, de-a pururi, de orice afecţie de fiu. N-ar fi tocmai ea de vină, cît o rudă a lor. Ace[e]a a chibzuit şi executat un tărăboi monstru — închipu[i]eşte-ţi: chiar în casa amicei amicului meu. Cum vezi numai trandafiri nu cresc şi în<par> grădina acestei sărmane legături. Şi cîte amaruri îi ameninţă permanent! Cîte nu i se pot întîmpla, în situaţia lui, mai ales cînd e înconjurat de un cerc de canalii şi de bandiţi. Afară de aceasta, meritele lui, pe cari nu le

poate ascunde oricît ar voi-o, îi stîrnesc dușmănia celorlalți. Am auzit că, duminica trecută, a rostit o predică, mult distinsă, care a făcut pe acel ticălos, ce ți-e cunoscut, să se înverziască de ciudă. Biet prieten, nădăjdu[i]esc că pe încetul voi ajunge [*f. 6*] să-i fiu de folos și de ajutor... Dar să reviu la afacerea lui. Ți-am spus-o: e un copil care va împlini, în viitor, 16 ani; poartă, încă, rochie scurtă și învață la conservator. Se zice că are talent pentru piano și că are <și> o voce <de> cu viitor. Vo[i]ește să învețe canto în Italia — vo[i]ește deci să ajungă artistă. Cam acestea știu despre dînsa; am văzut-o o singură dată; și nu voi mai vedea-o decît în cazul cînd — dupe cum am auzit că are în gînd va <deve> veni să audieze ultima mea conferință. Această conferință voi ține-o nu duminica aceasta care vine, dar ceailaltă; și, <de pe> dupe oarecare răzgîndire, m-am hotărît să nu mai dau nici un rezumat în gazetă (deși acest rezumat mi s-a cerut exprès). Aș atrage cîtva atenția și de aceasta mă feresc pe toate căile. <Deja> Chiar și așa — cu aceste 3 conferințe rostite — a ajuns vorba pînă la urechile profesorilor mei. Căci, aseară, acela care, o dată, s-a recomandat D[oam]nei Sacara și D[umita]le drept profesor la facultatea noastră (fiind într-adevăr), a întrebat: cine e cel ce se ocupă cu romanul *Quo Vadis* (adică vorbește despre acest roman) [*f. 7*] și cînd i-am fost numit mi-a spus pe un mic ton admirativ: « am auzit că e gustată conferința matale... » (Acest om îmi este profesor de vreo două luni — și mi se pare a fi un caracter mult mai nobil decît altele.) Iată, prin urmare, că am făcut destul zgomot, chiar numai cu cîte am spus pînă acum — ; să mă mai apuc să le și scriu ?... Nu voi face-o; și n-am altă părere de rău decît ace[e]a, că nu voi putea să îndeplinesc ce-ți făgăduisem; rezumatul tipărit. Dar lasă, soro dragă, că Dumnezeu ne va ține sănătoși și totdeauna dragi unul altuia și, în viitorul larg, îți voi da însutit ce nu pot să-ți dau astăzi. Încă o vorbă despre conferințele mele: am făcut multă impresie, mai ales duminica trecută, cu povestirea, în scurt, a romanului *Quo Vadis*. Am înfiorat chiar pe cei ce citiseră și cunoșteau, ca și mine, peripețiile cărții. Mă cam așteptam la aceasta, bizuindu-mă pe forța mea de povestitor, pentru care am primit, întotdeauna, grabnice și măgulitoare aprecieri. Prepar conferința din urmă și contez pe un ultim și definitiv succes.

[*F. 8*] Îmi pare rău că îți trimit numai aceste 8 pagini, aș fi voit să-ți scriu mai mult, dar iată că n-am vreme. Îți voi expedia viitoarea mea scrisoare (simplă) peste o săptămînă. Mi-e teamă, însă, încă o dată de reîntrerumperea circulației, căci iarna nu se înduplecă să plece. De [i]eri a început din nou să ningă și azi de dimineață ningea viguros. Zăpada s-a așternut ca de-o palmă; și cine știe cît va mai crește! Îți alătur scrisoarea D[oam]nei Sacara. Știi de ce? Vo[i]esc să plătesc mai mult pentru ceastă scrisoare recomandată (nu 40 de bani); mi se pare că plătind mai mult, pentru ea, va călători mai sigur... Copilărie! — se înțelege —. Dar aștept să-mi numești cumpărăturile de cari ai nevo[i]e, și ți le voi trimite cît mai iute.

Iată și un eșantion de olandă, l-am cerut de la *Papagal*: lățime 85 centimetri prețul 2.50. L-am cerut « pentru prosoape » — dar nu e cam subțire? (și cel ce mi-a dat-o a observat, dar n-avea mai groasă). Aștept să văd cum ți s-a părut. Sfîrșesc, sărutînd duios și dulce dragile mănușițe cari vor desface și plimba aceste pagini. [*Rînd întors :*] Mama a venit; frati-meu nici nu visează.

[M. L. R. 15539]

12 Februar 1901

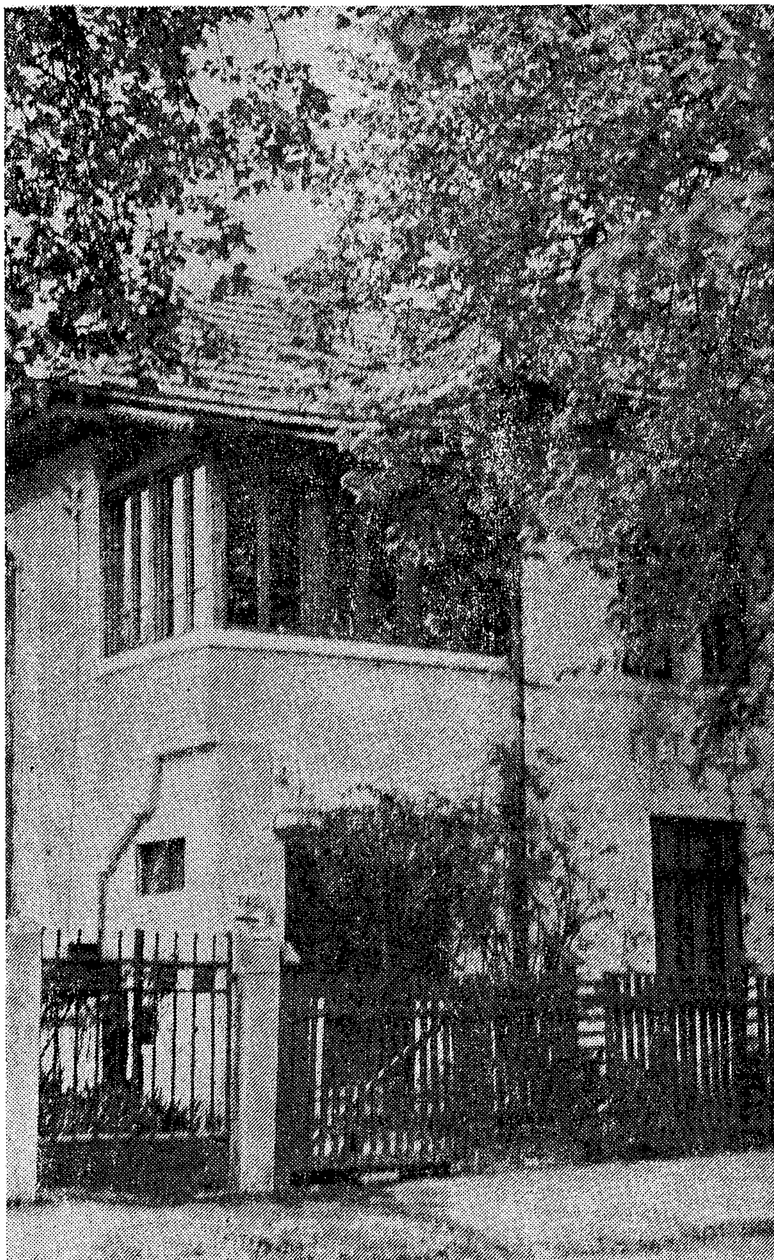
10 Februar 8 ore seara. Simt că gîndurile D[umita]le mă înfășoară — sînt sigur că te gîndești la mine... De ace[e]a iată-mă în neputință de a mai fugări nenumăratele și amarele mele idei filozofice — iată-mă întors cu sufletul și cu inima spre D[umnea]ta. Primit-ai astăzi scrisoarea de joi? Cît o doresc! și cu toate acestea nu sînt sigur: [i]eri a nins toată ziua și zăpada a crescut pînă la vreo 3 palme. Va fi putut diligența să-și facă obicinuita-i cursă?...

Cît de dragă e ultima D[umita]le scrisoare! Cum mă întrebi de duios « să poate oare să nu simți dorul pe care-l simt eu? » Și eu îți răspund: crezi oare că s-ar putea

aceasta? O, de cîte ori de cîte ori amintirile nu mă farmecă cu dulcea lor durere, nu mă lasă imobil şi sfărămat! De cîte ori blestemul soartei noastre nu mi se arată din cale afară greu! De cîte ori icoana D[umita]le nu tresare, o dată cu inima mea, împrejurul mesei şi patului meu! Vai, de piatră de-aş fi fost — atîta depărtare, atît pustiu şi lung amar de zile sterpe, atîta bir de dor, de suferinţă şi de zbucium cît îi plătim soartei — de mult — de mult m-ar fi muiat: m-ar fi făcut de ceară — şi făclie m-ar fi [*f. 2*] subţiat... Şi sînt şi eşti altceva, oare? Că mă consum mai anevoie şi cu mai puţină flacără ca D[umnea]ta — dacă e adevărat, apoi este graţie norilor de gînduri pe cari îi port etern sub frunte şi cărţilor pe cari aplec gîndirea mea... Dar ce-i cu atît? Inima se răzbună în felul ei — şi de multe ori, în mijlocul cugetării cele mai abstracte, ca un cuţit mă ta[i]e amintirea, iar dupe o zi de luptă cu ide[e]a, în neantul somnului, fantasma-ţi mult iubită îmi apare, dăruindu-mi cununa prea dulcilor ei braţe... Astănoapte te-am visat — şi alte nopţi, nainte. Se făcea că punem la cale un pro[i]ect pe care era să-l realizăm în curînd — şi perspectiva lui ne era atît de dragă! Şi atîta de tristă mi-a fost deziluzia, trezindu-mă degrabă! Mă întrebi dacă mi-e dor! Oh, întreabă-mă dacă mi-e foame cînd n-am mîncat de 24 de ore. Întreabă-mă dacă aş voi să [i]es mai curînd în primăvară, cînd duc în spate gerul şi mînia [i]ernii de trei luni! Mai mult decît atît: vai! mai mult decît [*f. 3*] atît căci primăvara va fi peste o lună dar revederea noastră va fi peste o jumătate de an de azi'nainte, 10 februarie!

12 Februar. Credeam aseară că azi îţi voi aşeza în pachet lucrurile cumpărate (afară de olandă despre care îţi vorbesc mai jos) şi îţi voi expedia pachetul. Dar iată că azi ninge puternic şi comunicaţia ameninţă să fie întreruptă — dacă nu o fi deja. Afară de aceasta, am o a doua consideraţie care mă face să întîrziez expedierea pachetului. (Nimic nu mi-e mai displăcut ca ide[e]a că pachetul meu ar putea să aştepte prin Paşcani ori prin cine ştie ce altă gară.) Dar iată a doua consideraţie: sînt în încurcătură cu cum-

Una din locuinţele bucureştene ale autorului *Roxanei*, astăzi în str. Gala Galaction nr. 31).

părarea olandei şi-mi trebu[i]esc următoarele lămuriri: olanda să fie egală în lățime cu prosopul, ce mi-ai dăruit, <sau> ori să fie oricît de lată? Eu m-am dus la vreo 4 magazine, cerînd olandă de felul celei a prosopului, şi încă: şi lată cît prosopul. Dar pretutindenea mi <se>-au răspuns că-mi pot da olandă de calitatea şi desimea acesteia, dar că nu-mi pot da şi: cu lățimea prosopului ci dublă ori şi mai lată decît [*f. 4*] atît. La un magazin însă mi-au răspuns acest lucru ce m-a pus pe gînduri: prosopul pe care îl arătam eu — zicea <unul> un comis din magazin — e <comp> făcut şi cumpărat gata aşa cum se găseşte, iar broderia lui a fost făcută dupe un desen tipărit pe olandă chiar din fabrică. Aşa încît cine l-a cumpărat n-a avut decît să brodeze dupe desenul deja scris pe pînză. (E adevărat ce zicea acesta? Aşa ai făcut D[umnea]ta?) În sfîrşit, mi-a spus (dacă nu mă înşel) că şi ei au acest soi de prosoape făcute de-a dreptul prosoape şi avînd pe ele diferite desenuri. *Nu cumva ai voi şi D*[*umnea*]*ta să cumpăr un prosop ori două, din acestea deja tăiate şi încă şi desinate pentru brodat?* Dacă țin bine minte: comisul mi-a spus că magazinul <lor> lui are asemenea prosoape (Magazinul Poloni). Într-alt magazin mi-a arătat o olandă de *două ori mai groasă decît a prosopului şi de două ori mai rară* — însă mult mai lată. În cazul cînd ai voi olandă brută, nu tăiată de-a gata în prosop, să cumpăr din această olandă groasă şi rară? În fine, în alt [*f. 5*] magazin (Luca Pînzarul) mi-au spus că au olandă aproape la fel cu prosopul dar de două ori mai lată: prosopul are 44 cent[imetri] şi olanda lor 88— iar prețul vreo 2 lei şi 50 metrul. Aiurit de toate aceste informații, contrazicătoare, pe cari le-am cules în patru magazine (cel dintîi a fost *Papagalul* de nu am cumpărat un metru de pongé) — am rămas, soro dragă, în completă nehotărîre: n-am voit să cumpăr nici un fel de olandă, pînă cînd nu voi fi supus judecății D[umita]le toate aceste informațiuni. Ce[e]a ce m-a încurcat, bagi bine de seamă, este *lățimea* olandei şi apoi ide[e]a ace[e]a că există prosoape tăiate de-a gata şi chiar desinate pentru brodat (Oare D[umnea]ta nu vo[i]eşti această olandă tocmai pentru a face prosop din ea?). De ace[e]a, te rog răspunde-mi cît mai repede, dupe primirea acestei scrisori, dacă poți chiar în ziua primirii ei *cît să fie lățimea olandei*? (tocmai cît a prosopului să ştii că nu esistă nică[i]eri, pentru că prosopul a fost tăiat expres prosop). Deci, cît să fie lățimea olandei? dublă ca a prosopului sau şi mai mare? Cu alte vorbe: vrei să scoți din ea numai un prosop, [f. 6] ori două ori trei? Şi apoi: te rog mai răspunde-mi precis şi la aceasta: *olanda să fie mai groasă mai zdravănă — ori mai delicată, mai subțire*? (Pare-mi-se că D[umnea]ta vo[i]eşti să fie mai solidă.)

Cestia lățimii m-a cam încurcat şi la cumpărarea pongé-ului. Ți-am cumpărat un metru de pongé, lat de vreo 90 şi mai bine de centimetri — căci dacă l-aş fi cumpărat mai îngust am <la> judecat că n-ai fi putut scoate <[*indescifrabil*]> nimic din el. L-am plătit: 3 lei şi 25. Am cumpărat un flacon apă de toaletă (à la Violettes de Parme), casa Roger-Gallet — cu prețul pe care îl ştiai: 2,75 şi am cumpărat şi un şipşor de « extrait de Verveine » de la o drogherie (şi apa de toaletă tot de la drogherie am cumpărat-o). Dar mi s-a spus că acest extract de vervenă nu trebu[i]e amestecat cu nimic, ci întrebuințat de-a dreptul. Nu e vorbă cineva care era de față mi-a [*f. 7*] spus că pot amesteca acest extract cu 100 grame de « apă de Colonia » pentru a dobîndi un parfum liniştit (căci, într-adevăr, acest extract mi se pare foarte puternic); însă droghistul i-a răspuns că e mai bine să întrebuințeze extractul aşa cum se află, fără ca să-l mai amesteci. Am mai cumpărat şi două jurubițe de fir ca şi 5 jurubițe de ibrişim: 2 jurubițe exact la fel cu proba D[umita]le, însă celelalte 3 deosebite printr-o uşoară nuanță. Aceasta, din pricină că n-am putut face într-alt fel: căci am căutat la vreo 2 — 3 magazine, fără ca să găsesc nuanța necesară. Dacă însă D[umnea]ta nu le vei găsi pe plac, eu voi căuta şi în alte părți, pînă cînd voi da peste adevărata nuanță. Deosebirea însă între cele două nuanțe este foarte mică — aproape greu de distins. În sfîrşit, dragă surioară, mi-am procurat două cărți franțuzeşti — două romane, unul de Pierre Loti şi altul de Alphonse Daudet (pe cel din urmă îl cunosc de mult). Cred că pe cel dintîi îl vei înțelege fără [*f. 8*] multă greutate; al doilea poate că-ți va părea mai greu. Vezi, ți-aş fi trimis toate aceste lucruri chiar azi — de n-ar

fi <fost> venit peste noapte această zăpadă oarbă care biciu[i]eşte lumina ferestrelor mele (aş fi trecut peste afacerea olandei, căci ţi-aş fi trimis-o mai tîrziu...) Dar mă mîngîi cu ide[e]a că lucrurile cumpărate nu-ţi sînt atît de grabnic trebuincioase (cum mi-ai şi spus-o).

Răspunde, dar, soro dragă, cît mai iute acestei scrisori— şi eu îţi voi expedia pachetu[l] în chiar ziua primirii scrisorii D[umita]le — afară numai dacă ziua ace[e]a va fi sîmbătă — căci atunci ţi-l voi expedia duminică să-l primeşti marţi (luni, revenind curierul în monastire).

A, încă un lucru: nu voi uita (de data aceasta şi dupe atîta amar de vreme!) să-ţi trimit şi cartea D[octo]rului Kuhne — şi o mie de cereri de [i]ertare. Iată că am <completat> dat gata 6 pagini numai cu lucruri indiferente! ... Închid deci, în acest colţişor ce-mi rămîne, expresia dragostei şi a dorului inimii mele şi toate sărutările cu cari aş răcori mîinile matale — mult dulce surioară!

[M.L.R. 15540]

16 Februar 1901

Dupe ce-am prezintat la un oficiu postal scrisoarea mea de azi — m-am înapoiat acasă, trecînd prin grădina Cişmigiu şi printr-o stradă, pe care, altădată, alăturea de cea mult dulce, am trecut în trăsură. O, dar cum se schimbă faţa lucrurilor în lumea aceasta: atunci un cer de smalţ, albastru se oglindea în strălucirea soarelui şi frunza copacilor încerca prima paloare a toamnei. Azi cerul <era> de tort, arborii goi şi friguroşi, pămîntul în linţoliu... Cum treceam noi, sora mea, în ziua ace[e]a pa aripile unor clipe ce uitaseră trecut şi viitor şi tot! Ce plimbare neuitată făcurăm pe aleele cimitirului, sub atîta toamnă caldă, printre atîţia adormiţi sub flori tîrzii... Şi seara — Doamne! — cînd luminile de pe chei se resfrîngeau tremurătoare în apa înnoptată, mînă în mînă, pare că număram, dupe jocul pulsului, clipele fericirei noastre... Şi-acasă... — lampa aprinsă, gustarea gata, ah, şi toată povestea negrăit de dulce ce-o urmă. Dar Doamne, cum nu sînt mulţumirile omeneşti cu totul libere de ghimpii contrariilor lor! <Amorul> Fericirea omenească, întocmai ca şi aurul, nu se găseşte niciodată pură — ci vecinic amestecată cu oarecare parte [*f. 2*] streină, rea... Oricum, însă, acele senine zile de septembrie fură mult mai senine — şi pentru sufletele noastre — decît cele din no[i]embrie. Gîndind la acestea îmi revin în minte — şi mi-a revenit de atîtea ori! — seara cea din urmă... De la acest birou pe care-ţi scriu, ridic <privirea> ochii spre a considera locul ce ocupă pe patul meu. Cîtă dureroasă frumuseţe, cît splendid amar cunoscu inima mea în ora ace[e]a! Îţi aduci aminte: cum îţi păstram mîinile într-ale mele şi cum, într-un moment, ţi le unii într-un gest de rugăciune şi de implorare. Cîte gînduri, cît tumult, cîtă lăcrimată exhortaţiune: Celui Ce ne binecuvînta din iconiţa ace[e]a — nu crispară simţirea mea în <ora> ceasul de atunci. Aş fi voit, pare-că, <pe> sub aripa sufletului meu, exaltat de sfîşietoarea solemnitate a despărţirii, să te cuprind, să te păstrez, să te răpesc condiţiilor vieţii D[umita]le şi ale mele... Aş fi voit, măcar, să te învestmintez în toată dragostea inimii mele, să-ţi pun de pază toată grija şi vegherea sufletului meu — şi numai aşa să te las să pleci! Dar, neputinciosul de mine, îmi înghiţeam furtuna cugetului şi lacrimile şi-ţi ţineam, nainte, mîinile împreunate [*f. 3*] şi imploratoare ... Am sărutat împreună imaginea şi mîna binecuvîntătoare a Mîntuitorului şi-am pus capăt dureroasei şi extraordinarei noastre stări sufleteşti... La gară... ah, cît de dureros au trecut peste inima mea acele momente de şedere în vagon, alături de streini şi încă: în ce condiţiuni... Culmea durerii şi a impresiilor mele a fost însă în momentul în care trenul a sunat şi huruit plecarea. O, pare că te văd, inimă ce te smulgeai din pieptu-mi, făcîndu-ţi semnul Crucii şi evaporîndu-te în geamurile evaporate în noapte. Dar nu ţi-am mai scris, oare, o dată aceste lucruri? Nu ştiu: am uitat — niciodată, însă, seara plecării D[umita]le din 10 No[i]embrie...

Cîtă fericire, suflete iubit, n-am cules din mărăcinii zilelor de dinaintea lui 10 No[i]embrie — dar cît de mult m-au amărît şi înăsprit aceşti mărăcini! De ce fură să fie?

Un blestem i-a voit. Soarta noastră spăimîntător de <rară> deosebită ni i-a semănat în cale — şi lucru înmărmuritor: în potecile noastre cele mai dragi şi parfumate! În afară de ele, lucrurile se schimbă şi nu mai <avem> [*f. 4*] cunoaştem insistenţa trecută a înţepăturii lor. Îţi închipu[i]eşti?... Mama, în ajunul anului nou, văzîndu-mă îmbrăcat în costumul a cărei materie mi-o dăruisei D[umnea]ta (şi ea ştia că D[umnea]ta mi-ai dăruit-o) mi-a spus: « Bine, maică să de[a] Dumnezeu să fii sănătos şi *ei* să-i dea Dumnezeu sănătate şi inimă bună » (sau cam aşa ceva...). Vezi că lucrurile s-au mai potolit. Dar, în definitiv, mie mi-este absolut indiferent. Cu domnia-sa n-am mai schimbat nici un cuvînt, nici o silabă, în cestiunea pe care am discutat-o atunci. Lucrurile au rămas moarte; parcă nimic nu s-ar fi petrecut. Căci sînt mut şi nesimţitor ca un automat. Mama respectă mutismul şi răceala mea. Numai soră-mea (frati-meu e vecinic departe) cîteodată pronunţă vorba « monastire », « călugăriţe », sau altceva apropiat... Dar inutil, căci eu stau cu nasul în farfurie şi dacă zîmbesc, zîmbesc vag, ambiguu, indefinibil...

...Şi zilele îmi trec aşa, sora mea cea dulce. Norii plini de omăt stau în permanenţă pe cerul acest de iarnă; norii cugetării îmi stau pe suflet... Şi dupe cum în iarnă:

« Soarele rotund şi palid se prevede printre nori,
Ca un vis de tinereţe printre anii trecători — »

[*f. 5*] amintirea-ţi mult iubită străbate norii cugetării mele, căutînd spre inimă, cu raza ei cea dragă. Scrisorile D[umita]le îmi sînt o plăcere dulce, voalată de dor şi de suferinţă. Cît de drăgălaş îmi ciripeşte în ele surioara mea! Vai, dar e ciripit de păsărică închisă în colivie... Nu-mi poate sbura mititica mea! ah, şi dacă eu nu sînt tocmai-tocmai închis între grătele, am picioarele prinse într-un laţ — căci altfel: de cîte ori n-aş fi zburat în iarna aceasta! şi de cîte ori nu mi-ar veni să zbor în această primăvară care se apropie. Dar: imposibil, imposibil, imposibil!

O, va trebui să treacă o jumătate de an pînă la ziua în care voi sfîşia captivitatea mea ca, <şi> pe aripile înfiorate şi nerăbdătoare ale dragostei să <[*indescifrabil*]> viu, în zbor ritmat de nebunia inimii, în preajma turnurilor ce se-nalţă în acele poale de codri şi de munţi... Iată — dacă Dumnezeul sufletelor noastre o vo[i]eşte, — de azi în 6 luni de zile, ne vom oglindi, răpiţi şi îndureraţi de fericire, unul în ochii celuilalt. Azi este 15 Februarie; în ziua de 15 August cu voia şi cu ajutorul lui Dumnezeu, voi fi la maica Eufrosina. [*F. 6*] Voi pleca din Bucureşti în seara de 13 August şi a doua zi, 14 August, pe la 3 ore dupe amiază, voi veni cu o birjă, din T. Neamţ în Varatic. O, dar cît mai e pînă atunci, vai, dar cîte zile vor mai trebui să treacă. Fă-ţi inima tare, dragă surioară! Să dea Dumnezeu să fim sănătoşi pînă atunci.

Nu trebu[i]e să-mi ceri nici o [i]ertăciune, suflet scump, pentru acea palpitare de îndoială ce te-a cuprins, în vremea din urmă, şi dupe lectura acelei prefeţe. Eu ţi-am dat explicaţia lucrului cu toată sinceritatea inimii şi cu toată mulţumirea că îţi spun adevărul şi mai ales că pot să-ţi spun un aşa de extraordinar adevăr. De altfel, ah, o ştiam prea bine, o ştiam de mult, că inima D[umita]le a ghicit totul, că inima D[umita]le este apărătoarea şi aliata mea, în <această> acest proces de îndoială pe care mi-l făcea inteligenţa D[umita]le. Şi nu <tocmai> oare această nesfîrşit de suavă şi de minunată inimă ţi-a inspirat acele dulci scrisori, precedente intimei noastre cunoştinţe, şi apoi toată draga şi încrezătoarea D[umita]le conduită faţă de mine? N-am avut destulă vreme, deunăzi, dar ar fi trebuit să-ţi [*f. 7*] scriu: întreabă-ţi inima: ea te va lămuri complet, în această cestiune, întreabă încrederea pe care mi-ai arătat-o totdeauna — de ce mi-ai arătat-o? Pentru că ai simţit, fără chiar ca eu să am nevo[i]e să-ţi fac mărturisiri, tot adevărul. Aşa încît: zadarnic inteligenţa D[umita]le a căutat să conjectureze, după prefaţa ace[e]a, care avea numai pretenţiuni de psychologie, un lucru neexistent: inima D[umita]le este aliata şi depozitara secretului meu! Şi pe această inimă iubită, al cărei zbucium drăgăstos a rămas de-a pururi în amintirea obrajilor mei, voi <pune> culca vecinic încrederea şi iubirea mea!

Am găsit de vreo două ori în scrisorile D[umita]le, expresiunea unei dureri pe care ți-o cauzează un comunicat al meu: durerea idei[i] că eu voi pleca în streinătate. Mă grăbesc, sora mea, să viu și să dezrădăcinez, din cunoștința D[umita]le, această ide[e]. Nu voi pleca nică[i]eri! Nu mă duc în streinătate, chiar dacă aș avea banii necesari, chiar dacă ar voi și m-ar putea trimite Statul (ce[e]a ce, dupe niște informații ale mele, luate în urmă: este cu neputință). M-am [*f. 8*] răzgîndit și hotărît să rămîn aci în țară. Cel mult: dupe vreo 7—8 ani, mă voi duce prin apropiere de țara noastră, pentru dobîndirea unui titlu, dar departe în Germania — nu mă voi duce. Nici eu n-am bani pentru aceasta, și nici Statul nu-mi poate da, căci era fals ce ți-am spus altădată: Statul nu dă burse, căci n-a dat niciodată, pentru studii de felul acesta. Și îmi pare foarte bine: n-am ce căuta pe acolo; știu eu destulă carte, mai multă decît toți profesorii pe cari i-aș putea întîlni în viața mea. Deci, liniștește-te, soră dulce: nu mă voi duce în nici o streinătate, căci n-am nici o nevo[i]e; voi rămînea în țara mea. Peste doi ani de zile (doi și jumătate) voi sfîrși complet, definitiv, studiile mele, prin dobîndirea titlului de licențiat. Și aceasta va fi totul. Dar poate că de azi într-o jumătate de an voi relua, prin viu grai, această cestiune și îți voi lămuri-o cu toate detaliile posibile. Așa să dea Dumnezeu!

16 Februar 1901

N-am primit [i]eri nimic din parte-ți, de bună-seamă [*f. 9*] că n-ai putut să-mi răspunzi în chiar ziua în care ai primit scrisoarea mea, ori ți-ai zis că mai e vreme. Aștept să văd ce-mi aduce ora 1, după amiază, din această zi.

Revin la oarecari idei din scrisorile D[umita]le. Îți ceri [i]ertare în ultima D[umita]le scrisoare pentru oarecari linii amare, strecurate în precedenta ei. Dragă surioară! n-ai nici o vină, nu mi-ai greșit întru nimic. Și dacă mă întristez de ceva e de faptul că mi-e cu neputință să fiu lîngă D[umnea]ta, în acele ore de descumpănire sufletească și de amar. O, desigur că am alunga pustiul sufletesc și toate arătările lui cele deznădăjduite! Dar unde e chip, unde e chip!

Îmi pare nesfîrșit de rău că nu-ți pot alătura nimic din tot ce-am spus, în 3 conferințe consecutive, în cercul colegilor mei. Pricina e că <în acest conf> — ți-am spus-o deja — n-am notat nici o idee întreagă ci numai vorbe, fără sens pentru oricine altcineva afară de mine. Afară de aceasta, în acele conferințe, eu n-am făcut, pînă acum, decît să povestesc cuprinsul romanului *Quo Vadis* și să dau oarecari deslușiri istorice asupra vremii cînd [*f. 10*] s-au petrecut faptele. Căci, nu uita, că ultima conferință, ace[e]a de înche[i]ere, n-am rostit-o încă; voi rosti-o în cea din urmă duminică din Februarie. Dar, vezi, nici pentru aceasta nu voi fixa, lung, nici un șir de idei, ci voi <spune-o> vorbi pe dinafară, și în chip oratoriu, de la catedră. (Motivul e acesta: vo[i]esc să mă deprind, definitiv, a vorbi, cu ușurință, în orice ocazie și chiar fără multă pregătire, și sînt întrucîtva mulțumit de mine, cu rezultatele obținute pînă acum.) Așadar ce rămîne de făcut? iată, scumpă surioară: îți trimit romanul *Quo Vadis* pe care te vei încerca să-l citești, dupe ce vei fi citit întîi *Pêcheur d'Islande* și apoi *Le Nabab*. Citește, deci, întîi cartea lui Loti: e o poveste de-o tristeță și de dulceață nesfîrșite (cum am auzit pe toată lumea, căci eu n-am citit-o). Iată și cartea D[octo]rului Kuhne; am legat-o cum ai voit. Dar iartă-mă, iartă-mă! dulce surioară că am întîrziat atît de mult. Deunăzi, cînd aflai că ești bolnavă, am simțit o adevărată remușcare: m-am gîndit că dacă ai fi avut cartea aceasta nu te-ai fi îmbolnăvit ori măcar ai fi găsit în ea, degrabă, leacul necesar. Iartă-mă, deci, [*f. 11*] dragă surioară am întîrziat cît nu-mi era permis. Și mi-e cu atît mai necaz pe mine cu cît nici nu m-am învrednicit să citesc cartea aceasta. Sînt atît de reclamat și de ocupat cu blestematele mele de gînduri, încît nu mai pot să ating nici o carte, străină de filozofie. De altmintrelea, slavă Domnului, că n-am avut nici o nevo[i]e de sfaturile acestei cărți de medicină. Însă, te rog să știi că voi cumpăra-o, zilele acestea, și că voi citi-o cu toată atențiunea, căci, din cîteva lucruri pe cari le-am frunzărit prin ea, m-am convins de serioasa ei valoare medicală.

Dar să las această carte de medicină și să viu la ceva mai drag, pe care l-am pierdut din vedere, mai sus: visul D[umita]le povestit în scrisoarea din urmă. Și eu te visez, adeseori, adeseori... Iată, chiar acum vreo două nopți te-am visat în niște împrejurări nesfîrșit de dragi; și țineam mult să-ți povestesc visul meu, dar din păcate l-am uitat. Această idee pe care o gîndeai în acel vis al D[umita]le mă amuzează: « aveai părul alb de tot și la față păreai de vreo 35 de ani — și mie îmi părea strașnic de bine; căci de acum, îmi ziceam eu, pot să contez nesfîrșit pe acest bărbat atît de serios... » Prin [*f. 12*] urmare, dulce surioară, pentru mătăluță eu sînt continuu, « un tînăr », un copil ce de-abia intră în viață? Iată-mi-te, scumpă inimioară, dată de gol de visul matale! Eu « un tînăr »?!

Bietul moșneag: iată-l cum zîmbește, din fundul patului și dintre pernele pe cari îți scrie scrisoarea aceasta!

Soră dulce, am primit azi dupe amiază scrisoarea D[umita]le și m-am grăbit să cumpăr olandă și... să îndeplinesc una din dorințele scumpei mele gurițe. Cît pentru portocale, ele vor veni mai tîrziu: cam peste o săptămînă. Olanda e 2 metri și jumătate în lungime și o tai în două: e înadins pentru prosoape. Cum ți se pare? Dacă e așa, atunci mai opresc cartea lui Kuhne și îți trimit numai pe aceste. Două din ele sînt într-adevăr cumpărate; dar ce e cu asta sora, mea cea scumpă? E bine, dacă vo[i]ești îți voi da socoteală de cheltu[i]eli, dar nu acum. Nu mai întîrziez expedierea pachetului, căci săptămîna viitoare îți voi expedia un al doilea.

Așadar îți voi trimite portocale în viitorul meu pachet; ah, dar mata de ce nu-mi poți trimite, surioară dulce!

[M. L. R. 15541]

26 Februarie 1901

Dulce surioară, am terminat [i]eri, duminică 25 Februar, cu definitiv succes, seria conferințelor mele asupra romanului *Quo Vadis*. Din păcate, însă, am impresionat prea mult; bieții mei auditori (afară de cîțiva prieteni) s-au simțit zdrobiți sub fluxul elocinței și al superiorității mele.

Impresia lor finală trebuie să fi fost penibilă; îmi pare rău de aceasta — și-ți voi lămuri odată, prin viu grai, sensul părerii mele de rău — dacă nu cumva ai și priceput lucrul. Pe viitor, voi fi altfel. Soră scumpă, îți cer [i]ertare, cu sărutări pentru amîndouă mînușițele, <din> de faptul că azi nu-ți pot trimite decît aceste 4 pagini, deși expediate într-un pachet. A trebuit să tot meditez și să aprofundez în mintea mea cele ce am vorbit [i]eri, așa încît n-am mai avut vreme să fac pe placul inimii și să-ți scriu mai mult, sub dictarea ei. Ai primit sîmbăta trecută scrisoarea mea cea simplă, în franțuzește? Îți spuneam în ea că am primit pachetul ce mi-ai trimis cu scrisoarea, cu perele și cu pîinișoarele lui. Îți mulțumesc, surioară dragă, îți mulțumesc din tot sufletul. Ah, [*f. 2*] cît de mult — mult pînă la dureros — mă impresionează aceste pîinișoare pe cari le-au mîngîiat mîinile D[umita]le! Pentru ace[e]a caut să le economisesc cît pot mai mult — și fii sigură că de azi într-o săptămînă, voi mai avea din ele;

cu atît mai mult cu cît alternez aceste pîinişoare cu pîinea de graham, de care, iată, îţi trimit şi D[umita]le una, ca să ai idee (cu toate că poate ai văzut şi mîncat deja pîine de graham). Iată şi portocalele promise; provin din mai multe cumpărături şi deci, cum se vede, sînt amestecate; printre ele trebu[i]e să fie şi cîteva roşii. Primeşte-le, dulce surioară, şi papă din ele, gîndind, împreună cu mine, la ziua depărtată şi problematică, în care vom mai putea gusta portocale. În scrisoarea mea din urmă, pe care nădăjdu[i]esc că ai primit-o, vorbeam de cartea D[octo]rului Kuhne şi de modul serios în care m-a impresionat. Acest om îmi pare a avea cea mai mare dreptate: într-adevăr toate boalele trebu[i]e să izvorască din pîntece, din stomac, din necompletă mistuire şi din îmbuibare. M-am decis cu fermitate să fiu cît se poate de cumpătat de aci [*f. 3*] înainte, la mesele mele şi să evit carnea pe toată linia (exceptînd întrucîtva peştele). Laptele îl voi bea de asemenea nefiert. Cît despre băile pe cari doctorul le recomandă, lucrul e mai greu, căci n-am uneltele necesare. Nu e vorbă, la urma urmei, aceste băi sînt pentru bolnavi şi slavă Domnului eu sînt complet sănătos. Voi face însă şi din aceste băi, atît cît e uşor de făcut. Prin urmare, fii liniştită şi în această privinţă, soră scumpă, căci voi căuta să urmez prescripţia ştiută. Mă întrebi un lucru copilăros şi drag: ce-am făcut acel ghem posanş, de sfoară; iată, vezi, l-am pierdut din vedere, nu l-am strîns şi acum îl confund cu un al doilea (pe care îl aveam chiar de atunci). Nu mai ştiu care din amîndouă e ghemul cel şagalnic. Oh, cum au trecut acele ore ce-ar fi trebuit să-nmărmurească aşa de-a pururi! Cum s-au scurs atîtea unde nesfîrşit de dulce şoptitoare, nesfîrşit de calde şi de palpitătoare! Vai, îţi vine uneori să crezi că viaţa aceasta e un blestem, o aberaţiune, ori o invenţiune răzbunătoare. [*F. 4*] Însă, nu, nu: nu trebu[i]e să gîndim astfel: avem atîta nevoie de sprijinul convingeri[i] că o Misericordie apropiată ne veghiază! avem atîta nevo[i]e de credinţa într-o Bunătate care să primească — mai mult: cărei[a] să-i oferim suspinele, lacrimile şi rugăciunile noastre! avem atîta nevo[i]e de convingerea supremului Ajutor din a cărui îndurare extrag viaţă rădăcinile speranţelor şi dorurilor noastre — încît această Misericordie, această Bunătate, acest Ajutor trebu[i]e să existe şi există! Ah, şi într-adevăr probele acestui adevăr le-am cules cu atîta farmec în orele noastre cele dragi! Dar ce să facem, Doamne, sîntem oameni şi deci inimi şovă[i]elnice.

Să-mi răspunzi, prea scumpă soră, într-o mică scrisoare, şi dupe 2 zile de la primire, de primirea pachetului meu de azi. Scrisoarea mea cea viitoare îţi voi expedia-o la 5 martie şi vei primi-o la 7. (De nu voi fi îmbulzit de multă cetanie, va fi recomandată — şi cred că aşa va fi.) Pînă atunci, mult dulce soră, îţi întind duios şi dornic braţele sufletului meu.

(Continuare în numărul viitor.)

UN MAGICIAN:

« din timpul meu
aş vrea să sar,
pe-o rază rece
de lumină »

Al. Philippide

Poet mare este acela pe care-l recunosc, îl iubesc şi-l stimează, în primul rînd, cei mai demni dintre companionii săi de visare şi de zbor. Acela care nu se mulţumeşte să dăruiască poezie, ci se dăruieşte pe el însuşi. Există, şi nu doar o dată, artă remarcabilă făcută de fiinţe penibile. Le preţuieşti realizările şi cauţi să stai cît mai departe de ele. Puţini sînt aceia care fac corp comun cu arta lor şi binecuvîntată este prezenţa lor printre noi. Astfel, Al. Philippide.

Pentru Philippide, dacă viaţa nu este totdeauna poezie — şi, vai, de cîte ori nu e! —, poezia este totdeauna viaţă, tulburătoare realitate nepieritoare, singurul punct ferm într-un univers de enigme, de semne absurde, de chinuitoare întrebări şi de răspunsuri aproximative.

Desen melodic

Ferestrele-s deschise către cer.
Prin ele intră vremea ca un vînt
Bătrîn și se așază-ntr-un ungher.

Tăcerea-i vie-n noi — ca un cuvînt.

Sceptic, și, în același timp, avîntîndu-se fără încetare spre bolțile unor taine ce se refuză, Philippide este un romantic plin de noblețe, unul dintre cei mai mari ai acestui timp pe care-l trăim. Și nu numai, sînt sigur, ai acestui timp.
«*Romanticul* — spune undeva Philippide — *este un om pentru care visul există*», și există ca o adîncă, gravă și fecundă realitate; un om, adică o conștiință și o consecvență față de ele însele, și — după cum spuneam — în primul rînd față de poezie, adică față de ceea ce este mai sacru în fiecare dintre noi. Un ilustru frate al nostru, cel care ne poartă — cum ar fi spus Reiner Maria Rilke, din care Philippide a tălmăcit cu strălucire — în cercuri tot mai vaste, sublim înfioratul de toate incertitudinile și elanurile spiritului uman!
Puțini dintre cei mai nobili artiști știu să exprime cu atîta forță și și cu atîta subtilitate nostalgia paradisului pierdut, setea de eternitate

« ...tatăl meu avea, mai puțin cunoscută de alții, o cultură literară vastă și variată.»

« Deschideți iară vechile atlase!/ Pornim spre zări miraculoase.»

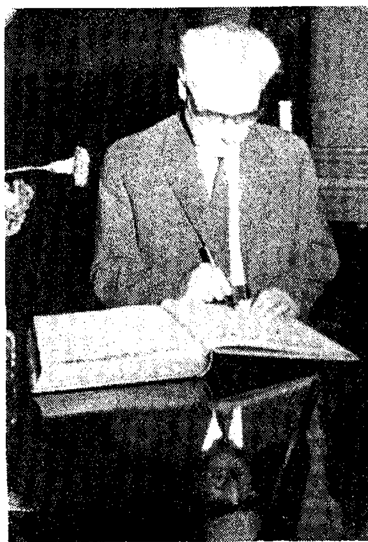

« Să vă adun în mine și iară să vă chem,/ Sfărîmături ale tăcerii mele...»

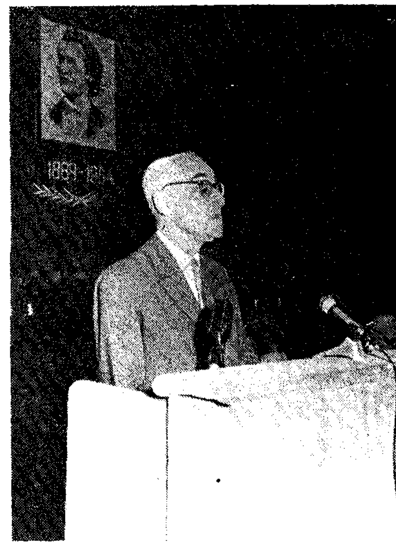
« Ca melcu-n răsucita lui chilie/ M-ascund în falduri de melancolie.»

« În suflet, ca-ntr-o apă cînd am privit, văd strîmb.»

« Zadarnic caut o cerească pîine/ În raftul vechilor mitologii.»

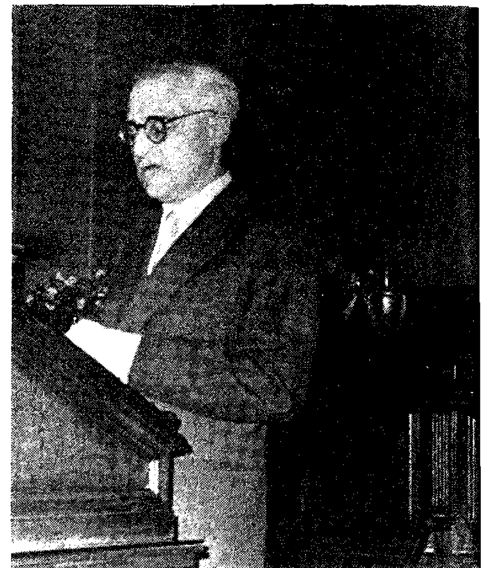

« Mi-i sufletul ca unul din aceste/ Ciudate manuscripte palimpseste. »

« Fugind mereu de mine însumi, și întîlnindu-mă mereu în cale. »

« Cîți au plecat, cîți au rămas,/ Din ceata noastră de atunci/ Trecut-a timp/ — un veac? Un ceas? » (Al. Philippide, și Mihai Ralea la o sesiune a Academiei.)

« Zilele mele, rupte drapele,/ Zmulse se duc în vîntul mare al vremii. »

« În peșterile sufletului meu,/ Torța nădejdii pîlpîie și moare. »

« O, cîte lucruri au rămas nespuse,/ Vechi juvaeruri risipite-n drum!»
(Împreună cu Grigore Moisil).

« Acesta e prietenul, mi-am zis;/ Nu-l prind cu ochii, îl cuprind în minte.»
(Cu Al. Rosetti, 12 martie 1966.)

« Ros de-ndoieli, bolnav de nostalgii...»
(La aniversarea lui Al. Rosetti, împreună cu Elena Purica, secretara Secției de filologie a Academiei, 20 octombrie 1965.)

« Cînd sînt trudit orice mi-e bun: un nor,/ Un cer senin, un vers, un trecător.»

« Mi-i gîndul ac pe creer și inima-n eclipsă.»

« Vreau sufletul să-mi fie ca versul, de prisos. » (Alături de Zaharia Stancu la o sărbătorire a lui George Oprescu.)

« ...privesc, prin mijlocirea poeziei, ființa morală a omului. » (Dialog cu George Oprescu, asistați de Ion Jalea și Geo Bogza.)

« ...poezia se naște și există datorită unei înclinări generale a spiritului uman. » (Vorbind la sărbătorirea lui George Oprescu.)

« Mă culegeam din marea depărtare,/ Ecou din vremi și vechi și viitoare. » (La Institutul „G. Călinescu", alături de Iorgu Iordan și Al. Rosetti.)

Prin colțuri umbre multe se adună,
Se-ntind șerpuitoare printre flori.
Ferestrele-s deschise către lună.
Și degetele mînuiesc fiori
De lună peste clapele de lună...

vie, nepîngărită și nepîngăritoare, dorința, nu de a surprinde clipa, ci de-a o păstra vie, de-a o comunica fără oprire și de-a o face să poată reapărea oricînd în virginala-i înfățișare.

«*M-atîrn de tine, poezie,/ Ca un copil de poala mumei*» — exclamă Philippide — și semificația strigătului acesta nu poate scăpa niciuneia dintre frămîntatele conștiințe ale acestui veac, veac al revoluției științifice care apropie pe om și de lună dar și de groapă, veac al societății de consumație, însă și al celei de indigență, veac al tuturor ideilor umanitare și veac al alienării. Și, în acest veac, așa cum este, ce fericire să fii contemporan cu Philippide și cu marea lui artă! Și ce bucurie să-i poți citi și reciti poeziile și să te bucuri, ascultînd și reascultîndu-i timbrul unic, philippidian, al unei poezii care ne va încînta mereu, precum în acea admirabilă piesă, de o muzicalitate învăluitoare, intitulată *Desen melodic*.

FILIPICA ROSTITĂ ÎN DIETA DE LA AUGSBURG

NICOLAUS OLAHUS

POLITICA DE EXPANSIUNE SPRE VEST a imperiului otoman, cu scopul de a cuceri Europa, şi-a accelerat ritmul începînd din 1521. În acel an, Belgradul, apărat altădată cu atîta strălucire de Iancu de Hunedoara, a fost cucerit fără greutăţi prea mari. Peste cinci ani, Soliman, zis « cel Mare », « Legislatorul », « Magnificul », a iniţiat cucerirea regatului ungar. Confruntarea a avut loc într-o regiune mlăştinoasă din preajma localităţii Mohaci (29 august 1526). În numai 3 ore armata regelui Ludovic al II-lea, mult inferioară celei otomane, a fost neantizată, iar regele, cu cea mai mare parte a nobilimii feudale, a căzut pe cîmpul de luptă. De acum înainte, presiunea asupra Ungariei, în special, şi a Europei, în general, sporeşte pe toate flancurile. Buda este cucerită iar cea mai mare parte a Ungariei, centrul ei, a devenit paşalîc turcesc. Alături au mai apărut alte două state maghiare: unul al lui Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, sîngerosul lichidator al războiului ţărănesc din 1514, care a înglobat regiunile limitrofe nord-estice ale Ungariei; celălalt al lui Ferdinand de Habsburg, fratele mai mic al lui Carol Quintul, care se limita la rămăşiţele teritoriale vestice neocupate de turci.

Concomitent, Soliman Magnificul a purtat victorioase campanii în Asia. În Europa nu a fost întotdeauna norocos. Stavilă în calea lui a stat Viena pe care a asediat-o de trei ori (1529, 1530, 1532) fără să o poată cuceri. Cu toate acestea, groaza răspîndită de expediţiile lui, jefuirea, ca şi ducerea în robie a celor consideraţi neutili cuceritorului, era atît de mare, încît se părea că Europa va sfîrşi prin a deveni o parte a vastului imperiu otoman.

Cauzele care au dus la aceste stări de lucruri trebuie căutate nu atît în însușirile militare și organizatorice ale sultanului, cît mai cu seamă în stările de lucruri din statele europene și, îndeosebi, din Ungaria.

S-a remarcat, cu justețe, că Mohaciul a fost o meritată pedeapsă pentru statul feudal, adînc disprețuitor al poporului. Cu 12 ani înainte, țărănimea, nemaiputînd suporta mulțimea împilărilor, se ridicase pretutindeni răzbunătoare, trecînd totul prin foc și sabie. Războiul acesta țărănesc, condus de Gheorghe Doja, a fost, în cele din urmă, sălbatic reprimat. Aceleași fuseseră stările de lucruri și în 1436, cu ocazia revoluției de la Bobîlna, însă la puțini ani după aceea, Iancu de Hunedoara a știut cîștiga încrederea poporului care l-a ajutat să obțină răsunătoare victorii și să înfrîngă pe Mahomed al II-lea sub zidurile Belgradului. Acum, după uciderea lui Doja și a ortacilor lui — după ce multor țărani li se tăiase brațul drept fiindcă au fost surprinși purtînd arme — jugul iobăgiei a fost temeinic pus pe grumajii poporului, acesta n-a avut interesul să lupte pentru țară, iar feudalii nici n-au avut curajul să-l aducă pe cîmpul de luptă de la Mohaci.

Cele petrecute în încleștarea de la 29 august 1526 se mai explică și prin voita neprezentare a voievodului Ioan Zapolya, în tabăra Regelui Ludovic al II-lea, la termenul sorocit. Erau în joc mari ambiții personale și promisiuni din partea Sultanului, care s-au realizat, dar și resentimente mai vechi, căci de două ori, Ana, sora lui Ludovic al II-lea, acum soția lui Ferdinand de Habsburg, refuzase să-l accepte ca soț.

În ce privește Țările Române, Moldova și Muntenia, acestea, curînd după Mohaci, au fost puse la grea încercare. Prăbușirea flancului drept al frontului antiotoman, explică pe deplin alungarea lui Petru Rareș și încadrarea celor două țări, tot mai riguros, în sfera de interese a imperiului otoman.

Desigur, ar fi fost de așteptat ca Europa să fi ripostat energic împotriva invadatorului, dar așa ceva nu mai era cu putință în acea epocă. În Europa începuseră crîncene lupte confesionale al căror principal protagonist a fost călugărul Martin Luther. Reforma a fost o mișcare progresistă. Inițiatorul ei propunea, cu ostentație, emanciparea statului de sub autoritatea Romei, suprimarea oricăror taxe plătite scaunului papal și constituirea unei biserici naționale germane. Și astfel, în fața a două puteri universale, imperiul și papalitatea, un singur om a îndrăznit să opună autorităților drepturile suverane ale conștiinței individuale și să deschidă drumul emancipării gîndirii și cercetării libere care vor triumfa în secolul al XVIII-lea. În 1453, pe cînd Mohamed al II-lea dădea asaltul final împotriva Constantinopolului, conducătorii asediaților, laici și ecleziastici, discutau între ei ce sex au îngerii; acum, cu asemănătoare cerbicie, se cerea ca dreapta credință să se sprijine exclusiv pe Scriptură. Asemenea probleme răvășeau în special centrul și nordul Europei. Ele făceau ca o colaborare în vederea organizării unei Cruciade, cu scopul de a alunga pe turci din Europa, să fie cu desăvîrșire exclusă. Soliman Magnificul cunoștea bine aceste stări de lucruri și a exploatat, cu dibăcie, antagonismele dintre conducătorii popoarelor europene.

Firește, oameni clarvăzători, care să denunțe primejdia și să îndemne la rezistență colectivă, nu au lipsit. Ei au cerut sistarea sau amînarea disputelor religioase, convocarea conducătorilor statelor într-o dietă (Congres), în vederea organizării rezistenței antiotomane.

Printre aceștia, un loc de frunte îl ocupă umanistul Nicolaus Olahus (Nicolae Românul), os de domn din stirpea Basarabilor, născut la Sibiu, în 10 ianuarie 1493. După strălucite studii la școala capitulară din Oradea, acest nepot de soră al lui Iancu de Hunedoara și văr al regelui Matei Corvin a ocupat înalte demnități politice și eclesiarhice. Cu puțin înainte de a ieși în întîmpinarea lui Soliman Magnificul, regele Ludovic al II-lea l-a numit secretar și consilier al soției sale, regina Maria. După 29 august 1526, Nicolaus Olahus (Nicolae Românul) a fost singurul curtean care a rămas în preajma femeii ce-și pierduse, la Mohaci, soțul, coroana și țara, întovărășind-o într-un lung exil prin orașele Europei occidentale. Atît din inițiativa ei, cît și din aceea a lui Ferdinand de Habsburg, cel de al doilea rege al Ungariei, Nicolaus Olahus (Nicolae Românul), a întreținut o vastă corespondență cu toate personalitățile vremii (împărat, papă, regi, cardinali, principi, cancelari etc.) cu scopul de a-i determina să orga-

nizeze un front comun activ împotriva cotropitorilor.

Astfel, de la Linz (Austria), în ziua de 15 iunie 1530, printr-o lungă scrisoare, a înfățișat Papei Clement al VII-lea împrejurările care au dus la dezastrul de la Mohaci, amintindu-i că « de la înălțimea poziției tale, dacă ai vrea ne-am putea recăpăta libertatea. Iar dacă nu vrei, ni se hotărăște o sclavie veșnică. Alege ce dorești din aceste două, însă trebuie să preferi mai degrabă salvarea și pacea poporului decît sclavia lui»[1].

După 33 de zile, același Nicolaus Olahus (Nicolae Românul) s-a adresat direct împăratului Carol Quintul, fratele reginei pe care o însoțea în exil, cerîndu-i să nu mai întîrzie: « Eliberează creștinătatea de această sălbatecă și odioasă sclavie, adu pacea și liniștea pentru toți, pentru ca amintirea, vitejia ta să fie preamărită pururea de toată viitorimea»[2].

Amploarea disputelor religioase ca și inițiative de felul celor semnalate mai sus, au determinat pe împărat să convoace în vara anului 1530 Dieta imperială la Augsburg. În cursul dezbaterilor, Nicolaus Olahus, ca reprezentant al regatului ferdinandist, în ziua de 1 octombrie s-a adresat din nou lui Carol Quintul, iar a doua zi a rostit o viguroasă filipică împotriva principilor germani, al cărei text integral îl redăm pentru prima dată în limba română, în paginile ce urmează.

[1] I. S. Firu și Corneliu Albu. *Umanistul Nicolaus Olahus*, „Editura Științifică", 1968, p. 205.
[2] Corneliu Albu și Maria Capoianu, *Nicolaus Olahus, corespondență cu umaniștii batavi și flamanzi*, Editura „Minerva", 1974, p. 61.

PREA SLĂVIȚI referenți, preastrăluciți domni electori și principi ai acestui Sfînt Imperiu Roman! Prelații, baronii, conții și celelalte ranguri de nobili ai Ungariei și Sclavoniei (*Slavoniei* n.n.), stăpînii și frații noștri, vă salută, vă încredințează de stima lor unică față de voi, vă doresc armonie deplină acasă, iar în afară vă urează un strălucit succes în acțiunile întreprinse împotriva dușmanilor.

Întreaga expunere cu deplîngerea nenorocirii și nefericirii noastre s-ar părea că este de prisos, căci încă de pe vremea cînd ungurii și sclavonii fură năpăstuiți de dușmanii credinței creștine, cu mulți ani în urmă, aceste nenorociri v-au fost cunoscute îndeajuns din zvonul iscat și v-au fost înfățișate și de numeroși soli. Pe lîngă acestea, le cunoașteți și pentru că v-au fost expuse în amănunțime anul trecut de către serenissimul și prea înțeleptul nostru rege Ferdinand, cînd v-au fost explicate și acele nenorociri și primejdii care aveau să vină asupra voastră și asupra creștinătății, dacă nu vă veți fi întors (din timp) cu fața spre frămîntările noastre și ale republicii creștine.

Noi am crezut că vă interesează, totuși, frămîntările noastre măcar pentru hotărîrea disperată a stăpînilor și fraților noștri care ne-au trimis la voi: și vă cer, cu glas rugător, să vă întoarceți fața spre salvarea noastră și a întregii creștinătăți, să luați măsuri să ni se dea ajutor și forțe prin care să putem fi eliberați noi și, prin noi, restul creștinătății, de primejdiile care ne amenință pe toți.

Aduceți-vă aminte de cîte ori v-au îndemnat, cu rugi fierbinți, regii noștri și de cîte ori v-au atras atenția că ei singuri sînt, pe departe, inferiori dușmanului ca forțe,

şi că soldaţii lor n-ar fi suficienţi, nu pentru a susţine cu forţele lor atacul duşmanilor în vreo parte, dar nici măcar a păzi trecătorile ca să nu le poată cuceri duşmanii şi să nu pătrundă prin ele. Gîndiţi-vă, străluciţi principi, la soluţia prin care ar putea fi stăvilită înaintarea duşmanilor şi acordaţi regilor noştri acele ajutoare prin care să fie împiedicaţi vrăjmaşii. În această problemă nu s-a putut obţine din partea voastră nicidecum un sprijin, poate pentru că aţi pus puţin preţ pe rugăminţile înfricoşate ale regilor noştri sau pentru că aţi considerat că salvarea statului ungar nu vă priveşte deloc şi, deşi trimişii noştri s-au întors de la voi cu mari promisiuni, totuşi nici un rezultat al promisiunilor nu s-a concretizat aproape niciodată. Nici cînd a fost cucerit Belgradul, nici cînd regele nostru Ludovic s-a încărcat de glorie pierind pe cîmpul de luptă la Mohaci, urmat aproape de toţi fruntaşii ţării şi de cea mai mare parte a supuşilor săi.

N-aţi făcut nimic nici anul trecut, cînd au dat năvală turcii, deşi serenissimul nostru rege vă anunţase, cu mult înainte, că sultanul lor are de gînd să pătrundă în Austria, trecînd peste Ungaria.

Dacă solii noştri, regii noştri şi plîngerile noastre s-ar fi bucurat de vreo atenţie din partea voastră, principi ilustrissimi, şi dacă aţi fi vrut să uşuraţi suferinţele noastre, de mult timp vi s-ar fi îngăduit să vă bucuraţi de pacea mult dorită şi nici n-ar fi trebuit să vă temeţi acum de invazia turcilor. Dacă şi acum se va acţiona cu aceeaşi întîrziere ca în trecut şi expediţia turcă va înainta, iar noi nu vom avea mijloacele necesare s-o stăvilim, nu încape nici o îndoială că şi Germania va simţi, cu toată tăria, cotropirea şi ruina, pe care a suportat-o mai înainte Ungaria, apoi Austria.

Noi socotim că cunoaşteţi destul de bine de ce distrugeri, de ce chinuri, de ce primejdii şi nenorociri au fost apăsate Ungaria şi Sclavonia în aceşti o sută şi treizeci de ani, cînd n-a rămas în aceste ţări nici o casă — fie ea a stăpînilor sau a nobililor noştri — care să nu fi îngropat cu multă durere măcar pe unul dintr-ai săi; şi n-a rămas nici o parohie care, — subjugată în parte — să nu-şi fi plîns preotul surghiunit odată cu o foarte mare parte a credincioşilor. Dar, preaputernici principi, noi credem că aţi înţeles, la fel de bine, ce triumfuri am obţinut, ce victorii reprezintă teritoriile pe care le-au păstrat pînă acum nevătămate şi în siguranţă prin multul lor sînge vărsat cu o minunată dărnicie. Ai noştri au învăţat, cu primejdia vieţii lor, cum trebuie purtat războiul cu turcii şi prin ce meşteşuguri pot fi înfruntaţi. Tocmai pentru experienţa cîştigată nu trebuiesc deloc neglijate aceste popoare, dacă vreţi ca ele să vă fie de ajutor vouă în acţiunile viitoare pînă veţi organiza expediţia generală împotriva turcilor.

Cît de necesar ar fi, preastrăluciţi principi, să luăm armele împotriva turcilor şi să pornim războiul, ne îngăduie momentul să credem că voi sînteţi lămuriţi suficient de mărimea pericolului care ne ameninţă. Stăpînii şi mai marii noştri au apreciat la fel şi, prin noi chiar, vă roagă să înlăturaţi nepăsarea de pînă acum, manifestată faţă de apărarea credinţei, înlocuind-o cît mai degrabă cu interesul şi cu o mai rapidă intervenţie. Ba chiar vă imploră.

Cine ştie dacă atotputernicul dumnezeu nu v-a rezervat această expediţie împotriva turcilor, vouă invicibilei maiestăţi imperiale, serenissimului nostru rege şi vouă preastrăluciţi principi, pentru ca prin ajutorul, sfatul, prin forţele şi calităţile voastre năpasta duşmanilor să fie zdrobită, victoria să fie smulsă de la ei şi, astfel, să slăvim numele salvatorului poporului nostru în deplină pace şi glorie.

Nici un alt moment n-a fost mai potrivit şi mai comod pentru a începe, a continua şi a încheia expediţia, decît acesta de acum. Căci, după ce turcul a fost hărţuit şi slăbit în expediţia din anii trecuţi, de foame, de lupte, de ger şi de alte multe neajunsuri, şi după ce el a suferit mari şi aproape irecuperabile pierderi de cai, cămile şi turme, dacă acum veţi forţa armata şi vă veţi ocupa de ei cu puţin interes, victoria va fi, cu siguranţă, în mîinile noastre şi, astfel, ne veţi salva cu uşurinţă de primejdie pe noi, pe voi şi întreaga creştinătate.

Fiindcă, dacă veți întîrzia acum și dacă veți tărăgăna, după obicei, expediția din acest moment prielnic, vă veți da seama, fără îndoială, că dușmanul însuși va deveni, în scurt timp, mult mai puternic și mai viguros ca înainte și va supune dominației sale puterea, stăpînirea și teritoriile voastre. Însă dacă veți lua măsuri să organizați expediția generală împotriva turcilor, trupele Ungariei și ale Sclavoniei vi se vor alătura de bună voie; ele nu se vor teme să înfrunte definitiv primejdia pentru salvarea voastră și a lor și vor considera că este minunat să mori departe de țară rezistînd vitejește atacurilor dușmane, decît să suporți sclavia veșnică a tiraniei dușmanilor.

În cazul cînd turcii au luat-o înaintea expediției, pe care o organizați, și ar ajunge primii la granițele Ungariei, atunci ungurii și sclavonii vor fi siliți, vrînd-nevrînd, să se încaiere cu ei și împreună — luptînd unii împotriva altora — să devasteze această preaonorabilă și înfloritoare patrie a voastră, vestită prin virtutea și gloria străbunilor voștri și s-o treacă prin foc și prin sabie.

Pe dumnezeul cel nemuritor, gîndiți-vă, așadar, străluciți principi, să înlăturați această îngrozitoare posibilitate, pe care întîmplarea le-o poate oferi turcilor și organizați voi expediția înaintea lor, pentru ca nu cumva după aceea să vă mustrați zadarnic că ați scăpat un moment atît de potrivit pentru a acționa cu succes. Ce anume dorim să vă cerem, din porunca celor ce ne-au trimis, cunoașteți, preavestiți principi, din următoarele:

Se cuvine ca Maiestatea Voastră Imperială, Serenissimul vostru rege Ferdinand și ceilalți domni principi electori să trimită acum în Ungaria și Sclavonia garnizoane de pază ca, prin puterea și forțele lor, încă în iarna aceasta să fie pregătiți toți soldații celor două state și să fie astfel întărite granițele comune vecine cu turcii, pentru ca în vara ce vine, în care turcul se silește să iasă la luptă cu toate forțele de care dispune, trupele noastre să poată împiedica forțele și trupele lui.

Pînă atunci armatele Maiestății Voastre vor fi putut să descindă în Ungaria. Căci dacă va fi neglijat acest lucru și trupele turcilor vor fi ajuns înaintea trupelor Maiestăților Voastre, găsind cetățile de la graniță fără pază, ar trebui să ne temem ca turcii să nu-i constrîngă pe unguri și pe sclavoni să ia armele alături de ei și să invadeze statele creștine vecine lor și să nu-i azvîrle în primul atac împotriva trupelor Maiestăților Voastre, ca să le poată lovi și înfrînge cu soldați odihniți după ce le vor fi vlăguit cu atacurile ungarilor și ale sclavonilor.

Fiindcă am făcut mai înainte mențiunea că Ungaria și Sclavonia trebuie ocupate în această iarnă, pare cu atît mai mult că trebuie ca oamenii și armatele, care ne vor fi trimise de Maiestățile Voastre, să fie bine strunite și supuse disciplinei militare. Cerem acest lucru ca să nu se întoarcă în pagubă cele divine și cele umane laolaltă și cei buni și cei răi și necredincioși: cei răi să fie atinși de pedeapsă, iar cei buni să fie răsplătiți cu premii și onoare.

Și pentru că Sclavonia poate fi readusă la liniște cu puține forțe astfel ca toată cetățile — în care pacea s-a tulburat — să fie ajutate împotriva turcilor, să poate rămîne fidel convențiilor regale și ca să poată fi readuse la ascultare cu puține cheltuieli, maiestățile voastre imperială și regală, și voi străluciți principi, să binevoiți a trimite în Sclavonia trei mii de soldați pedeștri și patru mașini de război potrivite pentru dărîmarea zidurilor și tot pe atîtea mai mici, potrivite pentru luptele în cîmp deschis.

Acestei oștiri pedestre locuitorii regatului îi vor adăuga cavaleria. Ei au speranța sigură că, în această iarnă, forțele lor unite vor putea supune toată Sclavonia și vor reda țării pe toți locuitorii uniți astfel, încît nu va trebui să ne temem că va putea exista ceva care să nu reziste în viitoarea expediție generală, ce va avea loc în vara următoare.

Dar, deoarece aproape în toată Ungaria și Sclavonia, printre oamenii ambelor state, s-a răspîndit zvonul că trupele voastre, imperiale și regale, vin mai degrabă să dezbine și să nimicească populația ungară și sclavonă decît s-o apere, ni se pare foarte necesar

ca maiestățile voastre să adreseze poporului niște scrisori — din partea regelui și a împăratului — ca să înlăture aceste murmure din mijlocul nostru și ca să împăcăm toate inimile. Aceste scrisori îi vor asigura pe unguri, pe sclavoni și pe ceilalți, supuși lor, că fiecare va fi ajutat să-și păstreze legile, libertățile și privilegiile sale, că nimeni nu-i va oprima pe cei care au fost și vor rămîne credincioși regelui și vor lua armele împotriva turcilor alături de armatele maiestăților voastre care vor fi milostivi cu cei care n-au fost alături de turci pînă acum, nici cu fapta nici cu gîndul.

Căci dacă maiestățile voastre și voi, preastrăluciți principi, nu veți lua măsuri să potoliți în iarna asta Ungaria și Sclavonia și dacă nu veți fi exterminat dușmanii din ele, aceste țări vor fi constrînse, de vor, sau de nu vor, să plătească sultanului turcilor tributul ca să scape cu orice preț de devastarea și pustiirea teritoriilor lor și să-și mai poată păstra viața încă puțin. Deși de mulți ani, ei nu se mai înspăimîntă să încerce orice mijloc pentru a cîștiga o oarecare pace, liniște și libertate în țările lor.

Totuși, lipsiți de pază externă, nu pot aștepta după aceea spectacolul atît de trist și lamentabil pentru întreaga omenire, ca să se contamineze de crima reciprocă și fiul să-și ucidă tatăl, fratele pe frate, sau rudele născute înăuntrul caselor și pereților proprii și să-și nimicească singuri puținele lucruri moștenite, care abia au supraviețuit trecutelor fărădelegi.

Fiindcă fruntașii Ungariei și ai Sclavoniei i-au rugat pe principii creștinătății în multe rînduri, cînd prin scrisori, cînd prin trimișii lor, să le dea ajutoare împotriva unui dușman atît de puternic, dar n-au putut să le obțină decît rar, sau mai degrabă niciodată, vor ca aici, în adunare, prin această ultimă solie, să se noteze că dacă maiestățile voastre și voi, străluciți principi, în numele celorlalți creștini, nu făgăduiți să-i sprijiniți și nu le veți acorda la timp ajutoare într-o situație atît de grea, — ungurii și sclavonii vor fi siliți să se împace cu stăpînirea turcilor prin orice alt mijloc și-n orice condiții vor putea. Și nu vor face acest lucru din invidie, din ură sau vreo altă răutate, ci pentru salvarea acestei vieți trecătoare și mai ales din disperare pentru lipsa ajutorului extern și ca să nu-și vadă iarăși devastate așezările, care sînt deja distruse și pustiite în cea mai mare parte. »[3]

★

Pateticul discurs — primul cunoscut, rostit de un român în fața unui for politic continental — nu și-a atins scopul propus.

În Dieta din Augsburg au predominat disputele religioase. Confesiunea protestatarilor, adepți ai lui Martin Luther, susținută de Melanchthon, a fost respinsă de împărat. Pentru apărarea catolicismului, Carol Quintul a răspuns cu o Confitațiune și cu înființarea Ligii de la Augsburg. Riposta lutheranilor a fost Liga de la Schmalcald. Vreme îndelungată cele două tabere s-au războit între ele fără a da atenția cuvenită organizării unui front comun antiotoman, pentru care Nicolaus Olahus va milita și atunci cînd va deveni cancelar, mitropolit primat și regent al Ungariei.

Corneliu ALBU

---

[3] Textul discursului original, în limba latină, în Ipolyi, Arnold: *Olah Miklos, II Lajos és Mária királynè titkára, utôb Magy. Orsz kácéllár, Esztergomi érsekprimás és kir. kelytartó levelezése (Corespondența lui Nicolaus Olahus, secretarul lui Ludovic al II-lea și al reginei Maria, apoi cancelar al Ungariei, arhiepiscop de Strigoniu și regent)*, Budapesta, 1875, pp. 79—84.

Tudor VIANU

DOSARUL DOCTORATULUI LA TÜBINGEN

TINEREȚEA UNUI UMANIST

PENTRU UN UMANIST, A CĂRUI RAțiune de a fi o constituie permanența valorilor, formația sa are un rol esențial. Școala și atmosfera intelectuală în care își puneau bazele culturii, de obicei enciclopedice, determină întreaga activitate ulterioară a unor asemenea spirite neînclinate spre metamorfoze spectaculare.

Desigur, studiile de filozofie și de drept, pe care Tudor Vianu le face la Universitatea din București, au un rol important în evoluția sa ulterioară, dar, în pragul plecării sale în străinătate, în anul 1920, căutările continuă, fără putința fixării într-un domeniu bine definit. Îl atrage poezia, în special cea simbolistă, și trece prin cercul revistelor „Flacăra" *și* „Vieața nouă". *Mai tîrziu, la* „Sburătorul", *va aborda critica literară, prefațînd, de pildă, apariția primului ciclu din poeziile de război ale lui Camil Petrescu.*

Formația lui Tudor Vianu nu e datorată unui profesor, nici unei anumite școli, ci unei atmosfere de efervescență intelectuală *de început de veac — comună, de altfel, întregii Europe — care, în România, a dus la acea sublimare artistică atît de originală, pe care noi o numim în mod curent* literatura dintre cele două războaie mondiale. *Este interesant de subliniat că, în*

Jurnal, *el vorbește de* oameni, *nu de* profesori. *Nu notează cursuri sau lecții memorabile — așa cum, de pildă, G. Călinescu va portretiza exemplar pe profesorul Nicolae Iorga —, ci reține pe Ovid Densusianu în calitatea sa de mentor al* „Vieței noi“, *pe G. Ibrăileanu pentru amintirile sale eminesciene, pe M. Dragomirescu pentru că evoca figura lui Titu Maiorescu ș.a.m.d. Atmosfera intelectuală dinainte de primul război mondial este caracterizată de Tudor Vianu ca una « din stările de spirit și ideile care se încrucișau cu veacuri în urmă, cînd spiritele frumoase ale Franței erau partizane anticilor sau modernilor », într-un cuvînt, « un capitol în permanenta* querelle des anciens et des modernes ». *Să reținem această precizare deoarece de aici provine, poate, subiectul tezei sale de doctorat, pe care o va susține, în noiembrie 1923, la Tübingen. Tudor Vianu n-a profitat, nici în țară, nici în străinătate, de luminile unui pedagog comparabil cu cei evocați de V. Rossi, în celebra lucrare* Il Quattrocento, *care își propuneau să dezvolte în discipoli deplinătatea acelei « humanitas » renascentiste. El însă a stăruit permanent, printr-o muncă enormă, în desăvîrșirea sa umanistă, împletind studiile literare cu perfecționarea spirituală, înclinat fiind spre reculegere interioară, spre reflecție, spre elaborarea științei extrasă direct de la surse.*

După trei semestre petrecute la Viena, migrează spre sud-vestul Germaniei, în apropierea micilor orașe care au dus pînă departe faima culturii clasice germane. Se stabilește, în martie 1922, la Tübingen, centrul unor tradiții intelectuale de secole, dar cu o viață provincială liniștită, mai aproape de natură, după gustul tînărului român ce ocolea acum aglomerările marilor capitale. În această atmosferă, T. Vianu notează în Jurnal: « Mă îmbăt de cultură. Vreau să desfund toate izvoarele istoriei gîndirii și ale literaturii, ale artelor și ale vechilor religii ».

Am avut bucuria să petrec, în urmă cu cîțiva ani, o vreme mai îndelungată în micul orășel de pe malurile Neckarului. Copleșit de amintirea marelui înaintaș, am căutat zadarnic moara unde ar fi locuit tînărul doctorand. În schimb, am regăsit străzile strîmte și pitorești — rămase ca acum multe secole — urcînd în raze spre « Alte Aula » și « Stiftkirche », unde, în turn, Keppler își instalase lunetele cu care cerceta bolta cerească, am regăsit insula de pe Neckar străjuită de platani seculari, vechea grădină botanică cu statuia de silf a lui Hölderlin și pădurile de brazi de pe dealurile dimprejur, de unde vechiul castel străjuiește orașul [1]. *În arhivele Universității din acest oraș am descoperit dosarul de doctorand al lui Tudor Vianu* [2]. *Autobiografia, autoreferatul asupra tezei, referatul profesorului Karl Groos și alte acte sînt, desigur, surse noi de referințe pentru istoricul literar.*

Tema dizertației — Problema valorii în studiul lui Schiller « Despre poezia naivă și sentimentală » — *« și-a ales-o Vianu singur », după cum notează profesorul său, el indicîndu-i doar subtitlul: « studiu critic-istoric ». Abordarea unui asemenea subiect răspundea unor necesități interioare, de proprie lămurire față de aventura valorilor spirituale în secolul al XX-lea. Individualitatea conceptului de valoare, determinările interne, cît și cele externe, locul teoriei valorilor în cadrul filozofiei artei în general erau întrebări contemporane ale esteticii, atît în România, cît mai ales în Germania. Axiologia se constituie ca domeniu autonom prin lucrările unor germani, filozofi de esență kantiană: H. Rickert și W. Windelband. Cînd, în martie 1922, T. Vianu sosește la Tübingen, prima întîlnire cu profesorul Karl Groos se termină cu îndemnul acestuia: « Studiază-l în special pe Kant. Kant este filozofia ». Și tînărul român s-a conformat, filozoful de la Königsberg punîndu-și amprenta pe multe din lucrările sale ulterioare. Dar tocmai abaterile de la kantism îl făceau să se remarce în seminariile Facultății de filozofie din Tübingen. Vianu nu a cantonat în psihologism, care devenise o povară pentru filozofia germană postkantiană. Preocupările de axiologie i-au dat posibilitatea să mediteze asupra obiectivității valorilor și asupra istoricității lor. Profesorul Karl Groos, el însuși un psihologist în axiologie, va nota cu admirație în referatul asupra tezei sale de doctorat: « Lucrarea este astfel concepută că esteticienii germani aflați o perioadă pe poziții preponderent psihologiste, repudiind relațiile istorice ale specialității lor, ar putea, după părerea mea, să învețe ceva de aici; mie, cel puțin, cercetarea lui Vianu mi-a oferit ceva nou ». Doctorandul român însemna, într-o pagină de* Jurnal, *că istoria este « elementul fundamental al culturii »,*

---

[1] *Ion Barbu, prieten și coleg de studii, în Germania, al lui Vianu, transfigurează artistic, în poezia* Paralel romantic, *atmosfera burgului Tübingen cu al său castel secular:* « Numisem nunții noastre-un burg/Slăvit cu ape-abia de curg./Ca un dulău trîntit pe o labă — /Vechi burg de-amurg, în țara șvabă ».

[2] Dosarul este înregistrat sub cota: 103/105 — Vianu.

și convingerea aceasta îl va călăuzi toată viața. Noutatea pe care o oferea Tudor Vianu colegilor și chiar profesorilor săi germani venea și dintr-o disponibilitate funciară de comparatist. Subiectivismul lui Kant și Schopenhauer îl combătea cu realismul lui Goethe, iar paralela pe care o face între estetica germană și cea franceză din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea i se pare lui Karl Groos remarcabilă. Profesorul era așa de impresionat de cunoștințele sale de franceză, încît va nota în referatul amintit: « Din punct de vedere al limbii, autorul stăpînește germana suficient, deși se observă că franceza îi este mai familiară ». De altfel, inițial, voia să cerceteze pe Flaubert, după cum scrie Vianu însuși lui G. Ibrăileanu în 3 octombrie 1922. Au și rămas în arhiva sa 17 file cu un proiect despre autorul Doamnei Bovary, *datat* Tübingen, 1922 *(cf. H. Zalis,* Vianu tînăr, *în* „Luceafărul", *XII, 1969, nr. 17, 26 aprilie, p. 8).*

Clasicismul francez și neoumanismul german (epoca lui Winckelmann, Lessing, Herder, Goethe și Schiller) vor constitui pentru Tudor Vianu baza de referință filozofică și estetică permanentă. Trăsăturile și credințele artistice ale acestor epoci i se par cercetătorului român a avea valoare universală. De aceea el va nota cu convingere în Jurnal: « Germania îmi deschide calea către vechea Grecie ». *Întrebărilor pe care și le-a pus o viață întreagă despre nașterea și destinul artei, despre valoarea și modalitățile ei de existență, le căuta răspunsuri care să nu contravină ideilor acelor epoci de aur din literatura franceză și germană. Vianu s-a ocupat de domenii foarte actuale ale vremii lui — cum ar fi axiologia, stilistica, fenomenologia și, după Eliberare, de problemele esteticii marxiste — studiile sale avînd întotdeauna un echilibru clasic, fără a aduce vreun prejudiciu noului. Cercetarea pe care o întreprinde la Tübingen asupra lui Schiller era exemplară pentru el și din punct de vedere metodologic. Marele poet, pornind de la o mai veche dispută a clasicismului francez, cunoscută sub numele de « la querelle des antiques et des modernes », își crea un nou punct de vedere în abordarea poeziei naive și sentimentale, distingînd două forme tipologice deosebite în relațiile lor cu natura, acordîndu-se atît stilului modern cît și celui antic. El reținea în teza sa de doctorat noțiunea umanistă de* « schöne Seele », *acea*

Tag dor Aufnahme: .... 19.... Sommer Semester 1922[1]

L[au]f-[en]d[e] No	**Des Studierenden** *Zu-und Vorname Tag und Ort der Geburt mit Angabe des Bezirks, der Provinz bez[iehungs]-w[eise] des Staats*	Staats-angehö-rigkeit[2]	**Des Vaters bez[iehungs] w[eise] der Mutter** *Name, Stand und derzeitiger Wohnort* (Bezirk, Provinz, bez[iehungs]w[eise] Staat). Strasse und Hausnummer	Herr war immatri-kuliert in
727	*Vianu* Theodor 27.XII.1897 Giurgewo (Rumänien)	Rumäne	Dr. med. Al. Vianu, Arzt Bukarest, str. Cortului 14	Wien

Konfession	**Reifezeugnis** G = Gymn[asium] R = [Realgymn[asium] O = Oberrealsch[ule]	Fach-studium	Das beginende ist das wievilte Semester	*<Aufnahme Gebuhr>* In Tübingen, Wohnung, Strasse, Hausnummer Hauswirt
ort[h]odox	G.	Philos[ophie]	4	Christophstr[asse] 18 bei Danner

[1] « Sommer Semester 1922 » — imprimat cu o ștampilă.
[2] Registrul de înscrieri conține insuficiente rubrici. Datele suplimentare cerute studenților sînt completate în coloane scrise de mînă.

armonică îngemănare de simțire și rațiune care va juca un așa de mare rol în activitatea sa de critic și estet.

În 1924, T. Vianu se întoarce în țară. Neliniștile și căutările sale vor continua încă un număr de ani. Formația sa nu este încă încheiată. Plecase la studii cu o zestre de cunoștințe apreciabilă, se confruntase cu o mare cultură în Germania și, ca într-o triadă hegeliană, se reîntorcea la vatra natală, unde personalitatea sa va încorpora definitiv o nouă noțiune, pe care o va așeza nu numai la baza conduitei sale de viață, ci și a sistemului său estetic: noțiunea de muncă. Citim, în Jurnalul *său:* « M-am înapoiat în țară. Vreau să fac ceva, să fiu de folos. N-aș vrea ca lumea să se facă fără mine, fără ajutorul meu, oricît de modest. Predau în școlile secundare, dar privesc mai departe, dincolo de acest cerc al activității. Călătoresc prin țara veche și mă mir ce gol este spațiul social, ce puțin s-a construit în secolele trecute.[...] Țara a fost prădată vreme de secole, avuțiile ei au fost mereu exportate [...] Deprinderile de muncă sînt slab dezvoltate [...] Mulțimea lucrează pentru exploatatorii ei și o face fără entuziasm, cu osteneală. Conștiința de cultură a multor români s-a dezvoltat mai repede decît civilizația materială din jurul lor. Îmi spun că întregul nostru cadru de viață ar trebui înălțat și perfecționat. Dar pentru aceasta este nevoie de mai multă muncă și de mai mult patriotism ».

În orașul universitar Tübingen, în ziua de 3 iulie 1970, prin lucrarea noastră, a cîtorva români aflați acolo la studii, sub auspiciile autorităților românești și vest-germane, a fost pusă o placă comemorativă în amintirea anilor de învățătură a doi mari prieteni: Tudor Vianu și Ion Barbu. În orășelul în care romantismul este încă viu — un pod se numește « blaue Brücke » *(podul albastru), străzi și firme poartă numele lui Uhland și Hölderlin, de-a lungul caselor cu insemnele vechilor corporații, pe apa verzuie a Neckarului se plimbă și azi studenții în lotci, asemenea celor din vechile stampe — aci, într-o zi de vară fierbinte, aproximativ o sută de români, adunați din toate colțurile Republicii Federale Germania, și tot atîția prieteni germani omagiau, în personalitatea lui Tudor Vianu și Ion Barbu, permanențele umanismului european.*

Stancu ILIN

Ziua înscrierii: .... 19.... Semestrul de vară 1922

Nr. crt.	Numele și prenumele studentului. Data și locul nașterii cu indicarea județului, provinciei, respectiv a statului	Cetățenia	Numele tatălui, respectiv al mamei, situația și domiciliul actual (județ, provincie, respectiv stat). Strada și numărul	Domnul a fost înmatriculat în
727	*Vianu* Theodor 27.XII.1897 Giurgiu (România)	român	Dr. med. Al. Vianu, medic, București, str. Cortului 14	Viena

Confesiunea	Certificatul de maturitate G = Gimnaziu R = Gimnaziul real O = Școala reală superioară	Specialitatea	Semestrul care începe este al cîtelea	Domiciliul în Tübingen strada, numărul, gazda
ortodox	G.	Filozofie	4	Christophstrasse 18 la Danner

Phil[osophische] Fac[ultät] 1923/24, 142
(1119)
1. U[nserem] Coll[egen] Groos zum Bericht
Dr. Bohnenberger
2. A[d] C[onsilium] zur Abstimmung.

Universität Tübingen
Philosophische Fakultät
PROMOTIONSBERICHT

Tübingen, den 15. Nov [ember] 1923

A[ugusto] C[onsilio]

beehre ich mich über das Promotionsgesuch *des rumänischen Licentiaten der Rechte u[nd] der Philosophie* *T h e o d o r V i a n u* aus *Giurgewo* ((*od*[*er*] *Giurgiu*)) (*Rumänien*) und die von ihm eingereichte Arbeit. *Das Wertungsproblem in Schillers Abhandlung über naive und sentimentalische Dichtung. Kritisch-histor*[*ische*] *Studien* zu berichten.

A. Personalien

Geboren (Tag und Ort): *27 Dez*[*ember*] *1897* (*greg*[*orianischen*] *Kal*[*enders*]).
Wohnort: *z*[*ur*] *Z*[*eit*] *Tübingen.* Staatsang [ehörichkeit]: *Rumänien.*
Sohn des *Dr. med. Alexandru Vianu.* Konfession *gr*[*iechisch*] — *katol*[*isch*].
Vorbildung und Reifezeugnis (wo und wann? Frühjahr oder Herbst?): *Obergymnasium Bukarest Herbst 1915.*
Studien. a) Hauptgebiete: *Philosophie, roman*[*ische*] *Philologie, Kunstgeschichte.*
b) Universitäten mit Semesterzahl und genauer Zeitangabe: *Bukarest W*[*inter*]. *S*[*emester*] *15/16 — S*[*ommer*] *S*[*emester*] *19. Wien S*[*ommer*] *S*[*emester*] *20 -ink*[*lusive*] *S*[*ommer*] *S*[*emester*] *21. (3). Tübingen S*[*ommer*] *S*[*emester*] *1922—23 (3). Zusammen abgesehen von dem Studium in Bukarest 6 Semester in Wien u*[*nd*] *Tübingen.*

Bestandene Statsprüfung:
Stellung: *Licentiat der Rechte u*[*nd*] *d*[*er*]*Philos*[*ophie*] *(Rumänien).*
Bemerkungen:

B. Gutachten

(Am Schluss Angabe des Faches)

Der Verfasser hat sich sein Thema selbst gewählt. Die Bearbeitung ist so ausgefallen, dass die deutschen Aesthetiker, die in einer Periode vorwiegend psychologischen Fragestellungen die geschichtlichen Beziehungen ihres Faches nicht sehr stark gepflegt haben, m[*eines*] *E*[*rachtens*] *manches daraus lernen können; mir wenigstens hat Vianus Untersuchung manches Neues geboten, Das kommt daraus daher, dass er neben der deutschen Aesthetik auch die französische des 17. u*[*nd*] *18. Jahrhunderts herangezogen hat. Indem er bei Schillers berühmten Abhandlung nicht die typen-psychologische Unterscheidung, auf die <den> ((ihr)) Titel hinweist, sondern die Bewertungsfrage in den Vordergrund rückte, gewann er Zusammenhänge zwischen der Leistung des Dichters und der „querelle des anciens et des modernes" unter Ludwig XIV. und der ganzen damit in Berührung stehenden Auseinandersetzung in Frankreich und Deutschland. Auf meinen Rat hat V.*[*ianu*] *((bei seiner Dissert.*[*ation*]*)) den Untertitel „Kritisch-histor*[*ischen*] *Studien" hinzugefügt, um damit auszudeuten, dass er sich mehr um einzelne Beiträge zu dem Problem als um eine durchlaufende und vollständige geschichtliche Entwicklung handelt. Zu dem Wertvollsten, was er bringt, möchte ich die Erörterungen über den Begriff des «Naiven» rechnen, der ((als aesthet*[*isches*] *Terminus)) tatsächlich aus der französischen Literatur in die deutsche herübergenommen wurde, wie denn auch Schiller selbst dabei auf die Franzosen hingewiesen hat. Lehrreich ist auch die Benutzung des Vaihinger'schen Fikti onsbegriffe für die Art, wie Schiller den zuerst historisch formalierten Gegensatz der Naiven u*[*nd*] *Sentimentalischen immer mehr in einer systematischen verwandelt.*

Sprachlich beherrscht der Verf.[*asser*] *das Deutsche in hinreichendem Masse, obwohl man merkt, dass ihm das Französische noch vertrauer ist.*

Facultatea de filozofie 1923/24, 142
(1119)
1. Colegului nostru Groos pentru referat
Dr. Bohnenberger
2. La Consiliu pentru vot.

Universitatea Tübingen
Facultatea de filozofie

RAPORT PENTRU PROMOȚIUNE [1]

Tübingen, 15 noiembrie 1923

Augustului Consiliu

am onoarea să-i raportez despre cererea de promoțiune *a licențiatului român în drept și filosofie Theodor Vianu* din *Giurgewo sau Giurgiu (România)* și despre lucrarea înaintată de el: *Problema valorificării în studiul lui Schiller « Despre poezia naivă și sentimentală ». Studii critic-istorice.*

A. Date personale

Născut (ziua și locul): 27 decembrie 1897 (după calendarul gregorian).
Domiciliul: în momentul acesta în Tübingen.
Cetățenie: România.
Fiul lui Dr. med. Alexandru Vianu. *Confesiune*: greco-catolică.
Formația[2] *și certificatul de maturitate (unde și cînd? primăvara sau toamna?)*: Gimnaziul superior București toamna 1915.
Studii: a) Specialități principale: Filozofia, Filologia romanică, Istoria artei.
b) Universități cu număr de semestre și indicarea exactă a timpului de studiu: București, semestrul de iarnă 15/16 — semestrul de vară 19. Viena, semestrul de vară 20 — inclusiv semestrul de vară 21 (3). Tübingen; semestrul de vară 1922—23 (3). Împreună, în afară de studiile din București, 6 semestre în Viena și Tübingen.
Examen de stat trecut:
Poziția socială sau locul ocupat în muncă: Licențiat în drept și filozofie (România).
Observații:

B. Referat

(La sfîrșit indicarea specialității)

Autorul și-a ales singur tema. Lucrarea este astfel concepută încît esteticienii germani — care, într-o perioadă precumpănitor psihologică, nu s-au îngrijit foarte stăruitor de relațiile istorice ale specialității lor — după părerea mea, pot să învețe unele lucruri din aceasta; mie cel puțin cercetarea lui Vianu mi-a oferit ceva nou. Aceasta provine în mod special din faptul că el, alături de estetica germană, a luat în considerare și pe cea franceză din secolele al 17-lea și al 18-lea. Punînd pe primul plan, în vestitul studiu al lui Schiller, nu deosebirea tipo-psihologică, pe care o arată titlul lui, ci problema valorificării, el și-a apropiat relații între concepția autorului și acea « querelle des anciens et des modernes » din timpul lui Ludovic al XIV-lea și întreaga confruntare pe această temă din Franța și Germania. La sfatul meu, Vianu a adăugat disertației sale subtitlul « studii critic-istorice », pentru a preciza că este vorba mai mult de contribuții izolate la problemă, decît de o dezvoltare istorică continuă și închegată. Cel mai valoros din ceea ce el aduce nou, eu aș socoti analiza noțiunii de « naiv », care, într-adevăr, ca termen estetic, a fost transpus din literatura franceză în cea germană, așa cum de altfel, în această problemă, Schiller însuși a indicat sursa franceză. Instructiv este, de asemenea, folosirea noțiunii de ficțiune a lui Vaihinger pentru modul cum Schiller transforma tot mai mult antiteza între naiv și sentimental, formulată inițial istoric, într-o antiteză sistematică.

Din punct de vedere al limbii, autorul stăpînește germana suficient, deși se observă că franceza îi este mai familiară.

[1] Cuvîntul din limba germană *Promotion* (de origine latină) s-ar traduce prin perifraza: *obținerea titlului de doctor.* Am preferat neologismul, format *ad-hoc, promoțiune.*
[2] *Vorbildung*=studiile pregătitoare: școala elementară, gimnaziul.

Ich beantrage Annahme *d[er] Dissert[ation] u[nd] Zul[assung] z[ur] mündl[icher] Prüf[ung].*
Nebenfächer : Roman[ische] Philologie.
Mittl[ere] u[nd] Neuere
Kunstgesch[ichte.]

Groos[,]

C. Uhlig[,] Haering[,] Littmann[,] Pfister[,] Hauer[,] Weber[,]
Franz[,] Garbe[,] Adickes[,] Schmid[,] Haas[,] Oesterreich[,]
Wahl[,]
Könich[,] Weinreich[,] Kroh[,]
Weise[,] *Watzinger*

Ph.[ilosophische] F.[akultät] 1923/24, 181 [*Notat ulterior*]
(1120) Ges.[endet] Groos

Auszung aus der Inaugural-Dissertation:
Das Wertungsproblem in Schillers Abhandlung
«Ueber naive und sentimentalische Dichtung»
Kritisch-historische Studien
von
Theodor Vianu.

Wir haben geglaubt, einen neuen Gesischtspunkt zu gewinnen für die Würdigung des Abhandlung Schillers „Ueber naive und sentimentalische Dichtung", wenn wir sie mit den Schriften vergleichen, die zur selben Zeit in Deutschland die Beziehungen der antiken zur modernen Poesie besprachen. Was Schiller bei diesem Vergleiche von seinen Zeitgenossen unterscheidet, ist eine tiefere Art, das Wertungsproblem in der Dichtkunst zu stellen, d.h. das Bewusstsein der Individualität dieser Werte, verbunden mit einem feineren Taktgefühl in der Art ihrer Beurteilung.

Das Problem der Beziehungen der antiken und modernen Dichtung ist nach unserer Ansicht in gewissem Sinne ein Erbe des klassizistischen Frankreich, wo während der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhunderts die sogenannte «querelle des antiques et des modernes» das literarische Publikum in zwei feindliche Lager spaltete. Beinahe alle deutscher Autoren, die wir im Laufe unserer Abhandlung angeführt haben, denken in ihren Beiträgen an die berühmte Polemik und versuchen zu ihr Stellung zu nehmen. Gemeinsam mit den Franzosen, die unter dem Namen «Modernes» die fortschreitende Ueberlegenheit des in den letzten Jahrhunderten der Geschichte erschienenen Geistes behaupteten, haben die Deutschen eine gewisse Art Problem zu stellen, das darin besteht, in der einen oder in der anderen Epoche der Entwicklung ein höheres und für alle beide zugleich gültiges Muster zu finden; aber eben wie bei den «Alten» in Frankreich bleibt ihre Anerkennung da, wo die Sympathie der Alten weilt, bei der antiken Dichtung. Und obgleich sie uns gewisse Zeichen dafür <ge> geben, <haben> dass sie die Auffassung der Geschichte überwunden haben, die in ihr eine lineare Entwicklung auf einen Endzweck sah, hinsichtlich dessen alle Geistes werte homogen und so unter einander vergleichbar sind, obgleich sie in ihrer Art die Dichtung in ihren vielfachen Verbindungen mit der Gesamtheit der geistigen Strömungen einer Epoche zu betrachten, schon das Erwachen eines wirklich historischen Geistes ankünden, bleiben sie sich nicht konsequent, wenn es sich darum handelt, die dichterischen Werte zu beurteilen, und erheben ausschliesslich den einen zum Rang der Norm; und so zeigen sie am Ausgange des XVIII. Jahrhunderts eine charakteristische Verbindung des Aufklärungsgeistes und der erwachenden neuen Denkweise

Die Stellung Schillers zeigt eine viel grössere geistige Sicherheit. Er sieht, wo der Fehler der ganzen Debatte über antike und moderne Dichtung liegt, und fordert, man solle sie in sich selbst verstehen. Er ergreift ohne Zaudern den Begriff der Individualität der Werte. Es war ihm gelungen, diese zu trennen durch jene Hypothese der Verwandtschaft, die zwischen den Dichtern und dem Geiste ihrer Zeit besteht, die ihn zu einer historischen Klassifikation geführt hatte. Und obgleich sich diese Klassifikation als falsch erwies,

Propun acceptarea disertației și aprobarea examenului oral.
Specialități secundare: Filologie romanică
Istoria artei medie și modernă
[Semnăturile profesorilor din comisie] Groos,
C., Uhlig, Haering, Littmann, Pfister, Hauer, Weber,
Franz, Garbe, Adickes, Schmid, Haas, Oesterreich,
Wahl,
Könich, Wienreich, Kroh,
Weise, Watzinger,

Facultatea de filozofie 1923/24, 181
(1120)

[Notat ulterior]
Trimis Groos

Rezumatul tezei

Problema valorificării în studiul lui Schiller «Despre poezia naivă și sentimentală»

Studii critic-istorice
de
Theodor Vianu.

Am crezut că vom cîştiga un nou punct de vedere pentru aprecierea studiului lui Schiller « Despre poezia naivă și sentimentală » dacă îl vom compara cu scrieri care dezbăteau în aceeași vreme, în Germania, legăturile poeziei antice cu cea modernă. Ceea ce deosebește pe Schiller, la această comparație, de contemporanii săi, este un mod mai profund de a pune problema valorii în arta poetică, și anume, conștiința individualității acestor valori, coroborată cu un simț al tactului mai fin în modalitatea de judecată a lor.

Problema relațiilor dintre creația antică și modernă este, după părerea noastră, într-o anumită măsură, o moștenire a Franței clasiciste, unde, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, așa numita « querelle des antiques et des modernes » a despărțit publicul literar în două tabere dușmane. Aproape toți autorii germani, pe care i-am citat de-a lungul studiului nostru, se gîndesc la celebra polemică și încearcă să ia poziție față de ea. Concomitent cu francezii, care sub numele de «Modernes» au impus progresiv superioritatea spiritului apărut în ultimele secole ale istoriei, germanii au un anume mod de a pune problema, care constă în aceea de a găsi într-una sau în cealaltă epocă a dezvoltării un model superior și valabil pentru amîndouă; însă, la fel ca la « antici » în Franța, aprecierea lor rămîne acolo unde înclină simpatia celor bătrîni, adică la creația antică. Și, cu toate că ne dau anumite indicii că ei au depășit acea concepție care vedea în istorie o dezvoltare lineară spre un scop final, în vederea căruia toate valorile spirituale sînt omogene și de aceea comparabile între ele, deși anunță trezirea unui simț într-adevăr istoric, considerînd, în felul lor, poezia în legăturile ei multiple cu totalitatea curentelor spirituale ale unei epoci, ei nu rămîn consecvenți cînd e vorba de a aprecia valorile poetice și ridică, exclusivist, una din aceste valori la rang de normă; și astfel ei ilustrează, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o legătură caracteristică între spiritul iluminismului și modul nou de gîndire care se trezește.

Poziția lui Schiller arată o mult mai mare certitudine spirituală. El vede în ce stă greșeala întregii dezbateri despre creația anticilor și modernilor și cere ca ea să fie înțeleasă ca atare. El formulează, fără ezitare, noțiunea individualității valorilor. A reuși să le deosebească prin acea ipoteză a înrudirii care există între scriitori și spiritul epocii

war sie nicht weniger ein ausgezeichnetes fiktives Mittel für die Individualisierung der Werte.

Indem jedoch Schiller darangeht, diese Werte zu beurteilen, öffnet sich vor ihm ein neuer Weg. Der Begriff «Naivität» wird einer strengen Kritik unterzogen, veranlasst durch eine Abneigung gegen die «gemeine» Natur, die Schiller, obgleich sie aus anderen Quellen floss, mit dem französischen Klassizismus teilt. Das Ideal, das seine Urteile lietet, besteht jenseits der Gegensätze wirklicher historischer Entwicklung in einer postulierten Zukunft der Menschheit. Und es ist sehr bezeichnend für das, was man «den Kampf zwischen Werterlebnis und Wertgeltung» nannte, dass das Ideal, das ihn findet, seiner tiefsten künstlerischen Neigung entspricht.

Dieses Ideal ist übrigens nur eine Etappe einer einheitlichen Entwicklung, die mit dem Klassizismus beginnt und sich noch nach Schiller fortsetzt. < Man hat> Wir haben versucht diese Verwandschaft <gesehen> deutlich zu machen. Und <man hat noch einmal> wir haben noch einmal die intellektuelle Initiative Schillers gewürdigt, indem <man> wir — gleichsam als Reaktion gegen jene Trennung von Form und dichterischem Inhalt, die in der unmittelbar vorausgehenden Epoche eine wahre Not der Inspiration bewies — in seinem Ideal ein Bedürfnis nach Vertiefung der dichterischen Arbeit <erblickte> erblickten: <diese> die Aussicht auf den ästhetischen Akt, *die sich in der Wahrnehmung der Welt selbst vervollkommnet.*

Tübingen, den..... 1923

Betr. *Zulassung zur Doktorpromotion.*
Anlagen:
1) Abhandlung:
Das Wertungsproblem in Schillers Abhandlung «Ueber naive und sentimentalische Dichtung». Kritisch-historische Studien.
2) Eidesstattl. Versicherung.
3) Lebenslauf
4) Reifezeugnis
5) Abgangszeugnis von
a) Wien
b) Tübingen

An
eine Hohe Philosophische Fakultät
der Eberhard-Karl Universität
Tübingen.

Unterzeichneter bittet auf Grund beiliegender Abhandlung:
Das Wertungsproblem in Schillers Abhandlung « Ueber naive und sentimentalische Dichtung». Kritisch-historische Studien *um Zulassung zur Doktorprüfung in der Philosophie.*

Unterzeichneter bittet in Romanischer Philologie und mittlerer und neuer Kunstgeschichte als Nebenfächer geprüft zu werden. Herr Professor Dr. Groos hat sich bereit erklärt das Referat zu übernehmen.

THEODOR VIANU
6 Anlagen Keplerstr. 6

Eidesstattliche Versicherung

Unterzeichneter versichert hiermit an Eides-Statt, dass er die beiliegende Arbeit:
« Das Wertungsproblem in Schiller's Abhandlung, Ueber naive und sentimentalische Dichtung Kritisch-historische Studien »
selbstständig und ohne jede fremde Hilfe verfasst hat.

THEODOR VIANU

QUITTUNG

über 1000 lei Promotionsgebühr
welche Herr Theodor Vianu
heute an den Unterzeichneten gezahlt hat, was hiermit bescheinigt wird.
Tübingen, den 29. 10. 1923

Rausch
Oberpedel

lor, ce l-a condus la o clasificare istorică. Și, deși această clasificare s-a dovedit falsă, ea nu a fost mai puțin un mijloc fictiv pentru individualizarea valorilor.

Ajungînd însă să judece aceaste valori, în fața lui Schiller se deschide un nou drum. Noțiunea de « naivitate » este supusă unei severe critici, determinată de o antipatie față de natura «vulgară», concepție care îl apropie pe Schiller de clasicismul francez, deși ea provenea din alte izvoare. Idealul care dirijează judecata sa este așezat dincolo de contradicțiile adevăratei dezvoltări istorice într-un postulat viitor al omenirii. Și este foarte semnificativ pentru ceea ce s-a numit « lupta între Werterlebnis *și* Wertgeltung », *că idealul în care crede corespunde înclinației sale artistice celei mai adînci.*

Acest ideal este, de altfel, numai o etapă a unei dezvoltări unitare, care începe cu clasicismul și se continuă chiar și după Schiller. Noi am încercat să lămurim mai clar această înrudire. Am apreciat inițiativa intelectuală a lui Schiller văzînd în idealul său — oarecum o reacție împotriva acelei separări a formei de conținutul creator care, în epoca imediat anterioară, s-a dovedit o adevărată piedică a inspirației — o necesitate către aprofundarea muncii creatoare: o perspectivă asupra actului estetic, *care se perfecționează de la sine în intuirea lumii.*

Tübingen,..... 1923

Referitor: Aprobare pentru doctorat.
Anexe:
1) Teza:
Problema valorificării în studiul lui Schiller « Despre poezia naivă și sentimentală ».
Studii critic-istorice.
2) Asigurare sub prestare de jurămînt.
3) Autobiografie.
4) Diploma de maturitate.
5) Certificat de absolvire din
a) Viena
b) Tübingen.

Către
Înalta Facultate de filozofie
a Universității Eberhard-Karl
Tübingen.

Subsemnatul solicită pe baza tezei alăturate: *Problema valorificării în studiul lui Schiller « Despre poezia naivă și sentimentală ». Studii critic-istorice* aprobare pentru examenul de doctor în filozofie.

Subsemnatul roagă să fie examinat, ca specialități secundare, din Filologia romanică și Istoria artei medie și modernă. Domnul Profesor Dr. Groos s-a declarat gata să preia referatul.

THEODOR VIANU
Keplerstr. 6

9 anexe

Asigurare sub prestare de jurămînt

Subsemnatul declară sub prestare de jurămînt că lucrarea alăturată: « Problema valorificării în studiul lui Schiller Despre poezia naivă și sentimentală
Studii critic-istorice »
a fost întocmită independent și fără ajutor străin.

THEODOR VIANU

CHITANȚĂ

pentru 1000 lei taxă de promoțiune
pe care Domnul Theodor Vianu
a plătit-o azi subsemnatului, ceea ce eu adeveresc prin prezenta.

Tübingen, 29 octombrie 1923

Administrator șef
[ss. indescifrabil]

Lebenslauf

Ich, Theodor Vianu, wurde als Sohn des Dr. med. Alexandru Vianu am 27. XII. 1897 (greg[orianischen] Kal[enders]) in Giurgiu (Rumänien) geboren. Ich besuchte Elementarschule und Unter-Gymnasium meines Geburtsortes und absolvierte 1915 das Ober-Gymnasium in Bukarest. Im Herbste desselben Jahres liess ich mich an der Universität Bukarest als Studierender der Jurisprudenz und der Philosophie immatrikulieren und promovierte an derselben im Herbst 1919 als Licentiat der Rechte und Philosophie. — S[ommer] — S[emester] 1920 bis S[ommer] — S[emester] 1921 war ich als Vollstudierender in Wien und besuchte dort hauptsächlich philosophische Vorlesungen bei den Herren Professoren Stöhr, Jerusalem, Reininger, Reich und Strzygowski. Dann unterbrach ich mein Studium ein Semester lang und nahm es im S[ommer]. — S[emester]. 1922 in Tübingen wieder auf, wo ich ebenfalls als Vollstudierender bei den Herren Professoren Groos, Adickes, Oesterreich, Haas und Weise hörte.

Autobiografie

Eu, Theodor Vianu, m-am născut ca fiu al Dr. med. Alexandru Vianu la 27 XII 1897 (calendar gregorian) în Giurgiu (România). Am frecventat şcoala elementară şi gimnaziul inferior din localitatea natală şi am absolvit în 1915 gimnaziul superior din Bucureşti. În toamna aceluiaşi an, m-am înmatriculat la Universitatea Bucureşti, ca student la drept şi filozofie, pe care le-am promovat în toamna anului 1919, ca licenţiat în drept şi filozofie. Din semestrul de vară 1920 pînă în semestrul de vară 1921, am fost student la Viena şi am frecventat acolo în principal cursuri de filozofie la domnii profesori Stöhr, Jerusalem, Reininger, Reich şi Strzygowski. Apoi am întrerupt studiul un an şi l-am reluat în semestrul de vară 1922 la Tübingen, unde eu, de asemenea, ca student, am audiat cursuri la domnii profesori Groos, Adickes, Oesterreich, Haas şi Weise.

Universität Tübingen
Philosophische Fakultät

Promotionsbericht

Theodor Vianu

SCRIITORI STRĂINI ÎN ARHIVE ROMÂNEȘTI

Anatole FRANCE

CORESPONDENȚĂ PROTOCOLARĂ

CU ANI ÎN URMĂ, DOMNIȘOARA FLORICA Florescu îmi dădea lecții de limba franceză comentînd pe toți marii scriitori francezi ca pe niște oameni în timpul vieții. Ea însăși persoană fascinantă, apărea în fața ochilor mei ca o ființă din prezent dar avînd legături de prietenie, de suflet și cu cei care nu mai sînt. Aflînd că a fost studenta preferată a lui Iorga, știind că Ovid Densusianu a fost aevea în fața ei, am petrecut ore din zi vorbind despre acești mari profesori, inventîndu-le în fiecare săptămînă cîte o înviere din cuvinte.

Într-o zi, vorbind despre arta literară, îmi dădu drept exemplu de concizie, subtilitate și rafinată inteligență niște fraze din Anatole France pe care le spunea pe dinafară ca pe un poem. M-au emoționat atunci, pentru că frazele spuse alcătuiau un bilet de dragoste, un bilet intim al lui Anatole France către o româncă.

Acest bilet, spunea că aparține prietenei sale — doamna Nelly Teodoreanu, fosta directoare a școlii normale de fete Măgurele-Oteteleșanu. Ea l-a găsit într-o carte veche și nu știe cui îi este adresat.

Am considerat atunci că această întîmplare are în ea multă indiscreție, mi se părea nedrept să vedem un rege bătrîn cum face un dans cu multe reverențe în fața unei doamne fără să presupună că alți ochi vor fi pe aproape. Ca Polonius iscodind după perdea mi se par ochii posterității prin care s-au amestecat și ochii noștri.

Astăzi, recitind biletul, l-am luat ca pe grădina din fața casei unde există desigur mult parfum dar și un scorpion. Fie ca acest bilet reamintit acum să-i mai fie plăcut scriitorului aflat acum pretutindeni dar și aici în preajma noastră.

Gabriela MELINESCU

LA BÉCHELLERIE
St. CYR-SUR-LOIRE
(INDRE-ET-LOIRE)

Madame,

donnez moi de la pitié, car je suis un pauvre vieillard, et s'il vous est possible un peu d'amitié. Mais sachez tout de suite que je suis un peu bête puisque vous devez vous en apercevoir un jour ou l'autre. Vous possédez tous les trésors de l'esprit et vous avez ce qu'il y a de plus divin au monde, la beauté.

Faites moi la faveur de me dire quand vous serez à Paris et j'irai vous baiser les mains pieusement

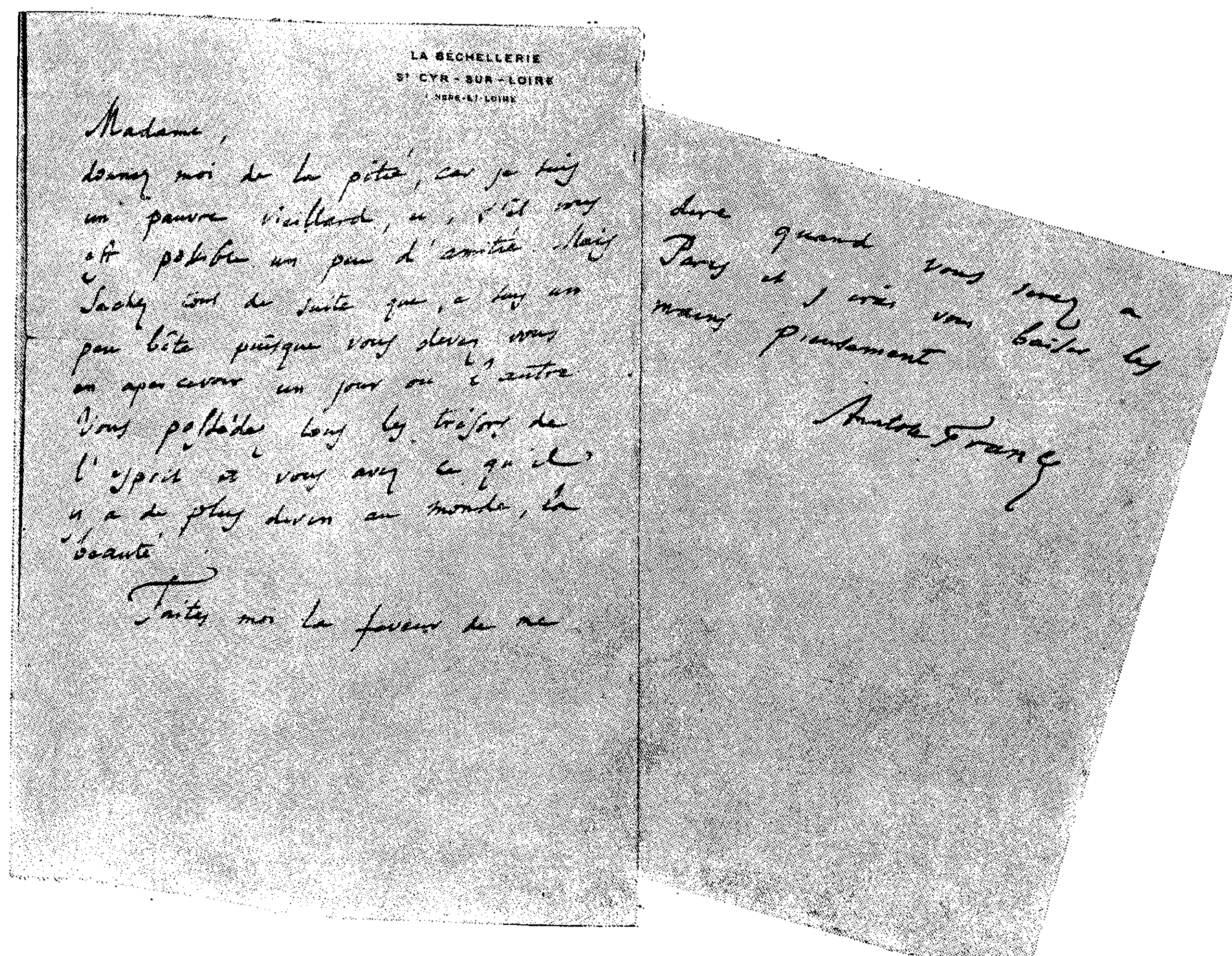
ANATOLE FRANCE

Doamnă,

fiți îngăduitoare cu mine, sînt un biet bătrîn, și dacă vă este cu putință, acordați-mi puțină prietenie. Să știți că sînt cam zăpăcit, lucru de care vă veți da seama într-o bună zi. Dumneavoastră aveți toate comorile spiritului și posedați ceea ce este mai divin în lume, — frumusețea.

Faceți-mi favoarea de a-mi spune cînd vă veți afla la Paris, și eu voi alerga să vă sărut cu evlavie mîinile

ANATOLE FRANCE

LA BÉCHELLERIE
S^T CYR-SUR-LOIRE
(INDRE-ET-LOIRE)

Madame,

donnez moi de la pitié, car je suis un pauvre vieillard, et, s'il vous est possible un peu d'amitié. Mais sachez tout de suite que je suis un peu bête puisque vous devez vous en apercevoir un jour ou l'autre. Vous possédez tous les trésors de l'esprit et vous avez ce qu'il y a de plus divin au monde, la beauté.

Faites moi la faveur de me dire quand vous serez à Paris et j'irai vous baiser les mains pieusement

Anatole France

CRONICA EDIȚIILOR

Două puncte de vedere:

Mircea ZACIU și Marin BUCUR despre:

M. EMINESCU — ARTICOLE ȘI TRADUCERI*

«VESTUL SĂLBATIC» AL MANUSCRISELOR EMINESCIENE

CEL MAI DERUTANT CAPITOL AL OPEREI eminesciene este fără îndoială imensul vraf de articole publicate în presa vremii și însemnările cu caracter publicistic rămase în manuscris. O primă dificultate căreia eminescologii trebuiau să-i facă față a fost identificarea textelor, recuperarea celor ignorate, evitarea atribuirilor eronate etc. Lipsa unei bibliografii complete a operei, cît și a unui inventar riguros al manuscriselor (ciorne, bruioane, fraze disparate, fragmente de articole legate într-o «ordine» de cele mai multe ori arbitrară în colecțiile Bibliotecii Academiei, de unde și sugestia — poate utopică, dar nu imposibilă la urma urmelor — desfolierii și reașezării lor într-o succesiune firească), ne introduc într-un hățiș, practic inextricabil. Munca de pionierat a lui I. Scurtu, I. Crețu, Perpessicius și D. Murărașu în direcția identificării, ordonării și editării publicisticii lui Mihai Eminescu rămîne tocmai de aceea o fază incipientă, nefinalizată într-un corpus al unor opere complete, deziderat reînnoit cu fiecare generație și sortit parcă să fie mereu reînceput cu o resemnare aproape sisifică a eforturilor. Lipsa unei acțiuni concertate, inițiativele personale contrazicîndu-se între ele, refuzul de a accepta ca bază, ca punct de plecare, una dintre edițiile antecedente și a continua pe acest fundament arhitectura editorială, izbesc de la bun început. Criterii de selecție, de organizare a materialului, de transcriere etc. se sfidează și se anulează reciproc, de la o ediție la alta. Acuzele trunchierilor, intervențiilor în text, lecțiunilor greșite etc. nu lipsesc nici ele. Imixtiunea prădalnică a amatorilor și diletanților își face loc uneori alături de incursiunile temerare ale cercetătorilor calificați, încît teritoriul ziaristicii eminesciene a fost, de-a lungul vremii, un spațiu predilect al conchistelor și căutătorilor de aur, un «Vest sălbatic» al istoriei literare, favorabil interpretărilor tendențioase, construcțiilor ideologice fantaste sau de nocivă agresivitate (mistică și politică) ale dreptei. Ceea ce a și «justificat», în parte, abandonarea timorată, de către cercetători a acestei «zone», socotită pînă nu de mult o pată albă pe harta spiritualității genialului creator, privită cu suspiciunea și resemnarea incursiunii imposibile: «Hic sunt leones!» Între multiplele inițiative de a restabili fizionomia publicisticii eminesciene, să citām ediția Șaraga, Diverse (avînd, În loc de prefață celebrele pagini ale lui I. L. Caragiale: În Nirvana, Ironie

---

* M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, *Articole literare, cronici dramatice, E. Th. Rötscher: Arta reprezentării dramatice (Traducere)*, ediție critică de Aurelia Rusu, introducere de Aurel Martin, București, Editura „Minerva", 1974, 599 p.

Două note), cuprinzînd doar 7 articole, cronici, restul paginilor fiind acte, procese-verbale, scrisori legate de biografia (în special boala și moartea) poetului; ediția I. Scurtu, Scrieri politice și literare/ Manuscrise inedite și culegeri din ziare și reviste, vol. I (1870 — 1877), București, „Minerva", 1905, introduce prima intenție de sistematizare, identificare, transcriere, dar se oprește, după cum se știe, la acest prim volum; neglijînd diverse « culegeri » ocazionale, cît și publicarea incidentală, în « miscellanee » (cazul lui I. E. Torouțiu, Studii și documente), ori trecînd peste ediția ieșeană din 1914 a lui A. C. Cuza, Opere complecte, care cuprinde și un capitol de Scrieri literare, economice, politice și filozofice (primele copiate după ediția Scurtu), trebuie să facem un salt pînă la ediția de Opere a lui I. Crețu (1938 — 1939) și la aceea a lui D. Murărașu, Scrieri politice (1939), pentru a remarca și hiaturile și modul neorganizat al readucerii în contemporaneitate a textelor eminesciene, chiar dacă, pe marginea lor s-a glosat neîntrerupt și adesea cu vinovată parțialitate, preferîndu-se fragmentele trunchiate, scoaterea din context a citatelor și, ca atare, răstălmăcirea întregului. În ultimii ani acest procedeu de « recuperare » prin smulgerea de mici teritorii fragmentare, de preferință legate de ideologia literară-culturală a poetului, s-au făcut în mai multe rînduri. Citez doar culegerea Mihai Eminescu despre cultură și artă, ediție îngrijită de D. Irimia, „Junimea", 1970, și Mihai Eminescu, Scrieri de critică teatrală. Cu un studiu introductiv și note de Ion V. Boeriu, Editura „Dacia", Cluj, 1972, care au repus în circulație, din manuscrise și periodice (adesea fragmentar, sub formă de « mostre »), un soi de compendiu faute de mieux util pentru cititorul de azi, al unui capitol quasi-ignorat. Lor li se alătură acum ideea unui corp de Articole și traduceri, ediție critică de Aurelia Rusu, însoțită de un substanțial studiu introductiv semnat de Aurel Martin, un foarte bun cunoscător al problemelor eminesciene, format la școala riguroasă a lui D. Popovici. Primul volum, apărut în 1974, cuprinde, după indicația foii de titlu, Articole literare, Cronici dramatice, și traducerea operei lui E. Th. Rötscher, Arta reprezentărei dramatice. Rămîne să examinăm în ce constă noutatea (dacă e cazul) acestei ediții față de încercările precedente, funcționalitatea ei și pasul înainte înregistrat în direcția restituirii integrale a publicisticii eminesciene. O primă constatare impune observația unui net progres de transcriere, stabilirea criteriilor și normelor de editare a textului, ținîndu-se o dreaptă cumpănă între nevoia unificării și « modernizării » ortografice, de o parte, și obligația respectării unui criteriu istoric, de alta: textele eminesciene reflectă un moment din evoluția limbii române literare, dar și un moment de creativitate, ediția tinzînd să ofere cititorului actual și o oglindă a « evoluției scrisului eminescian ». Argumentele aduse în sprijinul procedării, la p. LX și LXI ale notei asupra ediției, rămîn prin urmare elocvente și pe deplin justificate. Raportată la predecesori, ediția Aureliei Rusu evită erori sancționate nu o dată, restabilește un « portret » lingvistic plauzibil, acceptabil, dă ansamblului un echilibru și acuratețe superioară. « Noutatea » rezidă și în asamblarea materialului. Față de editorii anteriori, Aurelia Rusu își propune să asocieze în cele două tomuri, « articole și traduceri », văzînd o relație și o compensare tematico-ideologică între preocupările de cultură națională ale lui Eminescu și eforturile de a-și căuta (și a oferi epocii sale) puncte de sprijin în opere străine (Rötscher, Kant). Ideea merită a fi reținută, pentru că ea orientează cercetarea eminescologică pe un făgaș interesant, oarecum inedit. Totodată, se încearcă o compartimentare a materialului, acolo unde editorii precedenți încercaseră un « mixaj » al articolelor cu tematică foarte diversă, capitolul cultural-literar fiind mereu handicapat de cel social-politic. Dar dificultatea majoră tocmai aici se ivește: I. Scurtu opta pentru un dublu criteriu de editare « completă »: 1) cronologic (epoca 1870 — 1877, pentru primul volum, activitatea de la „Timpul" și puținele articole « din ultimii și dureroșii ani ai chinurilor boalei care l-a stins », pentru volumele II și III, care n-au mai fost realizate); 2) criteriul paternității: grupa a) articole cu paternitate indubitabilă, semnate în presă sau aflate în manuscrise; b) cu paternitate « dovedită » direct (scrieri iscălite cu inițială, neiscălite dar confirmate prin informații provenite de la autor sau de la unii contemporani) și c) cu paternitatea stabilită « indirect », pe baza unor caracteristici stilistice. Materialul din volumul I cade sub incidența grupelor a și b, pentru criteriul al doilea, și se oprește la 1877, pentru criteriul prim, cel cronologic. În interior însă, capitolul de cultură și literatură e intersectat de celelalte preocupări (istorice, educative, sociale, politice): Cugetări literare, Articole literare, Fragmente și articole de critică dramatică, Articole de polemică, Cugetări (politice, sociale, literare), Fragmente (istorice, politice, literare), trădînd în ultimă instanță un impas al delimitării tematice riguroase. Ediția I. Crețu optează și ea pentru dubla aranjare a materialului: tematico-cronologică, separînd în volumul I, sub titlul Articole diverse, aspectul cultural-literar, expus cronologic, și dînd, în aceeași succesiune, în volu-

mele II, III și IV, Studii și articole politice. Opțiunea politică e declarată prin titlul însuși în cazul ediției D. Murărașu, dar prezența unor texte de ținută ambiguă (cum ar fi, spre pildă, Bălcescu și urmașii lui, din „Timpul", 1877) ne lasă să întrevedem latura gingașă a lucrurilor. Exemplul articolului citat ni se pare întru totul edificator: el începe prin anunțarea apariției operei postume Istoria lui Mihai-Vodă-Viteazul, prilej de a exprima cîteva aprecieri semnificative asupra limbii lui Bălcescu, despre caracteristicile compoziționale ale operei, despre figura luminoasă a autorului etc.; totodată, Eminescu raportează ideile de la 1848 la epoca sa, dînd cîtorva pasaje o notă de pamflet politic, dezbate problema sociologică a raportului dintre tradiție și «formele goale» ale unor instituții copiate după modèle străine, trece la tonul profetic-vizionar și încheie în registrul liric-patetic, cu o retorică savantă a succesiunii de întrebări menite a tulbura conștiința cititorului. În ansamblu, cartea lui Bălcescu rămîne un simplu pretext, repede abandonat în favoarea diatribei la adresa prezentului. Portretul lui Bălcescu, trasat cu finețe, se estompează însă sub presiunea imaginilor fulgurante, corozive sau vaticinare. Accentul cultural inițial cedează celui politic-pamfletar. Stilul liric-evocator al primei pagini trece într-unul liric-blasfemator. Cărei «zone» aparține acest articol? D. Murărașu și I. Crețu îl integrează sectorului «politic», Aurelia Rusu, în ediția ce discutăm, îl «reașează» între articolele «literare» ce «configurează o istorie a literaturii și culturii românești (cărți și autori, profiluri ale unor oameni de cultură)». Cine are dreptate? Argumente se pot invoca, fără discuție, de o parte și de alta. Textul oferă și elemente de portret literar, și elemente de atitudine față de o moștenire culturală, și elemente de poziție sociologică, politică etc. Frumusețea paginii constă însă tocmai în tensiunea ei ambiguă, în izbucnirea sentimentală, de duioșie și ură, evocare și sancționare, de binecuvîntare și blestem, în faptul că Bălcescu e, aici, nu numai o prezență pre-textuală, ci o prezență con-textuală și paradigmatică, topit în atitudinea eminesciană față de trecut și față de prezent (aceeași ură inextinguibilă pentru ciocoimea de orice natură), contopit în stilistica frazei, în vocabularul de durități iacobine, în cadența biblică a finalului («Dumnezeul părinților noștri să aibă îndurare de noi»). Dar Bălcescu și urmașii lui poate fi socotit un caz extrem. Și apoi, el figurează în ediția Aureliei Rusu, indiferent de argumentul care i-ar justifica prezența. Să luăm însă un alt exemplu, de absență de data aceasta: Materialuri etnologice („Timpul", 1882), inserat de D. Murărașu și I. Crețu între articolele politice, și pe care ediția Aureliei Rusu nu-l reține între foiletoanele literare, acceptînd deci tacit punctul de vedere al editorilor precedenți. Or, se știe că el face parte dintr-o suită polemică, în centrul căreia stă articolul „Novele din popor" de I. Slavici („Timpul", din 28 martie 1882), răspuns la recenzia lui N. Xenopol asupra aceluiași volum, publicată în „Românul" din 7 februarie 1882. Xenopol ripostează printr-un articol injurios: Un critic de la „Timpul", Dl. Eminescu, în „Telegraful" din 2 aprilie același an, iar Eminescu dă replica imediat (la 8 aprilie, în „Timpul"), cu Materialuri etnologice. Înțelegerea adecvată a celor două texte eminesciene e condiționată reciproc și în același timp de raportarea la preopinentul în cauză, Xenopol (al cărui text, integral sau în rezumat, trebuia reprodus în corpul de note, referirea tangențială, printr-un citat indirect, din Gh. T. Kirileanu — cum procedează A. Rusu, la p. 558 — nefiind concludentă, căci cititorul neavertizat nu pricepe din ea nimic). De data aceasta caracterul literar, de recenzie la o operă literară, este evident. Și totuși, observațiile lui Eminescu despre literatură sînt imediat extinse la statutul social general, cu raportări la «legiuitor, la istoric, la omul politic»: «Nu acel legiuitor va fi însemnat care va plagia legi străine traduse din codicele unor țări depărtate ce au trăit și trăiesc în alte împrejurări, ci cel care va ști să codifice datina țării lui și soluțiunea pe care poporul în adîncul convingerilor sale o dă problemelor în materie. Nu acel om politic va fi însemnat care va inventa și va combina sisteme nouă, ci acel care va rezuma și va pune în serviciul unei mari idei organice, înclinările, trebuințele și aspirațiunile preexistente ale poporului său» etc., etc. Prin urmare, părăsind lectura lui Slavici, Eminescu se avîntă în considerații structurale, afirmă un crez politic și — mai departe — sociologic. Însuși caracterul stilistic al textului se modifică: accentul retoric manifest ia locul analizei critice anunțate la început, trecînd în fugă la o scurtă prezentare rezumativă a cîtorva nuvele, pentru a izbucni în diatriba finală la adresa corupției sociale contemporane, al cărei pandant e denunțat polemic în cercul „Literatorului", încheind cu un atac deschis la adresa «criticului spiritual al Pseudo-Românului» (Xenopol). Poetul și gînditorul prevalează și aici asupra publicistului literar, izbucnirea temperamentală, vituperantă, polemică, cu adresă ideologică, socială, politică subordonează vizibil intenția primă, aceea de a discuta volumul de proză al unui confrate. Natura literaturii lui Slavici nu e decît un pretext pentru exprimarea și reafirmarea unui crez politic. Vreau

să spun că dacă acceptăm soluția (de factură mai mult didactică) a « secționării » ziaristicii eminesciene, ne pîndește pe de o parte arbitrariul, pe de alta o sensibilă sărăcire a imaginii cîmpului de preocupări ale scriitorului. Aurelia Rusu ne propune în primul volum o selecție de « articole literare, cronici dramatice », capabile să « configureze o istorie a literaturii și culturii românești », urmînd ca în tomul următor să selecteze (de data aceasta din manuscrise, în principal)[1], articole de « filozofie, istorie, filologie, educație și morală, religie, presă, artă ». Să observăm întîi că toate aceste domenii se regăsesc intersectate în majoritatea articolelor zise literare, din tomul întîi. Apoi, că multe din materialele de aici privesc nu atît literatura, cît manuale de geografie elementară, de economie națională, noțiuni de aritmetică, de logică, abecedare, istorie, pomărit etc., etc. Preocupările filologice abundă și ele. Literatura propriu-zisă rămîne disparentă, redusă la figuri minore (C. Bălăcescu, Simeon Marcovici, Dim. Petrino, I. C. Cantacuzino, Gr. M. Jipescu), cu o singură excepție majoră — Slavici —, am văzut în ce context, și cu un caracter de pretext în cazul lui Heliade, Odobescu, Bălcescu etc. « Profilurile » sînt și ele ale unor infuzori culturali, dascăli, preoți, restul materialului fiind necroloage, însemnări, note de lectură, uneori simple notițe bibliografice abia comentate, « anunțuri » de librărie, singurul sector mai organic rămînînd cel teatral, unde efectiv Eminescu scrie cronică dramatică („Revista teatrală", la „Curierul de Iași", „Teatrul Național", la „Timpul") și unde convergența preocupărilor e mai evidentă. Analizate ca atare, aceste texte pot dezamăgi însă. Sigur, împărtășim opinia lui I. Scurtu, care scria în Introducerea la ediția sa că « o culegere a tuturor scrierilor (lui Eminescu, n.n.) se impune prin însemnătatea fiecărei slove a omului genial care viața lui toată n-a scăpat un singur cuvînt ce n-ar fi expresia convingerii sale desăvîrșite », și că o ediție completă « e nu numai o datorie de pietate literară, ci și o datorie științifică » (p. VIII). Sau, împrumutînd chiar o expresie eminesciană, vom recunoaște că « geniul în zdreanță sau în vestminte aurite, tot geniu rămîne ». Interesul aceastor articole, astfel « sistematizate », zace așadar nu în materie, care pare secundară, pauperă, ci în fulgurația ideilor generale, a sugestiilor neașteptate, a încălcării domeniilor, a vectorilor ce o străbat ca niște curenți electrici de înaltă frecvență, deși pornind de la surse ades minore. Se simte și aici, ca în orice pagină eminesciană, fie ea un bruion, o însemnare manuscrisă cît de spontană și neelaborată, gheara leului. Rămîne însă imprsia unei fărîmițări, a unei rupturi, cîtă vreme secționarea tematică, cu toate riscurile și inconsecvențele asumate, e privată de suportul ideologic al ansamblului, pe care numai proiectarea articolelor « literare » în construcția întregii publicistici eminesciene ne-o poate da. Altfel introducem cititorul într-un labirint al cărui fir călăuzitor refuzăm să i-l punem la dispoziție, lăsîndu-l pradă unui sentiment de depeizare și ignorare a secretului construcției.

Căci cititorul actual nu e solicitat de cutare piesă a lui Fr. Damé, ci de spectacolul ironiei eminesciene care zdrobește impostura, nu de reconstituirea listei repertoriului teatral românesc din epocă, ci de atitudinea lui Eminescu față de Alecsandri, Hasdeu, față de « încercările ofticoase », ale unor autori mediocri, față de « geniala acvilă a Nordului » (Shakespeare), față de influențe fertile și nocive, romane dramatizate, foiletoane, structuri dramaturgice etc., etc. Tot astfel, din mozaicul detaliilor contingente, cu coloratura lor surprinsă de un observator genial, se desprind principiile unei concepții, liniile unei construcții ideologice, coerente, consecvente. Din cutare pagină « ocazională », rezultă definiția profundă și spirituală a scriitorului național (p. 134), o teorie embrionară a « succesului » (p. 208), a mediocrității (rolul ei în viața publică, nocivitatea, moduri de a o descuraja, combate și desființa: p. 125, 207, 208), atitudinea percutantă față de unii contemporani, cu fixarea în apă tare a unui contur (Alecsandri, Hasdeu, Maiorescu, Heliade ș.a.). Observațiile surprind prin modernitatea sugestiilor psihocritice: spiritul feminin al lui Maiorescu, ideea de « mască » la același, existența — în Heliade — a unui « homo dupplex » etc., etc. Fără a mai vorbi de mulțimea observațiilor filologice, lingvistice și stilistice, risipite ca niște jerbe unde te-ai aștepta mai puțin, făcînd imposibilă o « clarificare » tematică altfel decît printr-o dezmembrare a articolelor, prin alcătuirea unui vade mecum de reflecții ordonate pe probleme și, probabil, alfabetic... S-ar putea astfel, ieși din labirint. S-ar putea și așa alcătui, nu o

[1] Totuși dă, în volumul I, articolul *Teatru românesc* (mss. rom. 2254)

ediție, dar un repertoriu, un dicționar al reflecțiilor eminesciene, de tipul celui imaginat pentru opera lui Proust. Pentru marele public, el ar fi de o netăgăduită utilitate. Pentru editarea unui corp de opere eminesciene însă, singura soluție mi se pare a fi o ediție cronologică a textelor publicistice (apărute sau în manuscris), indiferent de tematica lor (adesea inextricabilă), văzute ca o unitatea prin care tensiunea geniului eminescian ataca frontal și concomitent toată aria problematică (filozofică, politică, socială, pedagogică, literară etc. etc.) a epocii sale (și transgresînd-o nu o dată!).

Dacă acceptăm acum o ediție secționată pe așa zise « unități tematice» (a căror unitate rămîne totuși, cum văzurăm, în multe cazuri iluzorie), să examinăm în continuare alte cîteva aspecte legate de tehnica ediției critice în discuție. Aparatul de note de la sfîrșitul volumului se rezumă la informații bibliografice (locul și data apariției prime a articolelor), uneori geneza, istoricul, comentariile unor cercetători anteriori etc. Dar nu aflăm precizări referitoare la situații, opere sau nume citate în corp, necum lămurirea unor aluzii sau atacuri deschise, pronunțate de Eminescu în cutare sau cutare situație. Cititorul de azi n-are de unde ști cine a fost Carlotta Birchfeiffer, nici Gr. M. Jipescu, pictorul N. Selagean sau Ioan Strat ș.a. Exemplele se pot înmulți, firește. Tot astfel, cine înțelege azi foarte exact în ce a constat Afacerea traducției „Romei învinse", dacă subsolul textului eminescian nu lămurește problema și nu precizăm măcar că «traducătorul» (nenumit de Eminescu) era I. L. Caragiale? Ediția Scurtu, apărută în 1905, deci foarte aproape de epoca eminesciană, simțea totuși nevoia unor note legate de activitatea lui I. Lapedatu (p. 59), Al. Beldiman (p. 327), Ralet (p. 386—387) etc., etc., acolo unde cititorul actual e lăsat fără o informație, oricît de sumară. Pentru orientarea specialistului apoi, o ediție critică trebuie să cuprindă și un indice de nume, a cărui utilitate nu credem că mai are nevoie de o demonstrație. În fine, limba lui Eminescu e o mină nesecată pentru cercetarea filologică și stilistică, pentru istoria introducerii unor termeni (avangardă, dandy, mediocritate, factice, crasă, volubilitate, vervă, disonanță, infim, neverosimil ș.a.m.d.), pentru creativitatea temerară (supratrăire, ne-natură, idealitate, [a] sardanapaliza, timpuozitate (Zeitlichkeit), pentru sintagme filozofice, (iluziune conștientă, idealitatea formei, realitate sensibilă, conștiință de sine etc.), revitalizare a unor forme arhaice (« oștindu-se împreună cu ceilalți elini asupra Troadei...»), descoperirea unor variante populare capabile să evite neologismul abuziv și avînd avantajul unei maxime plasticități și încărcături semantice etc. Dar totodată ea poartă totuși amprenta epocii (latinisme, regionalisme, forme ieșite din uz) necesitînd fără teama de a comite o impietate — un cît de succint glosar: dejudecare (= osîndire), [a] defige (= a statornici), espresă (= exprimată), ces (= cedat) au fost explicate în ediția Scurtu, dar rămîn fără clarificare în ediția din 1974, ca și prepuielnic, privaz, scamă, spuri, proșcoliu, secațiune, detrage, ansă, (a se) gera și altele și altele.

Ediția reproduce în Addenda traducerea lucrării lui E. Th. Rötscher, Arta reprezentărei dramatice, după Mss. 2254, ff. 310 r°. — 446 r°. Nota indică unele comentarii anterioare asupra manuscrisului, fără a menționa totuși faptul că două fragmente au apărut în revista „Manuscriptum" (III, 1972, nr. 4 și IV, 1973, nr. 1) în transcrierea și cu comentariul mult mai consistent al istoricului literar Marin Bucur[2]. Comparînd cele două versiuni (textul capitolelor din „Manuscriptum" și cel stabilit de Aurelia Rusu), rezultă cîteva inadvertențe, omisiuni (ale unor forme șterse de Eminescu), inconsecvențe față de restul ediției sau chiar față de același text (artea în corp, arta în titlu). Interesul lingvistic al traducerii eminesciene (adevărat laborator, unde putem urmări fazele unei cristalizări verbale și terminologice) fiind de o valoare excepțională, credem că orice criteriu de modernizare ortografică (sau de « unificare»: cazul alternanței vicața/viața ș.a.) trebuia să cedeze în fața reproducerii autentice a documentului.

Mircea ZACIU

---

[2] După *Nota ediției*, datată iunie 1971, ar exista o motivare a omisiunii, dar cum cartea a apărut, totuși, abia în 1974, o completare la zi se putea face cu ușurință în corectură.

PENTRU O CLARIFICARE DE METODĂ

DUPĂ MAI MULTE ÎNCERCĂRI EDITORIALE de a cuprinde opera de ideolog cultural a lui Eminescu, apărute în ultimii ani, cu unele reușite documentare incontestabile, volumul Eminescu, Articole și traduceri I, vine cu cea mai masivă zestre a poetului, din acest cîmp de activitate. Ediția lui Ion Scurtu, Scrieri politice și literare, din 1905, constituie baza obiectivă a ediției de față, fiind, în fond, o republicare a ei « adăugită și îmbunătățită » cu materialele descoperite ulterior. Firește, nu toate articolele sînt sigur ale lui Eminescu, discuția asupra paternității lor nefiind încă începută, după cum nici toate titlurile din sumar nu sînt nici pe departe articole, ci note redacționale, unele de serviciu, în care nu se vede nici o licărire din geniul poetului. Dar nu aici se află drama începutului, ci în însuși titlul acordat ediției: Articole și traduceri. Articole e vag și induce în eroare, pentru că în volum nu se află decît strict note, cronici, articole literare și dramatice. De ce nu Articole și note literare, mai aproape de adevăr, căci articole mai sînt și cele politice care nu ne rămîn cîtuși de puțin indiferente în panorama integrală a operei eminesciene. Editoarea Aurelia Rusu a avut buna inițiativă, totuși, de a aduna și readuna într-un corpus unitar marea parte a articolelor cu caracter literar, de a le transcrie îngrijit și de a le comenta în note minuțioase. Era nevoie de o ediție ca aceasta care să sară peste seria de ediții improvizate, simplă treabă comercialo-didactică. Ea este o lucrare efectuată cu seriozitate, marcînd un efort sensibil de cultură eminesciană. Dar noutatea aparte pe care o aduce ediția aceasta este publicarea în premieră a manuscrisului traducerii lucrării lui Theodor Rötscher, Art(e)a reprezentărei dramatice, tratată minimalizant de editoare, ca Addenda a sumarului. De ce a trebuit separată? Numai pentru că este o traducere? Dar traducerea, în acest caz, rămîne un pretext de afirmare a potențialului ideativ și lingvistic al unui geniu. Am scris de cîteva ori, în ultimul timp, despre această operă a tezaurului eminescian ignorată de editori și de specialiști în aceeași măsură nedreaptă. A o trata ca Addenda, la finele unui volum, înseamnă a-i acorda o importanță secundară! Or, ca și traducerea Criticii rațiunii pure de Kant, traducerea unui tratat de dramaturgie renumit în epocă și rămas celebru în lumea specialiștilor teatrologi, pune cultura românească abia intrată pe făgașul unei desfășurări moderne, în fața unui examen de comprehensiune adîncă, demonstrînd posibilitatea ei de a comunica și a exprima limbajul intelectual și filozofic european. Singură această traducere, îmbogățită în comentarii, redînd în întregime textul manuscris, proiectată în peisajul cultural al secolului trecut la noi, studiată din punctul de vedere al semnificațiilor multiple pentru spiritualitatea eminesciană: cultură, poziție teoretică, limbă etc., merita poate un volum în sine. Oricum, sîntem în fericita ocazie de a saluta această devenire de bun public a unui manuscris eminescian. E un fapt esențial în funcție de care celelalte observații ale noastre au o valoare de metodă, sistem, principiu practic. Editoarea s-a angajat să publice o ediție științifică, cum se spune peste tot la orice lucru mai bine făcut, o ediție bună ca text, absolvind lectorul de confruntarea cu manuscrisul pentru a autentifica formele de limbă. Tocmai pentru că nu este concepută ca o ediție obișnuită, survin, normal, exigențele critice. O ediție care ar fi rămas numai la o variantă a textului, neintrînd în detalii de manuscris, ștersături, adăugiri, repetiții, adică ar fi evitat întregul proces de alcătuire al lucrării, ar fi fost discutată la acest nivel. Aurelia Rusu a năzuit să prezinte nu o variantă, ci lucrarea eminesciană însăși din manuscris, refăcînd-o piesă cu piesă și nealterînd cu nimic originalul. Transcrierea în acest caz este un act principal de percepție critică și filologică. De ea depinde totul. Căci transcrierea unui text literar este un act de cultură, și de mare responsabilitate. Un manuscris ca Art(e)a reprezentărei dramatice, lucrat de poet în tinerețe, pune oricui probleme dificile de transcriere, de preluare ori de îndreptare conformă unor prezumții contemporane despre limba secolului trecut. Nu ne propunem o discuție la rînd și la cuvînt a ediției, pentru că e sarcina unei alte lucrări, nici să dăm verdicte într-un domeniu atît de ambiguu ca acela al transcrierii manuscriselor eminesciene. Nimeni nu va putea spune că a găsit formula ideală a transpunerii filelor de manuscris într-o ediție mo-

dernă. Efortul maxim poate fi obținut printr-o respectare riguroasă a textului, ferindu-l de excesele de «muntenizare» și de «contemporaneizare» a limbii lui Eminescu. Din acest punct de vedere, Aurelia Rusu întreprinde o acțiune curajoasă: aceea de a «fotografia», de a reproduce textul cît mai corect și de a nu-l «prelucra» din considerente mai mult sau mai puțin științifice. Editoarea a vrut să dea o ediție a manuscrisului și nu una de opțiune filologică. Cîtă vreme și-a respectat acest deziderat, a reușit să publice pagini perfect corespunzătoare manuscrisului, cît nu, a căzut victimă inconsecvenței și arbitrariului. Dacă ar fi fost vorba de o ediție «literară», nu am fi avut de formulat nici o obiecție. Era un punct de vedere! De la început, însă, editoarea s-a anunțat ca partizană a formulei severe de transcriere și nu de comentare, de copiere și nu de retușare a limbii din manuscrisele eminesciene. Căci dificultatea cea mare pe care o reclamă orice cercetare este aceea pricinuită de suma edițiilor din Eminescu, care vin fiecare cu o altă limbă a poetului. Fiecare a trebuit să-l transcrie pe Eminescu din punctul de vedere al concepției sale ortografice, învățîndu-l pe poet să vorbească de fiecare dată altfel. Aceasta pentru că editorii au venit și vin intoxicați cu propriile lor teorii despre limbă, trecînd textul eminescian printr-un purgatoriu filologic. Nu pornesc de la manuscris, ci de la teoria filologică modernă... și mai ales de la Îndreptar. Transcriu pe Eminescu după cum îi învață... Îndreptarul!

Ținînd seama de dificultățile manuscrisului, de faptul că ediția este o premieră, Aurelia Rusu a făcut mai mult decît un debut editorial al unui inedit eminescian. De la acest coeficient și pe acest fond de exigență, discuția pe text poate obține un procent de beneficiu pentru viitorul editor. Din capul locului țin să mă declar în dezacord cu încărcarea textului cu tot felul de semne de închidere și deschidere, de bare, săgeți, paranteze, pentru a marca ștersături, adaosuri, evoluții și involuții de forme —etc. E o modă prețioasă filologicește. Textul trebuie să permită o lectură fluentă și estetică oricărui cititor. Subsolul paginii are rezervată acribia științifică a editorului. Acolo se poate desfășura în voie, marcînd metamorfozele textului. Nu mai spun de încurcăturile survenite cînd se preferă în text cuvîntul adăugat deasupra cuvîntului din frază, cînd se lasă ca formă ulterioară, cînd se citează cuvîntul șters în text sau nu. În general, prima parte a traducerii suferă enorm de această inconsecvență de metodă. Sînt pagini care reproduc toate modificările, altele numai parțial, iar altele deloc. Vom reveni cu detalii.

A doua chestiune — legată și de principiul său editorial, dar și de metodă — este aceea a transcrierii sunetelor, problemă mereu la ordinea zilei în activitatea editorială eminesciană. Aurelia Rusu a trecut de recomandarea Îndreptarului, acceptînd să păstreze formele din manuscris în care s intervocalic este transcris astfel și nu z, scriind poesie, filosofie, cîteodată causă, dar apoi editoarea a modificat peste tot forme care sînt proprii unei epoci, unei mentalități, tradiții de cultură, eleganță grafică, — și de ce nu și a unei realități filologice. Astfel ne pomenim după poesie și filosofie cu fantazia, cînd în manuscris este scris fantasia; metafizică, iluzie, coeziune, execută, rezultat, reprezintare, izvor, fizionomie, fizică, cînd toate aceste forme păstrează în manuscris pe s. E o diferență sonică între ilusiune și iluziune, între fantasie și fantazie etc. Editoarea modifică de asemenea forme ca esistență, esil, esemplu, aplaus, presintelui, esaltare, disolv, esaltațiune, esplosiune etc. etc. în forme cu un z generalizat automat care schimbă timbrul și structura eufonică a cuvintelor. Chiar pe prima pagină, ca o fatalitate, citim după ezersă (esersă, mss.), coeziunea (coesiunea mss.), constată (constatată, mss.), rutinierul (routinierul, mss. Interesant că se păstrează etimologic cuvîntul de bază!), de a presupune (de-a presupune mss.), ne așteptăm (ne așteptam, mss.), răsunet (resunet, mss.). Eminescu scrie părghie, nu pîrghie, theorie nu teorie ca la teoria literaturii, pentru că, nu pentru ca. Peste tot, el scrie seau (seu, mss.) E clar acest lucru și nu văd cum se poate modifica și comprima printr-o regulă generală în sau! Editoarei i-au scăpat unele forme moldovenești, adăugîndu-le sunetele muntenești; daca nu dacă (mss. p. 314, verso), ziac (a zace) nu zac, dar alteori a pus până cînd în mss, e pînă (mss p. 314), iar după lucrul (ed. p. 282) s-a uitat virgula. Poetul scrie massa (mss. p. 315, verso), nu masa (ed. p. 282), pentru că e «massa aparințelor» și nu masa de scîndură! La p. 316, verso, nu găsesc necesar adausul între paranteze în[lăun]trul (ed. p. 285), cînd există o formă întrul. În fraza următoare Ele și condiționează, conjuncția este ștearsă în mss. Nu trebuie citit: ... Nu sînt în stare de-a reflecta nuanțele, ci... de-a revela nuanțele. Tot o chestiune de nuanță! La p. 317 din mss.

(ed. p. 285—286), se uită un semn de demarcare grafică la rezultată şi trebuie citit, după părerea noastră: a purces ca şi istoria, nu a purces ca şi istoria, nu specii, ci speţii, ca în nenumărate viitoare exemple; atita, nu atît; nu s-a văzut asta mai clar, nu nu s-a văzut mai clar; arcată nu arată. De ce la p. 286 (ed.), s-a ales un simplu ca iniţial, anulat, pentru exemplificări în subsol, cînd în mss-ul cuprins între cuvintele nu s-a văzut (mss. p. 317 şi 317 verso — greşită numerotarea, în loc de 317 v. e 210 v.) şi interesă că, mai erau de remarcat în jur de zece modificări, ştersături în text? Pentru pagina 317 verso (mss.), ar fi de citit sensibilă-văzută (sensibile-văzută, ed. p. 286); representaţiunea (reprezentarea, ed. p. 286); de'ntăi (dentăi, ed. p. 286); desperechiete (desperechiate, ed. p. 286). Sărim peste « multe şi mărunte » şi propunem să se citească pentru desvelirea fantasiei (mss. p. 318) în loc de pentru dezvoltarea fantaziei (ed. p. 287), speţii, nu specii, componistul, nu compozitorul, Cit de puţin cugetă (mss. p. 318), nu Cit de puţin cuget (ed. p. 288), scădè, nu scădea. La p. 323 cuvîntul marcată nu trebuia păstrat în frază pentru că este şters în mss. În fraza Numai modul şi maniera formei, in loc de formei trebuie citit formărei (mss. p. 324, ed. p. 291). Tot de pe aceeaşi pagină de mss. (ed. p. 292), trebuie citit spre scurtare de timp nu de prescurtare de timp, însaşi nu însăşi, resfaţat, nu răsfăţat, cum'i e dată (mss. p. 324 verso), nu cum îi e dată (ed. p. 292), schoală, nu şcoală (ed. p. 293). Nu mai pomenim zecile de îndreptări, ştersături în mss. peste care s-a trecut tacit în aceste pagini ca peste nişte texte caligrafiate de poet în vederea publicării lor. Editoarea a transcris proscholiu (mss. p. 325) prin proşcoliu (ed. p. 293), ori ca şi în cazul lui Schoală, această formă nu era o simplă grafie fantezistă. Chiar şi numai din acest motiv repudiat, şi ar fi trebuit păstrată. Dar nu e numai atît! În fraza următoare, după ce s-a păstrat peste tot forma de arte sau artea pentru singular, se transcrie artă incorect. Tot în aceeaşi frază este oarecare (or, ore...) (orcare în mss.), cîştiga (căstiga în mss.). Corect este eserciţii, nu ezerciţii. Cînd văd acest ezerciţ, mi-amintesc că în epoca lui Eminescu, numai lumea personajelor lui Caragiale îl pronunţa aşa nu din « ambiţ » intelectual. De ce această mistificare de pronunţie cînd în mss. e clar scris eserciţii? Pe aceeaşi pagină (ediţie) s-a marcat la cuvîntul vii (rîndul 10, jos), o steluţă care înseamnă un comentariu al lui Rötscher sau Eminescu în subsol, uitat însă. Trecem cu vederea zecile de cazuri cînd în mss. sînt ştersături, adăugiri, modificări importante şi cînd în ediţie nu se spune nimic. Un exemplu

furnizat de aceeaşi pagină 293. În subsol, o singură notă: În mss. pare a fi „flesibile". Aşa şi este! În manuscrisul corespunzător acestei pagini sînt peste zece cazuri de schimbări de cuvinte în timpul lucrului. Fireşte, se poate renunţa la sesizarea tuturor avatarurilor manuscrisului, şi nici noi nu ne-am fi oprit aici, dacă însăşi editoarea nu ne-ar fi pregătit pentru a savura o ediţie completă a Artei representaţiunei dramatice. În contextul această posibilitate au devenit (ed. p. 294), a păstra pe u din aŭ, este un non-sens pentru persoana III-a singular. Apoi trebuie respectate formele grafice de dispoziţie a cuvintelor, aşa cum le aude poetul. El scrie cumcă (nu cum că), cei-mai (nu cei mai), de'nauntru (nu de năuntru), prăpastie (nu prapăstie), de-a-i (nu de a-i), atuncia (mss p. 326 verso nu atuncea sau atunci), (ed. p. 295). Din punctul meu de vedere, nu aş fi sacrificat for-

mele moldovenești de pronunție, respectînd scrisul poetului. Astfel, nu aș fi muntenizat cuvintele: mănă, gănduri, stăngăcie, sănul (apare sinul, mss. p. 327, transcris sînul, ed. p. 296), pănă, decăt, căt etc. etc., mai ales că editoarea a și acceptat cîteodată aceste forme (vezi decît păn-acuma, ed. p. 296). Mă întreb chiar dacă e grafie gratuită scrierea în cazul cuvintelor: viă, nevoiă, propriă (în ediție s-a transcris cu e final) sau dacă nu cumva noi transcriem după cum credem noi că se pronunța, chestiune destul de convențională, mai convențională chiar decît grafiile convenționale. Revin, fără vreun drept de județ, la pagina 292. Este acolo cuvîntul județul (în mss judeçiul). Pun în discuție dacă nu trebuia transcris județiul. E o diferență între județul și județiul! Eu am citit nu noi ne simțim escluși din regiunea artei (ed. p. 299), ci eschiși (mss, p. 328, verso), cuvînt format poate prin opoziție cu închiși (a închide, a eschide?). Așa rezultă literă cu literă. Tot așa, aș înclina să transcriu în inmediul vieței (mss. p. 328, verso), nu în immediul (ed. p. 299). În manuscris e clar Noi nu voiu, nu nu voim, amagiri, nu amăgiri, sinul, nu sînul,

adecuată, nu adecvată. În manuscris este să producă... lucruri cum se cade (p. 331), în ediție, lucruri cumsecade (p. 302). Este o nuanță între cum se cade, cum se cuvine, și familiarul om cumsecade. Lucrul nu poate fi cumsecade, ci cum se cade. Editoarea transcrie de regulă întîi, deși de obicei în manuscris este ăntăi, ăntăiu. Cîteodată forța de atracție a textului îi învăluie privirea și cade roabă lui. Atunci este ăntăi, nu întîi. Tot la pagina 303, ar fi trebuit păstrat Daca (Dacă, ed. p. 303); gati (găti, ed. p. 304), idealul s-a stins (s-au stins, ed. p. 305 dar în mss. este un ŭ scurt). La pagina 333, verso, din manuscris, este scris sferei burgese și adjectivul burges va reveni. În ediție s-a transcris burghez. E de discutat dacă într-o epocă de compunere și de căutare de noi sensuri, nu se va fi pronunțat așa, simțindu-se încă cuvîntul tulpină burg + terminația es. După ce s-au păstrat forme de grație grafică: cazul mai artistice (nu artistic), să desfășoare (nu desfășoară)! Nu mai vorbim de arte (pentru artă). De ce nu va fi lăsat și laturе ideale (ed. p. 306), nu ideală? După trimiterea autorului, trebuie citit: Tot așa după toate relațiunile se basează (mss. p. 333, verso), nu După toate relațiunile, tot așa se bazează... (ed. p. 306). Pe aceeași pagină de ediție, s-a scris născut (nascut în mss.), fantazia (fantasia, mss.) căderea (caderea, mss.), Eckhoff (Eckhof, mss), cugetărilor (cugeteterilor, mss.). În schimb aici se păstrează daca și pănă. Eminescu scrie quantitate, nu cantitate (ed. p. 307), generalitaţei, nu generalităţei (de la generalitate). La pagina 307, editoarea 'reține în subsol o singură modificare (la cuvîntul artiste), fără a marca în același loc și celelate exemple: represintarea > represintări; se vede și> putem aprețui. Mai semnalăm pe aceeași pagină pe Dacă (Daca, mss. p. 334, verso), aceiași (acieași, mss.) cunoștință (cunoștiință mss.). Eminescu îl simțea pe acest din urmă cuvînt corelat cu cuvîntul știință? Nu! La pagina 308 (ed.) se citește după cunoștința: înaintea ochilor (înainte' ochilor, mss. p. 335, verso), te simți (simț mss.) căpetenie (capetenie, mss.), desăvîrșire (desevîrșire, mss.). La cuvîntul demandațiune (ed. p. 309), în subsol, se indică: 2 Scris deasupra de: pretențiune-anulat. Menționăm de asemenea că pretențiune nu e scris « deasupra», cum se spune, ci în rînd, cuminte, și că demandațiune este cel adăugat, ștergîndu-se precedentul, că editoarea uită să pomenească că poetul a adăugat tot deasupra lui pretențiune și cerință, anulat și acesta. Pe aceeași pagină, editorul notează modificarea unui cap de alineat (Însă fiindcă...), dar la pagina 310, trece peste modificarea paragrafului Or ce artist (Fiecare, șters în mss.).

Nu vrem să puricăm la rînd și nu anchetăm o muncă onorabilă, dar o ediție a unei opere eminesciene în premieră trebuie onorată printr-o atenție specială, făcîndu-i, în primul rînd, o mare plăcere « prefațatorului» ediției, directorul editurii în chestiune, care nu vrea « apologeți»! Notăm, așadar, în continuare, unele incosecvențe dintre manuscris și ediție: mănat (mînat ed. p. 309), nenlaturată (nenlăturată), impopulează (împopulează), de abia (de-abia, ed. p. 310), contimpuranii (contimporanii), avut-o'nvedere (avut-o în vedere) etc. Uneori, din exces de exactitate, se preiau automat greșeli evidente: intuițiunea poetică... nu acopere aceast desemn (ed. p. 311). În subsol, se spune: Inițial: această zugră[vire] — anulat ultimul cuvînt. E clar atunci că adjectivul feminin a fost gîndit în funcție de substantivul zugrăvire. Căzînd acesta, Eminescu a anulat în fugă numai finalul adjectivului, scăpîndu-i a-ul din mijloc. Trebuie scris acest desemn, fără nici o complicație, pentru că amănuntul era semnalat în comentarii. Mă gîndesc dacă e bine să îndreptăm noi pe decat (mss. p. 337) în decît (ed. p. 311), căștigat în cîștigat, caruia în căruia, căteodată, în cîteodată, mesură, în măsură etc. Eminescu scrie la artele acelea la caria ești în stare, nu cari (ed. p. 312). Pe aceeași pagină a ediției (mss. p. 337, verso) este de îndreptat în locul sau umblă... cu seau unul. În cazul în care dorim deci să « reproducem» și nu să producem noi un text eminescian, pentru a-i păstra întru totul fizionomia intrinsecă, cred că unele cuvinte scrise în forma lor latinizantă trebuie redate întocmai: aquesta, quei (ed. p. 312). Nu dintr-o plăcere gratuită, ci pentru a se ști cît de autoritară era încă scrierea latinizantă în epocă, faptul de a fi existat ca o realitate și nu ca o « fantasie » a unor savanți filologi. Cine vrea să scrie despre influența latină la Eminescu, neștiind textul manuscris, n-are cum sesiza această situație. Întrun caz limită, trebuiau cel puțin remarcate în comentarii. Și din nou la moldovenismele poetului: caria (ed. căreia, p. 313), desdaunarea (ed. dezdăunarea), adănc (ed. adînc, p. 314), desăvărșire (ed. desăvîrșire), amăndoi (ed. amîndoi), grămadesc (ed. grămădesc), crearii (ed. creării) etc. La pagina 313, trebuie citit corect pasabilităței nu pasibilităței, capeta, nu căpăta (ed. p. 314), întemplări, nu întîmplări. În grupul creditatea actorului, pe care el o primește ca testare naturală a publicului, aș înclina să citesc în loc de creditatea, creditate. « A primi creditate» are un înțeles, totuși. N-am avut originalul nemțesc la îndemînă pentru a verifica cuvîntul. Sigur însă la pagina 316, în grupul În preajma acelor semne inflamabile (ed. p. 316), trebuie citit infalibile. Nu e o victorie onestă cîștigată (ed. p. 316), ci victorie onest căștigată. Corect, în manuscris, revenind încă o dată la puterea de influență a Școlii ardelene, este santienia artei (de la sant), nu sînțenia artei (ed. p. 317), le inpuse (ed. p. 319), nu le impuse. Pentru Eminescu, Aristotel inpune, nu impune. La pagina 316, în ediție se remarcă doar două anulări în subsol. Dar celelalte de ce oare au fost omise, pe ce principiu?: caută de a produce de, șters; caută repezi și frapante, șters frapante; Contra acestei tentative, în mss. scris întîi De-a resista aicia or cărei tentațiuni, șters. Această situație persistă, din păcate, în prea multe pagini. Dar să părăsim subsolul pentru totdeauna, rămînînd numai la textul propriu-zis. Întîlnim la pagina 319, dasupra (d'asupra, mss. p. 341), învia (înviâ — Critica înviâ în Grecia.). Editoarea a transcris pe înviâ cu învia, ceea ce nu credem a corespunde întru totul originalului, ca valoare fonică, cînd putea fi folosită forma înviă! Transcrie, de asemenea, păşeşte (ed. p. 319) pentru pașește (mss. p. 341, verso), păcate (ed. p. 320) pentru pecate (mss. p. 342), înnoranței pentru innoranției, sancuilottismului pentru sanscuilottismului, disprețul pentru dispreţiul, neciodată să eziste pentru neciodată să esistă.

Exemplele pot continua la nesfîrșit, dar nu acesta a fost rostul discuției de față, ci clarificarea unor principii de comunicare reală a textului eminescian. Nimeni nu va putea rezolva totul și un procent de relativitate va fi implicat în orice activitate editorială. Totul este de-a-l reduce la minimum posibil. În dorința noastră a fost nu de a remarca erori, ci elemente concrete pentru o clarificare de metodă privind accederea la textul eminescian într-o formă cît mai autentică. Incontestabil, însă, ediția de la „Minerva" este un bun cîștigat al bibliografiei eminesciene și editorul de mîine va avea în ea un rezistent punct de reper.

Marin BUCUR

FIŞIER BIBLIOGRAFIC

(1 iulie — 30 septembrie 1974)

B

BĂDĂRĂU (Dan)

* * * — Umanismul şi înţelepciunea. [Conferinţă despre Mihail Sadoveanu.] „*România literară*“, anul VII, nr. 29, joi 18 iulie 1974, pp. 12—13.

BLAGA (Lucian)

Rusu (M.N.) — Lucian Blaga şi Teatrul Naţional. [Scrisoare adresată lui I. Gr. Perieţeanu, datată 19 iulie 1930.] „*Steaua*“, nr. 7, aprilie 1973, p. 10.

Ţugui (Pavel) — « ... A fi un cetăţean loial al patriei ... » — „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16) 1974, pp. 22—23.

C

CARAGIALE (Mateiu I.)

Cioculescu (Barbu) — Arhetipurile Crailor de Curtea Veche (III). [Fragmente din corespondenţa adresată lui Nicolae Boicescu.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 125—131.

CĂLINESCU G.

* * * — Trei inedite călinesciene. *Civilizaţie şi cultură*, *Nu există criză*, *Rostul femeii române*. „*Secolul XX*“, nr. 4 (159), 1974, pp. 5—24.

CIOCÂRDIA MATILA (Dimitrie)

Rusu (M.N.) — Inedite. Unirea Principatelor. [Fragmente din scrisoarea datată: Paris, 7 iunie 1856.] „*Săptămîna*“, nr. 164, vineri 25 ianuarie 1974, p. 3.

Rusu (M.N.) — Documente inedite. « Cunosc amănuntele acestui trist eveniment ». [Scrisoare din 1859.] „*Almanahul literar*, 1974, p. 205.

Ştefănescu (Constantin) — Un militant pentru Unire prea puţin cunoscut. [Proiect de broşură unionistă.] „*Viaţa studenţească*“, anul XIX, nr. 4 (521), miercuri 23 ianuarie 1974, p. 10.

E

EFTIMIU (Victor)

Ţundrea (Iulius) — Cu dragoste şi speranţă. [Tabelă radiofonică difuzată la 28 iunie 1969.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, p. 15.

EMINESCU (Mihai)

Bucur (Marin) — Despre muncă. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 6—11.

F

FARAGO (Elena)

Vezi: Lovinescu (Eugen) (Papastate C.D.).

FUNDOIANU (B.)

Daniel (Paul) — Permanența unei atitudini militante. *Cînt de război, Cruciada IV; Poporului meu.* [Versuri] — „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 26—32.

* * * — *Le temps du poème* — II. [Traducere în limba română de Romulus Vulpescu.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 28—29, 31.

I

ISANOS (Magda)

Gorgos (Veronica) — Protest împotriva unei realități brutale. [Petiție adresată decanului Baroului din Iași, datată: 27 septembrie 1943.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 43—44.

Husar (Al.) — Siluete din « orașul cu minuni ». *Domnișoara Vanda*; *Toto; Omul cu cizme roșii.* [Povestiri] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 33—42.

ISTRATI (Panait)

Soveja (Maria) — Confesiuni epistolare. [3 scrisori Panait Istrati adresate lui Gheorghe Ionescu, datate: Masevaux, 23 septembrie 1927; Nisa, 1 martie 1925; Niederbruck, 6 iulie 1925.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 111—115.

Talex (Alexandru) — Jurnalul începuturilor. *Meditații, nostalgii, amintiri, gînduri.* „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 86—92.

K

KOGĂLNICEANU (Mihail)

Bardieru (Al.) — Concurent al călugărilor de la Neamț. [3 scrisori M. Kogălniceanu adresate stareţului mănăstirii Neamțu și Secu, datate: 18 octombrie 1852; 16 decembrie 1853, Iași: 20 decembrie 1853.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 80—83.

L

LOVINESCU (Eugen)

Papastate (C.D.) — Epistolar: 6 scrisori către Elena Farago. [Datate: Fălticeni, 24 mai 1910; Fălticeni, 22 februarie 1911; Beausoleil, 17 aprilie 1911; Fălticeni, 30 iunie 1911; Fălticeni, 29 decembrie 1911; 2 septembrie 1912.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 141—146.

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)

Huškova (Jindra) — Hortensia Papadat-Bengescu la Bratislava. [Scrisoare H. Papadat-Bengescu către Jindra Huškova, datată: 17 martie 1942.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 167—168.

PÂRVAN (Vasile)

Dima (Al.) — Preocupări literare ale liceanului Pârvan. *N. Bălcescu:* Cîntarea României. Conferință. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 132—140.

PETRESCU (Camil)

Bojin (Al.) — Proiect de roman nerealizat. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 116—124.

R

RALEA (Mihai)

Sângeorzan (Zaharia) — Licenţiat la Universitatea din Iaşi. *Necesitatea psihologică în comparaţie cu necesitatea logică.* [Teză de licenţă în filozofie.] *Consecinţele filozofice ale teoriei lui Binet asupra gîndirii.* [Studiu] *„România literară"*, anul VII, nr. 33, joi 15 august 1974, pp. 14—15.

Ţundrea (Iulius) — Îndreptăţită mîndrie patriotică. [Tabletă radiodifuzată la 18 august 1964.] *„Manuscriptum"*, anul V, nr. 3 (16) 1974, p. 14.

REBREANU (Liviu)

Gafiţa (Mihai) — Liviu Rebreanu o conştiinţă. File de jurnal 1940—1941. *„Luceafărul"*, anul XVII, nr. 35 (644), sîmbătă 31 august 1974, pp. 1, 3.

Gheran (Niculae) — Schiţe pentru viitoarele romane (II). *„Manuscriptum"*, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 147—162.

Ilin (Stancu) — Ideea de „jurnal" la Rebreanu. (Din jurnalul unui debutant) [Fragmente] *„Luceafărul"*, anul XVII, nr. 30 (639), sîmbătă 27 iulie 1974, pp. 1, 8.

S

SADOVEANU (Mihail)

Ţundrea (Iulius) — Cuprindeţi cu privirea pămîntul patriei. [Tabletă radiofonică difuzată la 2 mai 1961.] *„Manuscriptum"*, anul V, nr. 3 (16) 1974, pp. 12—13.

SPERBER (Alfred Margul)

Ţundrea (Iulius) — Răspunsul meu. [Tabletă radiofonică difuzată la 15 martie 1959.] *„Manuscriptum"*, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 16—17.

STREINU (Vladimir)

Muntean (George) — Vladimir Streinu — inedit. Etimologicale. *„Argeş"*, anul IX, nr. 5 (96), iulie 1974, pp. 4—5.

ŞULUŢIU (Octav)

Florescu (Nicolae) — Devotamentul lecturii. Lămurire [pentru un proiectat volum de cronici. Datat: Braşov 19.XI.1939 — Bucureşti, 19.IX.1945]; *Eusebiu Camilar: Negura; Sărmanul Klopstock, Feciorul lui nenea Tache Vameşul, vol. IV*, [datat: 12 octombrie 1945]; *Victor Papilian: Nuvele olteneşti*, *„Manuscriptum"*, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 56—65.

T

TEODOREANU (Ionel)

Scurtu (Nicolae) — Pelerini ai scrisului. [C.p. datată: 23.IV.1940 şi dedicaţie pe volumul *La Medeleni*, adresate lui Dan Brudariu.] *„Orizont"*, serie nouă, anul XXV, nr. 34 (338), 23 august 1974, p. 2.

V

VINEA (Ion)

Brezu (Constandina) — „... Sfîrşitul războiului, sfîrşitul nazismului ..." [Fragmente din Jurnal.] *„Manuscriptum"*, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 18—21.

VOINESCU (Alice)

Murnu (Maria Ana) — Dialoguri cu eroii tragici. *Oreste; Electra şi cititorul din 1960.* *„Manuscriptum"*, anul V, nr. 3 (16), 1974, pp. 45—55.

Mihaela CONSTANTINESCU

Creşterea colecţiilor

(1 iulie — 30 septembrie 1974)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Manuscrise:

ELIADE, Mircea — *Întoarcerea din rai; Huliganii.*

BIBESCU, Martha — *Însemnări (1939 — 1944).*

COTRUȘ, Aron — *Viața mea.*

Corespondență:

Vasile Alecsandri, Nicolae Cartojan, George Coșbuc, Barbu Delavrancea, Mihail Dragomirescu, Mihail Kogălniceanu, Ion Minulescu.

Arhivă personală:

Constantin Brâncuși, Ecaterina Cerchez, Emil Pătrașcu.

Carte românească veche:

CANTEMIR, Dimitrie — *Istoria imperiului otoman*, Londra, 1734—1735; *Descrierea Moldovei*, Leipzig, 1771.

ȘINCAI, Gheorghe — *Elementa linguae dacoromanae*, Buda, 1805.

Dalila ARAMĂ

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Manuscrise:

MACEDONSKI, Alexis — *Arpad; Povestiri din viața de artist.*

SADOVEANU, Mihail — *Prieten unic* (1936), *Cîteva mici observații*, *Apel către admiratorii lui Eminescu*, *Mic bilanț*, *Inerție*, *Satul*, *Rădășenii;* 6 articole polemice împotriva lui Al. Brătescu-Voinești.

TEODOREANU, Ionel — *Hai Diridam*, (roman); *O Toamnă* (poeme în proză).

PALLADY, Theodor — *Pagini de jurnal.*

Corespondență:

Vasile Bogrea, Gh. Kirileanu, Demostene Russo, Vasile Voiculescu

Viorica SECĂRESCU

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise:

PÂRVAN, Vasile — *Cîntarea României* (conferință)

VINEA, Ion — *Casa de creație de la Mogoșoaia; Muguri* ș.a. (articole și reaje).

STREINU, Vladimir — *Al. I. Odobescu; Ion Creangă; Estetica îndrumării; Clasicismul, formă a sensibilității românești, Scriitori și cititori* ș.a. (articole și studii critice).

TEODOREANU, Al. O. — *Cronică gastronomică; Arheologie culinară; La iarbă verde* ș.a. (versuri și proză).

RĂDULESCU, Neagu — *Ei gazetarii, ei scriitorii!; Puștii de la Sfîntul Iosif* (articole).

BOTEZ, Demostene — *Semnificația socială a culturii; Umanism și solidaritate; 23 August; Literatura noastră modernă; Răspunderea civică a omului de cultură* ș.a. (articole); *Satul meu; Întoarcere; Patria mea*, ș.a. (versuri)

Corespondență:

Felix Aderca, Ion Barbu, Tudor Teodorescu Braniște, George Ciprian, Pompiliu Constan-

tinescu, Aron Cotruş, Mihail Dragomirescu.. Mircea Eliade, Nicolae Iorga, Camil Petrescu, Ioana Postelnicu, Liviu Rebreanu, Cella Serghi.

Fotografii:

Al. Brătescu-Voineşti, Victor Eftimiu, Elena Farago, Constantin Stere.

Tablouri:

LÖEWENDHAL G. — *Gala Galaction* (portret).
BULGĂRAŞ P. — *I. A. Bassarabescu* (portret).

Octaviana MIHĂILESCU

MUZEUL DE LITERATURĂ AL MOLDOVEI IAŞI

Manuscrise:

Istoria întîmplărilor lui Tarlo şi a prietenilor săi (Traducere de Iordache Stefanovici), Cartea a II-a, Iaşi, 1831.

Scazanie (Texte de cărţi populare, cu versuri şi diverse însemnări despre vreme), Iaşi, 1842.

Tipărituri:

Antologhion şi *Octoihos*, Bucureşti, 1736; *Liturghier*, Iaşi, 1756; *Sinopsis*, Rîmnic, 1783; *Cazanie*, Bucureşti, 1768; *Viaţa sfîntului Vasile cel nou*, Bucureşti, 1819; *Minunile fecioarei Maria*, Rîmnic, 1820.

W. von KOTZEBUE, *Lascăr Viorescu*, Lipsca, 1863.

A. PRETORIAN, *Prima lectură pentru clasele primare*, Bucureşti, 1857.

D. VACARIU

Iconografie

Iconografie

AUTOGRAFE: **Lucian Blaga (87, 89); Geo Bogza (6); Al. Chibici-Rîvneanu (49, 50); Şerban Cioculescu (80); Al. Dima (81); M. Eminescu (10, 12, 16, 21, 22, 24, 26, 28); Anatole France (172); Iorgu Iordan (81); Eugen Jebeleanu (153); Dumitru Murăraşu (81); Perpessicius — fişe de lucru (31, 37, 102); Al. Philippide (81, 152, 153); Augustin Z. N. Pop (81); D. Vatamaniuc (81); Tudor Vianu (169).**

FOTOGRAFII: **Tudor Arghezi (95(2), 109); Lucian Blaga (86, 93); Mihai Eminescu (5, 80); Mihai Eminescu — bustul de la Galaţi executat de Frederic Storck (7); Mihai Eminescu — bust de Ion Vlasiu (8); Mihai Eminescu — bust (20); Mihai Eminescu — statuia de la Constanţa de O. Han (31, 82); Mihai Eminescu — bust, Ipoteşti (39); pagină din** Condica morţilor, **privind ascendenţii lui M. Eminescu (41); Act comemorativ la dezvelirea monumentului Eminescu de la Galaţi (51); Pagină din numărul dedicat de ziarul** „Galaţii“, **inaugurării monumentului Eminescu (52); Copertele ediţiilor de** Poezii **M. Eminescu îngrijite de G. Ibrăileanu — 1930, Perpessicius (vol. I) — 1939 şi G. Călinescu — 1943 (53); Mihai Eminescu — statuia de la Iaşi, de Schmidt Faur — detaliu (57); Eminescu — statuia de la Ateneul Român de Gh. Anghel (64); Idem — detaliu (65); M. Eminescu — bust de de Ion Jalea (69); Mihai Eminescu — statuia de la Sibiu, realizată de Radu Moga (73); Frontispiciul revistei** „Le journal roumain des poètes“, **dedicat lui M. Eminescu (74); M. Eminescu —** Umbre pe pînza vremii, **coperta traducerii în slovacă (75); Afişul expoziţiei** M. Eminescu — rapsodul poporului român, **organizată de Muzeul literaturii române la Praga (76); Eminescu — coperta volumului omagial, editat de Michel Steriade, la Louvain (77); M. Eminescu —** Scrieri politice şi literare, **ediţiile Ion Scurtu, D. Murăraşu şi Aurelia Rusu (180, 181); Gheorghe Eminovici — act cu semnătura căminarului (44); Anatole France (171); Gala Galaction (137, 144, 149); Perpessicius (110, 114); Al. Philippide (151, hors texte); Radu Stanca (117, 125, 132); Tudor Vianu (160, 163, 170).**

DESENE: **Cik Damadian —** Gala Galaction **(150); A. Metsys —** Ferdinand de Habsburg **(156); Augustino Musi —** Soliman Magnificul **(159); Mircea Olarianu — desen în peniţă (1917), reprezentînd casa familiei Eminovici de la Ipoteşti (colecţia G. Finkelstein) (72); Damian Petrescu — desene inspirate de versurile lui M. Eminescu (14, 56, 63); Jean Steriadi — ilustraţii la versurile lui M. Eminescu (60); Tizian —** Carol Quintul **(154).**

The present issue of the review "*Manuscriptum*" dedicated to poetry devotes a great number of pages to the anniversary of 125 years since the birth of the greatest Romanian poet, Mihai Eminescu.

Prefaced by academician Geo Bogza, the documentary material of this issue offers to the readers an extremely varied and valuable information, starting with new texts by Eminescu, that is a fragment from an envisaged Dacian drama, then a translation of Shakespeare 's *Timon of Athens* and several notes interesting as aphorisms, then excerpts from the manuscripts of the great poet and ending with interesting documentary notes regarding his biography and a series of conferences by some Romanian writers as well as radio statements of translators of Eminescu's works, meant to reflect the penetration in the Romanian and universal conscience of this poet of genius.

Trying to prove the temptation exerted by drama on poets, the review publishes in the column *The Poet's Masks*, a pamphlet, in the form of a dialogue, of the writer Tudor Arghezi.

The review presents two welknown poets, in a new hypostasis — that of prosewriters, publishing a fragment from a novel by Lucian Blaga and a romantic story by Radu Stanca.

Nicolaus Olahus, the great

Le présent numéro de la revue „*Manuscriptum*", dédié à la poésie, accorde un grand nombre de ses pages au 125-ème anniversaire de la naissance du plus grand poète roumain, Mihai Eminescu.

Préfacée d'une tablette signée par l'académicien Geo Bogza, la mosaïque documentaire de ce numéro, offre aux lecteurs un matériel extrêmement précieux et varié, à partir de nouveaux textes éminesciens, représentant un fragment d'un projet de drame dace, une version roumaine de la pièce shakespearienne *Timon d'Athènes* et quelques notes à valeur d'aphorisme, extraits des manuscrits du grand poète, jusqu'à de très intéressantes contributions documentaires concernant sa biographie de même que des conférences, provenant d'auteurs roumains, et des déclarations radiophoniques faites par des traducteurs de la lyrique éminescienne, destinées à refléter la manière dont le grand poète a pénétré dans la conscience roumaine et dans celle universelle.

Dans le but de faire voir les tentations exercées par la muse du théâtre sur les poètes, la revue publie dans la rubrique les *Masques du poète* un pamphlet dialogué par Tudor Arghezi.

Les pages qui suivent, contenant un fragment d'un roman de Lucian Blaga et une nouvelle romantique de Radu Stanca, nous présent ainsi deux poètes bien connus, dans une nouvelle

Die vorliegende Nummer der Zeitschrift „*Manuscriptum*“ ist der Poesie des größten rumänischer Dichters Mihai Eminescu — seit dessen Geburt 125 Jahre verstrichen sind — gewidmet.

Das dokumentarische Mosaik wird von Akademiemitglied Geo Bogza eingeleitet und bietet dem Leser ein äußerst wertvolles und reichhaltiges Material, von den neuen Eminescu Texten — dem Bruchstück eines geplanten dazischen Dramas, Üeiner bersetzung von Shakespeares *Timon von Athen* und einigen Aufzeichnungen von aphoristischem Wert aus den Handschriften des großen Dichters —, bis zu den interessanten dokumentarischen Beiträgen zur Biographie, sowie einer Reihe von Vorträgen rumänischer Schriftsteller und Rundfunkerklärungen von Übersetzern der Lyrik Eminescus; all dies widerspiegelt die Tatsache, daß der geniale Dichter für das kulturelle Bewußtsein der Rumänen und der anderen Völker von grßöer Bedeutung ist.

In der Absicht, die Anziehungskraft des Theaters auf die Dichter zu beweiser, veröffentlicht die Zeitschrift in der Rubrik *Die Masken des Dichters* ein Pamphlet in Dialogform von Tudor Arghezi.

Auf den folgenden Seiten werden zwei bekannte Dichter als Prosaschriftsteller vorgestellt; die Zeitschrift bringt ein Romanfragment von Lucian Blaga und eine romantische Erzählung von Radu Stanca.

Настоящий номер журнала «Манускриптум» посвятил большое число страниц журнала празднованию 125-тилетия со дня рождения великого румынского поэта Михаила Эминеску.

Представленный статьей академика Джео Богза, документальный мозаик этого номера предлагает читателям очень богатый и разнообразный материал о новых статьях Эминеску, содержащих отрывки из дакской драмы, разбор пьесы Шекспира *Тимон из Афин* и несколько ценных заметок, извлеченных из рукописей великого поэта, а также интересные документальные статьи относительно биографии поэта и целая серия статей румынских писателей, прилагаемых к радиофоническим декларациям переводчиков лирики Эминеску, предназначенным отразить проявление гения поэта в румынском и универсальном сознании.

Преследуя цель продемонстрировать влияние, оказанное театральной музой на поэтов, журнал публикует в отделе *Маски поэта* памфлет-диалог Тудора Аргези.

Разнообразие настоящего номера журнала увеличивается также благодаря опубликованию отрывка из одного романа Лучиана Благи, а также романтической повести Раду Станка.

humanist of the XVII-th century whose personality is celebrated this year as part of the UNESCO anniversaries, is present in this issue with a political speech made in the Diet in Augsburg.

Notes from the year 1940, taken from a *Diary* of Perpessicius, as well as a number of love letters by Gala Galaction make known to the reader, thrilling moments from the life of thise writers.

The usual columns: *Romanian Writers in Foreign Archives* and *Foreign Writers in Romanian Archives* publish the doctor's degree paper of Tudor Vianu presented in Tübingen and a protocol letter by Anatole France, sent to a friend in Romania.

The *Pages of Album* of this issue prefaced by the poet Eugen Jebeleanu present Al. Philippide on the occasion of his 75-th birthday anniversary.

The present issue ends with the *Chronicle of Editions* in which two literary critics discuss the volume: M. Eminescu — *Articles and Translations*, printed a year ago by the publishing house „Minerva".

The *Bibliographic Card Index* gives new data of literary history and a report on the increase of collections.

Dragoş VRÂNCEANU

Writer, Visiting Professor at the University of Urbino (Italy)

hypostase: celle de prosateurs.

Nicolaus Olahus, le grand humaniste du XVII-ème siècle, dont on honore la personalité dans le cadre des anniversaires UNESCO cette année, est présent dans ce numéro par une intervention politique, prononcée à la Diète d'Augsburg.

Quelques pages du *Journal* de l'année 1940, appartenant à Perpessicius et un recueil des letteres d'amour de Gala Galaction, offrent des dates interessantes sur la vie de ces écrivains.

Les rubriques habituelles: *Écrivains roumains dans des archives étrangères* et *Écrivains étrangers dans des archives roumaines*, publient le dossier du doctorat de Tudor Vianu à Tübingen et une lettre protocolaire d'Anatole France, adressée à une amie de Roumanie.

Les *Feuilles d'album* de ce numéro, prefacés par son confrère Eugen Jebeleanu, présentent Al. Philippide à l'occasion de son 75-ème anniversaire.

Le numéro finit par la *Chronique des éditions* qui soumet à la discussion de deux critiques littéraires le volume *Mihai Eminescu—Articles et traductions*, recement paru aux éditions *Minerva*.

De nouvelles informations d'histoire littéraire nous sont fournies par le *Fichier bibliographique*, de même qu'un compte rendu sur l'augmentation des collections.

Dragoş VRÂNCEANU

ecrivain, chargé de cours de l'Université d'Urbino (Italie)

Diese Nummer der Zeitschrift veröffentlicht eine von Nicolaus Olahus im Augsburger Reichstag gehaltene politische Rede; der Name dieses großen Humanisten aus dem XVII. Jahrhundert ist ins diesjährige UNESCO-Programm aufgenommen worden.

Die Aufzeichnungen des Jahres 1940 aus dem *Journal* von Perpessicius sowie eine Reihe von Liebesbriefen Gala Galactions enthüllen ergreifende Momente im Leben dieses Schriftstellers.

Die traditionellen Rubriken: *Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archiven* und *Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archiven* veröffentlichen die Doktorats-Akten Tudor Vianus aus Tübingen und ein an eine Freundin aus Rumänien gerichtetes Höflichkeitsschreiben von Anatole France.

Die *Albumsblätter* mit einem Vorwort von Èugen Jebeleanu, stellen Al. Philippide anläßlich des 75. Geburtstags vor.

Abschließend besprechen in der *Chronik der Ausgaben* zwei Literaturkritiker den Band Mihai Eminescu: *Artikel und Übersetzungen* (Verlag MINERVA).

Neue literarhistorische Daten bieten der *Zettelkasten* und ein Bericht über das Anwachsen der Sammlungen.

Dragoș VRÂNCEANU

Schriftsteller, Gastprofessor an der Universität zu Urbino (Italien)

Николау [illegible] лахус, великий гуманист XV[illegible] ека, личность которого пра[illegible] ется в этом году в рамках [illegible] щин УНЭСКО, представле[illegible] том номере политической [illegible] ю, произнесенной в Дие[illegible] Аугсбурге.

«Заметки [illegible] года», извлеченные из [illegible] ала» Перпессичиуса, а та[illegible] рия любовных писем гала [illegible] она знакомят читателя с [illegible] ельными моментами жи[illegible] их писателей.

Отделы : «[illegible] кие писатели в иностранн[illegible] вах» и «Иностранные пи[illegible] в румынских архивах» пуб[illegible] докторскую диссертацию [illegible] а Вияну в Тюбингене и [illegible] кольную корреспонденци[illegible] оля Франса, адресованную [illegible] приятельнице в Румы[illegible]

Страницы аль[illegible] того номера, предислова[illegible] его собратом Евдженом Жебеляну, посвященнье Ал. Филиппиде, по случаю празднования 75-тилетия.

Номер журнала заканчивается «Хроникой изданий», в которой говорится о двух литературных критиках, и книгой «Статьи и переводы из Эминеску», напечатанные в этом году Издательством «Минерва».

Новые даты по литературной истории, а также отчет о росте коллекций приведены в библиографическом фишьере.

Драгош ВРЫНЧАНУ

писатель, приватный доцент Урбинского университета (Италия

Editura „EMINESCU“ vă recomandă:

Colecția BIBLIOTECA EMINESCU

O antologie a capodoperelor literaturii românești și universale

Au apărut în 1974:

M. Eminescu: **Icoane vechi și nouă**
Sofocle: **Antigona ● Electra**
Perpessicius: **Patru clasici**
Șerban Cioculescu: **Caragialiana**
Flori de poezie străină
Eugen Barbu: **Groapa**

Vor apărea în 1975:

* * * **Pagini uitate despre Eminescu**
George Călinescu: **Scrinul negru**
Zaharia Stancu: **Jocul cu moartea**
Al. Philippide: **Visuri în vuietul vremii**
L. Kalustian: **Facsimile**

Colecția SINTEZE

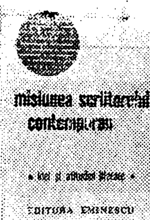
O enciclopedie a ideilor estetice în eseuri și studii științifice

Au apărut în 1974:

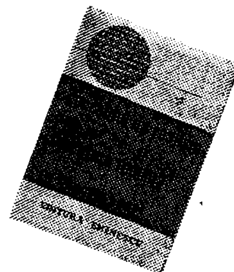
George Bălan: **Mica filozofie a muzicii**
Nicolae Balotă: **De la Ion la Ioanide** (Prozatori români ai secolului XX)

Vor apărea în 1975:

Al. Philippide: **Orizont clasic și modern**
Zoe Dumitrescu-Bușulenga: **Cultură și creație**
Ion Ianoși: **Introducere în filozofia artei**
Z. Ornea: **Junimea și junimismul**

Colecția PERMANENȚE — PERSPECTIVE

Concepte fundamentale ale artei în studii și comentarii reprezentative

Au apărut în 1974:

Misiunea scriitorului contemporan
Conceptul de realism în literatura română
Tradiție și inovație

Vor apărea în 1975:

Ideea de patrie în literatura română
Național, universal
Responsabilitatea actului de creație
Spiritul militant în literatura română

Cărți esențiale, în condiții grafice excepționale, la

EDITURA „EMINESCU“

— AL. MACEDONSKI—*MARINĂ*
(pictură în ulei
datînd din 1909,
păstrată în colecțiile
Muzeului literaturii române).

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuş foto: Florica PRICIU

«Domnului Tudor Arghezi
cu veche admirație
și nemărginită recunoștință.
Din toată inima închinare

Adrian MANIU
1965. III»
(*Cîntece tăcute* — 1965)

« Eu, prea-plecata
Jupîniță Cazimir, plecu-mi genunchiul în fața Domniei Tale, cu iubire și cu recunoștință — ca în fața celui mai mare meșter al cuvîntului și al sufletului românesc.

Otilia CAZIMIR
Iași, 23 septembrie 1964»
(*Poezii*, 1964)

Marelui Tudor Arghezi,
ce-aș putea să mai adaog
strălucirei numelui său
peste veacurile viitoare ale
limbii românești decît dra-
goste neofirșită și smerenie?
Ion Marin Sadoveanu

1958. 13 ianuarie
București

Lei 10